EDITURA PENTRU LITERATURĂ UNIVERSALĂ

„Personajele Margueritei Duras nu se dezvăluie cititorului dintr-o dată, nu au între ele spaţii comune in care să se realizeze comprehensiunea, iar toate raporturile lor nu se întemeiază decît pe sentimente intense şi simple..."

MAURICE BLANCHOT: *Le livre à venir*.

Lei 6,75

77

1969

MARGUERITE DURAS • STĂVILAR LA PACIFIC

M

MARGUERITE DURAS

STĂVILAR LA PACIFIC

COLECŢIA MERIDIANE

M

Desenul copertei de: *Horia Bernea*

Marguerite Duras
UN BARRAGE CONTRE LE PACIFIQUE

Marguerite Duras

Stăvilar la Pacific

Traducere și prefață de *Alexandru Baciu*

Editura pentru Literatură Universală

București — 1969

PREFAŢA

André Maurois, exprimîndu-şi mirarea că Academia Franceză nu are şi femei printre membri, pomenea numele Simonei de Beauvoir şi al Margueritei Duras, care ar merita acest titlu ce consacră *sub specie eternitatis* o glorie literară. Dacă prima scriitoare are o notorietate bine consolidată, bucurîndu-se de o largă audienţă şi apreciere, Marguerite Duras cu o variată şi prolifică activitate literară — este nuvelistă, romancieră, autoare de scenarii cinematografice şi piese de teatru — nu împărtăşeşte toate sufragiile. Poate, pentru că scrisul său în ultimii ani este mai criptic, sau fiindcă nu se încadrează în nici unul din actualele curente literare franceze, contingenţele cu ele fiind accidentale şi purtînd o amprentă specifică. Din motive mai mult formale a fost ataşată noului roman, cu ai cărui reprezentanţi — Nathalie Sarraute, Michel Butor, Alain Robbe-Grillet, Claude Simon şi alţii — s-a solidarizat uneori în efortul de împrospătare a tehnicii literare. Oricum scriitoarea nu se reclamă şi nu poate fi înregimentată în noul roman prin intermediul nici unei teorii literare bine precizate.[1] Subiectele romanelor şi nuvelelor sale — ca şi piesele şi scenariile de film — procedeele literare ca şi limbajul o poartă de la începutul carierii literare pe un drum propriu, într-un climat specific, care evoluează spre împliniri dificil de prevăzut. Scrisul său aduce însă o auten-

---

[1] Barbara Bray: *Marguerite Duras: „Le langage comme événement"* în *Un nouveau roman?*: Paris, Ed. Revue de Lettres Modernes, 1964, p. 75.

tică sinceritate şi dragoste de oameni, un curaj şi o ardoare în care sensibilitatea şi inteligenţa se îmbină armonios, captîndu-ne simpatia.

★

Marguerite Duras s-a născut în 1914, la Saigon. Părinţii — cadre didactice cu situaţie materială modestă, tatăl profesor de matematici, iar mama institutoare — vin atraşi de mirajul colonial în Cochinchina franceză, dornici să-şi facă o existenţă mai uşoară, dar, spirite cinstite, intră curînd în conflict cu administraţia locală, venală şi coruptă, sprijinind făţiş pe localnicii care trăiau într-o sărăcie cumplită. Marguerite Duras, care îşi face liceul la Saigon, va cunoaşte de timpuriu o viaţă precară — ce va lăsa amintiri durabile într-o sensibilitate vie, receptivă prematur la suferinţele celor din jur. Aşa se explică şi caracterul pregnant realist al primelor sale opere literare — începe să scrie în 1942 — în care se insinuează ecourile dramatice ale unei vieţi mizere, ale unei copilării şi adolescenţe triste. Lumea concretă, motivele sociale ocupă, în nuvelele şi romanele care îşi au sursa de inspiraţie în această perioadă, un loc predominant, avînd o anecdotică bine definită, cu aspecte uneori comice, care nu exclud nici rigoarea şi violenţa, amintind uneori filiaţii cu Hemingway şi Cesare Pavese.[1] Subiectul nuvelei *Madame Dodin*, bunăoară, se încadrează în cotidian, scriitoarea narînd cu fine observaţii psihologice prietenia dintre o portărească şi un măturător de stradă.

Romanul *Les impudens (Obraznicii* — 1943) şi *La vie tranquille (Viaţă liniştită* — 1944) sînt de asemenea de o

[1] *Dictionnaire de littérature contemporaine* (1900—1962) p. 294.

structură tradiţională, nedesprinzîndu-se de influenţa climatului romanesc al unui François Mauriac sau Julien Green. Cu *Un barrage contre le Pacifique (Stăvilar la Pacific* — 1950), roman care-i aduce celebritatea, personalitatea scriitoarei se defineşte mai clar. Sîntem din nou în Indochina colonială: impresiile din copilărie, arbitrariul autorităţilor locale, viaţa lipsită de perspectivă a coloniştilor săraci constitue fundalul acestui roman, în care se anunţă ca preludii îndepărtate unele teme dragi autoarei.

Romanul are o anecdotică precisă. Două laitmotive, de fapt, se întretaie, se întrepătrund, se îmbină, se interferează ca într-o operă wagneriană. Pe de o parte, naiva dîrzenie a bătrînei mame văduve de a-şi realiza un rost în viaţă — cît de cît omenesc — pentru ea şi copiii ei, acolo, la marginea junglei indochineze, pe concesiunea temporar atribuită, dîrzenie învinsă de venalitatea funcţionarilor coloniali. Înverşunarea consecventă, atît de aprigă, a bătrînei mame de a face cultivabil un pămînt invadat cu regularitate de mareele din iulie, prin construirea unui şubred stăvilar împotriva apelor Pacificului cu ajutorul localnicilor, prin patetismul ei depăşeşte valoarea unui simbol facil, căpătînd uneori proporţii de tragedie clasică.

Celălalt laitmotiv este al nevoii de comunicare umană, al descătuşării din sărăcia apăsătoare a concesiunii necultivabile unde trăiesc şi cei doi tineri, Iosif şi Suzana, sub semnul unei aşteptări nostalgice, permanente, obsesive, a unei a doua zi, iar iubirea e finalitatea ei necesară, absolută. Numai „dragostea, este scopul fundamental al aşteptării, al speranţei ; de ea este condiţionată posibilitatea unei alte existenţe".[1] Societatea în care îşi duc existenţa apare

[1] Gaëtan Picon : *„Moderato cantabile" dans l'œuvre de Marguerite Duras*, în *Mercure de France*, iunie 1958.

ca o închisoare din care trebuie să evadeze. O cumplită plictiseală de a trăi, deplin motivată de mizeria şi inechitatea socială a mediului în care vieţuiesc, determină — într-o atmosferă tulburătoare, decantată parcă uneori dintr-o viziune onirică — acţiunile lui Iosif şi ale Suzanei, narate mai totdeauna cu mijloacele romanului tradiţional. Personajele sînt prezentate cu un penel sigur, vivace, observaţiile apar pregnante, mai totdeauna exterioare, clare, precise, fără comentarii, dezvăluind sugestiv ceea ce nu vrea să spună direct. Oricum *Un barrage contre le Pacifique* — cel mai reprezentativ dintre romanele de debut ale scriitoarei — este „o povestire viguroasă care nu pune în discuţie limbajul obişnuit".[1]

Operele următoare părăsesc făgaşul romanesc tradiţional, devenind mai abstracte, mai sintetice. O preocupă lumea lăuntrică, pasională a eroilor, dezvăluită uneori numai prin gesturi şi dialoguri, aparent obişnuite. În *Le marin de Gibraltar* — 1952, o femeie cutreeră porturile Mediteranei căutînd bărbatul pe care l-a iubit, dar nu-l regăseşte. *Le square (Scuarul* — 1955) aduce o anecdotică foarte simplă, în care laitmotivul iubirii neîmplinite se insinuează subtil : un comisvoiajor şi o bonă se cunosc într-o după-amiază de primăvară pe banca unei grădini. Se pare că nu se întîmplă nimic ; un dialog interminabil, se schimbă numai cuvinte banale, dar ele „ne aduc prezenţa tristeţii şi a speranţei umane"[2]. Aceeaşi tematică în *Les petits chevaux de Tarquinia (Căişorii din Tarquinia* — 1953) : o iubire abia schiţată, „o istorie ca oricare alta", care rămîne fără „a doua zi".

[1] Gaëtan Picon : *Panorama de la nouvelle littérature française*, NRF, p 162.
[2] Idem, p. 162.

Şi în nuvelele şi romanele publicate ulterior, subiectul trece pe plan secundar. Scriitoarea caută să mărească din ce în ce mai mult distanţa care o desparte de subiect, personajele fiind reduse la minimum. Repertoriul temelor se interferează : tema alienării maritale se îmbină cu aceea a alienării amoroase şi sociale. Romanele *Les chantiers (Şantierele)* şi mai ales *Moderato cantabile* (1958) ilustrează această arie în care se circumscrie noua viziune a scriitoarei. Găsim aceeaşi lume claustrată a cuplului pentru care aşteptarea este „o promisiune de speranţă"[1] ; aceeaşi importanţă majoră acordată dialogului care ia locul acţiunii din romanul tradiţional. Cei doi anonimi intelectuali de stînga în vacanţă — clienţi întîmplători ai unui hotel — din *Les chantiers*, ca şi cuplul Anne Desbaresdes — soţia unui om de afaceri — şi muncitorul Chauvin, personajele centrale din *Moderato cantabile*, trăiesc acelaşi zbucium al comunicării umane „singurul mijloc de a suporta realitatea şi poate de a o schimba"[2].

În sfîrşit, tentaţia de a încadra scriitoarea sub eticheta noului roman apare mai evidentă în romanele mai recente — *Dix heures et demie du soir en été (Vara, la ora zece şi jumătate seara* — *1960), L'après-midi* de *Monsieur Andemas (După-amiaza domnului Andemas* — 1962), *Le ravissement de Lol Stein, (Încîntarea Lolei Stein* — *1964), Le viceconsul (Viceconsulul* — 1966) şi *L'amante anglaise (Iubita engleză* — 1967) în care tehnica tradiţională este tot mai rar folosită.

[1] Henri Hell : *L'univers romanespue de Marguerite Duras*, postfaţă la romanul *Moderato cantabile*, în colecţia Le monde en 10/18, p. 122.
[2] Gaëtan Picon : art. cit. în Mercure de France, iunie 1958 (I).

Evoluţia scrisului ei se îndreaptă acum spre o concentrare din ce în ce mai intensă, trecînd prin confruntări dramatice : „mai întîi dorinţa de eliminare progresivă a detaliilor, ca să ajungă la pura incandescenţă clasică, tot ceea ce nu se poate şi tot ceea ce nu vrea să sesizeze ; şi apoi ataşamentul la retorica elaborată şi chiar folosită excesiv ca un fel de magie" [1]. Bunăoară, în *L'après-midi de Monsieur Andemas,* acţiunea se petrece pe o terasă, în răstimpul doar a trei ore, limitîndu-se la relaţiile abia sesizabile a cinci personaje, din care numai trei vorbesc.

În romanele din această perioadă, personalitatea scriitoarei se vădeşte la fel de fluidă, greu de captat în formule ca şi în binecunoscutele scenarii de film *„Hiroshima mon amour (Hiroşima, dragostea mea)* şi *Une aussi long absence (După o atît de îndelungată absenţă)* sau în piesele de teatru : *Les Viaducs de Seine et Oise (Viaductele din Seine et Oise, Des journées entières dans les arbres (Zile întregi în copaci), Eaux et fôrets (Ape şi păduri), Musica, Yes, peut-être (Da, poate), Le Shaga,* şi *Un homme est venu me voire (Un om a venit să mă vadă* — 1968), unele dintre ele jucate recent pe scenele pariziene.

★

Opera Margueritei Duras evoluează, în realitate, „între doi poli care se întîlnesc fără să se contrazică" [2]. Estetica ei de laborator — derutantă uneori — inovează fără să dăuneze însă unui anumit fond tradiţional aproape clasicizant. Situaţiile pe care le relatează, fără a fi totdeauna

[1] Barbara Bray, art. cit. p. 78.
[2] *Dictionnaire de la littérature contemporaine, 1900-1962,* p. 293.

cazuri-limită au ceva ambiguu şi inextricabil, echivoc, nu sînt pasiuni sau acţiuni trăite, ci *„încercări de a re-crea,* de a *re-inventa* o viziune brusc întrevăzută (crima pasională în *Moderato cantabile,* iubirea absolută în *Dix heures et demie du soir en été* sau în *Hiroşhima, mon amour)"* [1], Nimic nu se petrece în aparenţă în cele mai multe din ultimele sale romane atît de statice. Bona şi comisvoiajorul din *Le Square* dialoghează la nesfîrşit, crezînd că realizează o apropiere sufletească (o tehnică similară foloseşte şi dramaturgul american Edward Albee, în piesa *Incident în grădina zoologică,* dar deznodămîntul aici este tragic). Mai toate personajele romanelor Margueritei Duras sînt surprinse în situaţii-limită, de criză cînd speră, fără să realizeze însă, o ieşire la un liman de cunoaştere.

Cazul eroinelor sale are mai totdeauna o pondere emotivă, gravă, bărbaţii nejucînd de obicei un rol principal, avînd mai mult o funcţie catalizatoare, de catarsis, pentru a face pregnante şi a da valenţă afectivă anumitor trăsături sufleteşti specifice. Femeile din universul romanesc al scriitoarei trăiesc adeseori într-o atmosferă de plictis şi nepăsare, fiind obsesiv conştiente de solitudinea lor, la fel ca în unele filme ale lui Antonioni. Este o lume pe care autoarea o cunoaşte şi o descrie fără fard, cu fidelitate : este lumea unei burghezii care-şi caută coordonate de existenţă. Disponibilitatea lor sufletească este uneori totală ; de aici o dorinţă nemoderată de a trăi, starea lor de panică ce nu ancorează totuşi în disperare şi o voinţă obscură de a găsi un liman, de a păşi spre un ţel care este nedefinit, confuz. Ele n-au nimic eroic şi — ca în piesele lui Beckett sau Ionescu — schimbă adeseori gesturi şi cu-

[1] Idem p. 296.

vinte care nu le dezvăluie nici gîndirea, nici simţămintele. Ele nu realizează *adevărate* dialoguri, ci vorbesc pentru a descoperi o viaţă secretă care numai astfel poate deveni întrucîtva palpabilă (sub acest aspect se întîlneşte cu preocupările romaneşti de investigaţie ale Nathaliei Sarraute) ; ele trăiesc în aşteptarea nostalgică a unei a doua zi „bovarizînd"[1] dorinţele lor totdeauna neîmplinindu-se.

Pentru a da sentimentul platitudinii acestor existenţe, acţiunea — mai totdeauna „istoria unei întîlniri" sau ceea ce a mai rămas din ea — se desfăşoară într-un cadru banal, obişnuit, plat — o cafenea, un scuar, o plajă, o terasă — decorul căpătînd o anumită fixitate şi tensiune datorită şi unor elemente climatice : furtună, căldură, asfinţit, redate cu mijloace care mai mult sugerează decît descriu. Există o eliminare graduală, aproape o stilizare a decorului, în cele mai multe din nuvelele şi romanele sale din ultimii ani, care amintesc de teatrul absurdului — mai ales de Beckett — sau de unele piese sartriene (scriitoarea a fost frecventă colaboratoare a revistei lui Sartre : *Les Temps Modernes).*

Arta scriitoarei este „o artă a chemării care creează chiar prin vidul ei o chemare a aerului".[2] Impresia dominantă este aceea a unei arte care izbuteşte să ne capteze, să ne emoţioneze prin tăceri şi viduri, încărcate de semne, de simboluri poetice care trebuie să le cunoaştem dinainte ca să le recunoaştem, pentru că «riscăm să luăm drept simbol precis şi descifrabil ceea ce este pură manifestare

---

[1] Claude Roy definea romanul *Moderato cantabile* „*Madame Bovary* rescrisă de Bella Bartok" *(Liberation, 1, III,* 1958).

[2] Gaëtan Picon : art. cit., în Mercure de France, iunie 1958 (I).

a ambiguităţii sau chiar a irealităţii ; şi invers, de a socoti drept simple pretexte detalii fără interes, ceea ce este simbol personal încărcat de sens» după cum subliniază tot Gaëtan Picon. Vasul care trece prin dreptul ferestrei în timpul lecţiei de pian, în *Moderato cantabile,* ca şi vapoarele din *Les petits chevaux de Tarquinia* şi *Le marin de Gibraltar,* sînt simbolul libertăţii, al evaziunii ; după cum dineul din *Moderato cantabile* sau eleganta limuzină a domnului Jo din *Un barrage contre le Pacifique* simbolizează clar distanţa socială.

În nuvelele şi romanele publicate în ultimii ani, scriitoarea are tendinţa „de a ceda iniţiativa lucrurilor", atît de scumpă unor reprezentanţi ai noului roman ca Nathalie Sarraute sau Robbe-Grillet, pîndind-o astfel pericolul de a-i face scrierile mai criptice, mai greu descifrabile pentru cititori. Contribuie la aceasta şi folosirea uneori excesivă a dialogului — banal, tern, monoton, plin de remarci, în aparenţă anodin, împovărat de semimărturisiri, de aluzii, rezerve, tăceri, care ţin locul acţiunii. Nu vom mai găsi în aceste nuvele şi romane nici descripţii psihologice, nici analize, personajele definindu-se prin cuvinte, prin gesturi, numai din exterior, căutînd astfel să dezvăluie lumea lor secretă.

Stilul său este acum simplu, fără înflorituri, greu sesizabil, căutînd stăruitor să pară neutru, cu fraze scurte, rapide, adeseori cu repetiţii, nerespectînd regulile sintaxei ; un stil reticent, temător parcă de a exprima ceea ce trebuie să rămînă neformulat, creînd însă încetul cu încetul o remarcabilă putere de evocare, de poezie, de lirism, ceea ce *nu este spus* devenind aproape esenţialul în tehnica sa literară.

Literatura romanescă își caută cu înfrigurare drumul propriu în ultimele decenii. De la Proust, Joyce, Kafka, Durrell Musil pînă la adepții noului roman din Franța, aceste căutări febrile nu s-au fixat într-un tip de roman — care să înveșmînteze complexa realitate contemporană, respectînd anumite canoane. Dar dacă „un efect de optică, un joc de oglinzi și de prisme"[1] este ideea, tentativa, procedeul care în ultimele decenii încearcă să capete drept de cetate în literatura romanescă, este sigur că lucrările Margueritei Duras se încadrează în aceste căutări febrile, care nu și-au găsit finalitatea.

Opera scriitoarei se circumscrie astfel într-o arie largă. Ea include atît romanul tradițional, de tip balzacian, scrutînd realitatea cu mijloace de investigație devenite clasice, cu o acțiune bine definită, cu personaje avînd un rol și un țel clar, cu o arhitectonică unitară și o semnificație ușor perceptibilă pentru cititor. Acesta este cazul îndeosebi al primelor sale lucrări literare.

Dar, sensibilitate vie, și inteligență lucidă, preocupată de cunoașterea lumii în care trăiește, Marguerite Duras caută și ea să descifreze complexa realitate contemporană cu mijloace noi, proprii. Însă „tropismele de comportare" sau „subconversațiile" din romanul Nathaliei Sarraute, descriptivismul rece, lucid, neutru al lucrurilor promovat de un Alain Robbe-Grillet sau Michel Butor, „palparea" fluxului vertiginos al vieții interioare ca în unele opere ale lui Claude Simon, sau în sfîrșit personajele aproape larvare din piesele și nuvelele lui Samuel Beckett — sînt căi pentru care scriitoarea ezită să-și dea adeziunea, fără să fie străină de problematica lor fenomenologică și ontologică.

---

[1] R.M.Albérès : *Métamorphoses du roman*, ed. Albin Michel, 1967, p. 34

Marguerite Duras ne zugrăvește însă în opera ei cu sinceritate, curaj și autenticitate anumite aspecte ale lumii în care a trăit, cu mijloace literare care-i sînt proprii. Îndeosebi în romanele și nuvelele publicate în ultimii ani, folosește cu talent «o dialectică a prezenței și absenței, a tăcerii și a cuvîntului, a morții și a vieții»[1]; dar estetica ei de laborator — poate încă insuficient cristalizată — ne este uneori mai greu descifrabilă.

ALEXANDRU BACIU

---

[1] Maurice Nadeau : *Le roman français depuis la guerre*, Ed. NRF col. Idées p. 123.

Lui *ROBERT*

PARTEA ÎNTÎI

1

IDEEA să cumpere calul li se păruse bună la toţi trei. Chiar dacă n-o să aducă alte foloase decît să-i scoată banii de ţigări lui Iosif. În primul rînd, era o idee, ceea ce dovedea că puteau încă să mai aibă idei. Pe urmă se simţeau mai puţin singuri, aşa legaţi din nou de lumea dinafară datorită calului ; oricum capabili să ia ceva de la ea, de la lumea asta, chiar dacă nu era mare lucru, chiar dacă era doar un cal prăpădit, să ia ceva ce nu le aparţinuse pînă atunci şi să-l aducă pînă-n colţul lor de cîmpie îmbîcsit de sare, pînă la ei trei, îmbîcsiţi de plictiseală şi amărăciune. Asta însemna transporturile : chiar într-un pustiu, unde nu creşte nimic, se mai putea face să pice cîte ceva, dacă-l străbat acei ce trăiesc aiurea, acei ce au vînturat lumea.

A ţinut numai opt zile. Calul era prea bătrîn, mult mai bătrîn decît mama ; pentru un cal, un adevărat centenar. Încercă onest să facă munca ce i se cerea, şi care de mult era peste puterile lui, pe urmă crăpă.

Au fost atît de scîrbiţi, atît de scîrbiţi, trezindu-se fără cal pe colţul lor de cîmpie, în singurătatea şi nevolnicia de totdeauna, că au hotărît

chiar în seara aceea să se ducă toţi trei a doua zi la Ram, să încerce să-şi uite amarul, dînd ochii cu lumea.

Şi a doua zi, la Ram, trebuia să aibă loc întîlnirea ce urma să le schimbe la toţi viaţa.

Dovadă că o idee este totdeauna o idee bună, din moment ce te face să întreprinzi ceva, chiar dacă totul e făcut anapoda, bunăoară să cumperi cai muribunzi. Dovadă că o idee ca asta este totdeauna o idee bună, chiar dacă totul dă greş în chip jalnic, deoarece atunci se întîmplă măcar să te frămînţi, cum n-ai fi făcut niciodată dacă ai fi început prin a te gîndi că ideile ce ţi se năzăresc sînt idei proaste.

Aşadar, în seara aceea, către orele cinci după-amiază, s-a auzit pentru ultima oară din depărtare, pe şoseaua dinspre Ram, hodorogitul strident al briştii lui Iosif.

Mama clătină capul.

— E prea devreme, fireşte, n-a avut mulţi clienţi.

Curînd se auziră plesnituri de bici şi strigătele lui Iosif, şi brişca apăru pe drum. Iosif stătea în faţă. Pe banca din urmă erau două malaieze. Calul înainta foarte domol : mai curînd răzuia drumul cu copitele decît păşea. Iosif îl biciuia, dar ar fi putut tot aşa de bine să biciuiască drumul, care ar fi fost la fel de insensibil. Iosif opri în dreptul bungalow-ului. Femeile coborîră şi îşi continuară drumul pe jos spre Kam. Iosif sări din brişcă, luă calul de căpăstru, părăsi şoseaua şi coti pe drumeagul ce ducea spre bungalow. Mama îl aştepta pe tăpşanul din faţa verandei.

— Nu mai merge de loc gloaba asta ! se oţărî Iosif.

Suzana se aşezase sub bungalow, cu spatele rezemat de un stîlp. Se ridică şi se apropie de tăpşan, fără să părăsească totuşi locul umbrit. Iosif începu să deshame calul. Îi era tare cald şi picături de sudoare i se prelingeau de sub cască pe obraji. După ce termină de deshămat, se depărtă puţin de cal şi se uită la el cu luare minte. Săptămîna trecută îi venise ideea unui asemenea „serviciu" de transport, ca să încerce să cîştige un ban. Cumpărase cu două sute de franci totul, calul, brişca şi hamurile. Dar calul era mult mai bătrîn decît s-ar fi crezut. Chiar din prima zi după ce-l deshămase, se dusese şi se pironise lîngă taluzul de răsaduri din faţa bungalow-ului şi rămăsese acolo ore întregi atîrnîndu-i capul. Totuşi cînd şi cînd mai păştea, dar distrat, ca şi cum de fapt ar fi jurat să nu mai pască niciodată, însă şi-ar fi uitat uneori jurămîntul. Dacă nu te gîndeai la bătrîneţea lui, nu-ţi dădeai seama ce-ar fi putut să aibă. În ajun, Iosif îi adusese pîine de orez şi cîteva bucăţi de zahăr, ca să încerce să-i deschidă pofta de mîncare, dar după ce le mirosise, calul căzuse din nou în contemplarea extatică a răsadurilor tinere de orez. Fireşte, în toată viaţa lui, pe care şi-o petrecuse cărînd buşteni din junglă pînă-n cîmpie, nu mîncase niciodată altceva decît iarbă uscată şi îngălbenită de pe terenurile defrişate, şi acum greu se deprindea cu altă hrană.

Iosif se duse şi-l mîngîie pe gît.

— Mănîncă, zbieră, mănîncă !

Calul nu mînca. Iosif începuse să creadă că era tuberculos. Mama îl contrazicea, spunînd că-i aidoma cu ea, că i se făcuse lehamite de viaţă şi prefera să crape. Totuşi, pînă în ziua aceea, nu numai că putuse să facă drumul dus şi întors între Banté şi bungalow, dar totdeauna, seara, după ce-l deshăma, se ducea singur pe taluzul de răsaduri — e adevărat, cu chiu cu vai — dar singur. Astăzi, nu, se încăpăţîna să rămînă acolo, pe tăpşan, în faţa lui Iosif. Cînd şi cînd se clătina uşor.

— La naiba, urlă Iosif, acum nici acolo nu vrea să mai meargă.

La rîndul ei, mama se apropie ; era în picioarele goale şi purta o pălărie mare de paie trasă pe frunte pînă la sprîncene. O coadă subţirică de păr cărunt, prinsă cu o bucăţică de cauciuc dintr-o anvelopă, îi atîrna pe spate. Rochia stacojie, croită dintr-o pînză indigenă, era largă, fără mîneci, uzată în dreptul sînilor lăsaţi dar încă voluminoşi, şi se vedea bine că n-avea sutien sub rochie.

— Ţi-am spus să nu-l cumperi. Două sute de franci pe mîrţoaga asta gata să crape şi pe o brişcă ce de-abia se ţine pe roate !

— Dacă nu taci o dată o întind ! se zborşi Iosif.

Suzana ieşi din bungalow, apropiindu-se de cal. Purta şi ea o pălărie de paie de sub care se zăreau cîteva şuviţe de păr de un şaten roşcat. Tot în picioarele goale, ca Iosif şi mama, purta un pantalon negru ce-i ajungea peste genunchi şi o bluză albastră, fără mîneci.

— Ai avea dreptate s-o-ntinzi, aprobă Suzana.

— Nu-ţi cer părerea, bombăni Iosif.

— Eu ţi-o dau.

Mama se repezi spre fiică-sa şi încercă s-o pălmuiască. Suzana se feri şi plecă, refugiindu-se la umbră, sub bungalow. Mama începu să geamă. Calul părea să aibă acum picioarele din spate pe jumătate paralizate. Nu mai înainta. Iosif lăsă căpăstrul de care încerca să-l tragă şi-l împinse din spate. Calul înaintă zvîcnind, tot clătinîndu-se, pînă la taluz. Cînd ajunse aici se opri şi îşi afundă botul în verdele fraged al răsadurilor. Iosif, mama şi Suzana rămaseră încremeniţi, privindu-l, plini de speranţă. Dar zadarnic. Mîngîie cu nările răsadurile, o dată, şi încă o dată, înălţă puţin capul, pe urmă îl lăsă să atîrne nemişcat, greoi, la capătul gîtului lung, buzele lui groase de-abia atingînd vîrful firelor de iarbă.

Iosif şovăi, se răsuci, îşi aprinse o ţigară şi se întoarse la brişcă. Puse hamurile grămadă pe bancheta din faţă şi o trase pînă sub bungalow.

De obicei o lăsa aproape de scară, dar în seara aceea, o împinse în remiză, în fund, între stîlpii centrali.

Pe urmă păru că se gîndeşte ce trebuie să facă. Se întoarse încă o dată spre cal, apoi se îndreptă spre remiză. De-abia atunci păru s-o zărească pe sora lui, care se întorsese şi stătea rezemată de un pilon lîngă el.

— Ce naiba faci acolo ?

— E cald, zise Suzana.

— E cald pentru toţi.

Intră în remiză, scoase un sac plin de carbură şi vărsă puţin într-o cutie de tinichea. Pe urmă se duse, aşeză sacul înapoi în remiză, se întoarse la cutie şi începu să sfarme carbura între degete. Adulmecă aerul şi spuse :

— Astea-s căprioarele care put, o să trebuiască să le aruncăm. Cum dracu poţi să stai aici ? !

— Carbura ta pute mai rău.

El se ridică din nou, se îndreptă încă o dată spre remiză, ţinînd în mînă cutia plină de carbură. Pe urmă se răzgîndi, se întoarse la brişcă şi trase o lovitură zdravănă de picior într-o roată. Numai apoi urcă scara bungalow-ului cu un pas hotărît.

Mama începuse din nou să plivească. Pentru a treia oară planta trestie-de-zahăr pe povîrnişul ce mărginea tăpşanul. De fiecare dată seceta o distrugea, dar ea se încăpăţîna mai avan. În faţa ei caporalul prăşea terenul după ce-l stropise cu apă. Surzea din ce în ce mai tare şi mama era obligată să urle cît o ţinea gura cînd îi dădea ordine. Puţin înainte de pod, spre şosea, fata şi soţia caporalului pescuiau într-o mlaştină. Trecuse mai bine de-o oră de cînd stăteau chirciţi în mîl, aşteptînd să le cadă-n undiţă peştele. Se împliniseră trei ani de cînd mîncau peşte, în fiecare seară acelaşi peşte, pescuit de ele din aceeaşi mlaştină de lîngă pod.

Sub bungalow zarva se mai potolise. Iosif lăsase remiza deschisă şi un aer răcoros venea de acolo, îmbibat de mirosul căprioarelor. Erau patru şi un cerb. Acum două zile, Iosif omorîse

cerbul şi una din căprioare, iar cu trei zile înainte pe celelalte două, care nu mai sîngerau. Cerbul şi prima căprioară mai pierdeau încă sînge — picătură cu picătură — care se prelingea prin fălcile deschise. Iosif vîna adesea, uneori la două nopţi. Mama îl certa că strică gloanţele pe nişte căprioare ce le aruncau în gîrlă după trei zile. Dar Iosif nu se resemna să se întoarcă din junglă cu buzele umflate. Aşa că făceau totdeauna ca şi cum ar fi mîncat căprioarele : le agăţau mereu sub bungalow şi aşteptau să putrezească înainte de a le arunca în baltă. La toţi li se făcuse scîrbă de ele. De cîtva timp mîncau mai bucuros carnea neagră a păsărilor acelea cu picioroange, pe care Iosif le omora la gura rîului, în marile mlaştini sărate ce mărgineau concesiunea în partea dinspre mare.

Suzana îl aştepta pe Iosif să vină s-o ia ca să meargă împreună să se scalde. Nu voia să iasă prima de sub bungalow. Prefera să-l aştepte. Cînd era cu el, mama striga mai puţin.

Iosif coborî.

— Grăbeşte-te. Altfel nu te mai aştept.

Suzana urcă alergînd să-şi pună costumul de baie. Nici nu terminase şi maică-sa, care o văzuse urcînd, începu să strige. Nu striga pentru ca ceilalţi să audă mai bine ceea ce ar fi vrut să-i facă să înţeleagă. Urla verzi şi uscate de-ţi spărgea urechile, fără nici o legătură cu ce se petrecea în acel moment. Cînd Suzana coborî din bungalow, îl găsi pe Iosif, nepăsător la strigătele maică-si, hărţuindu-se din nou cu calul. Îi apăsa din răsputeri capul, încercînd să-i înfunde botul

în răsaduri. Calul se lăsa în voie, dar nu se atingea de iarbă. Suzana se apropie de Iosif.

— Haide, vino.

— Cred că s-a terminat, spuse trist Iosif, o să crape.

Îl părăsi mîhnit şi se îndreptară împreună spre podul de lemn, în locul unde rîul era cel mai adînc.

Îndată ce-i vedeau îndreptîndu-se spre rîu, o droaie de copii părăseau maidanul unde se jucau, şi săreau în apă după Iosif. Primii sosiţi plonjau ca el, ceilalţi se aruncau ciorchine în spuma cenuşie. Iosif obişnuia să se joace cu ei. Îi cocoţa pe umerii lui, le făcea giumbuşlucuri în apă şi adeseori îl lăsa pe cîte unul să i se agaţe de gît şi ducea aşa puştiul încîntat pe firul apei pînă în preajma satului, dincolo de pod. Dar astăzi n-avea chef să se joace. În locul adînc şi strîmt se tot sucea şi se răsucea ca un peşte într-un borcan. Pe ţărm, dominînd apa, calul nu se clintea. Pe pămîntul pietros, sub razele soarelui, părea un obiect neînsufleţit.

— Nu ştiu ce are, bombăni Iosif, dar o să crape, asta-i sigur.

Plonjă din nou, urmat de copii. Suzana nu înota tot aşa de bine ca el. Din cînd în cînd, ieşea din apă, se aşeza pe mal şi privea drumul care, într-o parte ducea spre Ram, iar în cealaltă spre Kam, şi mult mai departe spre oraş, oraşul cel mai mare al coloniei, capitala, aflat la opt sute de kilometri de acolo. O să vină şi ziua cînd o maşină o să se oprească, în sfîrşit, în faţa bungalow-ului. Un bărbat sau o femeie o să coboare,

cerîndu-i lui Iosif sau Suzanei o informaţie sau un ajutor oarecare. Nu era prea dumerită ce fel de lămurire le-ar fi putut cere ; pe cîmpie nu era decît o singură şosea ce ducea de la Ram la oraş, trecînd prin Kam. Aşadar nimeni nu putea greşi drumul. Totuşi nu se putea prevede totul şi Suzana nădăjduia. Într-o bună zi, un bărbat o să oprească, poate — de ce nu ? tocmai fiindcă o zărise pe ea în apropierea podului. S-ar putea s-o placă şi să-i propună să meargă împreună la oraş. Dar, în afară de autobuz, pe drum treceau puţine automobile, nu mai mult de două sau trei într-o zi. Erau totdeauna aceleaşi : maşini ale vînătorilor ce se duceau la Ram, la şaizeci de kilometri de acolo, şi pe care peste cîteva zile le vedea trecînd din nou în sens invers. Goneau, claxonînd fără încetare pentru a alunga pe copiii de pe drum. Mult timp înainte de a le vedea ţîşnind dintr-un nor de praf, le auzea dinspre pădure claxoanele înăbuşite şi puternice. Iosif aştepta şi el o maşină care să se oprească în faţa bungaiow-ului. O să fie condusă de o femeie cu păr blond, platinat, care o să fumeze ţigări „555" şi o să fie fardată. Ea l-ar fi putut ruga bunăoară la început să-i ajute să-şi repare un cauciuc.

Aproape la fiecare zece minute, mama înălţa capul deasupra trestiei-de-zahăr, gesticula în direcţia lor şi striga.

Cît timp erau împreună nu se apropia de ei. Se mulţumea doar să ţipe. După ce se prăbuşiseră stăvilarele, aproape nu mai putea să spună ceva, indiferent ce, fără să înceapă să urle. Pe

vremuri, copiii nu se neliniştean cînd se mînia. Dar, de cînd cu stăvilarele, se îmbolnăvise şi chiar viaţa îi era în primejdie — aşa spunea doctorul. Avusese pînă atunci trei crize, şi toate trei, după părerea medicului, ar fi putut fi mortale. Puteai s-o laşi să strige puţin, dar nu prea mult. Mînia îi provoca o nouă criză.

Prăbuşirea stăvilarelor, credea doctorul, era cauza crizelor. Poate se înşela. Atîta ură nu se strînsese decît foarte încet, an de an, zi de zi. Nu avea doar o singură cauză. Erau mii, printre care şi prăbuşirea stăvilarelor, dar şi nedreptatea lumii, spectacolul copiilor ei ce se scăldau în rîu...

Mama avusese totuşi o tinereţe care nu prevestea cîtuşi de puţin că spre sfîrşitul vieţii o să îndure atîtea, încît acum un medic avea să-i spună c-ar putea să moară din cauza asta, să moară din pricina necazurilor.

Fiică de ţărani, fusese o elevă atît de bună, încît părinţii o lăsaseră să-şi ia bacalaureatul. Apoi, doi ani îndeplinise funcţia de învăţătoare, într-un sat din nordul Franţei. Era prin 1899. Unele duminici, în faţa primăriei, visa privind afişele de propagandă colonială : „Angajaţi-vă în armata colonială". Sau : „Tineri, duceţi-vă în colonii, acolo vă aşteaptă bogăţia". La umbra unui banan împovărat de fructe, un cuplu din colonii, în veşminte albe, se legăna în balansoare, în timp ce indigenii le dădeau tîrcoale surîzînd. Se căsători cu un învăţător, care ca şi ea, se plictisea de moarte într-un sat din Nord, victimă la fel a misterioaselor lecturi din Pierre Loti. Puţin

timp după căsătorie, amîndoi au cerut să fie primiţi în cadrele învăţămîntului colonial şi au fost numiţi în acea mare colonie ce se numea pe atunci Indochina Franceză.

Suzana şi Iosif s-au născut în primii doi ani după sosirea lor în colonie. După naşterea Suzanei, mama părăsi învăţămîntul de stat. Nu mai dădea decît lecţii particulare de franceză. Soţul său fusese numit director al unei şcoli indigene şi — spunea ea — pe atunci trăiau în belşug, deşi creşterea copiilor era o povară. Anii aceia au fost, fără îndoială, cei mai buni din viaţa ei, ani de fericire. Cel puţin aşa pretindea. Îşi amintea de timpul de odinioară ca de un îndepărtat pămînt al făgăduinţei, ca de o insulă visată. Pe măsură ce îmbătrînea, vorbea din ce în ce mai puţin de vremurile tinereţii, dar cînd le pomenea, o făcea totdeauna cu aceeaşi îndîrjire. Atunci, de fiecare dată, le dezvăluia noi frumuseţi pe lîngă cele cunoscute, o altă însuşire a soţului, un nou aspect al traiului bun pe care-l duseseră — o adevărată bogăţie, pretindea — despre care Iosif şi Suzana se cam îndoiau.

Cînd îi muri bărbatul, Suzana şi Iosif erau încă foarte mici. Despre perioada care-a urmat nu vorbea niciodată cu plăcere. Spunea că fusese grea, şi acum se mai întreba cum de putuse s-o scoată la capăt. Doi ani continuase să dea lecţii de franceză. Pe urmă, fiindcă nu se ajungeau cu banii, pe lîngă lecţiile de franceză dăduse şi lecţii de pian. Apoi, pe măsură ce copiii creşteau, cum nici aşa nu se descurca, se angajase la cinema Eden ca pianistă. Acolo rămăsese zece ani. După

zece ani de trudă, strînsese destule economii ca să poată adresa Direcţiei generale a cadastrului din colonie o cerere pentru cumpărarea unei concesiuni.

Văduvia, faptul că în trecut fusese în învăţămînt, precum şi povara creşterii celor doi copii îi dădeau un drept de prioritate pentru obţinerea concesiunii. Totuşi trebui să aştepte doi ani pînă i se acordă.

Se împliniseră acum şase ani de cînd sosise în cîmpie, însoţită de Iosif şi Suzana în maşina Citroën B. 12 pe care o mai aveau şi azi.

Chiar din primul an cultivă jumătate din terenul concesionat. Nădăjduia că întîia recoltă o să fie îndestulătoare ca s-o despăgubească, în mare parte, de cheltuielile făcute construind bungalow-ul. Dar mareea din iulie inundă cîmpia şi distruse recolta. Crezînd că fusese doar întîmplător victima unei maree excepţional de puternice, deşi localnicii au căutat s-o convingă să renunţe, în anul următor mama procedă la fel. Dar mareea a fost la fel de neîndurătoare. Atunci trebui să se împace cu realitatea : pămîntul concesionat nu era cultivabil. În fiecare an era inundat de maree. Este adevărat că mareea nu urca în toţi anii pînă la aceeaşi înălţime. Dar urca totdeauna destul ca să nimicească tot, direct sau prin infiltraţie. Cu excepţia celor cinci hectare ce mărgineau drumul şi în mijlocul cărora îşi clădise bungalow-ul, ea îşi aruncase în valurile Pacificului economiile făcute în zece ani.

Nenorocirea i se trăgea din naivitatea ei de necrezut. Cei zece ani de totală abnegaţie, pe care

îi petrecuse cîntînd la pian la cinematograful Eden pentru un salariu de mizerie, o puseseră la adăpost de alte lovituri ale soartei şi ale oamenilor, o scutiseră de luptă şi de fecunda experienţă a nedreptăţii. Ieşise din tunelul pe care-l străbătuse în zece ani aşa cum intrase, neprihănită, solitară, virgină de orice familiaritate cu puterile răului, ignorînd exasperant cumplitul vampirism colonial ce nu încetase să-i dea tîrcoale. Terenurile cultivabile nu erau concesionate, în general, decît plătind dublul valorii lor. Jumătate din sumă intra ilegal în buzunarele funcţionarilor de la serviciul cadastral însărcinaţi să repartizeze loturile între solicitanţi. Ei ţineau realmente cu totul în mîinile lor negocierea terenurilor concesionate şi deveneau din ce în ce mai pretenţioşi. Atît de pretenţioşi, încît mama nu le putuse satisface pofta nesăţioasă — pe care n-o potolea nici măcar vreun caz cu totul neobişnuit ; aşadar, chiar dacă ar fi fost prevenită şi ar fi vrut să evite să i se dea o concesiune necultivabilă, ea ar fi fost obligată să renunţe la cumpărarea oricărui teren concesionat.

Cînd mama înţelesese, puţin cam tîrziu, cum stau treburile, se dusese la funcţionarii serviciului cadastral din Kam, de care depindeau loturile de pe cîmpie. Era încă destul de naivă şi îi insultase, ameninţîndu-i că-i reclamă la forurile superioare. Nu erau cîtuşi de puţin vinovaţi de această greşeală, pretindeau ei. Fără îndoială, fostul şef al serviciului era culpabil, dar plecase de atunci în metropolă. Însă mama revenise să-şi susţină drepturile cu atîta stăruinţă, încît funcţio-

narii fuseseră obligaţi, ca să scape de ea, s-o ameninţe. Dacă mai insista, i-ar fi luat terenul concesionat înainte de termenul prevăzut. Argumentul cel mai eficace de care dispuneau pentru a obliga victimele să tacă. Căci, fireşte, bieţii oameni preferau totdeauna o concesiune chiar iluzorie, decît să n-aibă nimic. De altfel, concesiunile erau acordate totdeauna numai condiţionat. Dacă, după o perioadă stabilită, terenul concesionat nu fusese cultivat în întregime, serviciul cadastral îl putea lua înapoi. Aşadar nici o concesiune de pe cîmpie nu era acordată cu titlu definitiv. Şi tocmai aceste concesiuni nerentabile dădeau serviciului cadastral posibilitatea de a obţine cu uşurinţă de pe urma celorlalte, a adevăratelor concesiuni, a celor cultivabile, profituri considerabile. Alegerea concesionarilor fiind la cheremul lor, funcţionarii serviciului cadastral îşi rezervau „dreptul" să repartizeze, cum le convenea lor mai bine, imensele rezerve de loturi necultivabile, care odată atribuite cu regularitate şi reluate cu nu mai puţină regularitate constituiau, într-o oarecare măsură, fondurile lor de reglare.

Pe cele aproximativ cincisprezece concesiuni de pe cîmpia Kamului, ei instalaseră, ruinaseră, alungaseră, reinstalaseră, şi din nou ruinaseră şi din nou alungaseră poate o sută de familii. Singurii concesionari care rămăseseră acolo pe cîmpie trăiau din traficul cu pernod sau cu opium şi trebuiau să cumpere complicitatea funcţionarilor dîndu-le o cotă-parte din resursele lor „speciale", „ilegale", spuneau agenţii serviciului cadastral.

Mînia motivată a mamei n-o scuti — doi ani după sosirea ei — de prima inspecţie a funcţionarilor de la serviciul cadastrului. Inspecţiile, cu totul formale, se reduceau la o vizită făcută concesionarului pentru a-i „reîmprospăta" memoria. I se aducea aminte că prima amînare trecuse.

— Nimeni în lume, se ruga concesionarul, n-ar fi capabil să facă să crească ceva pe pămîntul ăsta...

— Ar fi de mirare, replica funcţionarul, guvernatorul nostru general nu credem să fi stabilit loturi cu terenuri improprii pentru cultură.

Mama, care începea să se descurce mai bine în misterele potlogăriilor, căută să-şi ipotecheze bungalow-ul. Nu era încă terminat, reprezenta totuşi, fără îndoială, un capital investit, în stare să-i acorde un răgaz mai îndelungat. Funcţionarii cadastrali acceptară. Mai avea încă un an înaintea ei. Anul acela, al treilea de cînd sosise, nu socoti necesar să reînnoiască experienţa şi-i lăsă Pacificului toată libertatea. De altminteri, chiar să fi vrut s-o facă, n-ar mai fi găsit mijloacele necesare. Pentru a-şi termina bungalow-ul, ceruse o dată sau de două ori credite de la băncile din colonie. Dar băncile nu satisfăceau cererile decît după ce consultau serviciul cadastral. Şi dacă mama putu să obţină oarecari credite, nu reuşi decît ipotecînd bungalow-ul neisprăvit şi pentru terminarea căruia tocmai se împrumuta. Cît despre bungalow, totuşi îi aparţinea ei, în deplină proprietate, şi se felicita în fiecare zi că se

preocupase de construirea lui. Pe măsură ce sărăcea, bungalow-ul creştea în ochii ei, părîndu-i-se mai valoros şi mai solid.

După prima inspecţie, urmă o alta. În anul acela, a avut loc tocmai în săptămîna ce-a urmat după prăbuşirea stăvilarelor. Dar Iosif împlinise, în sfîrşit, vîrsta potrivită să se amestece. Mînuirea puştii îi devenise familiară. O puse sub nasul funcţionarului cadastral, care nu mai stărui şi se întoarse la maşinuţa ce o folosea pentru turneele de inspecţie. De atunci, în această privinţă, mama era relativ liniştită.

Sigură de răgazul ce îl obţinuse prin ipotecarea bungalow-ului, mama îi puse la curent pe funcţionarii din Kam cu noile ei proiecte. Voia să ceară ţăranilor care trăiau în mizerie pe terenurile ce mărgineau concesiunea să construiască împreună cu ea stăvilare împotriva mării. Ele ar fi folosit tuturor. Urmau să fie amplasate de-a lungul Pacificului şi ar fi înălţat ţărmul pînă la limita mareelor din iulie. Funcţionarii, surprinşi, socotiră proiectul cam utopic, dar nu se opuseră. N-avea decît să facă schiţele şi să le trimeată la serviciul cadastral. În principiu, pretindeau ei, asanarea cîmpiei nu putea fi decît obiectul unui plan guvernamental, dar nici un regulament, după cît ştiau, nu interzicea unui concesionar să construiască stăvilare pe propriul său pămînt concesionat. Trebuia totuşi să-i înştiinţeze şi să aibă autorizaţia serviciilor locale cadastrale. După multe nopţi nedormite pentru elaborarea schiţelor, mama le trimise proiectul, pe urmă aşteptă autorizaţia. Aşteptă foarte mult, fără

să se descurajeze, fiindcă se obişnuise cu soiul ăsta de aşteptări. Ele erau, şi numai ele, relaţiile obscure ce o mai legau de puterile lumii de care depindea întru totul viaţa lor : cadastrul, banca. După ce aşteptă săptămîni de-a rîndul, se hotărî să se ducă la Kam.

Funcţionarii cadastrali primiseră favorabil proiectul ei. Nu-i răspunseseră, fireşte, pentru că asanarea concesiunii nu-i interesa. Totuşi, i-au dat autorizaţia tacită să construiască stăvilarele. Mama se întorsese mîndră de rezultat.

Stăvilarele trebuiau proptite cu trunchiuri de arbori tropicali. Desigur, cheltuielile urma să le suporte numai ea. Atunci tocmai ipotecase bungalow-ul care nu era terminat. Cheltui toţi banii luaţi pe ipotecă, pentru cumpărarea trunchiurilor de arbori. Bungalow-ul nu-l mai termină niciodată.

Medicului nu i se năzărise chiar aşa tam-nesam. Probabil de pe vremea aceea i se trăsese boala. În adevăr, cine n-ar fi fost tulburat, zguduit de o cumplită disperare şi de o neostoită mînie, văzînd stăvilarele — înălţate cu dragoste de sutele de ţărani din cîmpie, în sfîrşit treziţi din toropeala lor milenară de o speranţă neaşteptată şi zănatecă — prăbuşindu-se într-o singură noapte ca un castel din cărţi poştale, atît de spectaculos, doar într-o noapte, sub asaltul elementar şi implacabil al valurilor oceanului ? Şi cine, neglijînd să cerceteze cum se născuse o asemenea speranţă nebunească, n-ar fi fost tentat să atribuie totul, de la mizeria mereu aceeaşi a

cîmpiei, pînă la crizele mamei, celor întîmplate în acea noapte fatală, şi să creadă morţiş în explicaţia sumară, dar seducătoare a cataclismului ?

Iosif o forţa totdeauna pe Suzana să intre în apă. Ar fi voit să ştie să înoate bine ca să se scalde cu el în mare, la Ram. Dar Suzana nu prea avea chef să înveţe. Uneori, mai ales în sezonul ploilor, cînd într-o singură noapte pădurea fusese inundată, cîte o veveriţă, un castor sau un păun tînăr erau purtaţi, înecaţi, pe firul apei, şi văzîndu-i o cuprindea scîrba.

Cum mama tot gemea, Iosif se hotărî să iasă din apă. Suzana nu mai pîndi maşinile şi îl urmă.

— La naiba, mîine o să mergem la Ram.

Înălţă capul arătînd spre maică-sa.

— Venim, nu mai urla ! îi strigă.

Nu se mai gîndea la cal, pentru că îl copleşea amărăciunea maică-si. Se grăbi să ajungă lîngă ea. Se îmbujorase şi lăcrima, ca totdeauna de cînd era bolnavă. Continuă să se văicărească.

— Ai face mai bine să-ţi iei pilulele, în loc să ţipi în halul ăsta, bombăni Suzana.

— Cu ce-am păcătuit cerului de mi-a dat copii atît de ticăloşi ? ! zbieră mama.

Iosif trecu prin faţa ei, urcă în bungalow şi coborî din nou cu un pahar cu apă şi cîteva buline. Ca totdeauna, la început, mama le refuză. Ca totdeauna, pînă la urmă, le luă. În fiecare seară, după ce se scăldau, trebuiau să-i dea o pilulă s-o calmeze. Căci, în realitate, ceea ce nu mai putea suporta, era nepăsarea lui Iosif

faţă de obligaţiile ce le impunea viaţa în cîmpie. „A devenit vicioasă", explica Suzana. Iosif nu putea s-o contrazică.

Suzana plecă în cabina de baie să se spele cu apă limpezită în ulcioare, şi se îmbrăcă. Cît despre Iosif, el nu se spăla, rămînea în maiou pînă a doua zi dimineaţă. Cînd Suzana ieşi din cabină, patefonul fusese pus să cînte pe verandă unde Iosif, întins pe un şezlong, nu se mai gîndea la maică-sa, ci din nou la calul lui pe care îl privea cu dispreţ.

— N-avem noroc şi basta ! se oţărî Iosif.

— Dacă vinzi patefonul, ai putea să cumperi un cal frumos şi să faci trei curse în loc de una.

— Dacă vînd patefonul, am spălat putina, şi la iuţeală !

Patefonul juca un rol de seamă în viaţa lui Iosif. Avea cinci discuri şi le punea în fiecare seară, cu regularitate, după baie. Uneori, cînd îi era tare lehamite, le asculta unul după altul fără încetare, aproape toată noaptea, pînă cînd maică-sa se scula de două sau trei ori şi venea să-l ameninţe că-i aruncă patefonul în gîrlă. Suzana luă un scaun şi se aşeză lîngă Iosif.

— Dacă vinzi patefonul şi cumperi un cal, în cincisprezece zile o să poţi să-ţi iei şi un patefon nou.

— Cincisprezece zile fără patefon, şi-mi iau valea de aici !

Suzana nu mai stărui.

Mama pregătea cina în sufragerie. De pe acum aprinsese lampa cu acetilenă.

Se însera, în adevăr, foarte repede pe meleagurile astea. Îndată ce soarele dispărea după munţi, ţăranii aprindeau focuri din lemn verde, ca să se apere de animale sălbatice, şi copiii intrau în colibe scîncind. Imediat ce aveau vîrsta să înţeleagă, copiii erau învăţaţi să se păzească de cumplita noapte a mlaştinilor şi de jivine. Totuşi, tigrii pătimeau mult mai puţin de foame decît copiii, şi puţini piereau din cauza acestor fiare. În realitate, în cîmpia mlăştinoasă a Kamului mărginită pe de o parte de Marea Chinei — pe care de altminteri mama se încăpăţîna s-o poreclească Pacific, denumirea de Marea Chinei avînd pentru ea ceva provincial şi fiindcă pe vremea cînd era tînără visa numai la Oceanul Pacific şi nicidecum la vreuna din mările astea micuţe ce complică în mod inutil lucrurile — în această cîmpie — zăgăzuită spre est de foarte lungul lanţ de munţi ce mărginesc coasta pînă hăt, departe, în continentul asiatic, urmînd o curbă descendentă pînă la golful Siam, unde se îneacă şi reapare într-o puzderie de insule din ce în ce mai mici, dar toate la fel umflate de aceeaşi întunecată junglă tropicală — copiii mureau de foame, de bolile provocate de foame şi din pricina dramelor foamei. Drumul străbătea strîmta cîmpie în toată lungimea ei. În teorie, fusese construit pentru a canaliza viitoarele bogăţii ale cîmpiei pînă la Ram, dar cîmpia era atît de săracă, încît n-avea alte bogăţii decît pe copiii ei, cu gurile trandafirii totdeauna flămînde. Aşa că drumul nu servea în realitate decît vînătorilor, în trecere pe acele meleaguri, şi copiilor ce se

adunau în cete înfometate şi dornice de joacă, căci foamea nu-i împiedica pe copii să se joace.

— Am să mă duc la noapte, rosti pe neaşteptate Iosif.

Mama încetă să se mai foiască în jurul reşoului şi veni îmbufnată în faţa lui.

— N-ai să te duci, îţi spun, n-ai să te duci.

— Am să mă duc, se răsti Iosif, n-am altceva de făcut, o să mă duc.

Cînd Iosif stătea prea mult pe verandă, în faţa junglei, nu putea rezista tentaţiei de a vîna.

— Ia-mă cu tine, ia-mă Iosif, se rugă Suzana.

Mamá ţipă.

— Nu iau femei cînd vînez noaptea şi tu dacă mai strigi o dată, o întind imediat.

Iosif se duse şi se închise în camera lui să-şi pregătească puşca Mauser şi cartuşele. Mama, tot bombănind, se întoarse în sufragerie şi continuă să pregătească masa. Suzana nu se clintise de pe verandă. În serile cînd Iosif vîna, se culcau tîrziu. Mama profita de lipsa lui ca „să-şi facă socotelile", după cum spunea. Te întrebai, de altminteri, de ce socoteli putea fi vorba ? În orice caz, în nopţile acelea, nu dormea. Cînd şi cînd îşi părăsea „socotelile", se ducea pe verandă să asculte zgomotele din junglă, încerca să zărească haloul lămpii lui Iosif. Pe urmă se întorcea la socotelile ei, la „socotelile ei de zănatică", după cum spunea Iosif.

— La masă, anunţă mama.

Aveau tot mîncare din pasăre de baltă şi orez. Nevasta caporalului aduse şi cîţiva peşti fripţi.

— Încă o noapte nedormită, bîigui mama.

La lumina fosforescentă a lămpii părea mai palidă. Pilulele începeau să-şi facă efectul. Căscă.

— Nu te amărî, mamă, mă întorc curînd, rosti blînd Iosif.

— Cînd mi-e frică de-o criză, pentru voi mă tem.

Se ridică şi se duse să ia din bufet o cutie de unt sărat şi una de lapte condensat, pe care le puse înaintea copiilor. Suzana îşi turnă pe orez o porţie zdravănă de lapte condensat. Mama îşi făcu mai multe tartine cu unt şi le muie într-o cană cu cafea neagră. Iosif mînca din pasărea de baltă. Avea o carne frumoasă, neagră şi mustoasă de sînge.

— Pute a peşte, dar e hrănitoare, rosti Iosif.

— Asta şi trebuie, admise mama. O să fii prevăzător, Iosif ?

Cînd era vorba să-i îndoape, se purta totdeauna blînd cu ei.

— Nu-ţi face griji, am să fiu prudent.

— Astă-seară nu mai mergem la Ram, mormăi Suzana.

— O să ne ducem mîine, replică Iosif, dar n-o să găseşti nici unul la Ram, acolo toţi sînt însuraţi, afară de Agosti.

— Niciodată n-o să i-o dau lui Agosti, chiar de m-ar ruga în genunchi ! bombăni mama.

— Nu-ţi cere nimic, replică Suzana. Dar, la urma urmei, asta nu înseamnă c-o să-l găsesc aici.

— Asta vrea, ştiu eu ce vorbesc, dar degeaba îţi dă tîrcoale, stărui mama.

— Nici măcar nu se gîndeşte la ea, zise Iosif. O să fie tare greu ! Unele se căsătoresc fără bani,

dar trebuie să fie foarte frumoase, şi chiar aşa se întîmplă rar.

— O să vedem pînă atunci, dar dacă vreau să mergem la Ram, nu-i doar pentru asta. La Ram totdeauna e lume cînd vine vasul cu poşta, şi acolo-i lumină electrică şi un patefon formidabil la cantină, se tîngui Suzana.

— Nu ne mai bate la cap cu Ramul tău, se burzului Iosif.

Mama le puse în faţă pîinea de orez pe care o aducea autobuzul de la Kam din trei în trei zile. Pe urmă, începu să-şi despletească părul. Între degetele ei asprite, părul scîrţîia ca iarba uscată. Terminase de mîncat şi privea la copii. Cînd mîncau, se aşeza în faţa lor şi le urmărea toate gesturile. Ar fi vrut ca Suzana şi Iosif să mai crească. Credea că mai era cu putinţă. Totuşi, Iosif avea douăzeci de ani şi de pe acum crescuse mult mai înalt ca ea.

— Ia pasăre, o îndemnă mama pe Suzana, laptele ăsta condensat nu te hrăneşte.

— Unde mai pui că-ţi strică şi dinţii, zise Iosif. Le-a venit de hac măselelor mele din fund. Se duc dracului chiar dacă se cariază mai încet.

— Cînd o să avem bani, o să-ţi pui altele, i-o tăie mama. Ia pasăre, Suzana.

Suzana luă o bucăţică de pasăre. Nu-i plăcea de loc şi îmbuca îmbufnată doar cîte-o fărîmiţă.

Iosif terminase de mîncat şi îşi încărca lampa de vînătoare. În timp ce continua să-şi împletească părul, mama îi încălzea o ceaşcă de cafea. După ce îşi umplu lampa, Iosif o aprinse şi o potrivi pe casca ce şi-o pusese pe cap. Pe urmă

ieşi pe verandă să-i verifice unghiul de vizibilitate. Pentru prima oară în timpul serii, uitase de cal. Dar tocmai acum îl zări din nou în spaţiul de lumină al lămpii cu acetilenă.

— La dracu, strigă Iosif, de data asta a crăpat !

Mama şi Suzana alergară lîngă Iosif. La lumina lămpii, văzură şi ele calul. În sfîrşit, zăcea culcat cît era de lung. Capul îl ţinea deasupra taluzului şi nările afundate în răsadurile proaspete mîngîiau apa sălcie.

— Îngrozitor ! exclamă mama.

Îşi duse îndurerată mîna la frunte şi rămase nemişcată lîngă Iosif.

— Ar trebui să te duci lîngă el, să vezi dacă-i mort de-a binelea, rosti în sfîrşit.

Iosif coborî alene scara şi se îndreptă spre taluz ; îi juca în faţă dîra de lumină a lămpii purtate tot pe frunte. Înainte ca el să fi ajuns lîngă animal, Suzana intră în bungalow, se aşeză din nou la masă şi încercă să termine de mîncat bucata ei de pasăre. Dar îi pierise şi bruma de poftă de mîncare ce-o avea. Renunţă la masă şi se întoarse în salon. Acolo, se chirci într-un fotoliu din împletitură de palmier şi întoarse spatele locului unde se afla calul.

— Sărman dobitoc, scînci mama, şi cînd te gîndeşti că astăzi chiar a făcut drumul de la Banté !

Suzana o auzea gemînd, fără s-o vadă. Se afla probabil pe verandă şi îl urmărea cu privirea pe Iosif. Săptămîna trecută un copil murise în cătunul din apropierea bungalow-ului. Mama îl

veghease toată noaptea şi cînd murise, dimineaţa, gemuse la fel.

— Ce nenorocire ! strigă mama. Ce face, Iosif ?

— Mai respiră.

Mama se reîntoarse în sufragerie.

— Ce-am putea să facem ? Suzana, du-te şi ia pătura veche în carouri din maşină.

Suzana coborî sub bungalow, evitînd să privească în direcţia calului. Luă pătura de pe bancheta din spate a Citroënului, se întoarse şi o întinse mamei, care coborî la Iosif. Cîteva minute mai tîrziu urcară împreună.

— E îngrozitor, ne-a privit ! rosti mama.

— Destul cu mîrţoaga asta, se răsti Suzana, mîine mergem la Ram.

— Ce ? întrebă mama.

— Iosif a hotărît, replică Suzana.

Iosif îşi încălţă pantofii de tenis. Ieşi, cu o mutră arţăgoasă. Mama începu să strîngă masa, pe urmă îşi văzu de socoteli. „Socotelile ei de zănatică", după cum spunea Iosif.

2

CÎND mergeau la Ram, mama îşi făcea coc şi se încălţa. Dar îşi păstra rochia stacojie de bumbac, pe care n-o părăsea de altminteri decît în timpul somnului. Cînd îi venea sorocul s-o spele, se culca şi dor-

mea, punînd rochia să se usuce. Şi Suzana se încălţa cu singura pereche de pantofi ce-i avea, nişte pantofi de bal din satin negru pe care-i cumpărase la solduri în oraş. Dar profita de ocazie pentru a-şi schimba îmbrăcămintea, punîndu-şi o rochie în locul pantalonului malaiez. Cît despre Iosif, el rămînea îmbrăcat la fel ca de obicei. De cele mai multe ori nici nu se încălţa. Totuşi, în ziua cînd sosea din Siam vasul cu poşta, îşi punea pantofi de tenis, ca să poată dansa cu pasagerele.

Cînd au ajuns la cantina din Ram, au văzut garată în curte o superbă limuzină cu şapte locuri, de culoare neagră. Înăuntru, în livrea, un şofer aştepta nerăbdător. Nici unul din ei n-o zărise pînă atunci. Nu putea fi maşina vreunui vînător. Vînătorii n-aveau limuzine, ci automobile torpedo decapotabile. Iosif sări din Citroën. Se apropie şi, agale, ocoli de două ori, limuzina. Apoi se opri înaintea motorului şi-l cercetă îndelung, în timp ce şoferul îl privea mirat. „Talbot sau Léon Bollée", îşi spuse Iosif. Neputîndu-se fixa asupra mărcii, se hotărî să urce în barul cantinei împreună cu Suzana şi mama.

Acolo se aflau cei trei funcţionari vamali, cîţiva ofiţeri de marină stînd la mese cu pasagere, feciorul lui Agosti care nu lipsea niciodată cînd sosea vasul cu poşta, şi, în sfîrşit, singur la masa lui, un tînăr, presupusul proprietar al limuzinei.

Taica Bart se ridică, se depărtă alene de tejgheaua lui cu casa de bani şi se apropie de mama. Se împliniseră douăzeci de ani de cînd era proprietarul cantinei din Ram. N-o părăsise niciodată. Acolo îmbătrînise şi se îngrăşase. Acum era un om cam de cincizeci de ani, predispus la apoplexie, obez, îmbibat de pernod. Trecuseră cîţiva ani de cînd taica Bart înfiase un băieţandru din cîmpie ce-l scutea de toate treburile din cantină şi care — cînd avea timp — îi făcea vînt în spatele tejghelei unde se retrăgea să-şi savureze pernodul într-o imobilitate de Buda. La orice oră, taica Bart era leoarcă de sudoare, cu o sticluţă de pernod lîngă el, gata să mai tragă o duşcă. Nu se mişca decît ca să-şi primească clienţii. Nu făcea nimic altceva. Se îndreptă spre ei cu o încetineală de monstru marin, ieşit din elementul lui, aproape fără să-şi desprindă picioarele de pe podea, atît îl încurca burta lui nemaipomenită, adevărat butoi de absint. Nu se mulţumea doar să-l bea. Trăia din contrabanda cu absint şi aşa se îmbogăţise. Oamenii veneau să-l caute de foarte departe, de pe plantaţiile din nord. N-avea copii, nici familie şi totuşi era atît de avar, că nu acceptase niciodată să împrumute bani, sau o făcea cu o dobîndă atît de mare, încît nimeni de pe cîmpie nu era atît de nebun sau de şiret, ca să primească. De altminteri, asta şi dorea, convins că banul împrumutat celor de pe cîmpie era pierdut. Totuşi, era singurul alb din cîmpie despre care se putea spune că iubeşte acele meleaguri. Este adevărat că descoperise acolo un mijloc de trai şi toto-

dată rațiunea de a trăi : pernodul. Se spunea despre el că-i om bun pentru că înfiase un copil. Şi, deoarece copilul îi făcea vînt cînd era cald, se zicea că, la urma urmei, pentru copil era mai bine să stea aici să-i facă vînt decît să păzească bivolii sub soarele dogorîtor al cîmpiei. Fapta asta generoasă şi reputația pe care i-o crease, îi dăduse o siguranță deplină în contrabanda pe care o făcea. Fireşte toate acestea contribuiseră mult la hotărîrea guvernatorului general al coloniei, să-i decerneze Legiunea de onoare, sub cuvînt că ținuse, timp de douăzeci de ani, grijuliu pentru prestigiul Franței, cantina din Ram, „post înaintat".

— Cum merg treburile ? întrebă taica Bart pe mamă, strîngîndu-i mîna.

— Merge, merge, răspunse mama fără să stăruie.

— Aveți clienți simandicoşi, observă Iosif, la naiba, limuzina asta...

— Un tip cu plantații de cauciuc în nord, putred de bogat, nu ca cei de pe aici...

— N-ai de ce să te plîngi tocmai dumneata, insinuă mama, trei vase poştale pe săptămînă nu-i glumă ! Şi unde mai pui pernodul...

— Sînt riscuri, se controlează acum în fiecare săptămînă. Riscuri, o adevărată corrida în fiecare săptămînă...

— Arată-ne care-i plantatorul din nord, îl rugă mama.

— Tipul de lîngă Agosti, din colț. S-a întors de la Paris.

Îl văzuseră în preajma lui Agosti. Stătea singur la o masă. Un tînăr să tot fi avut douăzeci şi cinci de ani, îmbrăcat cu un costum de mătase naturală gri. Pe masă îşi pusese pălăria de fetru de aceeaşi culoare. Cînd bău o înghițitură de pernod au observat că avea la un deget un diamant minunat, la care mama nu mai contenea să se uite cu ochii holbați, fascinată.

— La dracu, ce rablă are ! bombăni Iosif. Adăugă : Cît despre rest, e un maimuțoi.

Diamantul era enorm, costumul de mătase naturală foarte bine croit. Iosif nu purtase niciodată mătase naturală. Pălăria de fetru moale părea dintr-un film : o pălărie pe care ți-o potriveşti neglijent pe cap, înainte de a te urca într-o maşină de patruzeci de cai putere, ca să te duci la cursele din Longchamp, unde-ți pui la bătaie jumătate din avere, fiindcă eşti plictisit din pricina unei femei. Adevărat, n-avea un chip arătos. Şi umerii strîmți brațele scurte, o statură probabil sub cea mijlocie, mîinile mici, îngrijite, mai curînd slabe, destul de frumoase. Prezența diamantului le dădea însă o valoare nepreţuită, cam suspectă. Şi unde mai pui că era singur, proprietar de plantații şi tînăr ! O privea pe Suzana. Mama văzu că se uită la ea. Mama, la rîndul său, îşi privi fata. La lumina becurilor electrice pisturii i se observau mai puțin ca în plină zi. Fireşte o fată frumoasă, avea ochi scînteietori, îndrăzneți, era tînără, în plină adolescență şi deloc timidă.

— De ce ai mutra asta de înmormîntare? bombăni mama. Nu poţi măcar o dată să ai o înfăţişare mai binevoitoare?

Suzana surîse proprietarului de plantaţii din nord. Se cîntară două discuri lungi, un foxtrot şi un tango. La al treilea, un nou foxtrot, plantatorul din nord se sculă s-o invite la dans pe Suzana. În picioare, se vedea limpede, era rău croit. În timp ce înainta spre Suzana, toţi îi priveau diamantul: taica Bart, Agosti, mama, Suzana. Nu şi pasagerii, care mai văzuseră şi alte bijuterii, nici Iosif, pentru că pe el nu-l interesau decît maşinile. Dar toţi cei de pe cîmpie se uitau. Pentru că diamantul acela, uitat pe deget de proprietarul său ignorant, preţuia singur cît toate concesiunile de pe cîmpie luate laolaltă.

— Îi permiteţi, doamnă? întrebă plantatorul din nord, înclinîndu-se înaintea mamei.

Mama aprobă: „Fireşte, vă rog" şi se îmbujoră.

Ofiţerii tocmai începuseră să danseze pe pistă cu pasagerele, iar feciorul lui Agosti cu soţia vameşului.

Plantatorul din nord nu dansa rău: domol, cu o oarecare îndemînare forţată, grijuliu, poate să-şi manifeste astfel faţă de Suzana tactul, clasa, consideraţia.

— Aş putea fi prezentat doamnei, mamei dumneavoastră?

— Fireşte, consimţi Suzana.

— Locuiţi în regiune?

— Da, sîntem de aici. A dumneavoastră-i maşina de jos?

— Mă puteţi prezenta sub numele de domnul Jo.

— De unde-i? E formidabilă!

— Vă plac chiar atît de mult maşinile? întrebă zîmbind domnul Jo.

Vocea sa nu semăna cu a plantatorilor şi a vînătorilor. Avea altă obîrşie, era blîndă şi distinsă.

— Mult, admise Suzana. Pe aici nu găseşti una ca asta. Sînt doar maşini torpedo.

— O fată frumoasă ca dumneavoastră trebuie că se plictiseşte în cîmpie... şopti domnul Jo foarte aproape de urechea Suzanei.

Într-o seară, acum două luni, feciorul lui Agosti o scosese din cantină, unde gramofonul cînta *Ramona*, şi în port îi spusese că-i o fată frumoasă; pe urmă o sărutase. Altă dată, o lună mai tîrziu, un ofiţer de pe vaporul poştal îi propusese să-l viziteze, şi cînd ajunsese pe vas, o dusese într-o cabină de clasa întîi, unde-i spusese că-i tare frumoasă, apoi o sărutase. Îl lăsase numai s-o sărute. Aşadar era a treia oară cînd i se făcea un asemenea compliment.

— Ce marcă e? întrebă Suzana.

— Un Maurice Léon Bollée. Marca mea preferată. Dacă vă face plăcere putem să ne plimbăm cu ea. Nu uitaţi să mă prezentaţi doamnei, mamei dumneavoastră.

— Cîţi cai putere are?

— Douăzeci şi patru, cred, răspunse domnul Jo.

— Cît costă un Maurice Léon Bollée ?

— E un model special, comandat anume la Paris. M-a costat cincizeci de mii de franci.

Maşina lor B. 12 costase cam patru mii de franci şi mama plătise ratele în patru ani.

— E formidabil de scumpă ! exclamă Suzana.

Domnul Jo privea din ce în ce mai de aproape părul Suzanei, iar uneori ochii ei plecaţi şi sub ochi, gura fetei.

— Dacă am avea o maşină ca asta, am veni în fiecare seară la Ram, ne-am mai distra. Ne-am duce la Kam şi chiar şi-n alte părţi.

— Bogăţia nu face fericirea, cum s-ar părea că vă închipuiţi, rosti cu nostalgie domnul Jo.

Mama spunea sentenţios : „Numai bogăţia poate face fericirea. Numai imbecililor nu le aduce fericirea". Adăuga : „Trebuie, fireşte, să încerci să rămîi inteligent, cînd eşti bogat". Mai categoric chiar decît ea, Iosif afirma că bogăţia face fericirea, fără nici o putinţă de îndoială. Limuzina domnului Jo — numai ea singură — şi tot l-ar fi făcut fericit pe Iosif.

— Nu ştiu, zise Suzana. În ce ne priveşte, mi se pare că ne-am descurca, dacă fericirea ne-ar da tîrcoale.

— Asta fiindcă sînteţi atît de tînără ! şopti el. Ah, dumneavoastră nu puteţi să ştiţi !

— Nu fiindcă sînt tînără. Dumneavoastră sînteţi prea bogat.

Domnul Jo o ţinea acum foarte strîns. Cînd foxtrotul se termină, regretă.

— Aş fi continuat cu plăcere acest dans...

O urmă pe Suzana pînă la masa lor.

— Ţi-l prezint pe domnul Jo, se adresă Suzana mamei.

Mama se ridică pentru a spune bună ziua domnului Jo şi îi surîse. Dar Iosif nu se ridică şi nici nu surîse.

— Aşezaţi-vă la masa noastră, luaţi ceva cu noi, îl îndemnă mama.

Se aşeză lîngă Iosif.

— Sînteţi invitaţii mei, replică domnul Jo.

Şi se întoarse spre taica Bart :

— Şampanie bine frapată, ceru el. De cînd m-am întors de la Paris n-am reuşit să beau una ca lumea.

— Avem în fiecare seară cînd vine vasul poştal, se lăudă taica Bart, şi să nu-mi spuneţi pe nume dacă nu v-o plăcea.

Domnul Jo surîse şi i se văzură toţi dinţii care erau frumoşi. Iosif băgă de seamă ; nu-i mai privi decît dinţii. Era cam îmbufnat, ai lui erau cariaţi şi nu putea să-i plombeze. Înainte de a se duce la dentist, erau atîtea de făcut, încît uneori se îndoia că o să reuşească vreodată.

— V-aţi întors de la Paris ? întrebă mama.

— Am debarcat chiar acum. Am venit la Ram pentru trei zile. O să supraveghez îmbarcarea unui transport de latex.

Mama, îmbujorată, toată numai zîmbet, sorbea cuvintele domnului Jo, care observase şi părea să fie foarte mulţumit. Probabil se întîmplase destul de rar să fie ascultat cu atîta încîntare. Era grijuliu cu mama, ghicindu-i dorinţele din priviri, şi evita să acorde o prea mare atenţie aceleia ce îl interesa : Suzana. Nu-l băgase în

seamă pe Iosif, nu încă. Observase doar că ea, Suzana, n-avea ochi decît pentru fratele ei, care se mulţumea să fixeze cu o mutră mohorîtă şi furioasă fie dinţii lui, fie drumul.

— Maşina dumnealui, zise Suzana, e un Maurice Léon Bollée.

Totdeauna, în prezenţa unei a treia persoane, se simţea foarte ataşată de Iosif, mai ales astă-seară, cînd era atît de vizibil înăcrit. Iosif parcă se trezi. Întrebă cu un ton ursuz :

— Şi cîţi cai putere are o rablă ca asta ?

— Douăzeci şi patru, răspunse neglijent domnul Jo.

— La naiba, douăzeci şi patru... Patru viteze, fără îndoială ?

— Da, patru.

— Porneşte la a doua, cînd vrei, nu ?

— Da, dacă vrei, dar asta oboseşte schimbătorul de viteză.

— Ţine la drum ?

— Optzeci pe oră, cu uşurinţă. Dar nu-mi place. Am şi o maşină-sport de două locuri şi cu ea ating uşor suta.

— Cîţi litri consumă la suta de kilometri ?

— Cincisprezece, pe şosea. Optsprezece în oraş. Dumneavoastră şi cei de pe aici, ce marcă aveţi ?

Iosif o privi năuc pe Suzana şi pe neaşteptate, izbucni în rîs.

— Nu merită să mai vorbim...

— Un Citroën, spuse mama. O veche şi bună maşină Citroën, care ne-a făcut multe servicii. Pentru drumul de aici, sîntem mulţumiţi de ea.

— Se vede că n-o conduci prea des, observă Iosif.

Muzica începu din nou. Domnul Jo bătea discret măsura, lovind în masă cu degetul împodobit cu frumosul diamant. Răspunsurile lui erau urmate de îndelungi şi stăruitoare tăceri ale lui Iosif. Dar fără îndoială, domnul Jo nu îndrăznea să schimbe subiectul conversaţiei. În timp ce-i răspundea lui Iosif, n-o slăbea din ochi pe Suzana. Putea s-o facă foarte liniştit. Suzana era atît de atentă la reacţiile lui Iosif, încît nu-l privea decît pe el.

— Şi maşina sport ? întrebă Iosif.

— Cum ?

— Cît consumă la sută, maşina sport ?

— Mai mult, răspunse domnul Jo. Optsprezece pe şosea. Are treizeci de cai putere...

— Pe naiba, se miră Iosif.

— Citroënurile consumă mai puţin, nu ?

Iosif izbucni într-un rîs zgomotos. Bău cupa de şampanie ; îşi turnă alta. Pe neaşteptate părea hotărît să se tăvălească de rîs.

— Douăzeci şi patru, zise.

— Psst ! făcu domnul Jo.

— Dar este explicabil, observă Iosif.

— E mult...

— În loc de doisprezece, dar se explică... carburatorul, nu mai e un carburator, e o strecurătoare...

Rîsul zănatec al lui Iosif era contagios. Un rîs înăbuşit, copilăresc încă, ce izbucnea uneori însă cu o violenţă irezistibilă. Mama se înroşi, încercă să se stăpînească, dar nu izbuti.

— Dacă n-ar fi decît asta, tot n-ar fi nimic ! exclamă Iosif. Mama rîse tare şi ea.

— Adevărat, zise, dacă ar fi numai carburatorul...

Rîse şi Suzana. N-avea acelaşi rîs ca Iosif. Al ei era puţin şuierător, mai strident. Totul se petrecuse în cîteva secunde. Domnul Jo părea descumpănit. Probabil se întreba dacă succesul lui nu era puţin compromis şi cum ar putea evita un asemenea risc.

— Şi radiatorul ! adăogă Suzana.

— Un record, completă Iosif, n-aţi văzut niciodată aşa ceva...

— Spune-i cîţi, Iosif, spune-i...

— Consuma, înainte să-l repar puţin, pînă la cincizeci de litri la suta de kilometri.

— Vai ! mai rar aşa ceva, cincizeci de litri la sută ! chicoti mama.

— Unde mai pui, dacă n-ar fi decît atît, carburatorul şi radiatorul...

— Adevărat, adevărat, dacă n-ar fi decît atît... n-ar fi nimic, admise mama.

Domnul Jo încercă să rîdă. Se străduia să salveze aparenţele. Poate o să-l uite. Păreau puţin cam ţăcăniţi.

— Şi cauciucurile noastre ! exclamă Iosif. Cauciucurile noastre... Ele...

Iosif rîdea atît de tare că nu mai putea să pronunţe cuvintele. Acelaşi rîs invincibil şi misterios o zguduia şi pe mamă şi pe Suzana.

— Ghiciţi cu ce mergem în cauciucurile noastre, spuse Iosif, ghiciţi...

— Haideţi, ghiciţi ! stărui Suzana.

— O să ghicească la sfîntu-aşteaptă ! exclamă Iosif.

La cererea domnului Jo, copilul adoptat de taica Bart adusese a doua sticlă de şampanie. Agosti îi asculta şi rîdea ţinîndu-le isonul. Ofiţerii şi pasagerele care nu înţelegeau totuşi nimic, se porniră şi ei pe rîs, dar potolit.

— Ia ghiciţi, spuse Suzana. Fiţi atent, nu se întîmplă totdeauna, din fericire...

— Ştiu şi eu ? Cu anvelope de motocicletă, zise domnul Jo luîndu-şi înfăţişarea aceluia ce a găsit tonul potrivit pentru o asemenea împrejurare.

— De loc, n-aţi ghicit de loc, rîse Suzana.

— Le îndopăm cu frunze de banan, îi explică Iosif.

Pentru prima dată, domnul Jo rîse sincer. Dar nu atît de zgomotos ca ei ; fireşte nu-i stătea în fire. Iosif hohotea atît de tare, încît îşi pierduse respiraţia şi rîsul lui devenise tăcut, ajungînd la paroxism. Domnul Jo renunţase s-o mai invite la dans pe Suzana. Aştepta răbdător să le treacă.

— Extravagant, cum se spune la Paris. Să te strîmbi de rîs.

Nu-l ascultau.

— Noi cînd o pornim la drum... bîigui Iosif, îl agăţăm pe caporal de aripa maşinii cu o stropitoare lîngă el... Sughiţa, după fiecare cuvînt.

— În locul farului... serveşte şi de far... caporalul e radiatorul şi farul nostru, explică Suzana.

— Ah ! Mă-năbuş... taci odată... taci... scînci mama.

— Şi portierele, continuă Iosif, portierele le-am prins cu sîrmă...

— Nu mai mi-amintesc, zise mama, nu mai mi-amintesc nici măcar cum erau mînerele portierelor...

— La noi, bîigui Iosif, nu-i nevoie de mînere, sari direct înăuntru, hop ! Numai s-o iei pe partea unde-i o scară. E destul să te obişnuieşti...

— Cît despre asta, ne-am obişnuit, confirmă Suzana.

— Taci, simt c-o să am o criză, se văicări mama.

Se îmbujorase foarte tare. Era bătrînă, îndurase atîtea necazuri, şi aşa de rar avusese prilejul să rîdă de ele, încît într-adevăr acum cînd rîsul pusese stăpînire pe ea îi primejduia sănătatea. Rîdea atît de tare că parcă nici nu rîdea ea, şi-ţi făcea rău, îţi venea să crezi că nu-i în toate minţile.

— Noi n-avem nevoie de faruri... zise Iosif. O lampă de vînătoare-i la fel de bună...

Domnul Jo îi privea cu mutra unuia ce se întreabă dacă o asemenea discuţie o să se sfîrşească odată. Dar asculta răbdător...

— E o adevărată plăcere să dai peste oameni ca dumneavoastră, aşa veseli ca dumneavoastră, spuse încercînd să schimbe discuţia despre inepuizabila maşină Citroën B. 12 şi să iasă din acest labirint.

— Aşa veseli ca noi ? întrebă mama surprinsă.

— Ce spune, că sîntem veseli ? reluă Suzana.

— Ah, dacă ar şti, fir-ar să fie, dacă ar şti... şuşoti Iosif.

Dar Iosif, se vedea prea bine, nu isprăvise.

— Şi dacă ar fi numai astea, rezervorul, farurile... dacă ar fi numai astea...

Mama şi Suzana îl priveau stăruitor. Ce chichiţă mai găsise Iosif ? Încă nu ghiceau, dar rîsul, care se mai potolise, prinse din nou să le zgîlţîie.

— Sîrmele, continuă Iosif, frunzele de banan, dacă n-ar fi decît astea...

— Adevărat, dacă n-ar fi decît astea... şopti Suzana cu un aer întrebător.

— Dacă n-ar fi decît maşina... observă Iosif.

— N-ar fi nimic, absolut nimic... zise mama.

Nerăbdător, luîndu-le-o înainte, rîsul lui Iosif era contagios.

— Nu-i numai maşina... Mai sînt stăvilarele... stăvilarele...

Mama şi Suzana scoaseră un strigăt ascuţit, foarte satisfăcute. La rîndul său, Agosti pufni în rîs. Şi gîlgîitul înăbuşit ce se auzi dinspre tejghea, unde se afla casa de bani, dovedea că taica Bart participa şi el...

— Ah ! Crabii... crabii... exclamă mama.

— Crabii ni le-au halit, urlă Iosif.

— Da, aşa-i chiar crabii şi-au vîrî şi ei coada... confirmă Suzana.

— Adevărat, aprobă mama, şi crabii sînt împotriva noastră...

Unii clienţi începuseră din nou să danseze. Agosti continua să se prăpădească de rîs, deoarece cunoştea povestea lor, la fel de bine ca pe

a lui. Ar fi putut să fie a lui, sau a fiecărui concesionar de pe cîmpie. Stăvilarele mamei de pe cîmpie erau nenorocirea de pomină şi, în acelaşi timp gluma de pomină, depinde cum o luai. Gluma de pomină a nenorocirii de pomină. Era îngrozitor şi totodată să te prăpădeşti de rîs ! Depinde numai din ce perspectivă le priveai : din a mării, care făcuse ferfeniţă stăvilarele alea, într-o clipită şi-a crabilor, ce le ciuruiseră ca pe nişte strecurători ; sau dimpotrivă, din aceea a localnicilor care trudiseră şase luni să le construiască, uitînd cu totul de stricăciunile pe care în chip inevitabil trebuiau să le facă marea şi crabii. Ce-i de mirare este că se găsiseră două sute de oameni care uitaseră asta cînd se apucaseră de lucru !

Veniseră toţi cei din satele învecinate cu terenul concesiunii — mama delegîndu-l pe caporal să-i adune. Şi după ce se strînseseră lîngă bungalow, mama le explicase ce voia de la ei :

— Dacă o să vreţi, putem să cîştigăm sute de hectare pentru cultivat orez, fără să mai cerem vreun ajutor cîinilor de la cadastru. O să facem stăvilare. Două feluri de stăvilare : unele paralele cu marea, celelalte etc.

Ţăranii se cam miraseră. Mai întîi fiindcă de mii de ani de cînd marea invada cîmpia se obişnuiseră atît de mult cu asta, încît nu şi-ar fi închipuit niciodată că i-ar fi putut pune stavilă. Pe urmă deoarece mizeria îi deprinsese cu o pasivitate care era singura lor apărare faţă de copiii ce le mureau de foame sau de recoltele nimicite de sare. Totuşi reveniseră trei zile în şir şi de fiecare dată în număr mai mare. Mama le explicase cum înţelegea să fie construite stăvilarele. Trebuiau, după ea, să fie proptite cu trunchiuri de arbori tropicali. Ştia de unde se puteau procura. Se aflau depozitate în apropiere de Kam, unde, după ce drumul fusese terminat, rămăseseră nefolosiţi. Cîţiva negustori se oferiseră să-i vîndă cu preţ redus. De altminteri numai ea se obliga să suporte aceste cheltuieli.

Vreo sută de băştinaşi acceptaseră de la bun început. Dar pe urmă, cînd primii începură să coboare cu bărcile din apropierea podului spre locurile unde stabilise să fie amplasate stăvilarele, alţii li se adăugaseră în număr mare. După o săptămînă, aproape toţi lucrau la construcţia stăvilarelor. Un fleac fusese de-ajuns să-i facă să iasă din pasivitate. O bătrînă fără bani, care le spusese că e hotărîtă să lupte, îi determinase să lupte şi pe ei, ca şi cum n-aşteptaseră decît asta de la începutul vremurilor.

Şi totuşi bătrîna nu se consultase cu nici un tehnician ca să ştie dacă era util să se construiască acolo stăvilarele. Ea aşa credea. Ea era încredinţată. Acţiona totdeauna astfel, ascultînd de nişte adevăruri şi de o logică despre care nu împărtăşea nimic nimănui. Faptul că localnicii crezuseră ceea ce le spusese îi întărise mai mult convingerea că descoperise tocmai ce trebuia să facă pentru a schimba traiul oamenilor pe cîmpie. Sute de hectare, ce-ar fi putut fi cultivate cu orez, ferite de maree ! Toţi ar fi bogaţi sau înstăriţi. Copiii n-ar mai muri. S-ar aduce acolo doctori. S-ar construi o şosea mare de-a lungul

stăvilarelor, ce ar deservi pămînturile scăpate de furia apelor.

După ce cumpără trunchiurile de copaci, au trebuit să aştepte trei luni pînă cînd marea se retrase complet şi pămîntul a fost destul de uscat ca să se poată începe lucrările de terasament. Atunci, în perioada aceea de aşteptare, mama trăise din plin speranţa vieţii ei. Atunci îşi petrecuse toate nopţile redactînd şi îmbunătăţind mereu condiţiile în care vor participa ţăranii în viitor la exploatarea celor cinci sute de hectare ce în curînd vor putea fi cultivate. Dar era atît de nerăbdătoare încît nu se mulţumi numai să facă proiecte în aşteptarea construirii stăvilarelor. După ce cumpărase trunchiurile de arbori, cu banii ce-i mai rămăseseră, fără să mai aştepte, construi la vărsarea rîului în mare trei colibe pe care le boteză «sat de pîndă». Atît de mulţi ţărani erau convinşi de realizarea planului, încît ea însăşi credea în el fără nici o umbră de îndoială. Nici o clipă nu bănui că poate o crezuseră, deoarece ea se arătase aşa de sigură. Le vorbise cu atîta siguranţă, încît chiar un funcţionar cadastral s-ar fi lăsat convins. După ce construi «satul» instală acolo trei familii, le dădu orez, bărci şi cu ce să trăiască pînă la recolta de pe pămînturile redate agriculturii.

Sosi şi vremea potrivită pentru construirea stăvilarelor.

Bărbaţii transportaseră trunchiurile de pe drum pînă la ţărmul mării şi se apucaseră de lucru. Mama cobora în zori cu ţăranii şi se întorcea seara odată cu ei. Pe atunci, Suzana şi Iosif vînа-

seră mult. Fusese şi pentru ei o perioadă cînd speraseră. Credeau în ce făcea mama lor : îndată ce recolta ar fi fost culeasă, ar fi putut face o lungă călătorie în oraş şi apoi, în trei ani, ar fi părăsit definitiv cîmpia.

Seara, uneori, mama dădea ţăranilor chinină şi tutun şi, cu acest prilej, le vorbea despre schimbările care vor avea loc în curînd în viaţa lor. Rîdeau împreună, de pe acum, de mutrele pe care o să le facă funcţionarii cadastrali cînd o să vadă recoltele fabuloase ce o să le aibă în scurt timp. Le istorisea pînă în cel mai mic amănunt planurile ei şi le vorbea îndelung despre modul cum era organizată piaţa concesiunilor. Pentru a le întreţine mai mult avîntul, le explica de asemenea cum exproprierile — din cauza cărora mulţi fuseseră victime, beneficiind plantatorii chinezi de piper — se datorau şi ele mîrşăviei funcţionarilor din Kam. Le vorbea cu entuziasm, neputînd să reziste tentaţiei de a le împărtăşi şi lor ceea ce înţelesese perfect de curînd, toate potlogăriile funcţionarilor din Kam. Se descătuşa astfel de un întreg trecut de iluzii şi ignoranţă, era ca şi cum ar fi descoperit un nou limbaj, o altă cultură şi nu se mai sătura vorbind despre ele. Cîini, spunea ea, sînt nişte cîini. Şi stăvilarele erau revanşa. Ţăranii rîdeau bucuroşi.

În timpul construirii stăvilarelor, nici un funcţionar cadastral nu trecuse pe acolo. Uneori asta o cam mira. Nu puteau să ignoreze importanţa stăvilarelor şi să nu se nelinişteascǎ. Totuşi, nici ea nu îndrăznise să le scrie, de teamă să nu-i alarmeze şi să se pomenească interzicîndu-i-se

continuarea unei iniţiative, totuşi încă oficioasă. Nu îndrăzni s-o facă decît după terminarea construcţiei stăvilarelor. Îi anunţă că un imens patrulater de cinci sute de hectare care însuma totalitatea concesiunii urma să fie redat agriculturii. Serviciul cadastral nu răspunsese.

Sosi şi anotimpul ploios. Mama însămînţase o cantitate mare de răsaduri în apropierea bungalow-ului. Aceiaşi oameni care construiseră stăvilarele veniseră să răsădească orezul în marele patrulater mărginit de stăvilarele construite din trunchiuri de copaci.

Trecuseră două luni. Mama cobora adeseori pe ţarini pentru a vedea cum înverzesc tinerele plante. Începeau întotdeauna să crească înainte de mareea cea mai înaltă din luna iulie.

Pe urmă, în iulie, mareea urcase ca de obicei asaltînd cîmpia. Stăvilarele nu erau destul de solide. Fuseseră roase de micuţii crabi ai orezăriilor. Într-o noapte se prăbuşiră.

Familiile pe care mama le instalase în sătucul ei de pîndă plecară cu joncile şi cu alimentele spre un alt loc de pe coastă. Ţăranii de pe meleagurile mărginaşe concesiunii se întorseseră în satele lor. Copiii continuară să moară de foame. Nimeni nu-i purtase pică mamei.

În anul următor, puţinele stăvilare ce rezistaseră se prăbuşiră şi ele.

— Povestea cu stăvilarele noastre, să rîzi şi să te dai cu fundul de pămînt ! strigă Iosif.

Şi, cu două degete pe masă, imită mersul crabului, mersul unui crab spre stăvilarele lor, în direcţia unde stătea domnul Jo. Mereu calm,

domnul Jo nu era atent la mersul crabului şi privea stăruitor spre Suzana, care îşi înălţase capul, cu ochii plini de lacrimi şi rîdea.

— Ce glumeţi ! Sînteţi formidabili ! exclamă domnul Jo.

Bătea măsura unui fox care se cînta, poate pentru a o îndemna pe Suzana să danseze.

— Nu-s două poveşti la fel ca aceea a stăvilarelor noastre. Ne gîndisem la toate, numai la crabi nu... explică Iosif.

— Li s-a tăiat drumul, adăugă Suzana.

— ...Dar asta nu i-a supărat, reluă Iosif, ne aşteptau la cotitură şi din două strînsori de cleşte, pac ! Stăvilarele în aer !

— Nişte crabi micuţi, de culoarea noroiului ! zise Suzana. Născociţi pentru noi...

— Ar fi trebuit beton armat, se căină mama. Dar de unde să-l găseşti ?

Iosif îi tăie vorba. Rîsul se potolea.

— Trebuie să vă spunem, zise Suzana, că nu-i pămînt ce-am cumpărat...

— E apă de ploaie ! exclamă Iosif.

— Marea, Pacificul ! îi ţinu isonul Suzana.

— Rahat ! strigă Iosif.

— O idee care nu i-ar fi trecut nimănui prin cap... admise Suzana.

Mama încetă să mai rîdă şi brusc deveni foarte serioasă.

— Taci, se adresă Suzanei, sau îţi cîrpesc o palmă.

Numai domnul Jo tresări.

— Rahat ! urlă Iosif. Asta e rahat sau apă de ploaie, cum vreţi ! Şi noi stăm aici, aşteptînd ca nişte imbecili să se retragă rahatul !

— O să se întîmple cu siguranţă într-o bună zi, îl consolă Suzana.

— În cinci sute de ani, bombăni Iosif, dar mai avem timp...

— Dacă era rahat, ar fi fost mai bine... se amestecă şi Agosti din fundul barului.

— Orez de rahat, i-o tăie Iosif, izbucnind din nou în rîs, ar fi fost mai bine decît să n-avem orez de loc...

Îşi aprinse o ţigară. Domnul Jo scoase din buzunar un pachet de ţigări „555" şi-i oferi Suzanei şi mamei. Mama, fără să mai rîdă, îl asculta cu însufleţire pe Iosif.

— Cînd l-am cumpărat, credeam că într-un an o să fim milionari, continuă Iosif. Am făcut bungalow-ul şi am aşteptat să crească...

— La început creşte, grăi Suzana.

— Pe urmă rahatul s-a înălţat, reluă Iosif. Atunci am făcut stăvilarele alea. Asta-i. Stăm şi aşteptăm, ca nişte imbecili, nici măcar nu ştim ce...

— Aşteptăm în casa noastră, casa aceea... continuă Suzana.

— Casa aia care nici măcar nu-i terminată, strigă Iosif.

Mama încercă să vorbească.

— Nu-i ascultaţi, e o casă bună, solidă. Dacă aş vinde-o aş lua un preţ bun... Treizeci de mii de franci...

— Poţi să cauţi cît oi vrea, cine o s-o cumpere ? Numai să ai baftă, sau să dai de nişte zurlii ca noi ! se răsti Iosif.

Tăcu pe neaşteptate. Urmă o scurtă tăcere.

— Aşa-i, probabil sîntem cam zurlii... murmură visătoare Suzana.

Iosif îi surîse blînd Suzanei.

— Nebuni de-a binelea...

Pe urmă discuţia se împotmoli.

Suzana urmărea cu privirile pe dansatori. Iosif se ridică şi se duse s-o invite pe nevasta vameşului. Se culcase cu ea luni de zile, dar de cîtva timp se săturase. Era o femeie mărunţică, brună, slabă. În ultima vreme se culcase cu Agosti. La fiecare disc, domnul Jo o invita pe Suzana. Mama rămăsese singură la masă. Căsca.

Pe urmă ofiţerii de pe vasul poştal şi pasagerele dădură semnalul plecării. Domnul Jo mai dansă o dată cu Suzana.

— Nu vreţi să încercaţi maşina mea ? Aş putea să vă conduc pînă la dumneavoastră şi să mă întorc apoi la Ram. Mi-ar face plăcere.

O ţinea strîns la piept. Era un bărbat curat şi îngrijit. Dacă el era urît, maşina, ea, era admirabilă !

— Iosif ar putea oare s-o conducă ?

— E cam delicat, zise domnul Jo, şovăind.

— Iosif poate să conducă toate maşinile, stărui Suzana.

— Dacă îmi permiteţi, altă dată, se scuză domnul Jo foarte politicos.

— S-o întrebăm pe mama. Iosif o să se ducă înainte şi noi o să plecăm după el, propuse Suzana.

— Dumneavoastră... dumneavoastră vreţi ca doamna, mama dumneavoastră, să ne însoţească ?

Suzana se depărtă de domnul Jo şi-l privi. Era dezamăgit şi nu-i stătea bine. Mama, tot singură la masă, căsca mereu. Obosise pentru că avusese multe nenorociri, fiindcă era bătrînă şi pierduse deprinderea să rîdă şi tocmai rîsul o istovise.

— Aş vrea, zise Suzana, ca mama să se plimbe cu maşina.

— Aş putea să vă mai văd ?

— Cînd doriţi, acceptă Suzana.

— Mulţumesc.

O strînse pe Suzana mai tare.

În adevăr era foarte politicos. Îl privi cu o oarecare compasiune. Poate că Iosif nu l-ar suporta dacă ar veni prea des la bungalow.

Cînd se termină dansul, mama se ridică în picioare şi era gata de plecare. Propunerea domnului Jo de a conduce acasă pe mama şi Suzana fu acceptată de toată lumea. Domnul Jo plăti lui taica Bart şi coborîră împreună în curtea cantinei. În timp ce şoferul domnului Jo se dăduse jos şi deschisese portiera, Iosif se cufundă în limuzina Léon Bollée, dădu drumul motorului şi cinci minute încercă vitezele. Pe urmă ieşi înjurînd şi, fără să-şi ia rămas bun de la domnul Jo, îşi fixă lampa de vînătoare în jurul capului, puse în funcţiune motorul maşinei B. 12 cu ajutorul unei manivele şi o porni singur înainte. Mama şi

Suzana îl priviră îngrijorate cum pleacă. Domnul Jo părea să se fi obişnuit cu bîzdîcurile lui şi nu se mai miră.

Mama şi Suzana se urcară în fundul limuzinii, iar domnul Jo lîngă şofer. Îl ajunseră foarte repede pe Iosif. Suzana n-ar fi vrut să-l depăşească, dar nu-i spuse nimic domnului Jo, deoarece fireşte n-ar fi înţeles. La lumina puternicelor faruri ale limuzinei Léon Bollée îl văzură ca în plină zi : coborîse ceea ce mai rămăsese din parbriz şi se străduia să obţină de la B. 12 tot ceea ce putea da. Părea chiar mai prost dispus ca la plecare şi n-aruncă nici o privire cînd limuzina Léon Bollée îl depăşi.

Puţin înainte de a ajunge la bungalow, mama adormi. O bună parte din drum, nepăsătoare la mersul maşinei, se gîndise la pleaşca ce-o întîlniseră, la domnul Jo. Dar chiar norocul ăsta nu reuşise să-i învingă oboseala şi adormise. Adormea pretutindeni şi în autobuz, chiar şi în B. 12 care era descoperită, fără parbriz şi capotă...

Cînd ajunseră la bungalow, domnul Jo îşi repetă cererea. Putea să revină să-i vadă pe cei cu care petrecuse o seară atît de plăcută ? Mama, trează pe jumătate, răspunsese ceremonios domnului Jo că îi era deschisă casa ei şi putea să vină oricînd ar vrea.

Puţin timp după plecarea domnului Jo, sosi şi Iosif. Trînti uşa salonului şi nu scoase o vorbă. Se închise în odaia lui şi, ca totdeauna cînd era îmbufnat, demontă pînă noaptea tîrziu toate puştile şi le unse cu grăsime.

Iată deci cum se întîlniseră.

Domnul Jo era singurul copil al unui foarte bogat speculant a cărui avere era un model de avere colonială. Începuse speculînd terenurile învecinate cu cel mai mare oraş al coloniei. Extinderea oraşului fusese atît de rapidă încît în cinci ani realizase destule beneficii pentru a-şi investi din nou cîştigurile. În loc să-şi speculeze noile terenuri construise pe ele. Clădise case de închiriat ieftine denumite „compartimente pentru indigeni", care fuseseră primele de acest fel în colonie. Compartimentele erau alăturate şi dădeau toate, pe o latură, spre nişte mici curţi interioare, de asemenea în continuare, iar pe alta spre stradă. Construirea lor costa puţin şi răspundea atunci nevoilor unei întregi categorii de mici negustori indigeni. Cunoscură o mare faimă. După zece ani, colonia era plină de asemenea „compartimente". Experienţa demonstră de altminteri că erau foarte bune pentru răspîndirea ciumei şi holerei. Dar cum numai proprietarii erau înştiinţaţi despre rezultatele studiilor pe care le întreprinseseră conducătorii coloniei, se găseau pentru asemenea „locuinţe" chiriaşi în număr tot mai mare.

Tatăl domnului Jo se interesă apoi de plantatorii de cauciuc din nord. Avîntul întreprinderilor de cauciuc era atît de mare, încît mulţi se improvizaseră plantatori, de azi pe mîine, fără nici o pregătire. Plantaţiile lor nu rentau. Dar tatăl domnului Jo veghea asupra lor. Le răscumpăra. Şi cum erau în stare proastă, le plătea foarte puţin. Pe urmă le dădea în arendă şi prosperau. Cauciucul aducea cîştiguri bune, dar mult prea puţine, după părerea lui. Un an sau doi mai tîrziu, le vindea iar, la preţuri uriaşe noilor veniţi, aleşi de preferinţă dintre cei mai nepricepuţi. De cele mai multe ori, putea să le răscumpere în alţi doi ani.

Printr-o ironie a soartei, domnul Jo era feciorul nepriceput al acestui om întreprinzător. Uriaşa sa avere n-avea decît un moştenitor şi acest moştenitor n-avea nici pic de imaginaţie. Iată punctul nevralgic al vieţii lui, singurul iremediabil : nu-ţi poţi specula copilul. Crezi că ai clocit un mic vultur şi de sub birou îţi apare un canar. Ce poţi face ? Ce leac ai împotriva soartei nedrepte ?

Îl trimisese în Europa să facă studii pentru care nu era hărăzit. Prostia are clarviziunea ei : domnul Jo se feri să le urmeze. Cînd tatăl află, îl chemă înapoi şi încercă să-l cointereseze în unele din afacerile lui. Domnul Jo încercă onest să repare nedreptatea a cărei victimă era tatăl lui. Dar se întîmplă să nu fii sortit pentru nimic precis, nici chiar pentru acea lenevie abia deghizată. Totuşi se străduia cu onestitate. Căci onest era ; bunăvoinţă avea. Dar nu asta era problema. Şi poate n-ar fi devenit aşa de prostănac, cum chiar tatăl său se resemnase să-l creadă, dacă n-ar fi fost crescut exact aşa cum nu trebuia. Singur, fără tată, fără handicapul unei averi ce-l sufoca, poate şi-ar fi îndreptat el însuşi firea cu mai mult succes. Dar tatăl lui nu se gîndise niciodată că domnul Jo putea să fie victima unei nedreptăţi. Nu văzuse niciodată altă nedreptate decît

aceea care-l lovise pe el, prin feciorul său. Dar o asemenea fatalitate fiind organică, iremediabilă, nu putea decît să-l întristeze. Nu descoperise însă niciodată cauza celeilalte nedreptăţi a cărei victimă era copilul său. Şi totuşi acesteia ar fi putut, fără îndoială, să-i găsească leac. Ar fi fost poate îndeajuns să-l desmoştenească pe domnul Jo ; şi domnul Jo scăpa de acea ereditate prea împovărătoare ce era pentru el moştenirea. Dar nu se gîndise la asta.Totuşi, era inteligent. Dar inteligenţa îşi are năravurile ei de gîndire, care o împiedică să-şi observe propriile ei limite.

Aşa era iubitul pe care întîmplarea i-l scosese în cale Suzanei într-o seară, la Ram. S-ar putea spune la fel de bine că el fusese hărăzit de asemenea lui Iosif şi mamei.

3

ÎNTÎLNIREA cu domnul Jo a fost de o importanţă covîrşitoare pentru toţi. Fiecare, în felul său, îşi puse speranţele în domnul Jo. Din primele zile, îndată ce deveni evident că se va reîntoarce cu regularitate la bungalow, mama îi dădu să înţeleagă că aştepta cererea lui în căsătorie. Domnul Jo nu refuză îndemnul stăruitor al mamei. Dar o ţinu în stare de alarmă prin făgăduieli, şi, mai ales, prin diverse cadouri, pe care le făcea Suzanei,

încercînd totodată să profite de răgaz, benificiind de rolul avantajos pe care se gîndea să-l joace astfel faţă de ei.

Primul dar mai de seamă pe care-l oferi, o lună după întîlnirea lor, a fost un patefon. În aparenţă, îl dărui cu uşurinţă, cum ai oferi o ţigară, dar nu neglijă să obţină de la Suzana oarecari foloase. Cînd s-a convins că pe Suzana n-o s-o intereseze niciodată doar persoana lui, miză pe bogăţia sa şi pe înlesnirile ce i le putea oferi, prima fiind, evident pentru el, aceea de a aduce în lumea lor închisă prezenţa sonoră, eliberatoare, a unui patefon nou. În ziua aceea domnul Jo se resemnă cu gîndul că nu va putea cîştiga iubirea Suzanei. Şi — în afară de alegerea diamantului, pe care i-l dărui mai tîrziu — aceasta a fost singura străfulgerare de luciditate ce-i străbătu chipul palid, în tot timpul cît a cunoscut-o.

Nu ea îi vorbise de patefon, nici măcar nu se gîndise la el. Ideea era a lui, a domnului Jo.

Se aflau singuri în bungalow, ca de obicei, cînd el îi pomeni de patefon. În fiecare zi, cam trei ore, stăteau singuri de vorbă, în timp ce mama şi Iosif se ocupau de diverse treburi pe afară, aşteptînd ora să meargă la Ram cu limuzina Léon Bollée. Domnul Jo sosea după ce-şi făcea siesta ; îşi scotea pălăria, se aşeza degajat într-un fotoliu şi trei ore în şir aştepta, aştepta de la Suzana un semn oarecare de speranţă, o încurajare oricît de neînsemnată, care l-ar fi îndemnat să creadă că realizase un progres faţă de ziua anterioară. Discuţiile numai între ei singuri o încîntau pe mamă. Cu cît ţineau mai mult, cu

atît nădăjduia mai avan. Şi dacă le cerea stăruitor să lase deschisă uşa bungalow-ului, o făcea numai pentru a nu-i lăsa domnului Jo nici o altă soluţie pentru a-şi potoli dorinţa arzătoare de a se culca cu fiica ei, decît căsătoria. Şi astfel, uşa rămînea larg deschisă. Totdeauna împopoţonată cu pălăria ei de paie şi urmată de caporal, înarmat cu o săpăligă, trecea de nenumărate ori prin faţa bungalow-ului, printre şirurile de banani ce mărgineau drumul. Din cînd în cînd, privea uşa salonului cu un aer satisfăcut : dincolo de uşă se făcea o treabă mult mai utilă decît aceea pe care se prefăcea c-o îndeplineşte ea în preajma bananilor. Iosif nu se urca însă niciodată în bungalow, cît timp se afla acolo domnul Jo. De cînd îi murise calul, îşi făcea de lucru la nesfîrşit cu maşina B. 12. Dacă n-avea nici o stricăciune şi nu trebuia s-o repare, atunci o spăla. Nu se uita niciodată la bungalow. Cînd se plictisea de B. 12 se ducea în cîmpie să caute un alt cal, cel puţin aşa pretindea. Cînd nu căuta un alt cal, dădea o raită la Ram fără nici o treabă, numai ca să plece din preajma bungalow-ului.

Aşa, Suzana şi domnul Jo stăteau singuri o bună parte din după-amiază, pînă cînd plecau la Ram. Uneori, credincioasă lecţiilor pe care i le dăduse mama şi pentru a cultiva — fără prea multă convingere — onestitatea intenţiilor sale, Suzana îi cerea domnului Jo cîte o precizare suplimentară în legătură cu viitorul lor mariaj. Era tot ce-l putea întreba pe domnul Jo. Cît despre el, nu întreba nimic. Se mulţumea să se uite la Suzana cu privirile împăienjenite, să se uite neîncetat, să se holbeze tot mai mult la ea, aşa cum se întîmplă de obicei cînd pasiunea te înăbuşe. Şi dacă i se întîmpla Suzanei să picotească de oboseală şi plictiseală, din cauză că era privită cu atîta stăruinţă, cînd se trezea, îl găsea tot acolo, uitîndu-se la ea, cu ochi parcă mai plini de dorinţă. Asta, în adevăr, nu se mai sfîrşea. Iar dacă, la începutul relaţiilor dintre ei, Suzanei nu-i displăcuse să trezească în domnul Jo asemenea simţăminte, de atunci, vai, se săturase de ele pînă peste cap.

Totuşi, nu ea pomenise de patefon. Oricît ar părea de neaşteptat, el, domnul Jo, fusese primul care-i vorbise. De altminteri în ziua aceea cînd venise la ea avea un aer ciudat şi în ochi o vioiciune neobişnuită, o sclipire inteligentă ce te putea face să crezi — deşi ce se întîmplă o dată nu-i obicei — că domnului Jo i se năzărise poate o idee.

— Ce-i cu patefonul ăsta ? întrebă arătînd spre aparatul rablagit al lui Iosif.

— Doar vezi bine, răspunse Suzana, e un patefon. Al lui Iosif.

Suzana şi Iosif îl aveau de cînd se ştiau. Îl cumpărase tatăl lor cu un an înainte de a muri şi mama nu se despărţise niciodată de el. Înainte de a se stabili în concesiune, vînduse discurile vechi şi-l rugase pe Iosif să cumpere altele noi. Din ele nu mai rămăseseră decît cinci, pe care Iosif le păstra cu străşnicie în camera lui. Numai el folosea patefonul şi nimeni altul n-avea voie să-l pună să funcţioneze, nici măcar să se atingă de discuri. De altfel, Suzana nu i-ar fi jucat nici-

odată o asemenea festă, dar Iosif era bănuitor şi, în fiecare seară, după ce punea patefonul, ducea discurile în odaia lui şi le ascundea.

— Ce caraghios să-i placă atîta rabla asta de patefon, se mira mama.

Uneori regreta că-l adusese la concesiune, pentru că muzica, mai ales muzica îi trezea lui Iosif dorinţa să lase totul baltă. Suzana nu împărtăşea părerea mamei, nu credea că patefonul avea influenţă proastă asupra lui Iosif. Şi-l aproba cu hotărîre — chiar dacă mama bombănea — cînd, după ce punea toate discurile, spunea de fiecare dată : „Mă întreb, ce naiba căutăm în pustietatea asta ?" Cu *Ramona*, era inevitabil : speranţa, că maşinile care trebuiau să-i ducă departe nu mai puteau întîrzia, devenea mai vie. Aşa că Iosif explica rostul patefonului : „Cînd n-ai femei, n-ai cinema, cînd n-ai nimic, te ia dracu mai puţin dacă asculţi patefonul". Mama pretindea că minte. În realitate se culcase cu toate femeile albe din Ram, care aveau vîrsta să o poată face. Cu toate indigenele cele mai frumoase de pe cîmpie dintre Ram şi Kam. Uneori, cînd transporta cliente se culca cu ele chiar în brişcă. „Nu pot să mă abţin, se scuza Iosif, cred c-aş putea să mă culc cu toate femeile din lume". Totuşi oricît de frumoase ar fi fost, nu femeile de pe cîmpie l-ar fi putut face să nu mai aibă nevoie de patefon.

— E vechi, observă domnul Jo, e un model foarte vechi. Nu mă pricep la patefoane. Am acasă un patefon electric, pe care l-am adus de la Paris. Poate nu ştiţi, dar ador muzica.

— Şi noi. Dar patefonul dumitale e bun dacă ai electricitate şi cum noi n-avem, puţin îmi pasă că există patefoane electrice.

— Nu există numai patefoane electrice, zise domnul Jo, luîndu-şi o mutră plină de subînţelesuri, sînt şi altele la fel de bune, deşi nu-s electrice.

Părea încîntat. Pînă atunci îi dăruise Suzanei o rochie, o pudrieră, lac pentru unghii, ruj de buze, un săpun fin şi o cutie cu cremă de faţă. Dar, de obicei, aducea cadourile fără s-o anunţe. Venea, scotea un pacheţel din buzunar şi-l întindea Suzanei : „Ghiciţi ce v-am adus ?" întreba maliţios. Suzana îl lua, îl deschidea : „Ce idee ciudată !" se mira. Aşa se petreceau lucrurile, de obicei. Dar în ziua aceea se întîmplase altfel. În ziua aceea intervenise ceva nou.

Ceva nou, în adevăr, se întîmplă. După discuţia despre patefoane şi diferitele lor calităţi, domnul Jo, îi ceru Suzanei să-i deschidă uşa cabinei de baie s-o poată vedea complet goală, promiţîndu-i, în schimb, ultimul model de patefon *Vocea Stăpînului*, şi în plus, discurile cu cele mai recente noutăţi din Paris. În adevăr, pe cînd Suzana îşi făcea duşul, ca în fiecare seară înainte de a pleca la Ram, bătu discret în uşa cabinei de baie.

— Deschideţi-mi, şopti domnul Jo. N-am să vă ating, n-am să fac un pas, doar să vă privesc, deschideţi-mi.

Suzana încremeni şi puse zăvorul la uşa cabinei întunecoase, în faţa căreia se afla domnul Jo. Nici un bărbat n-o văzuse complet goală, în

afară de Iosif, care urca uneori să-şi spele picioarele cînd ea făcea baie. Dar cum aşa se întîmpla mereu de cînd erau mici de tot, nu-i acordase nici o importanţă. Suzana se privi cu luare aminte din cap pînă-n picioare, privi îndelung la ceea ce domnul Jo îi cerea să privească la rîndul lui. Mirată, se trezi surîzînd, dar nu-i răspunse.

— Doar atît cît să vă zăresc, suspină domnul Jo. Iosif şi mama dumneavoastră sînt dincolo. Vă implor.

— Nu vreau, răspunse încet Suzana.

— De ce ? De ce micuţa mea Suzana ? Doresc atît de mult să te văd, de cînd stau aşa lîngă tine, ziua întreagă! Numai o clipă !

Nemişcată, Suzana se gîndea dacă se cuvenea s-o facă. Refuzase instinctiv, fără voia ei. Fusese, la început, un nu categoric. Dar, cum domnul Jo continua s-o roage stăruitor, acel nu se schimbă domol în contrariul lui şi Suzana, fără vlagă, ţintuită-n perete, se lăsă la voia întîmplării. Dorea atît de mult s-o vadă ! La urma urmei, era o dorinţă firească a unui bărbat ! Se afla aici, pregătită să fie văzută, trebuia numai să deschidă uşa. Şi nici un bărbat din lume n-o privise încă — aşa cum era acum — pe aceea care se afla în spatele uşii. Doar nu fusese făcută să fie tăinuită, dimpotrivă, pentru a fi văzută. Să-şi croiască astfel drum în lume, în lumea căreia îi aparţinea totuşi acest bărbat, domnul Jo. Dar tocmai cînd se pregătea să deschidă uşa cabinei întunecoase ca să pătrundă privirea domnului Jo, luminînd astfel în sfîrşit misterul, domnul Jo îi vorbi despre patefon.

— Mîine veţi avea patefonul, spuse domnul Jo. Chiar mîine. Un minunat *Vocea Stăpînului*. Micuţa mea Suzană, scumpo, deschide o clipă şi o să ai patefonul !

Iată cum în momentul cînd se pregătea să deschidă uşa şi să se dăruiască privirilor lumii, lumea o prostitua. Cu mîna pe clanţa uşii îşi opri gestul.

— Eşti dezgustător, şopti. Iosif are dreptate, eşti dezgustător.

O să-l scuip în faţă. Deschise şi scuipatul îi rămase în gură. Nu merita. Domnul Jo ăsta era nenorocul, nenorocul la fel ca şi stăvilarele, ca şi calul ce crăpase, nu era altceva decît nenorocul.

— Uite, zise, îmi vine să te scuip.

Iosif zicea : „Îmi vine să-l scuip din maşina mea B.12", şi de fiecare dată cînd trecea pe lîngă limuzina Léon Bollée dădea cîteva lovituri de picior în cauciucuri. Domnul Jo, agăţat de pervazul uşii, o privea. Se înroşise şi respira greoi ca şi cum l-ar fi izbit cineva şi era gata să se prăbuşească. Suzana zăvorî uşa. El rămase puţin în acelaşi loc, înaintea uşii închise, tăcut ; apoi îl auzi întorcîndu-se în salon. Ea se îmbrăcă foarte repede, aşa cum avea s-o facă de fiecare dată acum, după ce se dăruise inutil privirii domnului Jo, care nu se uitase la ea cum se cuvenea.

A doua zi, cu punctualitatea pe care domnul Jo o socotea una din caracteristicile cele mai sigure ale demnităţii („Cînd spun ceva, mă ţin de cuvînt"), îi aduse patefonul.

Îl văzu venind, sau mai degrabă văzu venind, înţepenit sub braţul lui, un pachet enorm de carton. Ea, numai ea ştia că e patefonul. Rămase în fotoliu, înlănţuită de plăcerea cvasidivină şi secretă a aceluia care vede că se întîmplă evenimentul stîrnit de el, provocînd uimire. Căci nu era singura care-l văzuse : mama şi Iosif îl observaseră şi ei. Pe cînd trecea drumul, purtat de domnul Jo, se uitaseră stăruitor la el şi continuau să-şi ţintuiască privirile asupra uşii prin care intrase, ca şi cum aşteptau un semn care le-ar fi îngăduit să ghicească ce conţine. Dar Suzana ştia că nici unul, nici celălalt, mai ales Iosif, nu s-ar fi deranjat să afle ce era în pachet, chiar de-ar fi fost de mărimea unui automobil. A arăta cea mai neînsemnată curiozitate faţă de lucrul oferit sau adus, sau doar arătat de domnul Jo, nu, nici unul din ei doi nu s-ar fi înjosit făcînd una ca asta. Pînă atunci, este adevărat, pachetele pe care domnul Jo le aducea Suzanei erau mai curînd micuţe şi le ţinea în buzunar sau în mînă, dar despre acesta Iosif trebuia fireşte să-şi spună — ţinînd seama de dimensiuni — că tăinuia fără îndoială un obiect mult mai de seamă decît celelalte. Nici unul din ei nu-şi amintea să fi văzut vreunul de asemenea proporţii — şi încă destinat lor— ajungînd prin vreun mijloc oarecare pînă la bungalow. În afară de trunchiurile de copaci, cele cîteva scrisori trimise de serviciul cadastrului sau de bancă şi uneori vizita feciorului lui Agosti, nimeni şi nimic nou nu ajunsese pînă acolo la ei, în ultimii şase ani. Deşi-l aducea domnul Jo, asta nu însemna că obiectul nu provenea mult mai de

departe, dintr-un oraş, dintr-un magazin, şi că era ceva nou şi urma să le folosească numai lor. Totuşi, nici Iosif, nici mama, nu catadicsiră să se urce în bungalow. Purtarea neobişnuită a domnului Jo, care le strigase bună ziua cu o voce sigură şi trecuse pe drum cu capul descoperit, netemîndu-se de insolaţie, nu-i convinseră îndeajuns să-şi părăsească, la rîndul lor, obişnuita atitudine rezervată. Domnul Jo ajunse lîngă Suzana, trăgîndu-şi sufletul. Puse pachetul pe masa din salon şi respiră uşurat. Probabil era foarte greu. Suzana nu se clinti ; se uita la pachet şi numai la el, neputîndu-se sătura savurînd misterul pe care încă îl mai reprezenta pentru cei doi de jos, care priveau.

— E greu, zise domnul Jo. Am adus patefonul. Aşa sînt eu, mă ţin de cuvînt. O să înveţi sper să mă cunoşti, adăugă pentru a-şi consolida victoria, şi în cazul cînd Suzana n-ar fi făcut chiar ea o asemenea reflexie.

Într-un loc se afla patefonul, pe masă. În bungalow. În altul în faţa uşii deschise, mama şi Iosif, la fel de avizi să vadă ca prizonierii după gratii. Datorită ei, Suzanei, exista acolo, pe masă. Ea deschisese uşa cabinei de baie, doar atît cît să lase privirea nesănătoasă şi hîdă a domnului Jo să pătrundă pînă la ea, şi acum patefonul se odihnea aici pe masă. În perfectă stare de funcţionare şi de-o frumuseţe desăvîrşită. Se gîndea că ea meritase patefonul ăsta. Îl meritase, ca să i-l ofere lui Iosif. Căci, fireşte, lui Iosif i se cuveneau asemenea obiecte, ca patefonul. Pentru ea

era de-ajuns că-l luase de la domnul Jo, numai prin propriile-i mijloace.

Înfiorat, triumfător, domnul Jo se îndreptă spre pachet. Dintr-o săritură, Suzana a fost lîngă el şi i-a interzis să se apropie. Zăpăcit, şi-a lăsat braţele să cadă şi a privit-o fără să înţeleagă.

— Trebuie să-i aşteptăm, ordonă Suzana.

Nu se putea deschide pachetul decît în faţa lui Iosif. Patefonul nu putea să apară, să se ivească din necunoscut, decît în prezenţa lui Iosif. Dar ar fi fost la fel de imposibil să-i explice asta domnului Jo, precum era să-l facă să înţeleagă cine-i Iosif .

Domnul Jo se aşeză pe scaun şi rămase pe gînduri. Fruntea i se încreţi sub efortul gîndirii, ochii i se măriră şi plescăi din limbă.

— N-am noroc ! se jelui.

Domnul Jo se descuraja repede.

— E ca şi cum aş fi scuipat în apă, relua. Nimic nu te înduioşează, nici chiar intenţiile mele cele mai delicate. Îţi plac tipii în genul lui...

Ah ! Ce mutră o să facă Iosif cînd o să vadă patefonul ! Acum, trebuia să urce dintr-un moment într-altul ! Domnul Jo venise mai tîrziu ca de obicei, fără îndoială din cauza patefonului, şi se apropia clipa cînd trebuia să afle ce-i în pachet. Cît despre domnul Jo, după ce îi dăruise patefonul, el nu mai exista. Şi, dacă n-ar fi fost limuzina, costumul de mătase naturală, şoferul lui, poate ar fi căpătat transparenţa perfectă a unei vitrine goale.

— În genul cui ?

— În genul lui Agosti şi... Iosif, şopti timid domnul Jo.

Suzana surîse mulţumită domnului Jo, şi el, pentru prima dată, ajutat şi de «lovitura» cu patefonul, îi înfruntă zîmbetul.

— Ei, da, zise curajos, am spus bine, în genul lui Iosif.

— Poţi să-mi dai şi zece patefoane, totdeauna aşa o să fie.

Domnul Jo înclină capul, prăbuşit.

— N-am noroc, îmi spui răutăţi, din cauza patefonului.

Între timp, Iosif şi mama se întorceau pe drum. Domnul Jo care tăcea, socotindu-se jignit, nu-i văzu venind.

— Uite-i, strigă Suzana.

Se sculă şi se apropie de domnul Jo.

— Nu face mutra asta.

Domnului Jo îi trebuia puţin să recapete curaj. Se ridică, o trase pe Suzana spre el şi o înlănţui cu putere.

— Sînt nebun după tine, şopti morocănos. Nu ştiu ce-i cu mine. Niciodată n-am simţit ceva asemănător, pentru nimeni.

— Lor nu trebuie să le spui nimic, îl sfătui Suzana.

Se desprinse ca un automat din îmbrăţişarea domnului Jo, dar surîzînd mereu lui Iosif, viitorului care se apropia.

— Fiindcă te-am văzut aseară goală, n-am închis ochii toată noaptea.

— Cînd o să întrebe ce-i în pachet, eu o să le răspund.

— Pentru dumneata nu sînt nimic, bombăni domnul Jo din nou descurajat, o simt pe zi ce trece mai mult.

Iosif şi mama urcară scara bungalow-ului, Iosif mergînd înainte, şi se năpustiră în salon, plini de praf şi transpiraţi, cu picioarele acoperite de nămol uscat.

— Bună ziua, vă simţiţi bine ? întrebă mama.

— Bună ziua, doamnă, vă mulţumesc ! Dumneavoastră ? zise domnul Jo.

Să se scoale în picioare, să se încline înaintea mamei pe care o ura, asta, domnul Jo ştia s-o facă şi încă foarte bine.

— Noi, vrînd-nevrînd trebuie să ne descurcăm, acum, cînd mi-a intrat în cap plantaţia asta de bananieri, ea îmi dă putere s-o mai duc niţel.

Domnul Jo făcu încă o dată doi paşi în direcţia lui Iosif şi se lăsă păgubaş. Iosif nu spunea niciodată bună ziua domnului Jo, aşa că era inutil să stăruie.

Nu se putea să nu fi văzut pachetul pe masă. Era imposibil. Totuşi nimic nu lăsa să se observe că l-ar fi zărit ; poate doar atitudinea pe care o adoptaseră de a evita să-l privească şi faptul că dădeau ocol mesei de departe, ca să nu fie obligaţi să stea în preajma ei, ca şi cum nu vedeau nimic ; şi poate de asemenea un surîs reţinut pe chipul mamei care astă-seară nu urla, nu se văicărea de oboseală şi suporta totul cu uşurinţă.

Iosif traversă sufrageria îndreptîndu-se spre cabina de baie. Mama aprinse lampa cu spirt şi-l strigă pe caporal. Ţipa cînd ştia prea bine că-i inutil ; ar fi trebuit s-o strige pe nevastă-sa, ca să-l anunţe, căci oriunde s-ar fi găsit, ea alerga atunci mîncînd pămîntul la bărbatul ei şi-i dădea o palmă în spate. La ora aceea, caporalul stătea chircit pe pămîntul gol, bucurîndu-se de răgazul pe care mama în sfîrşit i-l acorda şi aştepta cu sfinţenie autobuzul să treacă a doua oară în cursă. Tot timpul liber supraveghea drumul, uneori o oră întreagă, atunci cînd plecau la Ram, şi nu se clintea pînă nu vedea autobuzul ivindu-se din pădure, gonind cu şaizeci de kilometri pe oră.

— E din ce în ce mai surd, mereu mai surd, explică mama.

Se duse la cămară şi se întoarse în sufragerie, cu ochii mereu plecaţi. Totuşi pachetul era el singur mai vizibil decît tot bungalow-ul.

— M-am mirat totdeauna că aţi luat un surd, nu-i lipsă de servitori pe cîmpie, spuse domnul Jo cu un ton căutat firesc.

De obicei, cînd se hotărau să nu se mai ducă la Ram, domnul Jo pleca aproape imediat după ce mama şi Iosif se întorceau. Dar astă-seară, în picioare, rezemat de uşa salonului, aştepta mulţumit să-i sosească ceasul, acela al patefonului.

— E adevărat că nu ducem lipsă, zise mama. Dar ăsta a fost atît de năpăstuit, încît atunci cînd îi văd picioarele îmi spun c-o să-l duc în circă tot restul vieţii mele...

Dacă nu li se spunea destul de repede ce conţinea pachetul, putea să se sfîrşească rău. Iosif, hărţuit de curiozitate, ar fi fost în stare să trîntească o lovitură de picior în masa din împletitură de palmier şi s-o întindă singur la Ram cu maşina B. 12. Dar Suzana, care se obişnuise totuşi cu bîzdîcurile lui Iosif, tăcea mereu, ţintuită în fotoliul ei. Caporalul urcă, văzu pachetul, îl privi îndelung, puse apoi orezul pe masă şi începu să aşeze tacîmurile. Cînd termină, mama se uită la domnul Jo cu o mutră care spunea : ce dracu-mai-caută-ăsta-acum-aici-la-ora-asta. Trecuse ora cînd trebuiau să se ducă la Ram şi parcă nici nu-şi dădea seama.

— Puteţi să luaţi masa cu noi, dacă voiţi, i se adresă mama.

Nu obişnuia să fie atît de drăguţă cu el. Invitaţia ascundea fără îndoială intenţia neexprimată de a prelungi supliciul lui Iosif şi al Suzanei. Mai avea astfel de scînteieri, ca pe vremea tinereţei, în care mocnea buna dispoziţie.

— Vă mulţumesc, sînt încîntat, răspunse domnul Jo.

— Nu-i nimic de halit, te previn, zise Suzana, numai scîrboşenia aia de pasăre de baltă.

— Nu mă cunoşti, am gusturi simple, răspunse domnul Jo, de data asta nu fără maliţie.

Iosif se întoarse din cabina de baie şi-l privi pe domnul Jo cu o mutră care spunea : ce-dracu-mai-caută-ăsta-acum-aici-la-ora-asta. Pe urmă, văzînd că pe masă erau patru farfurii şi că trebuia vrînd-nevrînd să treacă hopul, se aşeză, hotărît

să mănînce fie ce-o fi. Caporalul mai urcă o dată şi aprinse lampa cu acetilenă. Din acel moment îi învălui noaptea şi rămaseră închişi în bungalow cu pachetul.

— La naiba, mi-e foame, strigă Iosif. Tot scîrboşenia aia de pasăre ?

— Aşezaţi-vă, îl îndemnă mama pe domnul Jo.

Iosif se şi aşezase şi stătea singur la masă. Domnul Jo îşi fuma nervos ţigara, cum făcea totdeauna cînd Iosif era de faţă. Îi era o frică nefirească de el. Se aşeză instinctiv în partea opusă lui Iosif. Mama îi dădu o bucată de pasăre şi-i spuse blînd lui Iosif, fireşte numai pentru a-l îmbuna :

— Mă întreb ce-am mînca dacă tu n-ai fi aici să le vînezi. Are puţin iz de peşte, dar e bună şi hrănitoare, adăugă adresîndu-se domnului Jo.

— O fi hrănitoare, dar e scîrboasă, mormăi Suzana.

Cînd copiii ei mîncau cu poftă, mama era totdeauna indulgentă şi răbdătoare.

— În toate serile, aceeaşi poveste ! Niciodată nu sînt mulţumiţi !

Vorbeau despre păsările de baltă ca şi cum ele ar fi avut legături secrete, pînă atunci necunoscute, cu pachetul care se odihnea mereu acolo, pe masa din împletitură de palmier, enorm, virgin, la fel ca o bombă ce încă nu explodase. Iosif care înfuleca grăbit şi lacom, încă mai urît ca de obicei, îşi domina de fapt mînia.

— În fiecare seară, aceeaşi poveste, continuă Suzana, pentru că în toate serile mîncăm pasăre de baltă ! N-avem niciodată altceva.

Şi iată că mama găsi „ieşirea" spre viitor.

Cu un surîs încîntător de ironie reţinută insinuă :

— Adevărat, arareori, se întîmplă ceva nou pe aici la noi pe cîmpie.

Suzana zîmbi. Iosif nu consimţi încă să lase impresia că auzise.

— Uneori se mai întîmplă, observă Suzana.

Încîntat că a înţeles, domnul Jo începu să înfulece din pasăre, contrar manierei foarte «pariziene» de la începutul mesei, cînd doar gustase din mîncarea aceea nouă pentru el.

— E un patefon, anunţă Suzana.

Iosif încetă să mai mănînce. Sub pleoapele întredeschise ochii îi scînteiară. Toţi îl priveau, chiar şi domnul Jo.

— Mai avem un patefon, bombăni Iosif.

— Cred că ăsta-i, cum să spun ? mai modern, explică domnul Jo.

Suzana plecă de la masă şi se duse la pachet. Rupse benzile de hîrtie lipite cu scoci şi deschise cutia de carton. Pe urmă luă patefonul cu precauţie şi îl aşeză pe masa din sufragerie. Era negru, îmbrăcat în piele zgrunţuroasă şi avea un mîner cromat. Iosif nu mai mînca. Fuma şi o privea fascinat cum îl aşază. Mama era cam dezamăgită : patefonul, ca şi vînătoarea, era o calamitate im-

pusă de Iosif. Suzana înălţă capacul şi interiorul patefonului apăru : un disc acoperit cu stofă verde şi un braţ de metal, cromat, strălucitor. Pe partea dinăuntru a capacului se afla o plăcuţă de aramă, pe care era imprimat un căţeluş fox-terrier stînd în faţa unei pîlnii de gramofon de trei ori mai mare ca el. Sub placă citi cuvintele : *Vocea stăpînului.* Iosif înălţă ochii, privi plăcuţa cu aerul unui cunoscător şi încercă funcţionarea braţului cromat. Pe urmă, privind îndelung patefonul şi mîngîindu-l cu mîinile, uită cu totul de Suzana şi de domnul Jo ; uită că, acesta îl dăruise, că toţi erau acolo gata să se bucure de fericirea lui, şi că îşi propusese să nu se arate de loc mirat văzîndu-l. Învîrti manivela ca un somnambul, înşurubă un ac pe braţul cromat, îl potrivi să funcţioneze, îl opri, îl puse din nou în mişcare. Suzana se duse iar la pachet, scoase o pungă cu discuri şi i-o aduse. Toate erau englezeşti, în afară de unul intitulat : *O seară la Singapore.* Iosif le privi pe rînd.

— Porcării, şopti, dar nu-i nimic.

— Am ales noutăţi pariziene, spuse timid domnul Jo, puţin descumpănit de ieşirea lui Iosif şi de faptul că îl ignorau cu totul.

Dar Iosif nu stărui. Ridică patefonul, îl puse pe masa din salon şi se aşeză lîngă el. Luă apoi un disc, îl fixă pe talerul acoperit cu postav verde şi puse acul pe disc. În mijlocul liniştei generale

cretă, aproape impudică :
o voce se înălţă, mai întîi puţin ciudată, indis-

O seară la Singapore
O seară
de iubire.
O seară sub palmieri,
O seară
de vară.

La sfîrşitul discului, gheaţa se spărsese. Iosif se amuza, Suzana se amuza. Şi chiar mama. „Frumos !" exclamă ea. Domnul Jo ardea de dorinţa să vadă cazul său „reconsiderat". Se ducea de la unul la altul, căutînd, în sfîrşit, să fie acceptat drept binefăcătorul familiei. Dar degeaba. Pentru nimeni din jurul lui nu exista vreo legătură între patefon şi donatorul lui. După *O seară la Singapore,* Iosif puse celelalte discuri noi unul după altul, fără să le aleagă, pentru bunul motiv că nu înţelegea engleza. De altfel astă-seară nu putea şti dacă era emoţionat din pricina muzicii sau numai fiindcă manevra patefonul şi automatul funcţiona perfect.

Pînă la urmă, domnul Jo plecă. După ce ieşi din cameră, mama o întrebă pe Suzana dacă ştie cît costă patefonul. Suzana uitase să-l întrebe pe domnul Jo. Mama, puţin dezamăgită, îl rugă din obişnuinţă pe Iosif să oprească patefonul. Dar astă-seară, mai curînd i-ar fi putut cere să nu

mai respire. Mama nu stărui prea mult şi se închise în odaia ei. Îndată ce plecă, Iosif se hotărî : „Am să pun *Ramona*". Se duse să caute vechile lui discuri dintre care *Ramona* era cel mai preţios.

Ramona, am avut un vis minunat.
Ramona, cîndva am plecat amîndoi.
Mergeam
Alene
Departe toate privirile geloase
Şi niciodată doi iubiţi
N-au cunoscut seri mai încîntătoare...

Niciodată Iosif nici Suzana nu cîntau cuvintele. Îi fredonau doar melodia. Pentru ei era tot ce auziseră mai frumos, mai convingător. Melodia curgea, dulce ca mierea. Domnul Jo pretindea că *Ramona* nu se mai cînta de mulţi ani la Paris, dar puţin le păsa. Cînd Iosif punea discul, totul devenea mai limpede, mai adevărat ; pe mama, căreia nu-i plăcea cîntecul, o credeau prea bătrînă, dar ei cînd îl ascultau, îşi auzeau tinereţea zbătîndu-li-se în tîmple ca o pasăre în colivie. Uneori, cînd mama nu striga prea tare şi se puteau întoarce nezoriţi de la scăldat, Iosif fredona melodia. Şi cînd o să plece de aici, se gîndea Suzana, melodia asta o s-o fredoneze. Era imnul viitorului, al plecărilor, el va pune capăt neliniştei lor. Aşteptau să audă din nou melodia născută din vîltoarea oraşelor cărora le era chiar destinată, acolo unde se cînta, în oraşele ce se pră-

bușesc, fabuloase, împovărate de iubire. Îl făcea pe Iosif să dorească o femeie din oraș, atît de mult diferită de cele din cîmpie, încît abia și-o putea închipui. La Ram și taica Bart avea *Ramona* printre plăcile lui, dar era mai puțin uzată decît aceea a lui Iosif. Într-o seară cînd dansase cu Suzana după acest disc, Agosti o scosese pe neașteptate afară din cantină pînă în port. Îi spusese că se făcuse o fată strașnic de frumoasă și o sărutase. „Nu știu de ce, dar am dorit așa deodată să te sărut." Se întorseseră împreună la bungalow. Iosif o privise pe Suzana într-un fel ciudat și apoi îi surîsese cu tristețe și înțelegere. De atunci, tînărul Agosti o uitase fără îndoială și Suzana nu se mai gîndise de loc la cele întîmplate, dar nu-i mai puțin adevărat că ceea ce se petrecuse era legat de melodia *Ramonei*. Și de fiecare dată cînd Iosif punea discul, amintirea sărutului lui Jean Agosti plutea parcă în aer.

Cînd discul se termină, Suzana întrebă :

— Cum îți place patefonul ?

— E formidabil, unde mai pui că aproape nici nu trebuie să învîrți manivela.

După un moment de tăcere adăogă :

— Tu i l-ai cerut ?

— N-am cerut absolut nimic !

— Ți l-a oferit... așa ?

Suzana șovăi puțin.

— Mi l-a dat așa...

Iosif rîse tăcut și mormăi :

— E un imbecil. Dar patefonul e formidabil !

4

PUȚIN timp după ce domnul Jo le dăruise patefonul, într-o seară, la Ram, Iosif își luă inima în dinți și-i vorbi.

Domnul Jo hotărîse să-și prelungească șederea în cîmpie sub pretextul că trebuia să supravegheze încărcăturile de piper și latex. Își luase o cameră la cantina din Ram și alta la Kam, culcîndu-se cînd într-una cînd în alta, fără îndoială ca să scape de supravegherea tatălui său. Uneori se ducea la oraș și petrecea o zi sau două, iar se întorcea și în fiecare după-amiază dădea o raită pe la concesiune. După ce își pusese toată nădejdea în influența pe care ar fi putut-o avea bogăția lui asupra Suzanei, îl cuprinsese disperarea și, poate din cauza decepției, se îndrăgostise sincer. Firește, vigilența mamei și a lui Iosif nu reușise decît să-l exaspereze și mai mult, ceea ce îl făcuse să creadă în curînd că era vorba de un sentiment puternic.

La început, pretextul cam simplist al vizitelor era că trebuia să-i ducă să se distreze și să danseze puțin la Ram.

— Vă duc să luați aer, anunța el cu un ton degajat.

— Aer ? Hei, nu asta ne lipsește, zicea Iosif, el e ca geamandura, ne ține la suprafață !

Curînd însă, obiceiul de a fi duși în fiecare seară la Ram li se păru atît de firesc, încît domnul Jo neglijă să-i mai invite. De altminteri, Suzana

anunţa mai totdeauna ora plecării la Ram. Deşi îi era scîrbă, Iosif mergea totuşi cu ei. Mai întîi fiindcă ajungeau acolo cu limuzina Léon Bollée într-o jumătate de oră, în loc de o oră cît făceau cu B. 12. Dacă ar fi fost numai performanţa asta şi tot l-ar fi hotărît să se ducă. Dar nu-i displăcea nici să bea şi chiar să mănînce uneori pe socoteala domnului Jo. Atunci descoperi Iosif că se poate îndrăgi băutura.

Totuşi nimănui nu-i scăpă faptul că domnul Jo nu propunea asemenea escapade — tot aşa cum oferea şi cadourile — decît pentru a evita, de fiecare dată, ceea ce se aştepta de la el. De altminteri, totul se petrecea în grabă, într-o atmosferă de silă şi mînie, pe care amabilitatea şi generozitatea domnului Jo nu mai reuşea s-o risipească. Şi nu devenea suportabilă decît după ce băuseră destul, mai ales Iosif, deoarece atunci îl neglijau atît de mult pe domnul Jo, încît parcă nici nu i-ar fi observat prezenţa. Cum nici unul din ei trei nu era, pe bună dreptate, obişnuit cu şampania, efectul dorit nu se lăsa mult aşteptat. Chiar mama bea, deşi nu-i prea plăcea. Bea, pretindea ea „pentru a-şi îneca ruşinea".

— După două cupe de şampanie, uit de ce am venit la Ram şi mi se pare că eu îi fac de petrecanie ghinionului, nu el mie.

Cît despre domnul Jo, bea puţin. Băuse mult pe vremuri, pretindea el, şi alcoolul aproape nu mai avea nici un efect asupra lui. Totuşi faţă de Suzana îl făcea să fie mai pasionat şi melancolic. În timpul dansului o privea atît de languros, încît

uneori, cînd cantina nu oferea alte distracţii, chiar Iosif se uita la el cu interes.

— Face pe Rudolf Valentino, spunea, dar ce-i trist e că mutra lui seamănă mai curînd cu un cap de viţel.

Expresia o încîntă pe mamă şi izbucni în rîs. Suzana, pe cînd dansau, bănuia ce le stîrnea rîsul, dar domnul Jo nu voia, sau mai curînd, prudent, renunţa să caute motivele crizei lor de veselie.

— Ce frumos cap de viţel ! reluă mama cu un ton încurajator.

În serile acelea, comparaţiile lui Iosif erau fără îndoială de un gust îndoielnic, dar mama nu se sinchisea. Ea le găsea minunate. Scîrbită la culme, cu un gest firesc, lua paharul şi toasta :

— În aşteptarea... zicea.

— Ai mai prins grai, aproba Iosif rîzînd în hohote.

— Beau în sănătatea noastră, îi spunea Suzana domnului Jo, privindu-i de departe şi continuînd să danseze.

— M-ar mira, răspundea domnul Jo. N-o fac niciodată cînd sîntem împreună.

— Din timiditate, răspundea Suzana, zîmbind.

— Ai un surîs înnebunitor... îi şoptea domnul Jo.

— În aşteptarea... N-am băut niciodată atîta şampanie, reluă mama.

Lui Iosif îi plăcea s-o vadă pe maică-sa veselă, vulgară şi sătulă, dispoziţie pe care numai el era capabil să i-o stîrnească. Uneori, cînd se plictisea prea tare, o ţinea aşa într-o zeflemea toată

seara şi, mai pe ocolite, mai făţiş, chiar în prezenţa domnului Jo. Bunăoară, cînd acesta nu dansa şi fredona în şoaptă, în timp ce o privea pe Suzana, melodii pe care le socotea de un echivoc prielnic momentului :

Paris, te iubesc, te iubesc, te iubesc...

Iosif schimonosea refrenul : *Tă iubăsc, tă iubăsc...* ca şi cum ar fi mugit un viţel.

Ceea ce provoca rîsul tuturor, şi doar surîsul penibil al domnului Jo.

Totuşi, mai tot timpul Iosif dansa, bea şi nu se ocupa de loc de domnul Jo. Uneori se ducea şi tăifăsuia cu Agosti, sau în port, unde se uita cum se încarcă poşta, sau pe plajă să se scalde. Atunci o anunţa pe Suzana şi pe mama care-l însoţeau, şi ele urmate, dar de la distanţă, de domnul Jo. Cînd bea ceva mai mult, Iosif pretindea că vrea să înoate pînă la insula cea mai apropiată de coastă, la trei kilometri de acolo. Era un proiect despre care nu pomenea niciodată cînd era treaz, dar în serile acelea se credea capabil să-l îndeplinească. În realitate s-ar fi înecat cu mult înainte de a ajunge la insulă. Dar cînd Iosif avea asemenea gînduri, mama începea să urle şi îi ordona domnului Jo să dea drumul motorului limuzinei Léon Bollée. Căci numai uruitul motorului îl făcea pe Iosif să-şi uite planul. Domnul Jo — care socotea proiectul călăului său nu lipsit de interes — se supunea, regretînd vizibil.

În timpul uneia din serile petrecute astfel la cantina din Ram, Iosif i-a vorbit domnului Jo

despre Suzana şi i-a împărtăşit, o dată pentru totdeauna, punctul său de vedere. Pe urmă nu i-a mai adresat nici un cuvînt — decît mult mai tîrziu — tratîndu-l cu un suveran dispreţ.

Suzana dansa cu domnul Jo, ca de obicei. Mama îi privea cu tristeţe. Uneori, mai ales cînd nu băuse destul, şampania o făcea să fie şi mai tristă cînd îl vedea pe domnul Jo. În seara aceea, deşi era lume în cantină, îndeosebi pasagere, Iosif nu dansa. Poate se săturase să tot dănţuiască în fiecare seară, sau poate pentru că se hotărîse să-i vorbească domnului Jo, nu mai avea chef. Îl privea cum dansează cu Suzana, ţinînd-o mai strîns ca de obicei.

— E ce se cheamă un ratat, începu pe neaşteptate.

Mama nu era convinsă.

— Asta nu spune nimic. Şi eu sînt tot ce poate fi mai ratat.

Se posomorî mai mult.

— Dovadă că singura soluţie pentru mine e să-mi mărit fata cu ratatul ăsta.

— Nu-i acelaşi lucru, explică Iosif, tu n-ai avut noroc. Pe urmă, în realitate, ai dreptate ; asta nu-nseamnă nimic. Important e să se hotărască. Ţi-e lehamite tot aşteptînd.

— Am aşteptat prea mult, gemu mama. Pentru acordarea concesiunii, pentru stăvilare... Şi numai pentru ipoteca pe cele cinci hectare, se împlinesc doi ani de cînd aştept !

Iosif o privi, ca iluminat.

— Asta-i ! Nu facem decît să aşteptăm, dar trebuie să hotărîm că nu vrem să mai aşteptăm. O să-i vorbesc.

Domnul Jo tocmai se întorcea după ce dansase cu Suzana. În timp ce traversa pista, mama zise :

— Uneori, cînd mă uit la el, parcă-mi privesc propria viaţă, şi nu-i frumoasă de loc.

Îndată ce domnul Jo se aşeză, Iosif începu.

— La dracu, ne e lehamite ! bombăni.

Domnul Jo se obişnuise cu limbajul lui Iosif.

— Mă iertaţi, zise. O să mai comand o sticlă de şampanie.

— Nu-i asta, din cauza ta ne e lehamite, repetă Iosif.

Domnul Jo roşi pînă-n vîrful urechilor.

— Vorbeam despre dumneata, spuse mama, şi ziceam că ne plictiseşti. Povestea asta ţine prea mult şi se vede prea bine unde vrei să ajungi. Degeaba ne tîrăşti în toate serile la Ram, asta nu mai înşală pe nimeni.

— Mai spuneam că nu-i prea sănătos să doreşti în halul ăsta de mai bine de-o lună să te culci cu sora mea. Eu n-aş putea niciodată să suport...

Domnul Jo îşi plecă privirea. Suzana se gîndi că poate o să se scoale şi o să iasă. Dar fără îndoială avea atît de puţină imaginaţie, încît nici nu-i trecu prin cap. Iosif nu băuse prea mult, dar vorbea stăpînit de o tristeţe şi o scîrbă pe care pînă acum se abţinuse atît de mult să le mărturisească, încît nu putea evita un sentiment de uşurare, auzindu-le în sfîrşit exprimate făţiş.

— Nu ascund că am pentru sora dumneavoastră un simţămînt profund, bîigui domnul Jo cu o voce care de-abia se auzi.

Vorbea în fiecare zi Suzanei despre sentimentele ce le avea pentru ea. Eu, Suzana, dacă îl iau în căsătorie, o fac fără să simt nimic pentru el. Mie, puţin îmi pasă de sentimente. Era de partea lui Iosif mai ferm ca niciodată.

— Asta s-o spui lui mutu, zise mama, grosolană pe neaşteptate şi încercînd să ţină isonul lui Iosif.

— Poate, dar asta nu înseamnă nimic. Important e s-o iei în căsătorie.

Arătă spre mama.

— Pentru ea. Cît despre mine cred că cu cît te cunosc mai mult, cu atît îmi place asta mai puţin.

Domnul Jo îşi mai revenise. Pleca ochii cu încăpăţînare. Toţi se uitau la capul lui «încuiat», la acest personaj la fel de orb ca şi serviciul cadastral, banca, Pacificul, şi împotriva milioanelor căruia ei erau tot aşa de neputincioşi ca şi contra celorlalte forţe. Dacă domnul Jo ştia puţine lucruri, ştia însă cu certitudine că nu se putea căsători cu Suzana.

— Nu te hotărăşti să iei pe cineva în căsătorie, doar în cincisprezece zile, şuşoti cu o voce timidă.

Iosif surîse. De obicei era adevărat.

— În unele situaţii, zise, te poţi hotărî în cincisprezece zile. Aşa-i acum.

Domnul Jo ridică o clipă ochii. Nu înţelegea. Iosif ar fi trebuit să încerce să-i explice, dar era greu ; nu reuşi.

— Dacă am fi bogaţi, ar fi altceva, se tîngui mama. Oamenii avuţi pot aştepta şi doi ani.

— Cu atît mai rău dacă nu înţelegi, ori aşa, ori nimic, se răsti Iosif.

Aşteptă puţin şi continuă cu o voce domoală şi sacadată.

— N-o împiedic să se culce cu cine are chef, dar dumneata dacă vrei să te culci cu ea, trebuie s-o iei în căsătorie. Aşa înţelegem noi să-ţi spunem să te duci la dracu...

Domnul Jo înălţă capul pentru a doua oară. Era atît de uluit faţă de o sinceritate aşa de scandaloasă, încît uită să se supere. De altminteri un asemenea limbaj i se părea că-l priveşte de foarte departe. Te-ai fi putut întreba chiar dacă Iosif nu vorbise decît pentru el însuşi, pentru a se auzi spunînd ce descoperise : ultimul său cuvînt în ce priveşte pe cei de teapa domnului Jo.

— De mult voiam să-ţi spun, adăugă Iosif.

— Sînteţi crud, zise domnul Jo. N-aş fi crezut în prima seară...

Minţea. Era mai bine de o săptămînă de cînd fiecare se aştepta la asta.

— Nu te obligă nimeni s-o iei în căsătorie, repetă mama cu un ton conciliant. Te avertizăm, pur şi simplu...

Domnul Jo încasa. Naivitatea domnului Jo ar fi emoţionat fără îndoială pe mulţi.

— Pe urmă, adăugă Iosif rîzînd pe neaşteptate, chiar dacă primim totul, patefoanele, şampania, asta nu te duce un pas mai departe.

Mama se uita cu oarecare milă la domnul Jo.

— Sîntem nişte oameni foarte necăjiţi, se căină mama cu un ton care căuta să-l facă să înţeleagă mai bine.

Domnul Jo înălţă în sfîrşit privirile spre mamă şi socoti că merita o explicaţie, ţinînd seama de soarta nedreaptă ce i se hărăzise.

— Nici eu n-am fost niciodată fericit, mărturisi, am fost totdeauna obligat să fac ceea ce nu doream. De cincisprezece zile fac oarecum ceea ce îmi place şi iată că...

Iosif nu-i mai dădea atenţie.

— Înainte de a pleca, vreau să mai dansez o dată cu tine, îi spuse Suzanei.

Îi ceru lui taica Bart să pună *Ramona*. Plecară amîndoi să danseze. Iosif nu pomeni nimic Suzanei despre discuţia cu domnul Jo. Îi vorbi despre *Ramona*.

— Cînd o să am ceva mai mulţi bani, o să cumpăr un disc nou cu *Ramona*.

Mama, de la masă, îi privea cum dansau. Domnul Jo, aşezat în faţa ei, se juca într-una cu diamantul, scoţîndu-l şi băgîndu-l în deget.

— Dacă-i uneori grosolan, nu-i vina lui, n-a primit nici o educaţie, zise mama.

— Suzanei puţin îi pasă de mine, şopti domnul Jo, n-a scos o vorbă.

— De vreme ce eşti atît de bogat... replică mama.

— Asta n-are nici o importanţă, dimpotrivă...

Poate era ceva mai puţin prost decît părea.

— Trebuie să mă apăr, reclamă.

Mama privi spre cei de care trebuia să se apere. Valsau după melodia *Ramonei*. Frumoşi copii ! La urma urmei, făcuse totuşi copii frumoşi. Păreau fericiţi să danseze împreună. Se gîndi că semănau. Aveau aceiaşi umeri, umeri ca ai ei,

acelaşi ten, acelaşi păr, puţin roşcat, al său era la fel, şi în ochi aceeaşi obrăznicie fericită. Suzana semăna din ce în ce mai mult cu Iosif. Credea că o cunoaşte mai bine pe Suzana decît pe Iosif.

— E tînără, zise copleşit domnul Jo.

— Nu chiar atît de tînără. Eu, în locul dumitale, m-aş însura cu ea, murmură mama zîmbind.

Dansul se terminase. Iosif nu catadicsi să se aşeze.

— O întindem, strigă.

Din ziua aceea, nu-i mai adresă un cuvînt domnului Jo.

Relaţiile lor au fost din ce în ce mai distante. În adevăr, de atunci folosiră faţă de el un limbaj mult mai aspru şi se purtară mai brutal decît înainte.

5

TOT ÎN salon şi tot sub privirile necruţătoare de gardian ale mamei, domnul Jo o învăţa pe Suzana arta de a-şi lăcui unghiile. Suzana şedea în faţa lui. Purta o rochie frumoasă de mătase albastră, pe care i-o adusese, între altele, după ce-i dăruise patefonul. Pe masă erau trei sticluţe cu lac de unghii de culori diferite, un borcănaş cu cremă şi un flacon de parfum.

— După ce mi-ai tăiat pieliţele, mă ustură, bombăni Suzana.

Domnul Jo nu era atît de grăbit să termine; fără îndoială ca să poată ţine cît mai mult mîna Suzanei într-a lui. Făcuse pînă acum trei încercări.

— Cu ăsta îţi stă cel mai bine, zise în sfîrşit contemplîndu-şi opera ca un cunoscător.

Suzana îşi ridică mîna s-o vadă mai bine. Lacul ales de domnul Jo era de un roşu puţin portocaliu, care făcea pielea să-i pară mai brună. N-avea o părere foarte clară despre o asemenea problemă. Aşa că întinse domnului Jo cealaltă mînă ca să-i dea unghiile cu lac; acesta o luă şi îi sărută podul palmei.

— Trebuie să te grăbeşti dacă vrei să mergem la Ram. Mai ai de dat cu lac încă o mînă, îl zori Suzana.

Prin uşa deschisă îl vedea pe Iosif care, ajutat de caporal, încerca să repare podeţul de lemn al drumeagului ce ducea la bungalow. Soarele dogorea cumplit. Cînd şi cînd, Iosif suduia, şi ocările erau adresate fireşte domnului Jo, care, obişnuit de mult cu un astfel de tratament, n-avea aerul că-l priveşte pe el.

— Fecior de ticălos, pe maşina ta de douăzeci şi patru de cai putere am să fac un rahat.

— Adevărat, dumneata ai şubrezit podeţul, trebuia să laşi maşina pe şosea, admise şi Suzana.

După unghiile de la mîini, domnul Jo i le lăcui pe acelea de la picioare. Aproape terminase. Suzana pusese un picior pe masă ca să se usuce lacul şi el îi făcea pe celălalt ultimile „retuşuri".

— Ajunge, îl opri Suzana, uitînd că nu stătea în puterea domnului Jo să le lăcuiască mai mult, oricît ar fi dorit.

Domnul Jo suspină, lăsă piciorul Suzanei şi se rezemă de fotoliu. Terminase. Transpirase puţin.

— Dacă am face un dans aici, în loc să mergem la Ram ? Dacă am dansa după patefonul cel nou ? întrebă domnul Jo.

— Iosif nu vrea să ne atingem de el. Pe urmă m-am plictisit să tot dansez...

Domnul Jo suspină din nou şi luă o înfăţişare rugătoare.

— Nu-i vina mea dacă doresc să te strîng în braţe...

— N-am chef să fiu în braţele nimănui...

Domnul Jo înclină capul.

— Ce mult mă faci să sufăr ! se văicări copleşit.

— Mă duc să mă îmbrac. O să mergem la Ram. Rămîi aici. Dacă mama nu te vede, o să urle la mine.

— Nu-ţi fie teamă, bîigui domnul Jo surîzînd foarte trist.

Suzana se duse pe verandă şi strigă.

— Iosif, mergem la Ram !

— O să mergem dacă vreau eu, numai dacă o să vreau eu o să mergem ! zbieră mama.

Suzana se întoarse spre domnul Jo :

— Spune aşa într-o doară, dar de-abia aşteaptă.

Pe domnul Jo nu-l interesa discuţia. Privea picioarele Suzanei, care se conturau prin rochia de mătase transparentă.

— Iar eşti goală-puşcă sub rochie şi eu n-am niciodată dreptul la nimic, scînci domnul Jo.

Părea foarte descurajat şi îşi aprinse o ţigară.

— Nu ştiu ce trebuie să mai fac ca să mă iubeşti, continuă. Cred că dacă ne-am căsători aş fi cumplit de nefericit.

În loc să se ducă să se îmbrace, Suzana se aşeză în faţa lui şi se uită la el cu oarecare curiozitate. Dar aproape imediat nu-i mai dădu atenţie ; totuşi îl mai privea, dar fără să-l vadă, ca şi cum ar fi fost transparent şi trebuia să-i străbată chipul ca să zărească ameţitoarele promisiuni ale banului.

— Dacă m-aş însura cu tine, te-aş închide, conchise resemnat domnul Jo.

— Ce maşină aş avea, dacă ne-am căsători ?

Îl întreba poate a treizecea oară. Dar asemenea întrebări n-o plictiseau niciodată. Domnul Jo luă o înfăţişare de falsă nepăsare.

— Pe care o s-o vrei, ţi-am mai spus.

— Şi Iosif ?

— Nu ştiu dacă am să-i dau o maşină lui Iosif, asta nu pot să-ţi promit, zise grăbit domnul Jo. Ţi-am mai spus.

Privirea Suzanei încetă să mai exploreze regiunile fabuloase ale bogăţiei pentru a reveni la obstacolul care o împiedica să se rătăcească acolo. Surîsul îi dispăru. Expresia feţei i se schimbă atît de mult, încît domnul Jo reluă imediat :

— Asta depinde de tine, ştii prea bine, de atitudinea ce o s-o ai faţă de mine.

— Ai putea să-i oferi şi ei o maşină, ar fi totuna, zise Suzana cu o blîndeţe persuasivă.

— N-a fost vorba niciodată să ofer o maşină mamei tale, nu sînt atît de bogat cum crezi, răspunse disperat domnul Jo.

— În ce o priveşte pe ea, treacă-meargă, dar dacă Iosif n-are maşină, o să poţi să-ţi păstrezi toate limuzinele — şi pe a mea — şi pe urmă să te însori cu cine ai chef.

Domnul Jo îi luă mîna Suzanei, ca s-o împiedice să devină crudă. Avea o expresie care o implora, şi era gata să izbucnească în plîns.

— Ştii prea bine că Iosif o să aibă maşina lui, mă faci să devin rău.

Suzana se întoarse spre Iosif, care tocmai terminase de reparat podeţul de lemn. Acum îi întărea stîlpii cu pietre, pe care le lua de pe drum. Bombănea mereu.

— Data viitoare îi punem pe bădăranii ăia să-l repare şi dacă-l mai strică o să le băgăm nisip în carburator, e destul pe aici.

De cîtva timp, cînd Suzana se gîndea la Iosif i se strîngea inima totdeauna, fără îndoială fiindcă el n-avea încă pe nimeni, pe cînd ea îl avea totuşi pe domnul Jo.

— Numai cînd îţi ţin mîna şi mă trec fiorii, mărturisi acesta cu o voce descompusă.

Îl lăsase să-i ţină mîna. Uneori îi lăsa mîna doar un moment. Bunăoară cînd era vorba de maşina pe care i-ar fi dat-o lui Iosif, dacă s-ar căsători.

El o privea, îi sorbea respiraţia, o îmbrăţişa şi, de obicei, numai aşa avea o dispoziţie excelentă.

— Chiar dacă n-aş fi sora lui, mi-ar face o plăcere colosală să-i dăruiesc o maşină lui Iosif.

— Micuţa mea dragă şi mie îmi face plăcere, te asigur.

— Cred că o să înnebunească, dacă o să aibă o maşină ca lumea, reclamă Suzana.

— O s-o aibă, micuţa mea Suzana, o s-o aibă, micuţa mea comoară.

Suzana surîse. Aş aduce automobilul în timpul nopţii, cînd Iosif e la vînătoare şi pe volan aş agăţa un cartonaş pe care aş scrie : „Pentru Iosif".

Domnul Jo ar fi promis o maşină pînă şi caporalului, pentru a profita mai bine de neatenţia radioasă a Suzanei. Ajunsese la antebraţ, puţin mai sus de cot. Deodată, Suzana îşi dădu seama.

— Mă duc să mă îmbrac, zise retrăgîndu-şi braţul.

Se sculă şi se închise în cabina de baie. Un moment mai tîrziu domnul Jo bătu la uşă. De cînd cu patefonul devenise un obicei şi ea se deprinsese. Aşa se petrecea în fiecare seară.

— Deschide-mi, Suzana, deschide-mi.

— Tare aş vrea să se urce mama acum, asta aş vrea...

— Numai o secundă, să te pot vedea...

— Ea sau Iosif. E zdravăn Iosif. Cu o lovitură de picior, azvîrle pe oricine în rîu...

Domnul Jo n-asculta.

— Numai puţin, o clipită.

Domnul Jo nu ignora ce risc îl pîndea.

Dar auzea zgomotul apei ce curgea pe Suzana şi chiar groaza provocată de Iosif îi pierea. Împingea uşa din răsputeri.

— Cînd mă gîndesc că eşti goală-puşcă, cînd mă gîndesc că eşti goală-puşcă, repeta cu o voce inexpresivă.

— Mare scofală ! se mînie Suzana. Dacă ai fi în locul meu n-aş dori să te văd.

Cînd se gîndea la domnul Jo, fără diamantul lui, fără pălărie sau limuzină, plimbîndu-se bunăoară în costum de baie pe plaja din Ram, pe Suzana o cuprindea imediat furia.

— De ce nu te scalzi la Ram ?

Domnul Jo îşi recăpătă puţin sîngele rece şi împinse uşa mai puţin.

— N-am voie să fac băi de mare, rosti cu toată hotărîrea de care era capabil.

Fericită, Suzana se săpunea. Îi cumpărase săpun parfumat cu lavandă şi de atunci făcea baie de două sau trei ori pe zi, ca să aibă prilejul să se parfumeze. Mirosul de lavandă ajungea pînă la domnul Jo şi îi îngăduia astfel să urmărească mai bine etapele băii Suzanei, făcîndu-i supliciul mai subtil.

— De ce n-ai voie să faci baie ?

— Sînt cam şubred şi băile de mare mă obosesc. Deschide micuţa mea Suzana... O clipă...

— Nu-i adevărat, nu faci baie pentru că eşti pocit...

Îl ghicea, lipit de uşă, încasînd tot ce-i spunea, deoarece era sigur că va cîştiga.

— O clipă... Numai o clipă...

Suzana îşi aminti de cuvintele lui Iosif la Ram :

„N-o împiedic să se culce cu cine are chef, dar dumneata, dacă vrei să te culci cu ea, trebuie s-o iei în căsătorie. Aşa înţelegem noi să-ţi spunem să te duci la dracu... "

— Iosif are dreptate cînd zice...

Domnul Jo împingea în uşă cu toată greutatea corpului.

— Puţin îmi pasă ce spune Iosif.

— Nu-i adevărat, ţi-e frică de Iosif, ţi-e o frică grozavă.

Domnul Jo tăcu din nou şi se dezlipi uşor de uşă.

— Cred, şopti, că n-am cunoscut niciodată pe cineva mai rău ca tine.

Suzana nu se mai săpuni. Mama îi spunea la fel. Era oare adevărat ? Se privi în oglindă şi căută fără să găsească un semn oarecare ce-ar fi putut-o lumina. Cît despre Iosif, el susţinea că nu-i aşa, că nu e rea, ci doar aspră şi mîndră, şi o potolea pe mama. Dar cînd auzea spunîndu-i-se astfel, chiar de către domnul Jo, o cuprindea un fel de spaimă. Cînd domnul Jo îi spunea, îi deschidea uşa. Aşa că i-o spunea din ce în ce mai des.

— Du-te şi vezi dacă sînt tot acolo...

Îl auzi alergînd în salon. Se duse şi se aşeză pe pragul uşii de la intrare ; îşi aprinse o ţigare. Se străduia să fie calm, dar mîinile îi tremurau. Iosif şi caporalul nu terminaseră de proptit stîlpii podeţului. Nu păreau că vor să vină imediat. Mama se afla lîngă ei şi era foarte atentă, ca

totdeauna cînd urmărea o treabă făcută de Iosif. Domnul Jo se întoarse la cabina de baie.

— Sînt tot acolo jos, repede Suzana!

Suzana întredeschise uşa. Domnul Jo făcu un salt spre ea. Suzana închise brutal uşa. Domnul Jo rămase afară.

— Acum du-te în salon.

Începu să se îmbrace. Grăbită, fără să se privească. În ajun, îi făgăduise să-i dea un inel cu un diamant dacă acceptă să facă un mic voiaj cu el în oraş. Îl întrebase preţul diamantului; el nu-l precizase, dar îi mărturisise că valora cu siguranţă cît bungalow-ul. Nu-i pomenise de asta lui Iosif.

Domnul Jo îi spusese că are diamantul chiar la el şi n-aşteaptă decît hotărîrea ei ca să i-l dea. Suzana îşi trase rochia pe ea. Acum nu mai era destul că-i deschidea cabina de baie. Fusese deajuns pentru patefon, dar nu mai era pentru diamant. Diamantul valora zece, douăzeci de patefoane. «Trei zile la oraş, nici n-o să te ating, o să mergem la cinema.» Nu-i pomenise decît o singură dată, aseară, în şoaptă, pe cînd dansau la Ram. Un diamant ce preţuia numai el singur cît bungalow-ul.

Suzana deschise uşa şi se duse să se fardeze la lumină, pe verandă. Pe urmă se întoarse la domnul Jo în salon. Era singurul minut al zilei cînd se întreba confuz dacă n-ar merita totuşi o oarecare simpatie. După scena din cabina de baie, cu sănătatea lui şubredă, l-ai fi crezut zdrobit, copleşit de tot ce suporta, de o asemenea povară, de un atare uragan de dorinţă! Dacă fu-

sese hărăzit să sufere o încercare atît de grea, asta îl făcea mai uman. Dar Suzana căuta degeaba, nu găsea în ce chip să-i spună fără să-l amăgească. Aşa că lăsă totul baltă. De altminteri, în fiecare seară, acum se hotăra dacă se duc să se plimbe la Ram, şi asta devenea repede mai important decît orice. Iosif terminase de reparat podeţul, dar mama îi tot vorbea nu ştia despre ce.

— Eşti frumoasă, zise domnul Jo fără să ridice capul.

Începuseră să se audă strigătele copiilor care se jucau în rîu. Mama nici gînd n-avea să meargă la Ram. Ea era bătrînă. Cam într-o ureche şi rea. La Ram veneau bărbaţi, vînători, plantatori, dar ei la ce i-ar folosi? Într-o bună zi, Suzana o să părăsească cîmpia şi totodată pe mama. Îl privi pe domnul Jo. Poate o să fie totuşi cu el, fiindcă era atît de săracă şi cîmpia atît de departe de toate oraşele unde se aflau bărbaţi.

— Eşti atît de frumoasă şi te doresc atît de mult, repetă domnul Jo.

Suzana îi surîse domnului Jo.

— N-am decît şaptesprezece ani, mai tîrziu o să fiu şi mai frumoasă.

Domnul Jo înălţă capul.

— După ce te-aş lua de aici, o să mă părăseşti, sînt sigur.

Mama şi Iosif urcau scara. Le era foarte cald. Iosif îşi ştergea fruntea cu o batistă. Mama îşi luase pălăria de paie de pe cap şi o dungă roşiatică îi brăzda tîmplele.

— Frumos te-ai mai aranjat, îi spuse Iosif Suzanei, nici nu ştii să te fardezi, parcă ai fi o tîrfă adevărată...

— Seamănă cu ce este, admise mama. De ce i-ai adus toate astea ?

Se prăbuşi într-un fotoliu, în timp ce Iosif scîrbit, se ducea în camera lui.

— Mergem la Ram ? întrebă Suzana.

— Ce-aţi învîrtit aici amîndoi ? îl iscodi mama pe domnul Jo.

— Doamnă o respect prea mult pe fiica dumneavoastră...

— Dacă vreodată o să observ ceva te oblig să te căsătoreşti cu ea în opt zile.

Domnul Jo se sculă şi se rezemă de uşă. Ca întotdeauna în prezenţa mamei sau a lui Iosif, fuma neîncetat şi stătea mereu în picioare.

— N-am făcut nimic, se apără Suzana, nici măcar nu m-a atins, n-ai nici o grijă, nu sînt aşa de proastă, ştiu bine...

— Taci. N-ai înţeles nimic.

Domnul Jo ieşi pe verandă. Suzana nu mai întrebă dacă au de gînd să meargă la Ram. Cu mama nu ştiai niciodată. Nu putea să conteze nici pe Iosif care avea pentru domnul Jo atîta scîrbă, încît nici n-ar fi pomenit de Ram, deşi în fiecare zi dorea să meargă acolo. Mama trase lîngă ea un alt fotoliu şi îşi întinse picioarele. I se vedeau tălpile care aminteau puţin de acelea ale caporalului : pielea era aspră şi roasă de pietrele de pe pămîntul bătătorit. Cînd şi cînd,

suspina tare şi îşi ştergea fruntea. Era roşie şi congestionată.

— Dă-mi cafea.

Suzana se sculă şi se duse să ia sticla de cafea rece de pe bufet. Îi turnă într-o ceaşcă şi i-o aduse. Mama gemu încet cînd luă ceaşca din mîinile Suzanei.

— Nu mai pot. Adu-mi pilulele.

Suzana se grăbi să caute medicamentul şi-l aduse. O asculta fără să crîcnească. Aşa era cel mai bine : să asculte fără să se împotrivească ; atunci mînia mamei se risipea de la sine. Domnul Jo se afla tot pe verandă. Iosif îşi făcea duşul : se auzea zgomotul cutiei care lovea chiupul în cabina de baie. Soarele aproape asfinţise. Copiii ieşeau din rîu şi se grăbeau spre colibe.

— Dă-mi ochelarii.

Suzana se duse să-i caute ochelarii în cameră şi îi aduse. Putea să-i mai ceară încă multe : registrul cu socoteli, poşeta. Trebuia s-o asculte. Se bucura cînd punea la încercare răbdarea Suzanei şi a lui Iosif ; asta era plăcerea ei. După ce îi aduse ochelarii, şi-i puse pe nas şi o observă pe Suzana pe furiş, cu multă atenţie. Suzana şedea în faţa uşii ; ştia că mama se uita la ea. Ştia şi ce-o să urmeze şi încerca să-i evite privirea. Nu se mai gîndea la Ram.

— I-ai vorbit ? o întrebă în sfîrşit.

— Numai despre asta îi turui tot timpul ! Cred că din cauza tatălui nu se hotărăşte...

— O să trebuiască să i-o spui pe şleau. Dacă nu se hotărăşte de azi în trei zile am să-i vorbesc eu şi am să-i dau o săptămînă să se decidă.

— Nu că nu vrea, dar tatăl lui e pricina. Tatăl lui ar vrea să se căsătorească cu o fată bogată...

— Chiar aşa bogat cum e, poate să alerge cît o vrea ! O fată înstărită, care e liberă să aleagă pe oricine, n-o să-l vrea tocmai pe el. Trebuie să fie într-o situaţie ca a noastră, pentru ca o mamă să-şi dea fata după un asemenea bărbat...

— Am să-i vorbesc, n-ai nici o grijă.

Mama tăcu. Continua s-o privească pe Suzana.

— N-ai făcut nimic cu el, adevărat ?

— Nimic. Mai întîi, n-am poftă...

Mama suspină, apoi şopti timid :

— Ce-ai face dacă s-ar hotărî ?

Suzana se întoarse şi o privi zîmbind. Dar mama nu surîdea şi colţurile gurii îi tremurau. Poate că o să înceapă iar să bîzîie.

— O să mă descurc bine, o asigură Suzana. O să vezi tu cum o să mă descurc cînd...

— Dacă-i peste puterile tale, prefer să rămîi aici. Toate astea-s din vina mea...

— Taci, nu spune prostii, nu-i nimeni de vină, se supără Suzana.

— E adevărat, totuşi e adevărat.

— Taci, taci, o rugă Suzana. Haidem la Ram.

— Da, haidem, măcar cu atîta să vă alegeţi, dacă vă face atîta plăcere.

6

MAMA îşi schimbă părerea : hotărî că nu trebuiau să mai rămînă singuri în bungalow, chiar dacă uşa era deschisă. Fără îndoială, credea că pînă acum nu făcuse totul ca să-l scoată din sărite pe domnul Jo. Din moment ce el aştepta mereu nu se ştie ce ca s-o ceară în căsătorie pe Suzana, pe cînd, ea, mama sa, ştia foarte bine — spunea — nu mai erau deci suficiente măsurile de precauţie luate pînă atunci.

Aşadar, Suzana îl primea pe domnul Jo pe moviliţele de pe malul rîului, la umbra podului. Toţi aşteptau să se hotărască. Mama îi vorbise şi îi dăduse opt zile ca să ia o decizie. Domnul Jo acceptase răgazul. Îi mărturisi mamei că tatăl lui avea alte planuri cu el şi deşi în colonie erau puţine fete cu o avere demnă de a lui, se mai găseau totuşi cîteva ; aşa că îi era foarte dificil să-l poată îndupleca pe taică-său. Îi promise însă că va întrebuinţa toate mijloacele pentru a izbîndi. Dar pe cînd treceau zilele în care pretindea că stăruie pe lîngă tatăl lui, Suzanei — dar numai ei — îi vorbea din ce în ce mai stăruitor despre diamant. Preţuia numai el cît tot bungalowul. I l-ar dărui, dacă ar consimţi să facă împreună un scurt voiaj — numai trei zile — în oraş.

Suzana îl primea în locul de unde, cu cîteva săptămîni mai înainte, pîndea maşinile vînătorilor.

— Niciodată n-am fost tratat așa, se văicărea domnul Jo.

Suzana rîdea. Și ea prefera să stea cu domnul Jo acolo, era de acord cu mama.

Pe urmă, acum își făcea foarte liniștită baia, în timp ce domnul Jo o aștepta sub pod. Devenea astfel un personaj de un ridicol aproape irezistibil și ea îl suporta mai bine.

— Dacă aș spune-o prietenilor mei n-ar crede, se văicărea domnul Jo.

După-amiaza era încă zăduf și soarele pîrjolea din înaltul cerului. Copiii — cei mici de tot — se mai odihneau încă la umbra arborilor de mango. Cei mai mărișori păzeau bivolii, unii călare pe spatele lor, alții pescuind în mlaștinile rîului. Toți cîntau. Vocile lor subțirele se înălțau stridente în văzduhul calm și arzător.

Mama își curăța bananii. Caporalul, în spatele ei, îi proptea și-i uda.

— Sînt și așa prea mulți banani pe cîmpie, observă ironic domnul Jo, aici se dau la porci.

— Trebuie s-o lăsăm să-și facă de lucru, răspunse Suzana.

Mama se amăgea, crezînd că dacă bananii vor fi îngrijiți excepțional, o să dea fructe extraordinar de frumoase, pe care o să le poată vinde. Dar, mai ales, îi plăcea să se ocupe de plantat, orice ar fi fost, pînă și banani, deși creșteau puzderie pe toată cîmpia. Chiar după ce stăvilarele se prăbușiseră, nu trecea o zi în care să nu planteze ceva, indiferent ce, numai să crească și să dea lemn, sau fructe, sau frunze, sau nimic, numai să crească. Acum cîteva luni plan-

tase un guan. Guanilor le trebuie o sută de ani să devină arbori și atunci servesc la confecționarea de mobile fine. Îl plantase într-o zi cînd era tristă sau fără îndoială nu mai nădăjduia de loc în viitor și nu i se mai năzărise nici o altă idee... După ce-l plantase se uitase plîngînd la guan și se văicărise că nu putea să lase urme mai utile de trecerea ei pe pămînt decît un guan, pe care ea nici măcar n-o să-l vadă înflorind. A doua zi căutase în zadar locul unde plantase guanul. Iosif îl smulsese și îl aruncase în rîu. Mama se mînie. „Fleacurile astea cărora le trebuie o sută de ani să crească, explică Iosif, mie îmi fac rău, îmi vine să plîng tot chiorîndu-mă la ele." Mama îi dăduse dreptate și de atunci cultiva numai plante care creșteau repede. „Ai destule motive să bîzîi, îi spusese Iosif, n-ai nevoie să mai cauți altele. N-ai decît să plantezi banani." Ceea ce și făcuse, cultivînd acum mai ales banani.

Cînd mama nu se ocupa de plante, o interesau copiii.

Se afla puzderie de copii pe cîmpie. Era un fel de calamitate. Se aflau pretutindeni, cocoțați pe copaci, pe bariere, pe bivoli ; visau sau stăteau pe vine pe malul mlaștinilor, pescuind sau tăvălindu-se în nămol în căutarea crabilor pitici de orezărie. Erau și în rîu, bălăcindu-se, jucîndu-se sau înotînd. Și în joncile care coborau spre largul mării, spre insulele verzi ale Pacificului ; mai erau și alții care surîdeau încîntați, închiși pînă-n gît în marile coșuri de răchită, care surîdeau atît de minunat, cum nu surîsese

nimeni pe lume. Şi totdeauna, înainte de a ajunge în satele de pe povîrnişurile muntelui, înainte chiar de a fi zărit arborii de mango, întîlneai primii copii din satele junglei, unşi toţi cu şofran împotriva ţînţarilor şi urmaţi de haite de cîini vagabonzi. Căci pretutindeni unde se duceau, copiii îşi tîrau după ei prietenii, cîinii vagabonzi, prăpădiţi, rîioşi, hoţi ai curţilor de păsări, pe care malaiezii îi izgoneau cu pietre ; erau atît de slăbănogi şi aveau carnea ca o talpă, aşa că nu consimţeau să-i mănînce decît atunci cînd le dădeau tîrcoale foametea cea mare. Numai copiii se împăcau în tovărăşia lor. Fără îndoială, ar fi murit de foame, dacă n-ar fi urmat pe copiii, ale căror excremente erau principala lor hrană.

Îndată ce soarele asfinţea, copiii dispăreau în colibele unde dormeau, pe duşumeaua din scînduri de bambus, după ce îşi mîncaseră porţia de orez. Şi cum se răvărsau zorile, invadau din nou cîmpia, totdeauna urmaţi de cîinii vagabonzi, care îi aşteptau toată noaptea, ghemuiţi între stîlpii colibelor, în noroiul cald şi infect al cîmpiei.

Copiii erau ca ploile, fructele sau inundaţiile. Se iveau în fiecare an ca periodicele maree sau, dacă vreţi, ca recolta sau înflorirea. Fiecare femeie de pe cîmpie, cît era destul de tînără ca să fie iubită de soţul ei, făcea în fiecare an un copil. În anotimpul uscat, cînd munca la orezărie era mai puţin trudnică, bărbaţii se gîndeau mai mult la dragoste, şi fireşte tocmai atunci femeile rămîneau însărcinate. Iar în lunile următoare pîntecele creştea. Astfel, în afară de cei pe

care-i născuseră, mai erau cei din pîntecele femeilor. Aşa se întîmpla regulat, într-un ritm vegetal, ca o îndelungată şi profundă respiraţie : în fiecare an, pîntecul fiecărei femei se umfla cu cîte un copil, îl năştea, ca pe urmă să recapete puteri pînă la următorul.

Cam un an, copiii trăiau agăţaţi de mama lor într-un sac de bumbac, pe care-l lega de brîu şi de umeri. Erau raşi în cap pînă la doisprezece ani, cînd crescuseră destul ca să se despăducheze singuri, şi tot pînă la vîrsta asta mergeau aproape goi. Pe urmă se acopereau doar cu o bucată de pînză. După un an, mama îi lăsa singuri, încredinţîndu-i copiilor mai mari, şi nu-i chema decît să-i hrănească, dîndu-le direct în gură orezul mestecat mai înainte de ea. Cînd se întîmpla să fie de faţă un alb, albul întorcea capul de scîrbă. Mamele rîdeau. Ce putea să însemne în cîmpie un asemenea dezgust ? De mii de ani făceau aşa ca să dea hrană copiilor. Mai degrabă ca să încerce să-i salveze măcar pe unii de la moarte. Căci mureau atîţia, încît nămolul de pe cîmp conţinea incomparabil mai mulţi copii morţi decît cei care aveau timp să cînte cocoţaţi pe bivoli. Mureau puzderie aşa că nici nu-i mai căinau şi de mult nu le mai făceau nici un mormînt. Devenise un obicei : cînd tatăl venea de la lucru, săpa pur şi simplu o groapă mică în faţa colibei şi culca acolo copilul mort. Copiii se reîntorceau în chip firesc în pămînt, ca fructele arborelui sălbatic de mango de pe înălţimi, ca micile maimuţe din deltă. Mureau mai ales de holeră,

de care se îmbolnăveau din cauza fructelor necoapte ale arborelui de mango, deşi nimeni pe cîmpie parcă n-ar fi ştiut. În fiecare an, în anotimpul cînd începeau să crească fructele de mango, îi vedeai agăţaţi de crengi sau sub arbori, aşteptînd înfometaţi, iar zilele următoare mureau în număr şi mai mare. Alţii, anul viitor, le luau locul pe aceiaşi arbori de mango şi mureau la rîndul lor, căci nerăbdarea copiilor înfometaţi în faţa fructelor de mango necoapte e eternă. Alţii se înecau în rîu. Alţii mureau de insolaţie sau orbeau. Pe alţii îi năpădeau aceiaşi viermi ca pe cîinii vagabonzi şi mureau sufocaţi.

Pe bună dreptate trebuiau să mai şi moară. Cîmpia era prea strîmtă şi marea avea nevoie de secole şi secole ca să se retragă, în ciuda speranţei neostoite a mamei. În fiecare an, mareea fie că urca mai mult sau mai puţin, distrugea în orice caz o bună parte din recolte şi, după ce făcea răul, se retrăgea. Dar fie că urca mai mult, sau mai puţin, copiii se năşteau mereu, cu înverşunare. Pe bună dreptate trebuiau să mai şi moară.

Căci dacă, doar cîţiva ani, copiii n-ar mai fi murit, cîmpia ar fi fost într-atît de năpădită de ei, încît fără îndoială, neputîndu-i hrăni, i-ar fi aruncat la cîini ; sau poate i-ar fi abandonat la marginea junglei, dar chiar atunci, cine ştie, poate şi tigrilor pînă la urmă le-ar fi fost lehamite să-i mănînce. Aşadar mureau cu duiumul, în fel şi chip, şi alţii se năşteau mereu. Dar cîmpia nu dădea decît atîta orez şi fructe de mango

cît îi era cu putinţă, şi la fel şi jungla porumbi, mistreţi, piper. Iar gurile trandafirii ale copiilor erau totdeauna guri în plus, cu foamea neostoită.

În primii ani cînd se stabiliseră în cîmpie, mama lua totdeauna la ea unul sau doi. Dar acum se cam scîrbise. Căci nici copiii nu-i aduseseră noroc. Ultimul pe care-l îngrijise fusese o fetiţă de un an, pe care o cumpărase de la o femeie ce trecuse pe şosea. Femeia, bolnavă la un picior, făcuse opt zile de la Ram ; tot timpul pe drum încercase să dea copilul. În satele unde se oprise i se spusese : „Du-te pînă la Banté, e acolo o femeie albă care îngrijeşte copiii". Femeia izbutise să ajungă pînă la concesiune. Explicase mamei că din cauza copilului nu se putea întoarce în nord, şi că ea n-ar putea niciodată să-l ducă pînă acolo. O plagă îngrozitoare îi mistuise piciorul de la călcîi. I-a spus că îşi iubea atît de mult copilul, încît făcuse treizeci şi cinci de kilometri mergînd pe vîrful piciorului bolnav, numai ca să vină să i-l aducă. Nu putea să-l mai ţină. Voia numai să găsească un locuşor, pe acoperişul unui autobuz, şi să se întoarcă la ea, în nord. Venea de la Ram, unde făcuse un an pe hamalul. Mama găzduise femeia cîteva zile la ea şi încercase să-i îngrijească piciorul. Trei zile femeia dormise pe o rogojină în umbra bungalow-ului, nesculîndu-se decît să mănînce şi adormind imediat, fără să întrebe de loc ce-i face copilul. Pe urmă îşi luase rămas bun de la mamă, care-i dăduse cîţiva bani să ia autobuzul o parte din drum pînă-n nord. Dorise să-i înapoieze copilul, dar femeia era încă tînără şi

frumoasă şi voia să trăiască. Refuzase cu încăpăţînare, aşa că mama păstrase copilul : o fetiţă de un an, căreia îi dădeai trei luni. Mama, care se pricepea, bănuise din prima zi că n-o să trăiască mult. Totuşi — nici ea nu ştia de ce — i se năzări să-i construiască un mic leagăn, pe care-l aşezase în camera ei, ba îi făcu şi hăinuţe.

Fetiţa vieţui trei luni. Pe urmă, într-o dimineaţă, cînd o dezbrăca s-o spele, mama observă că picioruşele i se umflaseră. În ziua aceea n-o mai spălă, o culcă din nou şi o sărută îndelung. „I se apropie sfîrşitul, zise, mîine o să i se umfle coapsele şi apoi vine rîndul inimii." O priveghie două zile şi noaptea înainte de a muri. Copilul se sufoca şi vomita viermi pe care mama îi scotea din gîtlej, înfăşurîndu-i pe deget. Iosif o înmormîntase cu pătuţul ei într-o poiană pe deal. Suzana nu voise s-o vadă. Fusese mai rău decît moartea calului, mai rău decît tot, mai rău decît stăvilarele, decît domnul Jo, decît nenorocul. Mama, care totuşi se aştepta, plînsese zile întregi, se înfuriase şi jurase să nu mai îngrijească de copii „nici de cei de aproape, nici de cei de departe".

Pe urmă, ca şi cu celelalte, o luase de la început. Totuşi, acum nu-i mai aducea acasă.

— Las-o în pace, nimeni n-o poate împiedica să facă ce vrea, zicea Suzana.

Deci aşteptînd ca domnul Jo să ia o hotărîre, mama îl obliga să stea afară.

— Nu, într-adevăr, niciodată n-am fost tratat aşa, repeta domnul Jo.

Şi ţintui în direcţia unde se afla mama o privire plină de ură. Acum, în fiecare zi, îşi risca pielea din cauza ei, căci sub pod nu era totdeauna umbră şi simţea că-l pîndeşte insolaţia. Cînd îi dăduse să înţeleagă, mama îi răspunsese : „Un motiv în plus să vă grăbiţi s-o luaţi în căsătorie".

— Acum, zise el, la cinema rulează filme foarte bune.

Suzana se juca, în picioarele goale, încercînd să prindă fire de iarbă între degete. Pe o movilă, în faţa ei, un bivol păştea liniştit, şi pe spate i se aşezase o mierlă care ciugulea încîntată păduchii de pe el. Asta era unicul „spectacol cinematografic" de pe cîmpie. Şi apoi orezăriile, orezăriile care se întindeau, se întindeau la nesfîrşit, sub un cer plumburiu, toate la fel, de la Ram pînă la Kam.

— Mama n-o să accepte niciodată, zise Suzana.

Domnul Jo, bombăni. În mediul lui, al domnului Jo, era de la sine înţeles că fetele trebuiau să rămînă fecioare pînă la căsătorie. Dar ştia prea bine că aiurea, în alte părţi, nu era aşa. Şi el credea că oamenii de rangul lui — ţinînd seama de obiceiurile din mediul lor — nu se purtau măcar aşa cum s-ar fi cuvenit.

— Nu-ţi trăieşti tinereţea, e inadmisibil, îi spunea, mama ta şi-a uitat-o pe a ei.

E adevărat : i se făcuse lehamite de cîmpie, de copiii ce mureau neîncetat, de veșnicul soare atotstăpînitor, de întinderile de apă nesfîrșite.

— Nu asta-i problema, nu vrea să mă culc cu tine.

Domnul Jo nu răspunse. Suzana așteptă un moment :

— O să mergem în fiecare seară la cinema ?

— În fiecare seară, admise domnul Jo.

Pusese un ziar sub el să nu se murdărească. Transpira mult, dar poate nu atît din pricina căldurii, cît din cauză că privea ceafa Suzanei care se ițea molatic de sub păr. Niciodată n-o atinsese. Ceilalți vegheau sălbatic.

— În toate serile, la cinema ?

— În toate serile, repetă domnul Jo.

Pentru Suzana, ca și pentru Iosif, a merge în fiecare seară la cinema, era, la fel ca plimbarea cu automobilul, una din formele pe care putea s-o ia fericirea umană. Pe scurt, tot ce transporta, tot ce-ți transporta fie sufletul, fie trupul, pe șosele sau pe căile viselor ecranului, mai adevărate decît viața, tot ce putea da speranța de a trăi în viteză lenta revoluție a adolescenței — era fericirea. Fuseseră în oraș doar de două sau trei ori și petrecuseră aproape toată ziua la cinema, dar vorbeau și acum cu atîta lux de amănunte de filmele pe care le văzuseră ca și cum și-ar fi amintit de întîmplări reale, pe care le-ar fi trăit aievea.

— Și după cinema ?

— O să mergem să dansăm. Toată lumea o să te privească ! O să fii cea mai frumoasă din toate !

— Nu-i obligatoriu. Și pe urmă ?

Niciodată mama n-ar fi acceptat. Și chiar dacă ea ar fi acceptat, Iosif n-ar fi acceptat niciodată.

— O să mergem să ne culcăm, și nici n-o să te ating, îi făgădui domnul Jo.

— Nu-i adevărat.

Nu mai credea în călătoria asta. De altminteri se gîndea că domnul Jo epuizase toate surprizele pe care putea să i le rezerve și puțin îi mai păsa de voiaj. De cîteva zile începuse din nou să pîndească inconștient automobilele vînătorilor, în timp ce vorbea cu domnul Jo despre oraș, despre cinema, despre căsătorie.

— Cînd ne căsătorim ? îl întrebă ea aproape involuntar. Nu-ți mai rămîn multe zile.

— Îți repet : cînd îmi vei da o dovadă că mă iubești, insinuă domnul Jo. Dacă accepți să faci această călătorie, cînd mă întorc o să te cer în căsătorie de la mama dumitale.

Suzana rîse din nou și se întoarse spre el. Domnul Jo plecă ochii.

— Nu-i adevărat, spuse ea.

Domnul Jo roși.

— Nu-i încă timpul să vorbim despre asta, ar fi inutil, reluă el.

— Tatăl te-ar dezmoșteni. Ai curajul să negi ?

Mama îi repetase discuția pe care o avusese cu el.

— Tatăl tău e un imbecil ramolit, după cum zice Iosif, de altminteri el spune așa și despre tine.

Domnul Jo nu răspunse. Aprinse o ţigară ; avea aerul că aşteaptă să treacă clipele astea grele. Suzana căscă. Mama îi cerea să-l întrebe în fiecare zi despre căsătorie. Era foarte grăbită. Dacă Suzana s-ar fi măritat, domnul Jo i-ar fi dat bani să reconstruiască stăvilarele (pe care şi le închipuia de două ori mai mari decît celelalte şi consolidate cu stîlpi de beton), să termine bungalow-ul, să schimbe acoperişul, să cumpere un alt automobil, să-l trimită pe Iosif la dentist să-şi trateze dinţii. Acum credea că Suzana este vinovată de întîrzierea realizării proiectelor ei. Căsătoria este necesară — pretindea. Era chiar singura lor şansă de a pleca de pe cîmpie. Dacă nu se căsătoreau, ar fi fost un ghinion în plus, ca şi stăvilarele. Cît despre Iosif, o lăsa să trăncănească, pe urmă încheia : „N-o să se facă niciodată şi cu atît mai bine pentru ea". Suzana ştia că mariajul cu domnul Jo n-o să aibă loc niciodată. Nu mai avea nimic să-i spună. De o sută de ori îi descrisese bogăţiile şi maşinile pe care ea le-ar fi avut dacă s-ar fi căsătorit cu el. Acum era inutil să mai vorbească despre ele. De altminteri ca şi de toate celelalte, bunăoară despre călătoria de cîteva zile şi despre diamant

Pe neaşteptate se plictisea mai tare. Ar fi vrut ca domnul Jo să plece şi Iosif să se scalde din nou cu ea în rîu. De cînd domnul Jo o vizita, nu-l mai vedea aproape de loc pe fratele ei, mai întîi fiindcă spunea că „nu putea să respire" lîngă domnul Jo, pe urmă deoarece aşa aranjase maică-sa : să-i lase, pe ea şi pe domnul Jo, să stea

singuri în fiecare zi cît mai mult. Suzana nu-l vedea pe Iosif decît la cantina din Ram, unde uneori o invita la dans şi se duceau să se scalde împreună în mare. Dar cum domnul Jo nu făcea baie, mama credea că n-ar fi fost abil să-l oblige să rămînă singur, temîndu-se să nu-l înrăiască. În adevăr, cînd ei se scăldau la Ram, domnul Jo se uita la Iosif cu o privire de asasin. Dar cu o lovitură de pumn, Iosif l-ar fi putut face chisăliţă pe domnul Jo. Asta era atît de evident, cînd îi vedeai unul lîngă celălalt, încît chiar domnul Jo trebuia să se stăpînească : prea era nevolnic, o pradă prea uşoară pentru Iosif, aşa că putea să-l urască fără nici o teamă.

— Le-am adus, zise calm domnul Jo.

Suzana tresări.

— Ce ? Diamantele ?

— Diamantele. Poţi să-ţi alegi, cînd vrei, poţi să-ţi alegi, nu se ştie niciodată ce-o să se întîmple.

Ea îl privi, sceptică. Dar el scoase în grabă din buzunar un pacheţel învelit în hîrtie de mătase şi îl desfăcu domol. Trei foiţe căzură pe jos. Trei inele scînteiară pe podul palmei lui. Suzana nu văzuse niciodată diamante decît pe degetele altora şi dintre toţi acei care le purtau nu-l cunoştea decît domnul Jo. Acum inelele se aflau acolo, nefolosite, în mîna întinsă a domnului Jo.

— Le am de la mama, le iubea la nebunie, explică emoţionat domnul Jo.

Să le aibă de unde-o pofti ! Degetele ei n-aveau bijuterii. Apropie mîna, luă inelul cu piatra cea mai mare, îl ridică în aer, şi-l privi îndelung, cu

gravitate. Aplecă mîna, o întinse în faţa ei şi puse inelul în inelar. Se uita fascinată la diamant. Îi surîse. Cînd era copil şi tatăl ei mai trăia, îi dăduse două ineluşe, unul împodobit cu un mic safir, celălalt cu o perlă fină. Maică-sa le vînduse.

— Cît valorează ?

Domnul Jo zîmbi, ca şi cum se aştepta să i se pună o asemenea întrebare.

— Nu ştiu, poate douăzeci de mii de franci.

Suzana privi instinctiv inelul de pe degetul domnului Jo : diamantul lui era de trei ori mai mare ca acela din palma ei. Dar, atunci nici nu-şi mai putea închipui... Un lucru de o realitate aparte, diamantul ; valora nu prin scînteierea lui, nici prin frumuseţe, ci datorită preţului, prin posibilităţile de schimb, pînă atunci inimaginabile pentru ea. Era un obiect, un intermediar între trecut şi viitor. O cheie care deschidea viitorul şi sigila definitiv trecutul. Prin apele pure ale diamantului se vedea limpede, în adevăr, un viitor scînteietor. Păşeai în el, puţin orbit, uluit. Mama datora cincisprezece mii de franci la bancă. Înainte de a cumpăra concesiunea, dăduse lecţii cu cincisprezece franci ora şi cîntase la pian la cinema Eden, timp de zece ani, în fiecare seară, pentru patruzeci de franci pe seară. După zece ani, cu economiile făcute zi de zi din cei patruzeci de franci, reuşise să cumpere concesiunea. Suzana cunoştea toate cifrele : datoriile ce le aveau la bancă, preţul benzinei, preţul unui metru pătrat de stăvilar, acela al unei lecţii de pian, al unei perechi de pantofi. Ceea ce nu ştia pînă acum era preţul diamantului. Îi spusese înainte de a i-l arăta, că valora, numai el, cît tot bungalow-ul. Dar comparaţia nu fusese niciodată atît de concretă ca acum, în momentul cînd îl punea, minuscul, în unul din degetele ei. Se gîndi la toate preţurile pe care le cunoştea şi le compară cu al diamantului şi deodată o cuprinse descurajarea. Se întinse pe moviliţă şi încercă să uite tocmai ce aflase. Domnul Jo se miră. Dar probabil începuse să se deprindă şi să nu-şi arate mirarea, aşa că nu-i spuse nimic.

— Ăsta ţi-ar place cel mai mult ? întrebă cu o voce mieroasă după un moment.

— Nu ştiu, l-aş vrea pe cel mai scump, zise Suzana.

— Nu te gîndeşti decît la asta ! bombăni domnul Jo.

Şi vorbind rîse puţin cinic.

— Pe cel mai scump, repetă serioasă Suzana.

Pe domnul Jo îl cuprinse ciuda.

— Dacă m-ai iubi...

— Chiar dacă te-aş iubi. E imposibil, dacă vreodată mi l-ai da, l-am vinde...

Departe, pe drum se vedea Iosif apropiindu-se. Se hotărîse să caute alt cal şi de opt zile alerga din sat în sat. Îndată ce-l zări Suzana se ridică. Rîse vesel, strident. Îl strigă şi se îndreptă spre el.

— Iosif, vino să vezi !

Iosif îi ieşi în întîmpinare fără să se grăbească. Purta o cămaşă kaki şi un şort de aceeaşi culoare. Casca îi căzuse pe ceafă. Era în picioarele goale, ca totdeauna. De cînd îl cunoştea pe dom-

nul Jo, Suzanei i se părea că-i mult mai frumos ca altă dată. Cînd ajunse lîngă ea, Suzana ridică mîna şi, deasupra degetelor întinse, Iosif văzu diamantul. Nu-şi manifestă nici o surpriză. Un diamant era poate prea mic. O maşină l-ar fi impresionat cu siguranţă, dar un diamant niciodată ! Iosif nu pricepea încă nimic din afacerile astea cu diamante. Suzana regretă. Avea să le cunoască şi el.

După ce privi distrat inelul, Iosif îi vorbi de cal :

— Nici gînd să găsesc vreunul sub cinci sute de franci. Asta nu-i o ţară făcută pentru cai, nici măcar pentru cai ! Au crăpat cu toţii !

Suzana, în picioare în faţa lui, îi arătă mîna întinsă.

— Priveşte !

Iosif se uită din nou.

— Un inel, zise.

— Un diamant, exclamă Suzana, preţuieşte douăzeci de mii de franci !

Iosif se uită mai atent :

— Douăzeci de mii de franci ? La naiba !

Zîmbi. Pe urmă rămase pe gînduri. Apoi se hotărî pe neaşteptate să-şi învingă scîrba. Se îndreptă spre domnul Jo, care se afla la cincizeci de metri de acolo, sub pod. Suzana îl urmă. Se apropie foarte mult de domnul Jo, se aşeză lîngă el şi-l ţintui cu privirea :

— De ce i-aţi dat inelul ? întrebă după un moment.

Domnul Jo, foarte palid, îşi privea picioarele. Suzana interveni.

— Nu mi l-a dat, zise Suzana, uitîndu-se la rîndul ei la domnul Jo.

Iosif părea că nu înţelege.

— Numai aşa, mi l-a împrumutat, ca să-l încerc.

Iosif se strîmbă şi scuipă în rîu. Pe urmă îşi aţinti privirea din nou spre domnul Jo, care începuse să fumeze, şi uitîndu-se la el cu luare aminte, scuipă iar în rîu. Timpul trecea. Iosif rămăsese pe gînduri şi mereu scuipa în rîu.

— Dacă tot nu i-l dai, nu merită să te osteneşti ! zise în sfîrşit.

— Nu-i nici o grabă, spuse domnul Jo cu o voce inexpresivă.

— Trebuie să i-l înapoiezi, se răsti Iosif la Suzana.

Pe urmă se întoarse din nou spre domnul Jo :

— L-ai adus numai aşa, să i-l arăţi ?

Domnul Jo făcu un efort, dar fără îndoială nu găsi ce să răspundă. Iosif, în faţa lui, lăsa impresia că se abţine să facă ceva. Vorbea aspru, grăbit, dar nu striga. Domnul Jo devenea din ce în ce mai palid. Suzana se ridică dintr-o săritură, se aşeză în faţa domnului Jo şi-l privi stăruitor la rîndul ei. Dacă nu-i mărturisea imediat lui Iosif cine era domnul Jo, niciodată n-ar mai fi putut să-i spună. De altminteri, o făcuse pe jumătate. Domnul Jo nu şi-ar fi revenit în fire niciodată de pe urma unei asemenea lovituri. Şi pe urmă îi era lehamite. Trebuia să se termine într-o zi.

— Mi-l dă dacă mă duc cu el, mărturisi Suzana.

Domnul Jo făcu un gest cu mîna, ca şi cum ar fi vrut s-o oprească pe Suzana. Păli mai mult.

— Unde să te duci ? întrebă Iosif.

— În oraş.

— Pentru totdeauna ?

— Pentru opt zile.

Domnul Jo bătu aerul cu mîna cu un gest de negare. S-ar fi zis că-i gata să leşine.

— Suzana se exprimă prost... făcu el cu o voce rugătoare.

Iosif nu-l mai asculta. Se întorsese spre rîu. După înfăţişarea lui, Suzana ştia acum, era absolut sigură, că n-o să mai plece niciodată cu domnul Jo, măritată sau nu.

— Dacă nu i-l înapoiezi imediat, îl zvîrl în rîu, rosti calm Iosif.

Suzana scoase inelul din deget şi îl întinse domnului Jo, în spatele lui Iosif. Totuşi, nu-l putea lăsa pe Iosif să-i ia inelul şi să-l arunce în rîu. În privinţa asta, Suzana se simţea complice cu domnul Jo : diamantul trebuia salvat. Domnul Jo luă inelul şi-l băgă în buzunar. Iosif se întoarse şi observă. Se ridică şi se îndreptă spre bungalow.

— Acum s-a dus dracului totul ! şopti domnul Jo după un moment de tăcere.

— Aşa a fost să fie, zise Suzana, pînă la urmă totdeauna aşa-i.

— De ce a trebuit să-i spui ?

— Într-o zi sau alta, tot aş fi fost nevoită să-i vorbesc despre diamant.

Tăcură un moment. În ajun stătuseră pînă tîrziu la Ram şi Suzanei îi era somn.

Domnul Jo părea năuc. Maşina lui staţiona de partea cealaltă a drumului, dincolo de pod. În adevăr era o limuzină minunată. O să se întoarcă în nord, de unde venise, şi domnul Jo o să plece cu ea. Poate că nu înţelesese.

— Cred că nu merită să te mai întorci, zise Suzana.

— E îngrozitor, rosti domnul Jo. De ce a trebuit să-i spui ?

— Nu văzusem niciodată diamante ! Nu m-am putut opri ! Nu trebuia să mi-l arăţi ! Nu poţi să mă-nţelegi.

— E îngrozitor, repetă domnul Jo.

În văzduh zburau lişiţe şi corbi înfometaţi. Uneori, o lişiţă cobora şi dansa pe apa tulbure a rîului. Iată ce-o să văd din lume, luni şi luni de zile de-acum încolo.

— Într-o zi o să găsesc totuşi un vînător în trecere spre junglă sau mai degrabă un plantator de pe aici sau poate un vînător de profesie care o să vină să se stabilească la Ram, poate Agosti dacă se hotărăşte...

— Nu pot, e imposibil, gemu domnul Jo.

Parcă se lupta să alunge o imagine insuportabilă. De ciudă, bătea din picioare.

— Nu pot, nu pot, repetă.

Dacă o întinde de aici, o să mă duc să mă scald cu Iosif.

— Suzana ! strigă domnul Jo atît de tare ca şi cum s-ar fi îndepărtat de el.

Se ridicase şi parcă scăpase de-o povară, tresărea de bucurie, ca şi cum descoperise o idee genială. Găsise.

— Totuşi ţi-l dau, strigă, du-te să-i spui lui Iosif !

La rîndul ei, Suzana se ridică. Domnul Jo scosese inelul şi i-l întinse. Suzana îl mai privi o dată. Era al ei. Îl luă, nu-l puse în deget, ci îl închise în căuşul palmei şi, fără să-şi ia rămas bun de la domnul Jo, fugi spre bungalow.

7

SUZANA sosise alergînd la bungalow. Iosif nu era acolo. Dar o găsise pe maică-sa, pregătind de masă, în picioare lîngă reşou. Învîrti inelul deasupra capului.

— Priveşte un inel. Douăzeci de mii de franci ! Mi l-a dăruit !

Mama o privi, cam pieziş. Tăcu mîlc.

Domnul Jo o aşteptase pe Suzana sub pod să se întoarcă, dar fiindcă nu revenise, plecase.

O oră mai tîrziu, puţin înainte de a se aşeza la masă, mama o rugase binevoitoare pe Suzana să-i dea inelul să-l vadă mai bine. Iosif, care tocmai se aşezase în salon, o auzise cînd i-l ceruse.

— Dă-mi-l, de-abia l-am văzut, o rugase ea cu blîndeţe.

Suzana întinsese inelul. Ea îl luase şi îl privise îndelung în podul palmei. Pe urmă, fără să dea vreo explicaţie, se dusese în camera ei si închisese uşa. Cînd ieşise din sufragerie, după înfăţişare, pe care i-o recunoşteau dintr-o mie, deveni dintr-o dată furioasă ; aşa că Iosif şi Suzana înţeleseseră : fusese să ascundă inelul. Ascundea orice : chinina, conservele, tutunul, tot ce se putea vinde sau cumpăra. Îl ascunsese, stăpînită de teama superstiţioasă că mîinile prea tinere ale Suzanei l-ar putea scăpa. Acum inelul trebuia să fie între două scînduri ale peretelui, sau într-un sac cu orez, sau în salteaua patului ei, sau mai degrabă atîrnat de o sforicică, sub rochie.

Nu se pomeni despre inel pînă la cină, cînd Iosif şi Suzana se aşezaseră la masă. Dar mama nu venise lîngă ei. Stătea departe de masă, lîngă perete, pe un fotoliu.

— Mănîncă, o îndemnă Iosif.

— Lasă-mă-n pace !

Avea o voce îmbufnată. Nu mîncă nici măcar o tartină şi nu ceru nici obişnuita ei ceaşcă de cafea. Iosif o supraveghea cu privirea liniştită. Cît despre ea nu se uita la nimic, îşi aţintise ochii-n podea, într-o doară, cu o mutră plină de ură. Iosif nu putea suporta s-o vadă stînd departe, lîngă perete, pe cînd ei mîncau, orice motiv ar fi avut, indiferent care ar fi fost.

— De ce faci mutra asta ? întrebă Iosif.

Se roşi toată şi strigă :

— Tipul ăsta mă scîrbeşte, mă scîrbeşte şi n-o să-şi mai vadă inelul.

— Nu ţi s-a vorbit de inel, ai fost rugată să mănînci, replică Iosif.

Mama bătu din picior şi continuă să strige :

— De altfel ce-o să fie ? Oricine în locul nostru l-ar păstra...

Pe urmă iar tăcu. Trecu un moment. Iosif o îndemnă din nou.

— Trebuie să-ţi bei cafeaua, bea-ţi măcar cafeaua.

— N-o să-mi beau cafeaua, fiindcă sînt bătrînă şi obosită şi mi-e lehamite, mi-e lehamite să am aşa copii...

Şovăi. Se roşi toată din nou şi ochii i se împăienjeniră de lacrimi.

— O fiică păcătoasă ca a mea...

Pe urmă reveni la noul refren :

— Nimic mai dezgustător ca o bijuterie ! Nu-i bună de nimic, de nimic ! Nici cei care o poartă nu au nevoie de ea ; au mai puţin nevoie decît oricine !

Tăcu din nou şi pauza dură atît de mult, că ai fi putut crede că s-a liniştit, dacă tot corpul nu i-ar fi fost crispat. Iosif nu mai stăruise să mănînce. Pentru prima oară în viaţa ei, mama ţinuse în mîinile ei un inel care preţuia douăzeci de mii de franci ! „Dă-mi-l", se rugase în şoaptă. Suzana i-l dăduse. Îl privise îndelung şi o cuprinsese ameţeala. Douăzeci de mii de franci ! De două ori ipoteca pe bungalow ! Cînd se uitase la inel, Iosif întorsese capul. Fără să spună un cuvînt, se dusese apoi să-l ascundă în camera ei. Fireşte era greu acum să aibă poftă de mîncare.

— Un degenerat ca ăsta, să-i dea inelul, ar fi o ruşine, o ruşine ! După porcăriile pe care a venit să le facă aici...

Nici Suzana, nici Iosif nu îndrăzneau s-o privească sau să-i răspundă. Se îmbolnăvise pentru

că luase inelul aşa cum îl luase şi fiindcă-l păstrase. Căci cu siguranţă îi era de pe acum imposibil să-l înapoieze. Repeta ca o idioată aceleaşi cuvinte, cu ochii în podea, ruşinată. Era greu s-o priveşti. Aşadar ce stîrnise Suzana arătîndu-i inelul ? Ce amintire din tinereţe, ce veche pasiune refulată, ce recrudescenţă a cine ştie căror dorinţi nesăbuite pînă atunci se treziseră în ea la vederea inelului ? De pe acum se hotărîse să-l păstreze.

Totul izbucnise cînd Suzana plecase de la masă. În sfîrşit, se sculase. Se năpustise asupra Suzanei şi o izbise cu pumnii, cu toată forţa ce-i mai rămăsese. Cu toată forţa dreptului ei şi cu aceea a şovăielilor ei. Bătînd-o, îi pomenise de stăvilare, de bancă, de boala ei, de acoperişul bungalow-ului, de lecţiile de pian, de serviciul cadastral, de bătrîneţe, de oboseală, de moartea ei. Iosif nu protestase şi o lăsase s-o bată pe Suzana.

Asta durase două ore bune. Se scula, se repezea asupra Suzanei şi pe urmă se prăbuşea-n fotoliu, năucă de oboseală, calmă. Apoi se ridica din nou şi se năpustea iar asupra Suzanei.

— Spune-mi şi te las în pace.

— Nu m-am culcat cu el, mi l-a dat aşa, nici măcar nu i l-am cerut, mi l-a arătat şi mi l-a dat aşa, pentru nimic.

O mai lovea cînd şi cînd, ca sub impulsul unei necesităţi care n-o părăsea. Suzana, la picioarele ei, pe jumătate goală în rochia sfîşiată, plîngea. Cînd încerca să se scoale, mama o trîntea iar cu piciorul şi striga :

— Spune-mi odată, pentru numele lui Dumnezeu, şi te las în pace !

Ceea ce nu putea îndura, se pare, era că o vedea încercînd să se scoale. Îndată ce Suzana făcea un gest, o lovea. Atunci, acoperindu-şi capul cu braţele, Suzana doar se apăra răbdătoare. Uita că forţa aceea aparţinea maică-si şi o suporta, ca şi cum ar fi fost a vîntului, a valurilor, o forţă impersonală. Numai cînd mama se prăbuşea în fotoliu, i se făcea iar frică, din cauza chipului ei răvăşit de efort.

— Mărturiseşte ! repeta mama, cu o voce uneori aproape calmă.

Suzana nu mai răspundea. Mama obosea, uita. Cîteodată căsca şi pe neaşteptate pleoapele i se închideau, capul i se apleca. Dar la cea mai neînsemnată mişcare a Suzanei sau doar cînd deschidea ochii, trezită de aplecarea capului, văzînd-o la picioarele ei, se ridica şi o lovea din nou. Iosif răsfoia *Hollywood-Cinema*, singura carte, veche de şase ani ce o avea familia şi de care nu se plictisea niciodată. Cînd mama o izbea pe Suzana, nu mai răsfoia albumul. La un moment dat, pe neaşteptate ţipă :

— La naiba, ştii prea bine că nu s-a culcat cu el, nu înţeleg de ce stărui aşa ?

— Şi dacă vreau s-o omor ? Dacă am chef s-o omor ?

Fireşte, Iosif rămînea în odaie, deoarece nu voia s-o lase pe Suzana singură cu mama în halul ăsta. Poate nici el nu era chiar atît de calm. După ce strigase pînă se istovise, mama o mai lovise pe Suzana dar cu mai puţină dîrzenie

şi de fiecare dată mai rar. Atunci, Iosif începea din nou s-o sîcîie :

— Ei şi chiar dacă s-a culcat cu el, tare te sinchiseşti, nu-i aşa ?

Da, o lovea cu mai puţină convingere. Se împlinise mai bine de doi ani de cînd nu-l mai bătea pe Iosif. Pe vremuri îl lovea zdravăn şi pe el, pînă în ziua cînd îi apucase braţul şi, domol, o imobilizase. Mai întîi, încremenise, dar pînă la urmă rîsese cu el, fericită în fond văzîndu-l că devenise atît de puternic. De atunci nu-l mai bătuse, fără îndoială nu fiindcă îi era frică de el, ci pentru că Iosif îi spusese că n-ar mai suporta-o. Iosif credea că trebuiau bătuţi copiii, mai ales fetele, dar fără exagerare şi numai dacă n-aveai încotro. Dar după prăbuşirea stăvilarelor şi de cînd nu-l mai bătea pe Iosif, mama îşi vărsa focul pe Suzana mai des ca altădată : Cînd n-o să mai fie nimeni pe care să-l snopească din bătăi, zicea Iosif, o să-şi dea ei înseşi peste bot".

Iosif o să rămînă acolo, pînă cînd mama o să adoarmă, de asta era sigură. Suzana era liniştită.

— Şi chiar dacă s-ar fi culcat cu el pentru inel, făcea o afacere nu glumă ! bombăni Iosif.

Era foarte mulţumită şi liniştită. Degeaba o lovea mama. Inelul era acolo, în casă. Se aflau în casă douăzeci de mii de franci. Asta avea importanţă. Şi mama trebuie că ştia de pe acum ce-o să facă cu ei. Astăseară nu era chip s-o întrebi, dar de mîine, fireşte, vor putea vorbi cînd o să aibă chef despre inel. Să-l înapoieze era acum imposibil. De obicei, Suzana suporta greu să fie bătută, dar astăseară socotea că era mai

bine aşa, decît dacă mama, după ce-i luase inelul, s-ar fi aşezat liniştită la masă, ca de obicei.

— Un inel, la urma urmei, ce înseamnă ? Uneori eşti obligată să păstrezi un inel.

— Şi acum îl ai ! constată Iosif.

Cine ar fi putut să creadă altfel ? Poate o să-şi ia o altă maşină şi o să înceapă iar să construiască o parte din stăvilare. Şi poate de la inel o să li se tragă bogăţia, o bogăţie care n-ar avea nimic comun cu aceea a domnului Jo. Degeaba striga.

Era o seară memorabilă. De la domnul Jo luaseră inelul şi acum era aici, undeva, în casă, şi nici o forţă din lume nu mai putea să-l scoată de acolo. Seara asta întîrziase să vină, dar acum iată sosise. De ani şi ani de cînd planurile lor eşuau, unele după altele, nu era prea devreme. Primul lor succes ! Nu o şansă, un succes ! Căci de ani şi ani de cînd aşteptau, cîştigaseră pe bună dreptate, numai aşteptînd, acest inel. Aşteptaseră mult, dar norocul venise, era de partea lor, de partea asta a lumii. Aveau inelul ! Se îndurase să-l dea, numai ca să stea aproape de ea, doar ca să mai fie lîngă ea, în umbra podului. Dar victoria asta, care rezista la toate loviturile, ea n-o putea împărţi cu nimeni, nici chiar cu Iosif.

— Un inel e un fleac ! Să-l refuz în cazul meu ar fi o crimă !

Cine ar fi putut să creadă altfel ? Cine în lume ar fi putut să aibă altă părere ? Să nu-l vrei, atunci cînd ţi-e oferit, e pur şi simplu de neînchipuit ! Existau destule inele care se odihneau

fără să aducă nici un folos în superbe cofrete, pietre preţioase, de care lumea avea atîta nevoie ! Dar aceea care era acum a lor îşi începea drumul, dezrobită, aducînd de acum încolo foloase. Şi, pentru prima oară de cînd mîinile însîngerate ale unui negru o extrăseseră din albia pietroasă a unuia dintre acele rîuri de coşmar din Katanga, ea se avîntă în sfîrşit liberă, departe de mîinile pofticioase şi inumane ale călăilor ei !

N-o mai lovea pe Suzana. Distrată, căzuse pe gînduri, medita fără îndoială la ce-o să facă cu inelul.

— Poate o să putem schimba maşina, şopti Suzana.

Iosif nu mai citi *Hollywood-Cinema* şi puse cartea pe masă. Şi el se gîndea. Între timp, mama aruncă o privire spre fiică-sa şi începu din nou să strige :

— N-o să schimbăm maşina, o să plătim la bancă, la Creditul funciar, şi, poate, o să reparăm acoperişul. O să facem ce-am să vreau eu !...

Deci nu se terminase aşa cum s-ar fi putut crede. Mai trebuiau să aştepte.

— O să plătim la Creditul funciar, repetă Suzana, şi o să reparăm acoperişul.

De ce, văzînd-o zîmbind, începu iar s-o bată ? Se sculă, se năpusti asupra ei şi-o trînti pe podea.

— Nu mai pot, acum trebuia să fiu în pat...

Suzana înălţă capul şi o privi.

— M-am culcat cu el, zise, şi mi l-a dat.

Mama se prăbuşi în fotoliu. „O să mă omoare, se gîndi Suzana, şi nici Iosif n-o s-o poată împiedica." Dar mama îşi aţinti privirea asupra Su-

zanei, cu amîndouă braţele ridicate, ca şi cum ar fi fost gata să se năpustească din nou, pe urmă însă îşi lăsă braţele să cadă şi rosti calmă :

— Nu-i adevărat. Eşti o mincinoasă.

Iosif se ridicase şi se apropiase de mama.

— Dacă o mai plesneşti o singură dată, îi zise blînd, o întind definitiv cu ea la Ram. Eşti o bătrînă smintită. Acum sînt absolut sigur.

Mama se uită la Iosif. Poate că dacă rîdea, ar fi rîs şi ea cu el. Dar nu rîdea. Atunci rămase în fotoliu, năucă, de nerecunoscut din cauza tristeţii. Suzana, întinsă cît era de lungă lîngă fotoliul lui Iosif, plîngea. De ce reîncepuse ? Poate era nebună. Viaţa era groaznică şi mama la fel de îngrozitoare ca viaţa. Iosif se potolise şi acum, ea, Suzana, îl privea. Singura ei bucurie în viaţă era el, Iosif. Descoperind această bucurie, aşa de reţinută, ascunsă sub atîta duritate, Suzana descoperi, în acelaşi timp, cîte năpaste îndurase şi cîtă răbdare îi trebuise, şi cîtă îi mai trebuia încă fără îndoială, pentru a o obliga să i se dezvăluie. Atunci izbucni în plîns.

Curînd mama adormi de-a binelea. Şi deodată, pe cînd capul îi atîrna într-o parte cu gura întredeschisă, călătorind adînc în plăcerea somnului, pluti uşoară în împărăţia inocenţei. Nu se mai putea să-i porţi pică. Iubise peste măsură viaţa şi speranţa ei neobosită, de nevindecat, făcuse din ea ce era : o disperată a speranţei înseşi. Speranţa o uzase, o distrusese, o golise sufleteşte atît de mult, încît somnul care trebuia să-i aducă odihna, chiar moartea, se pare, nu putea s-o învingă.

Suzana se tîrî pe brînci pînă la uşa camerei lui Iosif şi aşteptă să vadă ce o să facă.

Iosif o privi îndelung pe maică-sa cum dormea, cu mîinile crispate pe braţele fotoliului, cu sprîncenele încruntate. Pe urmă se sculă şi se îndreptă spre ea :

— Du-te şi te culcă, o să te simţi mai bine în pat.

Mama se deşteptă tresărind şi căută cu privirea în odaie.

— Unde-i ?

— Du-te şi te odihneşte... Nu s-a culcat cu el.

O sărută pe frunte. Suzana nu-l văzuse niciodată sărutînd-o decît cînd era aproape în comă după crizele pe care le avusese şi cînd credea că o să i se tragă moartea.

— Vai, zise mama izbucnind în plîns, vai, ştiu !

— Nu trebuie să te mai necăjeşti din cauza inelului. O să-l vindem.

Ţinîndu-şi capul între mîini, plîngea.

— Vai, sînt o bătrînă smintită...

Iosif o ridică şi-o conduse pînă-n camera ei.

Pe urmă, Suzana nu mai văzu nimic. Se duse şi se aşeză pe patul lui Iosif. Fără îndoială o ajuta să se culce. După puţin timp se întoarse în sufragerie, luă lampa şi veni lîngă sora lui. Puse lampa pe podea şi se trînti pe un sac de orez lîngă pat.

— S-a culcat, zise, du-te şi tu.

Suzana prefera să aştepte. Venea rar în camera lui Iosif. Era odaia cea mai puţin mobilată din bungalow. N-avea nici o mobilă afară de pa-

tul lui Iosif. În schimb, pereţii erau acoperiţi de puşti şi de piei ce le tăbăcea chiar el şi care putrezeau încet răspîndind un miros searbăd şi greţos. În fund, înspre rîu, se afla cămara pe care mama o amenajase despărţind-o de verandă cu un perete subţire. De şase ani îngrămădea acolo conservele, laptele condensat, vinul, chinina, tutunul, şi purta zi şi noapte cheia la ea, legată de gît cu o sforicică. Poate, inelul se afla acolo, la umbra unei cutii de lapte condensat.

Suzana nu mai plîngea. Se gîndea la Iosif. Se aşezase pe un sac de orez lîngă lucrurile la care ţinea mai mult ca la orice : puştile şi pieile lui. Era un adevărat vînător Iosif, şi nimic altceva. Făcea chiar mai multe greşeli de ortografie ca ea. Mama spusese totdeauna că nu era făcut pentru învăţătură, că inteligenţa lui nu era bună decît pentru mecanică, maşini şi vînătoare. Poate avea dreptate. Dar poate spunea aşa numai într-o doară, să se justifice că nu-l dăduse mai departe la şcoală. De cînd se stabiliseră în cîmpie, Iosif vîna. La paisprezece ani începuse să vîneze noaptea ; îşi construia pîndare şi pleca fără nici o călăuză, în picioarele goale, fără să ştie mama. Nu-i plăcea nimic mai mult pe lume decît să aştepte pantera neagră la vărsarea rîului. Putea să o aştepte nopţi, zile, singur-singurel, pe orice vreme, trîntit în noroi. Odată aşteptase trei zile şi două nopţi şi se întorsese cu o panteră neagră de doi ani. O legase în faţă de vîrful luntrii şi toţi băştinaşii se adunaseră pe malul rîului să-l vadă sosind.

Cînd cădea pe gînduri, încruntat şi scîrbit, ca astă-seară, nu se putea să nu-l găseşti foarte frumos şi să-l iubeşti din toată inima.

— Du-te, repeta Iosif, hai, lasă, nu-i nimic...

Părea obosit, îi spusese să plece şi apoi uitase imediat că se afla acolo.

— Ţi-e lehamite ? întrebă Suzana.

Înălţă ochii şi o descoperi, şezînd pe marginea patului cu rochia sfîşiată.

— Nu-i nimic. Te-a lovit rău ?

— Nu-i asta...

— Ţi-e lehamite ?

— Nu ştiu.

— De ce ţi-e lehamite ?

— De tot, zise Suzana, ca şi ţie. Nu ştiu.

— La naiba, bombăni Iosif, trebuie să te gîndeşti şi la ea, e bătrînă, noi nu ne dăm seama şi pe urmă îi e mai lehamite ca nouă. Apoi, pentru ea s-a sfîrşit...

— Ce s-a sfîrşit ?

— S-a sfîrşit cu distracţia. Niciodată n-a petrecut cine ştie ce, n-o să se mai distreze niciodată, e prea bătrînă pentru asta, nu mai are timp... Hai... du-te şi te culcă, vreau şi eu să dorm...

Suzana se sculă. Pe cînd ieşea, Iosif întrebă :

— Te-ai culcat ori nu cu el ?

— Nu, nu m-am culcat.

— Te cred, nu pentru că nu trebuie să te culci, dar nu cu el, e un ticălos. Trebuie să-i spui mîine să nu mai vină niciodată pe la noi.

— Niciodată ?

— Niciodată.
— Şi apoi ?
— Nu ştiu, zise Iosif, o să vedem.

8

A DOUA zi domnul Jo veni ca de obicei.

Suzana îl aştepta lîngă pod.

Îndată ce auzi clacsonul limuzinei Léon Bollé, mama încetă să mai robotească la bananii ei şi privi drumul. Mai spera că totul se va aranja. Iosif îşi spăla maşina de partea cealaltă a podului, într-un cot al rîului ; se ridică şi întorcînd spatele drumului, îşi aţinti privirea asupra maică-si, ca s-o împiedice să se ducă la domnul Jo.

Suzana, în picioarele goale, purta o rochie veche din bumbac albastru, croită dintr-una de pe vremuri a mamei. Cea dăruită de domnul Jo o ascunsese. Numai unghiile de la mîini şi de la picioare, date cu lac roşu, mai purtau urma întîlnirii lor.

La dejun, Iosif o anunţase pe mamă că hotărîse să se termine odată cu domnul Jo şi cu vizitele lui la Suzana.

— Nu mai are rost să vină, hotărîse Iosif. Suzana trebuie să i-o spună pe şleau.

Fusese greu. De cînd se trezise, pe mama o frămîntau puzderie de proiecte. Ea, pretindea,

hotărîse să se ducă la oraş să vîndă inelul. Iosif acceptase bucuros. Nu pomenise de dimineaţă despre ruptura cu domnul Jo, şi cînd fusese singură numai cu Suzana, puţin timp după ce se sculase, mama o întrebase din nou cît valorează inelul. Douăzeci de mii de franci, răspunsese Suzana. Pe urmă o trăsese de limbă dacă ştia că domnul Jo mai avea alte bijuterii de care putea dispune cu aceeaşi uşurinţă. Suzana îi mărturisi că îi oferise să aleagă din trei inele la fel de frumoase, deşi mai puţin valoroase decît acela pe care-l luase, dar că nu-i dăduse să înţeleagă că ar putea să i le dea şi pe celelalte două. Îi pomenise totdeauna numai de unul.

— Dacă am avea trei inele, am fi scăpaţi ! Dacă i-ai explica bine, ar înţelege şi am fi salvaţi !

— Puţin îi pasă dacă o să fim salvaţi.

Mamei nu-i venea să creadă :

— Dacă-i explici clar, cu cifre, e imposibil să nu înţeleagă. Pentru el ce-nseamnă ? Doar n-o să le poarte pe toate odată ! Pe cînd noi am fi scăpaţi de belele.

Suzana îl prevenise pe Iosif despre ce-i spusese mama, dar el stăruise în hotărîrea de a o rupe definitiv cu domnul Jo. La dejun o anunţase.

— Să terminăm ? De ce te amesteci ? întrebase mama.

Iosif răspunsese calm.

— Gata. Dacă ea n-o face, eu am să i-o spun.

Mama se roşise ca racul. Plecase de la masă. O întrebase pe Suzana cu privirea. Fireşte că ar fi vrut ca Suzana să-i spună ceva. Dar Suzana,

cu ochii plecaţi, mînca. Atunci înţelesese că sînt complici şi o cuprinse disperarea. În picioare între ei doi, înfrîntă dintr-o dată, strigase, dar cu mai puţină violenţă ca de obicei, cu timiditate :

— Şi atunci ? Ce-o să se întîmple cu noi ?

— O să vedem, răspunsese Iosif cu blîndeţe. Cînd vînătorii debarcă pe coastă n-au soţii. Pe platouri mişună vînători, în Nord, la fel. O să vedem, poate mergem acolo. În orice caz am terminat cu domnul Jo.

Rezistase. Deşi după tonul lui Iosif se vedea clar că-i inutil.

— Vînătorii crapă de foame, cu el ar fi fost mai liniştită.

Iosif o înfruntase mereu cu blîndeţe. Se sculase, se apropiase de ea. Suzana, cu ochii plecaţi, nu îndrăznea să-i privească.

— Ascultă, te-ai uitat bine la tipul ăsta ? Sora mea n-o să se culce cu el. Chiar dacă n-are un şfanţ, tot nu vreau să se culce cu el.

Mama se aşezase din nou. Încercase să trişeze.

— Cred că n-ar trebui să rupem chiar acum imediat. Ar trebui să aşteptăm puţin. Tu ce crezi Suzana ?

Iosif se îndîrjise mai mult, dar tot fără să pomenească de inel.

— Acum, imediat. N-o întreba ce crede, nu s-a culcat niciodată cu nimeni, nu poate şti ce-ar fi.

— Trebuie să-şi spună părerea.

— Prefer un vînător, murmură Suzana.

— Iar vînătorii tăi sărăntoci ! N-o să scăpăm niciodată de belele !

Nimeni nu răspunsese. Pe urmă nu se mai vorbise despre asta.

La ora obişnuită, domnul Jo îşi făcu apariţia pe pod, tolănit pe canapeaua din spate a superbei limuzine. În timpul nopţii plouase şi maşina era plină de noroi. Dar domnul Jo făcea pe orice vreme cincizeci de kilometri pe zi ca să vină s-o vadă pe Suzana. Imediat ce o zări, opri maşina lîngă pod. Suzana înaintă pînă la portieră şi domnul Jo coborî îndată, îmbrăcat în costumul său de mătase naturală. Niciodată Iosif n-avusese un costum de mătase naturală. Toate costumele domnului Jo erau de mătase naturală. Cînd se uzau puţin, le dăruia şoferului. Spunea că mătasea era mai răcoroasă decît bumbacul şi că nu poate să suporte nimic altceva, deoarece avea pielea delicată. În adevăr, erau mari deosebiri între ei şi domnul Jo...

— M-aşteptai ? Ce drăguţ !... exclamă domnul Jo.

Suzana stătea în picioare lîngă el. Domnul Jo îi luă mîna şi i-o sărută. Nu-i văzuse încă pe mama şi Iosif care, nemişcaţi, aşteptau. De obicei, cînd îl vedeau venind roboteau mai de zor, ca să nu fie obligaţi să-i răspundă la salut. Suzana îşi retrase mîna din aceea a domnului Jo şi rămase în picioare.

— Am venit să-ţi spun să nu mai vii să mă vezi.

Domnul Jo se schimbă la față. Își scoase pălăria de fetru și o puse din nou pe cap, uitîndu-se năuc la Suzana.

— Ce spui ?

Vocea i se înăbuși brusc. Se așeză pe o movilă de pămînt, fără teamă că se putea murdări, uitînd să mai scoată un ziar din buzunar ca să-l întindă pe jos cum făcea de obicei. Suzana, tot în picioare lîngă el, aștepta să înțeleagă. Acolo, mai departe, mama și Iosif așteptau și ei. Pînă la urmă domnul Jo îi zări. Mama spera, fără doar și poate, că totul se va aranja și domnul Jo, silit de amenințări, o să vină iar, dar cu buzunarele pline de diamante și o să-i îmbuneze ca să le fie pe plac. Iosif, din pricina mamei, spera că domnul Jo va înțelege imediat.

— Nu trebuie să mai vii, nu trebuie să mai vii niciodată ! repetă Suzana.

Părea că n-aude bine. Începuse să asude și continua, ba să-și scoată pălăria, ba s-o pună pe cap, ca și cum n-ar fi știut să facă altceva. Se uita cînd la Suzana, cînd la mama, îi privea mereu pe Iosif, pe Suzana, apoi iar pe Iosif. Ipotezele pe care le făcea îl năuceau și încercă totuși să înțeleagă. Era anunțat că nu putea să mai vină, chiar a doua zi după ce le dăruise diamantul ! Continuă să-și scoată și să-și pună pălăria și era clar că nu s-ar fi oprit decît cînd ar fi înțeles.

— Cine a hotărît ? întrebă cu o voce mai fermă.

— Ea, zise Suzana.

— Mama dumitale ? întrebă domnul Jo deodată sceptic.

— Chiar ea. Iosif e de acord.

Domnul Jo se uită din nou chiorîș spre mamă. Ea îl privea mereu cu aceeași ochi drăgăstoși. Nu, nu putea să fie ea.

— Ce s-a întîmplat ?

Dacă o întinde, o să mă duc la Iosif. Era astăzi ca mașina lui, și mașina ca el, tot un drac. Chiar ieri mașina asta n-o lăsase nepăsătoare de vreme ce nu era cu totul imposibil să fie a ei într-o bună zi. Dar astăzi, mașina se afla față de Suzana la o depărtare foarte mare. Nici un fir, cît de subțire ar fi fost, n-o mai lega de mașină. Și mașina devenea acum stînjenitoare, hîdă.

— Nu le ești pe plac. Și din pricina inelului.

Domnul Jo își scoase din nou pălăria. Căzuse iar pe gînduri.

— De vreme ce vi l-am dăruit, așa fără să vă cer nimic...

— E greu de explicat.

Domnul Jo își puse iar pălăria, fără să înțeleagă. Nu pricepea. Nu părea hotărît să plece. Aștepta să i se explice. Avea timp destul. Pe cînd ea nu. Văzînd că discuția se prelungește speranțele mamei prindeau iar viață, din minut în minut.

— E îngrozitor ! E nedrept ! se văicări domnul Jo.

Părea că suferă cumplit. Dar cu suferința lui se întîmpla ca și cu mașina : era mai stînjenitoare și mai urîtă ca de obicei și nici un fir, cît de subțire ar fi fost, nu putea să te lege de ea.

— Trebuie să pleci, zise Suzana.

Deodată, cinic, izbucni în rîs, un rîs forţat.
— Şi inelul ?

Suzana izbucni şi ea în rîs. Dacă se gîndea să le ia inelul, treaba risca să devină grozav de comică. Domnul Jo era un naiv. Oricît de bogat ar fi fost, pe lîngă ei era un mare naiv. Credea că erau în stare să-i înapoieze inelul !? Suzana hohotea din toată inima, un rîs firesc plin de prospeţime.

— Eu, eu îl am !

— Atunci spune-mi, hai să vedem, hai să chibzuim ! Ce-aveţi de gînd să faceţi cu el ? întrebă domnul Jo, adăogînd cinismului şi o notă de maliţiozitate.

Suzana rîse iar. Milioanele domnului Jo nu dăunau cu nimic naivităţii sale înnăscute. Căci inelul era acum atît de definitiv al lor, şi atît de greu de luat înapoi, cum ar fi fost dacă l-ar fi mîncat, l-ar fi digerat şi s-ar fi dizolvat în propria lor carne.

— Mîine mergem la oraş să-l vindem.

Domnul Jo repetă într-una : „Ia te uită, ia te uită, ia te uită", ca şi cum totul s-ar fi explicat. Rînji ironic : „Poate, cine ştie ?" Pe urmă adăogă :

— Şi dacă îl iau înapoi ?

— N-o să poţi. Acum trebuie să pleci.

Domnul Jo nu mai rîse. O privi îndelung şi se roşi foc. Nu înţelesese nimic. Îşi scoase pălăria şi spuse cu o voce schimbată, tristă :

— Nu mă iubeşti. Doreai numai inelul.

— Nu voiam mai ales inelul, nu m-am gîndit niciodată la aşa ceva, dumneata mi-ai vorbit

de el. Voiam mai mult decît asta. Dar acum, cînd îl avem, mai degrabă decît să ţi-l dăm înapoi, cred că prefer să-l arunc în rîu.

Domnul Jo nu se putea hotărî să plece. Rămase pe gînduri atît de mult, încît Suzana îi aminti :

— Trebuie să pleci.

— Sînteţi profund imorali, zise domnul Jo cu o convingere de nezdruncinat.

— Aşa sîntem. Trebuie să pleci.

Se sculă, cu greutate. Puse mîna pe portiera maşinii, aşteptă un moment şi rosti ameninţător :

— N-o să se termine aşa, mîine am să fiu şi eu în oraş.

— Nu te obosi, nu slujeşte la nimic.

Se urcă, în sfîrşit, în maşină şi-i spuse ceva şoferului care începu să manevreze pentru a întoarce maşina pe loc. Şoseaua era strîmtă aşa că izbuti cu greutate după cîtva timp. De obicei maşina cotea în doi timpi, folosind drumeagul care ducea la bungalow. Astăzi domnul Jo evita demn acest drum. Totuşi, de pe malul rîului, Iosif supraveghea manevra. Mama, tot încremenită, năucită, privea cum are loc plecarea iremediabilă a domnului Jo. Înainte ca maşina lui să fi cotit definitiv, intră grăbită în bungalow. Suzana se îndreptă spre Iosif. În momentul cînd ajunse în dreptul maşinii, îl zări fugitiv pe domnul Jo care prin geam îi aruncă o privire rugătoare. Scurtă drumul prin orezărie ca să ajungă mai repede lîngă Iosif.

Tocmai terminase de spălat maşina. Acum umfla un cauciuc.

— Gata, s-a făcut, îl anunţă Suzana.
— Era şi timpul...
Cauciucul pe care îl repara Iosif era găurit în trei locuri. Camera era însă bună şi Iosif pusese bucăţi de cauciuc vechi între cameră şi anvelopă pentru a-l putea folosi. Umfla zdravăn camera ca să nu alunece bucăţile de cauciuc. Suzana se aşeză pe malul rîului şi-l privi cum umflă cauciucul.
— Mai ai mult ? întrebă Suzana.
— O jumătate de oră. De ce ?
— Aşa, nimic.
Era foarte cald. Suzana nu-l mai urmări pe Iosif cum lucrează, făcu o piruetă, îşi ridică fusta şi băgă picioarele în rîu. Pe urmă, cu mîinile, îşi udă picioarele pînă la pulpe. Era minunat. Trecuse o lună — îşi aminti deodată — de cînd aştepta să-şi ridice fără nici un risc rochia şi să-şi bage picioarele în gîrlă. Gestul ei văluri suprafaţa apei şi sperie peştii. Îi dădea tîrcoale dorinţa să se ducă să caute o undiţă în bungalow, dar nu îndrăznea să se întoarcă acasă fără Iosif. După ce repară primul cauciuc, Iosif începu să lucreze la cel de rezervă, care se spărsese şi el. Desfăcea camera din anvelopă. Iosif nu putea fi ajutat niciodată cînd robotea la B. 12. Cînd şi cînd suduia :
— Parşiva dracului, tîrfă de rablă !
În apă, muntele se contura unduios, pe un cer plumburiu. La noapte iar o să plouă. Dinspre mare se înălţau nori denşi, violeţi. Mîine o să fie răcoare, după furtuna de la noapte. O să ajungem în oraş, seara tîrziu, dacă n-o să avem prea

multe pene de cauciuc pe drum. O să vîndă inelul poimîine dimineaţă. O să fie primul lucru pe care o să-l facă. Oraşul era plin de bărbaţi „Cine-i fata-aia frumoasă ?" „Vine din Sud, nimeni n-o cunoaşte." Mama se căina degeaba, acolo, la oraş, o să se găsească cu siguranţă un bărbat pentru ea, Suzana. Poate un vînător, poate un plantator, dar fără nici o îndoială o să fie unul şi pentru ea.
Iosif terminase de montat cauciucul.
— Mergem la munte ? Să căutăm nişte pui să avem de halit pe drum ?...
Suzana se sculă şi rîse cu poftă în faţa lui Iosif.
— Haidem, haidem, imediat, Iosif.
— Să pun hodoroaga asta sub bungalow şi o întindem.
De mult nici Iosif nu mai fusese în oraş şi se bucura.

Iosif gară maşina sub bungalow dar evită să urce în casă. Fireşte era încă prea devreme după plecarea domnului Jo. De obicei nu mergea niciodată în pădure fără puşcă.
Străbătură porţiunea de cîmpie care despărţea bungalow-ul de drum şi de munte. Terenul începu să urce într-o pantă lină — fără orezării — plină de nişte plante băţoase şi foarte înalte, denumite „iarba tigrului", prin care seara coborau fiarele. Ca să ajungă în junglă avea de mers un sfert de oră.
— Ce ţi-a spus ? întrebă Iosif.
— C-o să vină şi el în oraş.

Iosif izbucni în rîs. Îţi dădeai seama că era fericit.

Drumul se îngustă, panta deveni mai abruptă şi jungla se anunţă printr-un luminiş unde păşteau capre şi porci. Traversară un sat pricăjit, doar cu cîteva colibe. Pe urmă începea jungla, urmînd linia de demarcaţie foarte vizibilă a defrişărilor. Locuitorii de pe cîmpie nu defrişaseră niciodată dincolo de ea, căci era inutil : terenurile bune pentru cultivarea piperului se aflau mult mai sus, pe munte, şi ei n-aveau cine ştie ce nevoie de păşuni, deoarece posedau doar cîteva capre.

— Şi despre inel ? mai întrebă Iosif.

Suzana şovăi o clipă :

— Nu mi-a spus nimic.

Îndată ce pătrunseră în junglă drumul deveni o potecă strîmtă, de lărgimea unui piept de om ; semăna cu un tunel deasupra căruia jungla se închidea, deasă, întunecată.

— Un imbecil, zise Iosif. Nu-i om rău, dar, în adevăr, prea imbecil.

Lianele şi orhideele — printr-o invazie monstruoasă, supranaturală — strîngeau toată jungla, transformînd-o într-o masă compactă la fel de inviolabilă şi înăbuşitoare ca un străfund de ocean. Liane de sute de metri fixau ca nişte parîme arborii şi pe vîrfurile lor, într-o exuberanţă extraordinară, de neînchipuit, uriaşe bazine de orhidee priveau cerul, aruncînd spre el somptuoasele lor flori, pe care nu le puteai zări de jos decît arareori. Jungla se odihnea sub o vastă ramificaţie de bazine de orhidee împovărate de

ploaie şi în care se găseau aceiaşi peşti de baltă ca şi pe cîmpie.

— Mi-a spus că sîntem imorali, continuă Suzana.

Iosif hohoti din nou.

— Nici vorbă, sîntem.

Din junglă se înălţa uriaşul zumzet al ţînţarilor, învălmăşit cu piuitul neîncetat, strident, al păsărilor. Iosif mergea înainte şi Suzana îl urma la doi paşi. La jumătatea drumului dintre cîmpie şi satul tăietorilor de lemne, Iosif încetini pasul. Acum cîteva luni, aici, omorîse o cogeamite panteră. Era o poieniţă unde jivinele îşi lăsau prada să se fezandeze sub razele dogorîtoare ale soarelui. Nori de muşte roiau pe iarba pîrjolită a luminişului în mijlocul grămezilor de pene uscate, mirosind urît.

— Poate ar fi trebuit să-i explic chiar eu, zise Iosif. Cred că n-a înţeles nimic.

— Ce să-i explici ?

— De ce nu vrem să te culci cu el. E tare greu de-nţeles cînd eşti burduf de bani !

Puţin după ce trecură de mîlul luminişului, simţiră mirosul răşinos al arborilor de mango şi auziră strigăte de copii. Soarele nu mai răzbătea în partea asta a muntelui. Parfumul lumii ieşea din pămînt, din toate florile, din toate speciile, din tigrii ucigaşi şi din prăzile lor nevinovate, cu carnea dospită de soare, toate existînd laolaltă, într-o nepăsare ca la începutul lumii.

Le-au dat cîteva fructe de mango. Îi ajutară pe copii să prindă puii şi în timp ce femeile îi tăiau, Iosif îi întrebă pe bărbaţi dacă timpul era

prielnic pentru vînătoare. Toţi se bucurau de vizita lor. Bărbaţii îl cunoşteau bine pe Iosif, deoarece vînaseră adeseori împreună. Ei îl întrebară ce mai face mama. Bărbaţii din satul acela le furnizaseră lemnul pentru construirea bungalowului. Erau tăietori de lemne. Fugiseră din cîmpie şi se stabiliseră în această parte a junglei — neînregistrată încă de serviciul cadastral al oamenilor albi — ca să nu plătească impozite şi să nu rişte să fie expropriaţi.

Copiii însoţiră pe Suzana şi Iosif pînă la rîu. Goi şi mînjiţi de şofran din cap pînă-n picioare, aveau culoarea şi netezimea fructelor verzi de mango. Puţin înainte de a ajunge la rîu, Iosif trebui să bată din palme, ameninţîndu-i, pentru a-i obliga să se depărteze ; erau aşa de sălbatici, încît fugiră strigînd ascuţit, ca unele păsări din orezării. In satele lor infectate de paludism mureau atît de mulţi, încît — se împlinise doi ani de atunci — mama renunţase să se mai ducă să-i vadă. Mureau de cele mai multe ori fără să cunoască bucuriile drumului, înainte de a avea destulă putere să străbată fără ajutorul cuiva, cei doi kilometri de junglă care îi despărţeau de el.

Mama şedea în sufragerie şi nu aprinsese încă lampa cu acetilenă. Stătea pe întuneric, lîngă reşoul pe care fierbea mîncarea de pasăre de baltă. Fără îndoială îi văzuse plecînd la munte şi observase că Iosif nu-şi luase puşca. De o oră îi pîndea să se întoarcă. Fireşte nu aprinsese lampa ca să-i poată zări din depărtare, cînd se întorc,

fără s-o supere sclipirea lampei. Dar cînd Suzana şi Iosif intrară, nu le vorbi.

— Am fost să luăm pui pentru drum, îi explică Iosif.

Mama nu răspunse. Iosif aprinse lampa şi coborî să ducă puii caporalului, să-i frigă. Se întoarse fluierînd *Ramona*. Suzana începu şi ea să fredoneze *Ramona*. Mama, buimăcită de lumină, clipi des şi surîse copiilor. Iosif îi zîmbi şi el. Se vedea prea bine că nu mai era de loc furioasă, ci numai tristă, fiindcă diamantul pe care-l ascunsese, avea să fie singurul din viaţa ei, şi acum sursa de unde provenea secase.

— Am fost să căutăm pui ca să avem de halit pe drum, repetă Iosif.

— Stii de unde ? Din satul de dincolo de rîu, al doilea după poieniţă, adăogă Suzana.

— De mult n-am mai fost în satul ăla, dar îl ştiu, recunoscu mama.

— Au întrebat ce mai faci, spuse Iosif.

— Nu ţi-ai luat puşca, îl dojeni mama, nu-i prudent...

— Ca să ajungem mai repede, se scuză Iosif.

Iosif se duse în salon şi începu să învîrtească manivela patefonului dăruit de domnul Jo. Suzana îl urmă. Mama se sculă şi aşeză două farfurii pe masă. Avea gesturi domoale, ca şi cum îndelunga aşteptare în întuneric îi anchilozase pînă şi sufletul. Stinse reşoul şi puse o ceaşcă de cafea neagră între cele două farfurii. Suzana şi Iosif o urmăreau cu privirile pline de speranţă, aşa cum făcuseră cu bătrînul cal. S-ar fi putut crede

că mama zîmbește, dar era mai curînd oboseala ce-i îmblînzea trăsăturile, oboseala și renunțarea.

— Veniți să mîncați, e gata.

Puse mîncarea de pasăre de baltă pe masă și se așeză greoi în fața ceștii de cafea. Apoi căscă îndelung, fără zgomot, ca în fiecare seară pe vremea asta. Iosif se servi din mîncare și Suzana făcu la fel. Mama începu să-și despletească părul și apoi să și-l împletească pentru noapte. Nu părea să-i fie foame. Astă-seară era pretutindeni atîta liniște, că se auzea scîrțîitul înăbușit al pereților de scînduri care se contractau. Casa era solidă, nimic de zis, se ținea zdravăn, dar mama, grăbită s-o construiască, folosise un lemn încă verde. Multe scînduri se crăpaseră și se depărtaseră unele de altele atît de mult, încît acum, din patul ei, putea vedea zorile, iar noaptea, cînd vînătorii se întorceau de la Ram, farurile lor măturau pereții odăilor. Dar numai mama se plîngea de acest neajuns. Suzana și Iosif preferau să fie așa. Înspre mare, cerul se lumina cu uriașe scînteieri roșii. Avea să plouă în curînd. Iosif mînca lacom.

— E minunată !

— E bună, e formidabilă ! aprobă Suzana.

Mama surîse. Cînd mîncau cu poftă era totdeauna fericită.

— Pentru că am pus și cîteva picături de vin alb !

Gătise așteptîndu-i să se întoarcă de pe munte. Firește se dusese în cămară, destupase acolo o sticlă de vin alb și turnase cu sfințenie în mîncare. Cînd era prea aspră cu Suzana, sau îi

era prea lehamite de viață, sau se simțea prea tristă, pregătea niște tapioca cu făină de manioc și lapte condensat sau clătite cu banane, sau mai curînd tocană cu pasăre de baltă. Își rezerva întotdeauna o asemenea plăcere pentru zilele proaste.

— Dacă vă place am să mai fac.

Fiecare se mai servi o dată din mîncare. Atunci se simți din nou în apele ei.

— Ce i-ai spus ?

Iosif nu se clinti.

— I-am explicat, zise Suzana fără să ridice ochii.

— N-a spus nimic ?

— A înțeles.

Mama căzu pe gînduri.

— Și inelul ?

— A zis că ni l-a dăruit. Pentru el, un inel e o nimica toată !

Mama mai așteptă puțin.

— Ce crezi, Iosif ?

Iosif șovăi, apoi rosti cu o voce hotărîtă, neașteptată.

— Ea poate să aibă ce vrea. Altădată nu credeam, dar acum sînt sigur. Nu te mai necăji din pricina ei.

Suzana îl privi uluită pe Iosif. Nu se putea ști niciodată ce hotăra. Poate, la urma urmei, nu vorbea așa decît ca s-o încurajeze pe mama.

— Ce tot spui ? întrebă Suzana.

Iosif nu ridică ochii spre sora lui. Nu ei i se adresase.

— Ştie să se descurce. Poate să pună mîna pe cine vrea şi cînd vrea.

Mama se uită la Iosif cu o intensitate aproape dureroasă, apoi izbucni pe neaşteptate în rîs.

— Poate ai dreptate...

Suzana încetă să mai mănînce, se rezemă de speteaza scaunului şi îl privi cu luare aminte pe fratele ei.

— Ai văzut cum l-a îmbrobodit ? zise mama.

— E de-ajuns să vrea, replică Iosif.

Suzana se sculă şi rîse.

— Nici pentru Iosif, spuse, nu trebuie să te mai necăjeşti aşa tot timpul.

O clipă mama deveni din nou gravă şi rămase visătoare.

— Adevărat, prea mă frămînt mereu...

Imediat însă o cuprinse o plăcută frenezie.

— Din fericire bogaţilor nu li se cuvine chiar totul ! strigă ea. Nu trebuie să ne lăsăm la cheremul primului bogătaş întîlnit.

— La dracu, nu sînt numai bogătaşi pe lume, mai sînt şi alţii, ca noi, şi noi sîntem bogaţi...

Mama era fascinată.

— Noi bogaţi ? Bogaţi ?

Iosif bătu cu pumnul în masă.

— Dacă o să vrem, o să fim bogaţi, strigă, dacă o să vrem, o să fim la fel de bogaţi ca ceilalţi, la dracu, e de-ajuns să vrem, şi o să izbîndim.

Rîdeau. Iosif dădea straşnic cu pumnii în masă. Mama îi ţinea isonul.

Iosif era spectacolul de cinema.

— Aşa o fi, admise, dacă o să vrem cu adevărat, o să fim bogaţi.

— La dracu, continuă Iosif, şi atunci pe ăia o să-i zdrobim pe toate drumurile, oriunde o să-i vedem, o să-i zdrobim !

Aşa, uneori, Iosif avea asemenea stări ciudate. Cînd i se întîmpla, rar e drept, era poate un spectacol mai adevărat decît la cinema.

— Ei, asta-i, ai dreptate, aproba mama, o să-i zdrobim, o să le spunem ce gîndim despre ei şi o să-i zdrobim !...

— Pe urmă, puţin o să ne pese dacă i-am făcut praf, adăugă Suzana. O să le arătăm tot ce avem, dar noi, noi n-o să le dăm nimic...

PARTEA A DOUA

1

ERA UN oraş mare cu o sută de mii de locuitori, care se întindea de o parte şi de alta a unui fluviu lat şi frumos.

Ca în toate aşezările coloniale, şi aici existau două oraşe : al locuitorilor albi şi al celorlalţi. Chiar în oraşul albilor mai erau însă unele deosebiri. Periferia cartierului de sus, unde se construiseră vile, case de locuit, era mai spaţioasă, mai aerisită, dar păstra ceva lipsit de gust. Centrul, înghesuit din toate părţile de masa de clădiri a oraşului, înălţa spre cer în fiecare an blocuri tot mai înalte. Acolo se aflau nu palatele guvernatorilor, puterea oficială, ci puterea reală, preoţii acestei Mecca, oamenii de afaceri.

Cartierele albilor din toate oraşele coloniale ale lumii erau totdeauna, în anii aceia, de o curăţenie exemplară. Nu numai oraşele. Albii erau şi ei foarte curaţi. Îndată ce soseau aici învăţau să se îmbăieze în fiecare zi, aşa cum li se face pruncilor, şi se deprindeau să îmbrace uniforma colonială, costumul alb, culoarea imunităţii şi a inocenţei. De atunci, primul pas era făcut. Distanţa se mărea în aceeaşi măsură, deosebirea iniţială se multiplica, alb pe alb, între ei şi ceilalţi, care se spălau cu ploaia cerului şi apele nămoloase ale fluviilor şi rîurilor. Într-adevăr, albul se murdăreşte foarte uşor.

De aceea albii se descopereau de pe o zi pe alta mai albi ca niciodată, îmbăiaţi, proaspeţi, făcîndu-şi siesta la umbra vilelor unde locuiau, mari jivine cu pielea fragilă.

În cartierul de sus nu locuiau decît albii care făcuseră avere. Pentru a marca măsura supraomenească a puterii albilor, străzile şi trotuarele cartierului de sus erau uriaşe. O risipă de spaţiu era oferit inutil paşilor neglijenţi ai potentaţilor care huzureau, iar pe bulevarde alunecau maşinile cu splendide cauciucuri, cu aleasă suspensie, într-o semităcere impresionantă.

Totul aici era asfaltat, larg, mărginit de trotuare plantate cu pomi rari şi delimitaţi prin gazoane şi partere de flori de-a lungul cărora staţionau şiruri scînteietoare de taxiuri rapide. Stropite de mai multe ori pe zi, cu spaţii verzi pline de flori, aici străzile erau la fel de bine întreţinute ca aleile unei imense grădini zoologice unde speciile rare ale albilor vegheau asupra lor înşile. Centrul cartierului de sus era adevăratul lor sanctuar. Numai în centru, la umbra tamarinilor, se etalau uriaşele terase ale cafenelelor îndrăgite de ei. Acolo, seara, se întîlneau la taifas în cerc restrîns. Doar cei care serveau la cafenea mai erau indigeni, dar deghizaţi în albi : fuseseră îmbrăcaţi în smochinguri, la fel cum, lîngă ei, palmierii de pe terase creşteau în vase poleite. Pînă tîrziu noaptea, tolăniţi în fotolii din trestie, lîngă palmierii în vase poleite şi chelnerii în smochinguri, se vedeau albii bînd pernod,

whisky-soda, sau martelperrier, pregătindu-şi — în armonie cu tot ce-i înconjura — un ficat foarte colonial.

Luciul maşinilor, al vitrinelor, al asfaltului stropit permanent cu apă, strălucitoarea albeaţă a costumelor, prospeţimea sclipitoare a straturilor de flori, făceau din cartierul de sus un bordel magic, unde rasa albă putea să-şi ofere, într-o linişte netulburată, spectacolul sfînt al propriei sale prezenţe. Magazinele din cartier — de modă şi parfumuri, de tutunuri americane — nu vindeau nimic util. Chiar banul, aici, trebuia să nu servească la nimic. Nu trebuia ca bogăţia albilor să-i împovăreze. Totul era nobleţe.

Era în epoca de aur. Sute de mii de lucrători indigeni luau sînge arborilor de pe sute de mii de hectare de pămînt roşu, sîngerau crestînd arborii de pe sute de mii de hectare care din întîmplare se numeau de pe atunci roşii, încă înainte de a fi proprietatea cîtorva sute de plantatori albi cu averi colosale. Sîngele arborelui de cauciuc curgea. Sîngele omenesc de asemenea. Dar numai latexul — sîngele arborelui de cauciuc — era preţios, se strîngea, şi strîns, se plătea. Sîngele omenesc se irosea. Se evita deocamdată gîndul că s-ar putea găsi mulţi băştinaşi care, într-o bună zi, ar putea să vină să le ceară socoteală.

Traseele tramvaielor evitau cu foarte multă grijă cartierul de sus. De altminteri ar fi fost inutil să fie tramvaie în acest cartier al oraşului, unde fiecare mergea cu maşina. Numai indigenii şi golănimea albă din mahalalele oraşului circu-

lau în tramvaie. În realitate, chiar traseele tramvaielor delimitau cu stricteţe paradisul cartierului de sus. Îl ocoleau din motive de igienă urmînd o linie concentrică, ale cărei staţii se găseau toate la doi kilometri cel puţin de centru.

Şi tot numai privind tramvaiele acelea înţesate de lume şi înălbite de colb, care sub un soare dogorîtor se tîrau cu încetineală de parcă erau gata să-şi dea duhul, cu un zgomot asurzitor de fierărie, îţi puteai face o idee despre celălalt oraş, care nu era al albilor. Pe vremuri scoase din uz în metropolă, construite deci pentru ţările cu o climă temperată, tramvaiele fuseseră cîrpăcite şi folosite de patria-mumă în coloniile sale. Indigenul care conducea tramvaiul arbora dis-de-dimineaţă costumul de vatman ca să-l smulgă de pe corp pe la orele zece, aşezîndu-l lîngă el, şi să-şi termine totdeauna serviciul gol pînă la brîu, şiroind de sudoare pentru că la fiecare staţie sorbea o ceaşcă mare de ceai verde ; ca să transpire şi să se răcorească datorită curentului pe care-l stîrnise spărgînd cu sînge rece încă din primele zile de cînd îşi luase serviciul în primire toate geamurile de la cabina lui. La fel de altfel trebuiau să procedeze cu geamurile şi cei ce călătoreau, pentru a ieşi vii din vagonul lor. Asemenea precauţii, odată luate, tramvaiele funcţionau. Numeroase, totdeauna arhipline, erau simbolul cel mai evident al avîntului colonial. Dezvoltarea zonei indigene şi extinderea ei mereu spre periferie, explica succesul de necrezut al întreprinderii de tramvaie. Iată de ce nici un

alb, demn de acest nume, n-ar fi riscat să se urce într-un tramvai, căci dacă ar fi fost văzut, şi-ar fi pîngărit aici obrazul, obrazul său colonial.

Albii care nu făcuseră avere, colonialişti nedemni, trăiau surghiuniţi în zona situată între cartierul de sus şi mahalalele indigene. Acolo, pe străzi nu se plantaseră arbori. Peluzele dispăruseră. Magazinele albilor erau înlocuite prin acele „compartimente" indigene cărora tatăl domnului Jo le găsise formula magică. Străzile erau stropite cu apă o dată pe săptămînă. Furnicau aici o droaie veselă şi piuitoare de copii şi de vînzători ambulanţi care strigau de-şi rupeau gîtlejul în colbul arzător.

Hotelul Central unde descinseseră mama, Suzana şi Iosif se găsea în această zonă, la primul etaj al unui imobil în formă de semicerc, ce se mărginea într-o parte cu fluviul, iar în cealaltă cu linia de tramvai a centurei, şi al cărui parter era ocupat de restaurante mixte cu preţuri fixe, de localuri unde se fuma opium şi de băcănii chinezeşti.

Hotelul avea cîţiva clienţi permanenţi : reprezentanţii unor firme comerciale, două prostituate instalate pe cont propriu, o croitoreasă şi, în număr mare mare, funcţionăraşi de la vamă şi serviciul poştal. Clienţii în trecere erau salariaţi din aceeaşi categorie, pe cale de a se repatria, precum şi vînători, plantatori, şi de asemenea, la sosirea fiecărui vas poştal, ofiţeri de marină şi mai ales cocote de toate naţionalităţile, care veneau să facă la hotel un stagiu mai mult sau mai

puţin îndelungat, înainte de a se „încazarma" fie în bordelurile din cartierul de sus, fie în puzderia de bordeluri din port, unde se năpusteau ca ciclicile maree toate echipajele vaselor de pe liniile Pacificului.

Hotelul Central era administrat de o bătrînă sosită de mult în colonie, madam Marta, de şaizeci şi cinci de ani, provenită direct dintr-un bordel din port. Avea o fiică, numită Carmen — nu ştiuse niciodată cine îi fusese tată — şi deoarece nu voise să-i rezerve o soartă asemănătoare cu a ei, în cei douăzeci de ani cît fusese cocotă făcînd destule economii, cumpărase de la Societatea hotelurilor coloniale partea de acţiuni care îi asigurase administrarea hotelului.

Carmen avea acum treizeci şi cinci de ani. Era numită domnişoara Carmen, afară de intimi, ce o chemau scurt cu numele cel mic. Era o femeie cumsecade şi bună, plină de respect pentru mama ei, pe care o scutea acum complet — numai ea — de dificila administraţie a hotelului Central. Carmen era destul de înaltă, îngrijită, avea ochii mici, însă de un albastru curat, care inspira încredere. N-ar fi fost de loc urîtă la chip, dacă ursitoarea nenorocită care-o veghease la naştere n-ar fi înzestrat-o cu un maxilar foarte proeminent, în parte răscumpărat de altminteri de o dantură zdravănă şi sănătoasă, atît de vizibilă încît îţi dădea pînă la urmă impresia că vrea s-o arate mereu, făcîndu-i gura lacomă, cărnoasă şi simpatică. Dar ceea ce făcea ca ea, Carmen, să fie Carmen, ceea ce făcea ca persoana ei să fie de neînlocuit, şi de neînlocuit farmecul adminis-

traţiei sale, erau picioarele. În adevăr, Carmen avea picioare extraordinar de frumoase. Dacă ar fi avut chipul la fel ca picioarele — cum ar fi fost de dorit — de mulţi ani lumea ar fi asistat la spectacolul încîntător de a o vedea instalată în cartierul de sus de un director de bancă sau de un bogat plantator din Nord, acoperită de aur, dar mai ales de gloria scandalului, pe care ar fi ştiut foarte bine s-o poarte, rămînînd ea însăşi. Din păcate, pe Carmen n-o avantajau decît picioarele şi probabil că avea să asigure administraţia hotelului Central pînă la sfîrşitul zilelor ei.

Carmen îşi petrecea mai tot timpul zilei foindu-se pe coridorul foarte lung al hotelului, coridor care răspundea la o extremitate în sufrageria comună, iar în cealaltă într-o terasă descoperită, de-a lungul lui aliniindu-se camerele. Coridorul, care semăna cu un lung burlan gol, luminat doar la extremităţi, era fireşte destinat picioarelor goale ale lui Carmen, picioare care-şi profilau toată ziua aici conturul lor încîntător. Aşa că nici unul din clienţii hotelului Central nu putea să le ignoreze complet, chiar dacă s-ar fi străduit din răsputeri, iar unii din clienţi trăiau permanent însoţiţi de imaginea sîcîitoare a picioarelor ei. Cu atît mai mult, cu cît Carmen, ca să se revanşeze împotriva restului persoanei sale, care de altminteri nu-i altera cu nimic prospeţimea caracterului, purta rochii atît de scurte că i se vedeau în întregime genunchii. Erau desăvîrşiţi, netezi, de o rotunjime, de o supleţe, de o delicateţe de bielă. Merita să te culci cu Carmen numai pentru picioarele acelea, pentru frumuseţea lor, pentru felul lor inteligent de a se articula, de a se strînge, de a se desface, de a se aşeza, de a funcţiona. De altfel, asta şi făceau bărbaţii. Datorită lor şi a modului atît de convingător în care ştia să se servească de ele, Carmen avea destui amanţi, aşa că n-avea nevoie să se ducă să-i caute în cartierul de sus. Şi amabilitatea ei, de loc străină de mulţumirea de a fi înzestrată cu asemenea picioare, era atît de autentică, atît de constantă, încît amanţii îi deveneau pe urmă clienţi fideli, care uneori chiar după doi ani de călătorii în Oceanul Pacific reveneau totdeauna la hotelul Central. Hotelul prospera. Carmen avea despre viaţă filozofia ei care nu era amară, acceptîndu-şi soarta, s-ar putea spune cu sufletul împăcat, şi apărîndu-se sălbatec de orice legătură ce i-ar fi dăunat bunei dispoziţii. Era o adevărată fiică de tîrfă, deprinsă cu sosirile şi plecările neîncetate ale amanţilor, cu asprimea cîştigului, obişnuită cu o independenţă turbată. Ceea ce n-o împiedica să-şi aibă preferinţele, prieteniile şi fără îndoială iubirile ei, însă ştia să accepte şi incertitudinile cu graţie.

Pentru mamă, Carmen avea afecţiune, dar şi respect. De fiecare dată cînd venea la hotel, îi rezerva o cameră liniştită înspre fluviu şi i-o punea la socoteală ca o odaie din partea unde circula tramvaiul. O dată, cu doi ani în urmă, stăpînită de un nobil elan, fără îndoială nu chiar complet gratuit, îl desvirginase pe Iosif. De altminteri de atunci, de cîte ori Iosif era în trecere prin oraş, petrecea mai multe nopţi în şir cu el. Şi avea delicateţea de a nu-i cere să-şi achite

preţul camerei, ascunzîndu-şi astfel generozitatea cu plăcerea pe care o avea să se culce cu el.

Fireşte că de data asta mama a rugat-o pe Carmen s-o ajute să vîndă diamantul domnului Jo. Mama se duse la ea chiar în seara sosirii lor şi o întrebă dacă socotea că l-ar putea vinde vreunui client al hotelului Central. Carmen se miră că un inel atît de scump se află în mîinile ei.

— Un oarecare domn Jo i l-a dăruit Suzanei, îi explică mîndră mama. Voia s-o ia de soţie, dar ea n-a vrut, pentru că nu-i plăcea lui Iosif.

Carmen înţelese imediat că voiajul lor nu era motivat decît de vinderea inelului. Sezisă însemnătatea rugăminţii mamei şi o ajută. În general, clienţii hotelului nu i se păreau foarte potriviţi să cumpere un inel atît de scump, spunea Carmen, totuşi va încerca să-l plaseze. Chiar a doua zi le pomeni unora din clienţi. Mai mult, aşeză în biroul ei, foarte vizibil, agăţată deasupra mesei sale, o pancartă cu următorul anunţ : „De vînzare diamant superb. Ocazie excepţională. A se adresa la biroul hotelului".

Dar zile întregi, nimeni din hotel n-o băgă în seamă. Carmen zise că se aştepta la una ca asta, dar că trebuia totuşi să lase anunţul, deoarece ofiţerii de marină care făceau escală în port erau desigur capabili de asemenea nebunii. O sfătui însă pe mama să încerce, la rîndul ei, să-l vîndă fie unui bijutier fie printr-un misit care se ocupă cu asta ; să-l poarte la ea numai în timpul zilei şi să i-l înapoieze seara, pentru a nu pierde şansele ce le aveau de a-l vinde la hotel.

Dar după trei zile, toată strategia aceasta nu dădu nici un rezultat.

2

ÎNARMATĂ cu inelul ascuns în poşeta ei şi învelit în aceeaşi hîrtie de mătase în care-l pusese domnul Jo, mama începu să bată străzile oraşului, încercînd să-l vîndă la preţul evaluat de donator : douăzeci de mii de franci. Dar primul misit care se ocupa cu vinderea diamantelor îi oferi zece mii de franci. O înştiinţă că diamantul avea un defect grav, o „broască rîioasă", o fisură care îi micşora considerabil valoarea. La început, mama nu crezu în pretinsa „broască rîioasă", despre care îi vorbise misitul de diamante. Voia pe el douăzeci de mii de franci, nici o para mai puţin. Totuşi, cînd consultă un al doilea misit, care pomeni şi el de „broasca rîioasă", o cuprinse îndoiala. Nu auzise niciodată spunîndu-se că pot exista „broaşte rîioase" rătăcite în diamante, chiar în cele mai pure, pentru bunul motiv că n-avusese niciodată un diamant, cu sau fără „broască rîioasă". Dar cînd un al patrulea misit îi pomeni la fel despre „broasca rîioasă", nu i-a trebuit mult să descopere o relaţie obscură între defectul cu denumire atît de evocatoare şi persoana domnului Jo. După trei zile de demersuri sterile, începu s-o formuleze, este adevărat, într-un chip destul de vag.

— Nu mă miră, trebuia să m-aştept la una ca asta, se jeluia ea.

Curînd gîndul acesta se înrădăcină atît de adînc în mintea ei, încît atunci cînd vorbea de domnul Jo, i se întîmpla să-i greşească numele şi să i-l confunde, poreclindu-l la fel ca pe defectul diamantului.

— Ar fi trebuit să mă păzesc din prima zi de broasca asta rîioasă, imediat cînd l-am văzut întîia oară la cantina din Ram.

Diamantul cu scînteieri înşelătoare era cu adevărat bijuteria omului ai cărui bani puteau să creeze iluzii, pe care le-ar fi putut socoti drept milioane ce i s-ar fi oferit fără rezerve. Şi era atît de scîrbită, ca şi cum domnul Jo i-ar fi jefuit.

— „Broască rîioasă" unul, „broască rîioasă" celălalt, nu preţuieşte unul mai mult ca altul, se căina mama.

Îi confunda ferm, urîndu-i la fel.

Totuşi voia mereu douăzeci de mii de franci pe inel, nici o para mai puţin. Se încăpăţîna. Întotdeauna se încăpăţînase, cu o încăpăţînare curioasă, care devenea cu atît mai intensă, cu cît eşecurile se înmulţeau. Cu cît i se oferea mai puţin pentru diamant, cu atît renunţa mai greu la preţul de douăzeci de mii de franci. Cinci zile alergă pe la toţi misiţii de diamante. Mai întîi la cei albi. Intra cu aerul cel mai firesc posibil şi istorisea că vrea să se descotorosească de o bijuterie de familie, deoarece nu-i era utilă. I se cerea s-o arate ; scotea inelul, misitul lua lupa, examina diamantul şi descoperea „broasca rîioasă". I se ofereau opt mii de franci. I se ofereau unsprezece mii de franci. Pe urmă şase mii etc. Punea diamantul în poşetă, ieşea foarte grăbită şi mai întotdeauna o certa pe Suzana, care împreună cu Iosif, o aşteptau în maşina B. 12. Din cele trei diamante pe care i le oferise domnul Jo, fireşte Suzana îl luase pe cel mai „rău", ca şi cum ar fi făcut dinadins.

Dar continua să se încăpăţîneze : bun sau rău voia pe el douăzeci de mii de franci.

După ce fusese la toţi misiţii şi bijutierii albi, începu să se ducă la ceilalţi, la acei care nu erau albi, la negustorii galbeni, la cei negri. Aceştia nu-i oferiră niciodată mai mult de opt mii de franci. Cum erau mai numeroşi decît ceilalţi, îi trebui mai mult timp ca să dea o raită pe la toţi. Dar, deşi era mereu mai dezamăgită, mai mînioasă şi mai scîrbită, nu-şi scădea cîtuşi de puţin din pretenţii. Ceea ce voia cu orice preţ era să aibă douăzeci de mii de franci.

După ce alergase la toţi misiţii de diamante din oraş, albi sau nu, se gîndi că „tactica" ei poate nu era bună. Atunci, într-o seară, îi spuse Suzanei că nu era altă soluţie pentru a ieşi din impas, decît să-l caute pe domnul Jo. Îi vorbi de acest plan numai Suzanei. Iosif, zicea, oricît era de inteligent, avea şi el gărgăunii lui prosteşti, şi cum nu putea înţelege totul, nu trebuia să i se spună totul. Trebuia să fie abilă, să-l vadă din nou pe domnul Jo fără să-i stîrnească bănuiala că îl căutase, şi să reia vechile lor relaţii. Să procedeze pe îndelete. Să reia vechile relaţii, să-l amăgească pînă-ntr-atît încît să-i stîrnească dorinţi pe care el să le recompenseze. Esenţialul, ăsta era : să-l scoată din minţi, să-l facă să-şi piardă cumpătul în aşa hal încît să ajungă iarăşi în culmea dispe-

rării, să-i dea şi celelalte două diamante sau măcar unul.

Suzana îi făgădui să reia vechile relaţii cu domnul Jo numai dacă l-ar întîlni întîmplător, dar refuză să-l caute. Mama îi promise să se ocupe ea cu treaba asta. Dar cum să-l regăseşti pe domnul Jo în oraş ? Nu-şi dăduse adresa, şi pe bună dreptate.

Aşa că, în acelaşi timp, pe cînd alerga la misiţii de diamante pe care nu-i vizitase, începu să-l caute pe domnul Jo. Îl aşteptă la ieşirea cinematografelor, bătea terasele cafenelelor, străzile, magazinele de lux, hotelurile, cu atîta stăruinţă şi pasiune parcă ar fi fost o tînără îndrăgostită.

3

LA ÎNCEPUT, Suzana şi Iosif o însoţeau în interminabilele ei curse la misiţii de diamante. Dar zelul lor nu rezistă la povestea „broaştei rîioase". După două zile, decretînd asemenea curse cu totul inutile, Iosif se duse, la rîndul lui, să hoinărească de unul sigur, fireşte în maşina B. 12. Mama a fost obligată, vrînd-nevrînd, să accepte. Ştia din experienţă că regretele pe care le-ar fi avut mai tîrziu Iosif fiindcă nu profitase din plin de şederea în oraş, ar fi amărît-o mai mult pe ea atunci, decît dacă mergea acum singură pe jos sau în tramvai,

trebuind să înfrunte perspicacitatea diavolească a misiţilor de diamante. De altfel, pe urmă, cînd se hotărî să-l caute pe domnul Jo, consideră refuzul lui Iosif de a o însoţi ca o pomană nesperată. Numai după ce, la rîndul ei, renunţă să-l mai caute pe domnul Jo, lipsa lui Iosif o aduse în culmea disperării şi o determină să se culce şi să doarmă toată ziua, aşa cum făcuse după prăbuşirea stăvilarelor.

Cîteva zile, Iosif se întoarse în fiecare seară la Carmen, şi dimineţele, cît de puţin, mama tot îl mai zări. Dar, curînd, şi asta a fost întîmplarea cea mai de seamă a şederii lor în oraş, Iosif nu mai veni de loc pe la hotel. Dispăru de-a binelea împreună cu B. 12. Reuşise să vîndă cîteva piei proaspăt tăbăcite unor clienţi în trecere prin hotel, şi înarmat numai cu banii pe care-i luase, dispăru. Carmen izbuti să-i ascundă adevărul mamei, cel puţin în timpul cînd fusese atît de ocupată cu intervenţiile la misiţii de diamante sau pe urmă cînd îl căutase pe domnul Jo ; atunci nu-şi manifestase îngrijorarea că nu-l vedea pe Iosif în fiecare dimineaţă, mulţumindu-se să le creadă pe Suzana sau Carmen, care pretindeau că stau cu el în toate după-amiezele, cînd ea era plecată în oraş.

Din ziua în care Suzana socoti că n-are nici un rost să fie suspectată de fiecare dată cînd mama ieşea dintr-o bijuterie, Carmen îi acordă fireşte toată atenţia. Cînd a fost sigură că Iosif n-o să se mai întoarcă aşa curînd, o luă cu pasiune pe Suzana sub ocrotirea ei, mergînd pînă acolo încît

o culcă în propria ei cameră pentru a o sustrage încăpățînării disperate a maică-si, ca și cum în adevăr fiecare dintre ei îi inspira același devotament. Astfel, după ce îl descoperise pe Iosif, Carmen o descoperi pe Suzana ; și în timpul șederii lor atunci în oraș, încercă, după cum pretindea, s-o „lumineze" mai ales pe Suzana.

Ea îi descoperise Suzanei propria ei soartă, pe care o socotea foarte nenorocită și căută cu vorbe amare s-o convingă că așa-i în adevăr. Știa, spunea, că ideea fixă a mamei era s-o mărite cît mai repede, ca să fie singură și, în sfîrșit, să poată muri liniștită. Asta nu putea fi o soluție. Nu putea fi o soluție cînd mai era la vîrsta „imbecilității", stadiu la care se afla încă Suzana. Căci, spunea Carmen, „toate sîntem imbecile, la început". Nu era decît o soluție : Suzana să se căsătorească cu un bărbat atît de prost și de bogat totodată, încît să-i ofere condiții materiale ce i-ar fi asigurat deplina libertate față de el. Iosif îi vorbise de domnul Jo și Carmen cam regretase că nu se împăcaseră, deoarece părea să fie un tip ideal în felul lui. „L-ai fi înșelat după trei luni, pe urmă totul ar fi mers strună..." Dar, domnul Jo, sau mai degrabă tatăl domnului Jo nu s-a lăsat păcălit. Și Carmen îi explică Suzanei cît de greu ar fi fost pentru ea să găsească un soț, chiar aici, în oraș, mai ales un soț ideal, de tipul domnului Jo. Căsătoriile din dragoste, la șaptesprezece ani, erau excluse cu desăvîrșire. Căsătoria din dragoste cu funcționarul vamal din

colț, care o să-i facă trei copii în trei ani... Nu, Suzana dăduse dovadă pînă acum de o prea mare docilitate față de maică-sa...

Aici era problema importantă : trebuia înainte de orice să nu mai fie la cheremul maică-si, care nu înțelegea că în viață îți puteai cîștiga libertatea și demnitatea cu alte arme decît acelea pe care ea le crezuse bune. Carmen o cunoștea bine pe mama, istoria cu stăvilarele, istoria concesiunilor etc. Ea o făcea să se gîndească la un monstru care pustiise totul. Ea stricase liniștea a sute de țărani de pe cîmpie. Ea voise să-i vină de hac chiar și Pacificului. Suzana și Iosif trebuiau să fie foarte atenți cu ea. Avusese atîtea nenorociri, că devenise un fel de monstru cu un farmec puternic și copiii ei riscau, dorind s-o consoleze de necazuri, să n-o mai poată părăsi niciodată, să se supună voinței ei, să se lase devorați la rîndul lor de ea.

Pentru o fată nu existau două feluri de a învăța cum să-și părăsească mama.

Dacă pe Suzana o cam supăra auzind-o vorbindu-i astfel despre mama ei, la urma urmei erau lucruri adevărate. Mai ales de cînd cu stăvilarele, mama era periculoasă. Cît despre rest, firește, nu vameșul din colț îi trebuia, dar nici domnul Jo. Aici, Carmen simplifica.

Carmen îi aranjă părul, o îmbrăcă îngrijit, îi dădu bani. O sfătui să se plimbe în oraș, recomandîndu-i totuși să nu se lase la cheremul primului venit. Suzana acceptă de la Carmen rochiile și banii.

4

SUZANA se plimbă întîia oară în cartierul de sus, ascultînd așadar întrucîtva de sfatul lui Carmen.

Nu-și închipuia că trebuia să fie o zi de seamă în viața ei, cînd pentru prima dată, singură, la șaptesprezece ani, se ducea să descopere un mare oraș colonial. Nu știa că acolo stăpînește o ordine riguroasă și că toate categoriile de locuitori sînt atît de diferențiate, încît ești pierdut dacă nu reușești să faci parte dintr-una din ele.

Suzana se străduia să meargă firesc. Se făcuse ora cinci. Mai era cald, dar, de pe acum, toropeala de după-amiază trecuse. Străzile se umpleau, puțin cîte puțin, de oameni albi, odihniți după ce-și făcuseră siesta și dușul de după amiază, care-i răcorise. Era privită. Se întorcea capul după ea, se zîmbea. Nici o fată albă de vîrsta ei nu mergea singură pe străzile cartierului de sus. Acelea pe care le întîlneai erau în grupuri, îmbrăcate cu rochii de sport. Unele cu o rachetă de tenis sub braț. Se întorceau și o priveau. Și alții se întorceau. Întorcîndu-se și uitîndu-se la ea, surîdeau : „De unde o fi venind nenorocita asta, rătăcită pe trotuarele străzilor noastre ?" Chiar femeile erau rareori singure. Mergeau în grup. Suzana le întîlnea. Grupurile erau toate învăluite de parfumul țigărilor americane, de izuri proaspete de bani. Toate i se păreau Suzanei frumoase, și eleganța lor estivală era o insultă pentru tot ce nu le aparținea. Mai ales mergeau ca niște regine, vorbeau, rîdeau, făceau gesturi în armonie deplină cu viața tuturor din mediul lor, care era al acelora ce trăiau cu o ușurință extraordinară. Și un gînd se insinuase pe nesimțite, de cînd o pornise pe bulevardul care unea linia de tramvai cu centrul cartierului de sus ; apoi ceea ce era nebulos se limpezi, și cînd ajunse în centrul cartierului de sus, își întări convingerea care deveni o realitate de neînlăturat : era ridicolă și se vedea de la o poștă. Carmen n-avea dreptate. Nu-i era dat oricui în lume să meargă pe străzile acelea, pe trotuarele lor, printre acei nobili și copii de rege. Nu oricine în lume beneficia de aceleași drepturi de a se mișca. Ei aveau înfățișarea celor ce merg spre o țintă precisă, într-un decor familiar și printre semenii lor. Ea, Suzana, n-avea nici un țel, nici semeni, și nu mai fusese niciodată pe scena acestui teatru.

Încerca zadarnic să se gîndească la altceva.

Era privită stăruitor.

Și cu cît era privită mai stăruitor, cu atît se convingea că avea o înfățișare scandaloasă, că era culmea urîțeniei și prostiei. Fusese de-ajuns ca doar unul să se uite insistent la ea, și imediat îi contaminase fulgerător și pe ceilalți. Acum, toți cei ce o întîlneau parcă fuseseră înștiințați, tot orașul era înștiințat, și ea nu putea să facă nimic, nu putea decît să meargă înainte, complet încercuită, condamnată să înfrunte privirile ațintite asupra ei, mereu înlocuite cu alte priviri, să înfrunte rîsetele lor tot mai vizibile, care treceau pe lîngă ea, împroșcînd-o pînă și din spate. Nu

se prăbuşea străfulgerată, mergea pe marginea trotuarului şi ar fi vrut să moară, să dispară, să se scurgă prin rigolă. Îi era tot mai mult ruşine. Se ura, ura totul, fugea de ea, ar fi vrut să fugă departe de toate, să se descotorosească de toate. De rochia împodobită cu flori mari albastre pe care Carmen i-o împrumutase, de rochia aceea de la hotelul Central, prea scurtă, prea strîmtă. De pălăria de paie, cum nu mai avea nimeni. De părul ondulat, cum nu-l purta nimeni. Dar asta n-ar fi fost nimic. Ea, ea era demnă de dispreţ, din cap pînă-n tălpi. Din pricina ochilor, dar unde să-i arunce ? Din pricina braţelor ca de plumb, nişte otrepe, din pricina inimii, un animal indecent, din cauza picioarelor nevolnice. Pe ea, care tîrăşte o asemenea poşetă, o veche poşetă a mamei, imbecila, ah, de-ar muri ! Ar fi vrut să arunce poşeta la canal cu tot ce avea înăuntru... Dar nu se aruncă o poşetă la canal. Toată lumea ar fi alergat, ar fi înconjurat-o. Poate ar fi fost mai bine. Şi-ar fi dat sfîrşitul, domol, lungită în canal, cu poşeta lîngă ea şi aşa ar fi fost obligaţi să nu mai rîdă.

Iosif. Atunci se mai întorcea în fiecare seară la hotel. Cartierul de sus nu era atît de mare ! Şi unde ar fi putut să fie Iosif decît în cartierul de sus ? Suzana începu să-l caute în mulţime. Sudoarea îi şiroia pe faţă. Îşi scoase pălăria şi o ţinu în aceeaşi mînă cu poşeta. Nu-l găsi pe Iosif, dar deodată zări intrarea unui cinema, un cinema unde se putea ascunde. Spectacolul nu începuse. Iosif nu era la cinema. Nimeni cunoscut nu se afla acolo, nici chiar domnul Jo.

Pianul începu să cînte. Lumina se stinse. Suzana se simţi în sfîrşit invizibilă, de neînvins, şi de fericire izbucni în plîns. Sala neagră a după-amiezii, noaptea celor singuratici, noaptea artificială şi democratică, marea noapte egalitară a cinematografului, mai adevărată decît adevărata noapte, mai încîntătoare, care alină mai mult ca toate nopţile adevărate, noaptea aleasă, deschisă tuturor, oferită tuturor, mai generoasă, răspîndind binefaceri mai multe ca toate instituţiile de caritate şi decît toate bisericile, noaptea unde se consolează toate ruşinile, unde se duc să se piardă toate disperările şi unde tinereţea îşi spală îngrozitoarea murdărie a adolescenţei — era o oază.

Este o femeie tînără şi frumoasă. E îmbrăcată într-un costum de nobilă. N-am şti să ne-o închipuim purtînd un altul, n-am şti să ne-o închipuim cu nimic altceva decît cu acela ce-l poartă acum, cu ceea ce se vede. Bărbaţii se dau în vînt după ea, cad în urma ei ca popicele ; şi păşeşte în mijlocul victimelor, care îi ridică osanale pretutindeni pe unde trece, pe cînd ea se depărtează, liberă ca o navă, din ce în ce mai nepăsătoare, şi mereu mai împovărată de splendoarea imaculată a frumuseţei sale. Şi iată că într-o zi i se cuibăreşte în suflet amărăciunea că nu iubeşte pe nimeni. Fireşte are mulţi bani. Călătoreşte. La carnavalul din Veneţia o aşteaptă iubirea. El e foarte frumos. Are ochii întunecaţi, păr negru, o perucă blondă, e un nobil de seamă. Înainte chiar să se fi întîmplat ceva, ştie cu siguranţă : el este alesul. Asta-i formidabil, să ştii că dragostea te aşteaptă, s-o presimţi ! Apare asemenea furtunii şi tot cerul

se întunecă. După multe amînări, între două coloane de marmură, umbrele lor reflectate de apele canalului — care trebuia să fie acolo, la pîlpîirile unei lanterne ce tăinuise deseori asemenea scene — se îmbrățișează. El îi mărturisește iubirea lui. Ea îi spune : „Și eu te iubesc". Cerul întunecat de așteptare se luminează dintr-o dată. Fulger al unui sărut ! Comuniune gigantică a sălii cu ecranul ! Cum ar vrea să fie în locul lor ! Ah ! Cum ar vrea ! Corpurile lor se înlănțuiesc. Gurile li se apropie cu încetineala coșmarului. Iată-le foarte aproape, gata să se atingă, dar acum trupurile le sînt retezate. Atunci, la capetele fără trupuri se vede ceea ce nu s-ar putea vedea, niciodată : buzele întredeschizîndu-se unele în fața altora, întredeschizîndu-se mereu, fălcile lor desfăcîndu-se ca în clipa morții, și într-o destindere bruscă și fatală a capetelor, buzele li se unesc ca niște caracatițe, se zdrobesc, încearcă, întocmai ca în delirul unor înfometați avizi de mîncare să se contopească pînă la dispariție, pînă la absorbirea reciprocă și totală. Ideal imposibil, absurd, pentru care conformația buzelor firește nu se potrivește. Spectatorii nu vor vedea totuși decît încercarea, și eșecul le va rămîne ascuns. Căci ecranul se luminează și devine de o albeață de lințoliu.

Era încă devreme. După ce a ieșit de la cinema, Suzana urcă din nou pe bulevardul principal al cartierului de sus. Se înnoptase în timpul cînd fusese la spectacol, de parcă noaptea din sală, noaptea de iubire din film s-ar fi prelungit. Se simțea calmă, liniștită. Începu iar să-l caute

pe Iosif, dar pentru alte motive decît înainte, deoarece nu se putea hotărî să se întoarcă la hotel. Și fiindcă niciodată încă pînă atunci nu dorise atît de mult să-l întîlnească pe Iosif.

O jumătate de oră după ce plecase de la cinema îl întîlni. Zări mașina B. 12 coborînd pe bulevardul unde se afla și ea ; se îndrepta spre chei. Automobilul mergea foarte încet. Suzana se opri pe trotuar și așteptă să ajungă în dreptul ei, ca să-l poată striga pe Iosif.

Îngrămădite în mașină, se aflau două femei. Cea care era lîngă el îl ținea înlănțuit. Iosif avea o înfățișare ciudată. Părea beat și fericit.

În momentul cînd B. 12 era gata să treacă prin fața ei, Suzana alergă pe marginea trotuarului și strigă : „Iosif".

Iosif n-auzi. Vorbea cu femeia care-l îmbrățișa.

Totuși, fiind aglomerație pe stradă, Iosif mergea foarte încet.

— Iosif ! strigă din nou Suzana.

Mai multe persoane se opriseră. Suzana alerga de-a lungul trotuarului încercînd să urmărească mașina. Dar Iosif n-auzea și nu o vedea. Atunci, după ce-l chemase de două ori, începu să strige neîntrerupt :

— Iosif ! Iosif ! „Dacă nu mă aude imediat, mă arunc sub mașină ca să-l oblig să oprească".

Iosif opri. Suzana se opri și ea îi surîse. Era atît de mirată și fericită că-l întîlnise, de parcă nu-l văzuse de mult, de pe vremea copilăriei lor. Iosif stopă lîngă trotuar. B. 12 nu se schimbase. Avea aceleași portiere prinse cu sîrmă și capota

despuiată, cu armătura ruginită, pentru că Iosif într-o zi, într-un acces de furie, o smulsese.

— Ce învîrteşti pe-aici ? se răsti Iosif.

— Mă plimb.

— La naiba, eşti împopoţonată tare caraghios.

— Carmen mi-a împrumutat o rochie.

— Ce învîrteşti pe-aici ? întrebă din nou Iosif.

Una din femei îi şopti ceva lui Iosif, care îi explică :

— E sora mea.

A doua femeie întrebă pe prima :

— Cine-i ?

— Soră-sa ! zise prima.

Surîdeau amîndouă Suzanei cu o amabilitate puţin timidă. Erau foarte fardate şi purtau rochii strînse pe corp, una verde, iar cealaltă albastră. Cea care îl îmbrăţişa pe Iosif era mai tînără. Cînd zîmbea, se vedea că-i lipseşte un dinte dintr-o parte. Probabil amîndouă dintr-un bordel din port şi Iosif le culesese cine ştie de pe unde, poate din rîndurile din faţă ale vreunui cinema.

Iosif, plictisit, nu cobora din maşină. Suzana aştepta să-i propună să se urce. Dar Iosif, se vedea prea bine, n-avea de gînd.

— Şi mama ? De ce eşti singură ? mai întrebă, aşa într-o doară, numai ca să spună ceva.

— Nu ştiu, zise Suzana.

— Şi ghiulul ? mai întrebă Iosif, punînd imediat în practică noul său vocabular.

— Nevîndut, răspunse îndată Suzana.

Stătea rezemată de maşină, lîngă Iosif. Nu îndrăznea să urce. Iosif observase de bună seamă

şi era din ce în ce mai plictisit. Amîndouă femeile nu păreau să fi înţeles ce se petrecea.

— Ei, atunci, la revedere, zise, în sfîrşit Iosif.

Suzana îşi retrase brusc braţul de pe portieră.

— La revedere.

Iosif o privi, încurcat. Şovăi.

— Unde te duci în halul ăsta ?...

— Puţin îmi pasă unde mă duc, i-o tăie Suzana, mă duc unde am chef.

Iosif mai şovăia. Suzana se îndepărtă.

— Suzana ! strigă cu voce slabă Iosif.

Suzana nu răspunse. Iosif demară încet fără s-o mai cheme încă o dată.

Suzana urcă din nou pe bulevard pînă în piaţa Catedralei. Îl ura pe Iosif. Acum nu mai observa de loc privirile aţintite asupra ei cînd trecea, şi poate că oamenii o remarcau mai puţin şi din cauză că se înnoptase. Măcar dacă s-ar întîlni cu mama ! Dar era inutil să spere. Mama nu trecea niciodată pe acolo, pentru că era un loc de plimbare ; bătea alte străzi ale oraşului cu „broasca rîioasă", cu diamantul ei ! Îl căuta şi pe domnul Jo, îl vîna pe domnul Jo. Era un fel de tîrfă bătrînă, care se ignora, pierdută în oraş. Altădată alerga pe la bănci, acum la misiţii de diamante. Ei o să-i vină de hac. Mult timp, văzînd-o întorcîndu-se la hotel atît de istovită — mai totdeauna se culca plîngînd, fără să mănînce — ai fi putut crede c-o să moară, fie din pricina băncilor, fie a misiţilor de diamante. Totuşi, scăpa de fiecare dată şi o lua de la capăt, lăsîndu-se pradă viciului de a cere imposibilul, „drepturile" ei, cum spunea.

Suzana se aşeză pe o bancă a scuarului care se întindea de-a lungul catedralei. N-avea chef să se întoarcă imediat. Mama ar fi bombănit fie împotriva lui Iosif, fie a ei. Curînd o să se termine cu Iosif, o să plece. Trăia şi ea puţin din agonia lui Iosif, care curînd o să se ducă să se piardă printre cei de nimic, în monstruoasa vulgaritate a dragostei. Iosif nu mai exista. Degeaba se lăudase, n-o să mai aibă mult timp grijă de mama şi de pe acum se pregătea să-i vină de hac. Era un mincinos. Existau mulţi mincinoşi. Şi, mai ales, Carmen.

5

IOSIF o întîlnise la cinema. Fuma ţigară după ţigară şi cum n-avea cu ce să le aprindă, Iosif îi dăduse chibriturile lui. Şi de fiecare dată ea îi oferise o ţigară. Nu încetase să fumeze toată seara. Erau nişte ţigări foarte bune şi foarte scumpe, cele mai scumpe, fără îndoială faimoasele „555". Plecaseră împreună de la cinema şi de atunci nu se mai despărţiseră. Cel puţin asta era versiunea sumară pe care le-o spusese Carmen.

— Ajunsese în aşa hal că au fost de-ajuns ţigările, adăugă.

Pretindea că-l întîlnise pe Iosif în cartierul de sus şi chiar el îi povestise totul. Dar cum puteai şti de la Carmen dacă spune adevărul ? Avea surselε ei de informare, „plasele" ei. Probabil ştia şi locul unde se află Iosif, dar s-ar fi ferit să-l dezvăluie. Opt zile şi opt nopţi, Iosif nu călcă la hotelul Central.

Mama aproape terminase cu misiţii de diamante şi bijuterii. Nu mai nădăjduia decît în clienţii hotelului, în Carmen. Uneori, cînd i se năzărea, se ducea la un misit de diamante pe care-l neglijase, dar nu-şi mai petrecea zilele bătînd străzile oraşului ca înainte. Nu-l mai vîna nici chiar pe domnul Jo. Îl căutase prea mult şi era scîrbită de el, ca de un amant. Spunea că imediat ce s-o întoarce Iosif, o să se ducă din nou la primul misit la care fusese, cel ce-i oferise unsprezece mii de franci pe „broasca rîioasă", şi pe urmă o să plece din nou în cîmpie. Acum îşi petrecea mai tot timpul aşteptînd întoarcerea lui Iosif. Îşi plătise camera şi pensiunea pînă în ziua cînd Iosif dispăruse. Apoi hotărîse să nu mai achite nimic. Îi spunea lui Carmen că nu mai are bani. Bănuia că administratoarea hotelului ştia precis unde se află Iosif, dar n-ar fi mărturisit niciodată şi, în consecinţă, accepta tacit să nu fie plătită tot timpul cît depindea de ea să-l lase pe Iosif să-şi facă de cap oricît ar vrea. Totuşi mama nu mai mînca decît o dată pe zi şi nu se ştia dacă o făcea din considerente morale sau numai pentru a încerca naiv prin acest şantaj s-o înduplece pe Carmen. Cît despre Suzana, mînca la masa lui Carmen şi dormea în camera ei. N-o mai vedea pe mama decît seara, cînd cinau. Pentru că, într-adevăr, mama dormea toată ziua. Îşi lua doctoriile şi se culca. Totdeauna, în

perioadele grele ale vieţii ei, dormea aşa. Acum doi ani, cînd stăvilarele se prăbuşiseră, dormise neîntrerupt patruzeci şi opt de ore. Copiii se obişnuiseră cu toanele ei şi nu se mai nelinişteau prea mult.

După prima tentativă de a se plimba în cartierul de sus, Suzana nu mai urmă atît de strict sfaturile date de Carmen. Se ducea acolo în fiecare după-amiază, dar intra direct la un cinema. Dimineaţa, mai totdeauna, stătea în biroul hotelului şi o înlocuia uneori pe Carmen. Existau la hotelul Central şase camere denumite rezervate şi care le dădeau mult de furcă. Erau închiriate cu ora mai tot timpul de ofiţeri de marină şi de cocote sosite de curînd. Carmen obţinuse o autorizaţie largă în această privinţă. Ele aduceau hotelului beneficiile cele mai mari. Dar Carmen pretindea că n-o făcuse din motive materiale, ci pentru a-şi arăta bunăvoinţa. S-ar fi plictisit, de altfel, într-un hotel cu o reputaţie bună.

Uneori prostituatele rămîneau o lună aşteptînd să li se hotărască soarta. Erau tratate aici foarte bine. Se întîmpla ca unele dintre ele, cele mai tinere de obicei, să plece cu vînători sau plantatori în trecere pe la hotel, dar arareori se puteau adapta traiului de acolo, pe platourile înalte sau în junglă, căci, după cîteva luni, se întorceau şi umpleau bordelurile. În afară de noile venite, provenind direct din capitală, soseau altele din Şanhai, Singapore, Manila, Hongkong. Erau marile aventuriere, cele care luptau neostoit ca să-şi cîştige existenţa. Călătoreau cu regularitate în toate porturile Pacificului şi nu rămîneau niciodată nicăieri mai mult de şase luni. Erau cele mai mari fumătoare de opium din lume, cele care iniţiau în dragoste toate echipajele din Pacific.

— Sînt nişte păcătoase, zicea Carmen, dar pe ele le prefer.

Nu dădea explicaţii prea multe. Spunea că le iubea, fiind ea însăşi fiică de tîrfă, dar nu numai pentru asta, ci fiindcă erau cele mai oneste, cele mai puţin ticăloase din bordelul uriaş care era colonia.

Nici vorbă că pe toate care veneau la hotel Carmen le sfătuia să ceară unui bărbat să le cumpere diamantul. În fiecare din camerele rezervate pusese cîte o pancartă la fel cu aceea din birou. Mergea pînă acolo, că le dădea chiar explicaţii despre cazul mamei.

— La naiba, unora ca ele nu le cumpără nimeni ghiuluri, constata cu amărăciune Carmen.

Mama îi împărtăşea amărăciunea. Totuşi hotelul rămînea singurul loc unde mai avea o şansă să-l vîndă la preţul pe care îl voia mama. Acolo nu folosea nimeni lupa pentru a descoperi „broasca rîioasă", spunea Carmen. Şi pentru ea vinderea diamantului devenise o preocupare constantă, mai puţin obsedantă totuşi decît pentru mamă. De altminteri, în adevăr, Carmen nu se lăsa pradă nici unei obsesii. O obseda realmente numai nevoia de alţi bărbaţi, ceea ce o făcea periodic să lase totul baltă şi să plece de acasă. Mai ales cu prilejul sosirii vreunui vapor. Aşa că, după dejun, se gătea, se farda şi o pornea spre port de-a lungul fluviului. Într-o seară, în-

torcîndu-se după o asemenea escapadă, într-un acces de exuberanţă afectuoasă, îi spuse chiar Suzanei :

— Ai să vezi, pe stradă sînt mai drăguţi. Nu trebuie să închizi în casă bărbaţii. Pe stradă e cel mai bine.

— Cum, pe stradă ? întrebase Suzana încurcată.

Carmen rîsese.

Cînd nu stătea în biroul lui Carmen, Suzana se ducea la cinematografele din cartierul de sus. După dejun, pleca de la hotel şi intra în primul cinema ce-i ieşea-n cale. Pe urmă la al doilea. Erau cinci în tot oraşul şi programele se schimbau des. Carmen înţelesese că-i plac filmele şi-i dădea bani să se ducă ori de cîte ori avea chef. Nu era o atît de mare deosebire, pretindea surîzînd, între plimbările ei de-a lungul fluviului şi acelea ale Suzanei la cinema. Înainte de a face dragoste cu adevărat, o cunoşti mai întîi din filme, spunea. Marele merit al cinematografului era de a stîrni dorinţa fetelor şi băieţilor şi de a-i face nerăbdători să-şi părăsească familia. Şi trebuia înainte de orice să te scapi de familie, cînd era cu adevărat o familie. Fireşte Suzana nu înţelegea prea bine „învăţămintele" ce i le dădea Carmen, dar era mîndră văzînd-o că se interesează atîta de ea.

În fiecare seară cînd se întorcea, Suzana o întreba pe Carmen ce veşti are despre Iosif şi diamant. Iosif nu se întorcea. Diamantul nu se vindea. Domnul Jo nu-şi făcea din nou apariţia. Dar mai ales Iosif nu revenea. Cu cît trecea timpul, Suzana înţelegea mai bine că ea avea un rost din

ce în ce mai puţin însemnat în viaţa lui Iosif, şi poate în unele momente era ca şi cum nici n-ar fi existat vreodată. Poate n-o să se mai întoarcă niciodată. Soarta mamei nu mai punea adevărate probleme, cum spunea Carmen. Dacă Iosif se întoarce, mama o să trăiască ; dacă nu se întoarce, o să moară. Era mai puţin important ce i se întîmplase lui Iosif, decît ce se petrecuse cu ea, Carmen — pe vremuri — şi o stigmatizase pentru totdeauna, şi decît ceea ce avea să intervină fără îndoială şi în viaţa Suzanei, în curînd. De pe acum, o ameninţa. Fiecare colţ de stradă, fiecare răspîntie, fiecare oră din zi, fiecare imagine a fiecărui film, fiecare chip de bărbat pe care-l zărise — putea spune de pe acum — o apropiau de Carmen şi de Iosif.

Mama n-o întreba niciodată pe Suzana cum îşi petrecea timpul. Numai Carmen se interesa de ea. Adesea, o ruga, în lipsă de altceva, să-i povestească filmele pe care le văzuse. Îi dădea bani pentru a doua zi. Era îngrijată de ce i se putea întîmpla şi cu cît dispariţia lui Iosif se prelungea, cu atît era mai neliniştită. Uneori era chiar foarte tulburată. Ce-o să se întîmple cu ea ? Trebuia, îi repeta, era absolut necesar ca Suzana s-o părăsească pe mamă, mai ales dacă Iosif nu se mai întorcea.

— Necazurile ei, pînă la urmă, sînt ca o vrajă, repeta, ar trebui să le uiţi, cum uităm o vrajă. Nimic altceva decît moartea ei sau un bărbat te-ar putea face s-o uiţi.

Suzana o socotea pe Carmen cam naivă, văzînd-o atît de încăpăţînată. Îi ascundea faptul

că nu se mai plimba niciodată în cartierul de sus. Nu-i spusese ce simţise cînd se dusese prima oară acolo, nu pentru că se hotărîse să nu-i mărturisească, ci fiindcă nu se gîndise că aşa ceva putea fi istorisit. Într-adevăr, atunci nu se întîmplase nimic şi Suzana încă nu-şi închipuia că se pot face confidenţe despre altceva decît despre anumite întîmplări concrete. Restul era ruşinos sau prea intim, în orice caz cu neputinţă de mărturisit. O lăsa deci să spună ce vrea pe Carmen, care încă nu ştia, care ignora că singura realitate ce îndrăznea s-o înfrunte era aceea minunată, calmantă, a filmelor.

Cînd Suzana se întorcea de la cinema, Carmen o lua în camera ei şi o întreba vrute şi nevrute. Odaia lui Carmen era punctul slab al existenţei sale. Rezistase la multe în viaţă, dar nu la farmecul divanelor împovărate de perne pictate, la pierrot-uri şi arlechini, vestigii ale balurilor de altădată agăţate acum pe pereţi, la florile artificiale. Suzana se cam înăbuşea acolo. Totuşi prefera să doarmă la ea, decît în odaia mamei. Suzana ştia că în camera asta Carmen se culcase cu Iosif. Cînd Carmen se dezbrăca în faţa ei, totdeauna îşi aducea aminte. Şi de fiecare dată descoperea încă ceva ce o deosebea nu de Carmen, ci de Iosif. Carmen era înaltă, avea un pîntec plat, nişte sîni mici cam lăsaţi, dar picioarele ei erau minunat de frumoase. Suzana o analiza în fiecare seară şi în fiecare seară ceea ce o deosebea de Iosif se accentua. Suzana nu se dezbrăcase decît o singură dată în faţa lui Carmen. Carmen o îmbrăţişase : „Eşti ca o migdală". Şi

îşi ştersese tăcută o lacrimă. În seara aceea îi ceruse să-i aducă pe primul bărbat care o să-i iasă-n cale. Suzana promise tot ce voia. Dar de atunci nu se mai dezbrăcă niciodată în faţa lui Carmen.

Cînd sosea ora mesei, Suzana se ducea s-o caute pe mamă în camera ei. O găsea ca totdeauna : întinsă pe pat şi aşteptîndu-l pe Iosif. Stătea tot în întuneric, deoarece nu mai avea chef nici măcar să aprindă lampa. Pe noptieră, lîngă ea, sub un pahar răsturnat, se odihnea diamantul. Cînd se trezea îl privea cu dezgust : „Broasca rîioasă", spunea ea, o făcea să-şi dorească moartea. Era ghinionul, adăuga ea, pe care nici măcar nu şi-l putuse închipui sub forma asta. De cîteva ori, cînd luase prea multe medicamente, urinase în pat. Atunci Suzana se ducea la fereastră numai să n-o privească.

— Ei ? întreba.

— Nu l-am văzut, răspundea Suzana.

Mama izbucnea în plîns. Cerea iar o pilulă. Suzana îi da şi se ducea din nou la fereastră. Îi repeta ce îi spunea Carmen.

— Trebuia să se întîmple aşa, mai curînd sau mai tîrziu.

Zicea că ştie, totuşi era îngrozitor să-l piardă pe Iosif, aşa pe neaşteptate. Vorbea cu acelaşi ton despre Iosif, despre diamant şi, cînd îl mai căuta în oraş, şi despre domnul Jo. Uneori cînd spunea : „măcar dacă s-ar întoarce", nu se ştia dacă se gîndeşte la Iosif sau la domnul Jo.

Se scula, clătinîndu-se din cauza medicamentelor. Trebuia s-o aştepte pînă ce se îmbrăca pentru masă. Dura mult. Suzana se aşeza la fereastră. Zgomotul unui tramvai ajungea înăbuşit pînă în odaie. Dar, de aici, tot ce vedea Suzana din oraş era doar fluviul cel mare acoperit pe jumătate de puzderia de jonci mari ce veneau din Pacific şi de remorcherele din port. Carmen n-avea dreptate să fie neliniştită din pricina Suzanei. De pe acum, deoarece văzuse atîtea filme, atîţia oameni iubindu-se, atîtea plecări, atîtea îmbrăţişări, atîtea sărutări, atîtea hotărîri definitive, atîtea şi atîtea, atîtea predestinări, atîtea părăsiri — crude fireşte, dar inevitabile, fatale — de pe acum ceea ce ar fi vrut Suzana era s-o părăsească pe mama.

6

SINGURA cunoştinţă care i-a fost dat Suzanei s-o facă la hotelul Central a fost aceea cu reprezentantul unei uzine textile din Calcutta.

Se afla în trecere prin colonie şi urma să se îmbarce în următoarele opt zile pentru India. Călătoriile lui de afaceri durau doi ani şi în acest răstimp nu trecea decît o dată prin colonia lor. Şi totdeauna căutase să se însoare cu o franceză, foarte tînără, fecioară dacă era posibil, dar nu reuşise niciodată s-o găsească.

— E un tip care poate ţi s-ar potrivi, spusese Carmen Suzanei. Aşa cel puţin te-ai descurca, dacă Iosif nu se mai întoarce de loc.

Barner era un bărbat cam la patruzeci de ani, înalt, cu părul cărunt, purtînd costume de tweed ; vorbea liniştit, surîdea puţin şi avea într-adevăr în viaţa de toate zilele o înfăţişare foarte „reprezentativă". Nu degeaba, de cincisprezece ani, vizita toate marile uzine de ţesături din lume ca să laude calitatea firelor pe care le producea întreprinderea lui. De altfel făcuse de mai multe ori înconjurul lumii şi avea despre ea o viziune destul de caracteristică : aceea a capacităţii ei de a absorbi în kilometri firele de bumbac ale uzinei G.M.H. din Calcutta.

Carmen îi vorbi despre Suzana şi chiar în aceeaşi zi dori s-o cunoască. Era grăbit. Prezentările au fost făcute în odaia lui Carmen, tîrziu, după ce mama se culcase. Suzana respectă ca totdeauna dorinţa lui Carmen. După ce îi făcuse cunoştinţă cu ea, Barner îi vorbi despre meseria lui, despre negoţul cu ţesături în lume şi despre consumul de nebănuit al acestora. În seara aceea, asta a fost tot. A doua zi, prin intermediul lui Carmen, o invită pe Suzana să iasă cu el, „să se cunoască mai bine", după cum spunea. Suzana îl întîlni din nou după-masă.

S-au dus la un cinema cu maşina lui Barner. O maşină ciudată, de care era foarte mîndru. Cînd ajunseră la cinema, se plantă în faţa Suzanei şi-i făcu o demonstraţie amănunţită a perfecţionărilor extraordinare aduse maşinii lui. Era un automobil de două locuri, vopsit în roşu, cu

partea din spate transformată într-un fel de cufăr mare, cu sertare, în care Barner își ținea eșantioanele de fire. Sertarele erau galbene, albastre, verzi, etc., după nuanța exactă a firelor din ele. Să tot fi fost vreo treizeci care se deschideau în partea din spate a cufărului ; toate se închideau și se deschideau automat la o singură învîrtitură de cheie din interior. Nu existau în lumea întreagă două mașini la fel, explica Barner, și el, numai el, avusese ideea s-o transforme astfel. Adăugă că nu era încă „atît de perfectă cît ar fi vrut". Uneori clienții, după ce examinau mostrele de fire, greșeau sertarele și nu le puneau la loc la culorile corespunzătoare. Un grav neajuns, dar avea să-l remedieze. Știa cum o să procedeze : fixînd bobinele chiar de fundul sertarului cu o clamă plată, pe care numai el o s-o poată desface. Încerca mereu să-și perfecționeze sertarele —spunea — dar nu se putea face totul dintr-o dată. Nimic nu se făcea dintr-o dată, generaliza el cu un aer competent. În jurul mașinei se strînseseră vreo douăzeci de persoane și Barner vorbea tare ca să „beneficieze" și ei de explicațiile lui.

Doar văzîndu-i mașina și auzindu-l vorbind nu mai încăpea nici o îndoială. Încă o dată ghinionul. Tot ce-i mai rămînea de făcut era să-i plaseze „broasca rîioasă". Se gîndea stăruitor la Iosif.

După cinema s-au dus să danseze la un dancing-piscină, care se afla afară din oraș. Barner o conduse acolo cunoscînd bine drumul și era clar că totdeauna cînd venea în colonie își petrecea timpul la fel, de fiecare dată împreună, cu noua cunoștință de la hotelul Central.

Era un bungalow vopsit cu verde, în mijlocul unei păduri. Din cauza lanternelor venețiene care se balansau în vîrful pomilor se vedea ca ziua. De-a lungul bungalow-ului se afla faimoasa piscină care făcea celebritatea dancingului : un mare bazin săpat în stîncă și alimentat de un pîrîu căruia i se captase cursul îndrumîndu-l spre bazin. Astfel, apa permanent reîmprospătată în adîncime de un curent slab rămînea foarte curată. Trei reflectoare luminau vertical piscina, al cărei fund la fel ca și pereții rămăseseră în starea lor naturală, tapisați cu lungi ierburi submarine prin care se zărea un strat de pietricele portocalii și violete ce sclipeau ca niște splendide flori acvatice. Apa era atît de limpede și calmă, încît stratul de pietricele se vedea cu toate amănuntele, precis, în nuanțele cele mai fine, ca și cum ar fi fost încrustate în cristal. În afară de reflectoare, piscina era luminată de lanternele venețiene, care, multicolore, mobile, se balansau în cerul verde al pădurii. Peluze mari, îngrijite, o înconjurau și în mijlocul lor se afla un șir de cabine de baie vopsite tot în verde. Uneori, una din ușile cabinelor se deschidea și un corp de femeie sau bărbat apărea complet gol, de o surprinzătoare albeață, ca și cum ar fi răspîndit raze, așa încît penumbra luminoasă a pădurii părea întunecată. Corpul gol străbătea în goană peluzele și se arunca în bazin, făcînd să țîșnească în jurul lui o jerbă de apă scînteietoare. Apoi jerba

cădea şi corpul se ivea în apă, azuriu de o fluiditate lăptoasă. Muzica dancingului înceta brusc şi luminile se stingeau în timp ce corpul înota. Uneori, cei mai îndrăzneţi plonjau şi circulau printre ierburile stufoase de pe fund, tulburîndu-le solemna nemişcare şi pierzîndu-se într-un înot submarin, convulsiv şi lent. Pe urmă corpul apărea din nou la suprafaţă într-o învolburare glorioasă de bule luminoase.

Rezemaţi în coate pe balcoanele dancingului, bărbaţi şi femei priveau tăcuţi. Deşi asemenea băi erau permise, puţini îndrăzneau să se dea astfel în spectacol. Imediat ce înotătorul dispărea, luminile se aprindeau şi orchestra începea să cînte.

— Distracţii de milionari, observă John Barner.

Ea se aşeză în faţa lui. În jurul lor, stînd la mese sau dansînd, se aflau toţi marii vampiri ai coloniei, acei ai orezului, ai cauciucului, ai băncilor, ai camătei.

— Nu iau alcool, zise Barner, dar poate doriţi să beţi ceva ?

— Aş vrea un coniac, spuse Suzana.

Voia să-i displacă, totuşi îi surîse. Fireşte ar fi dorit să fie aici cu altcineva, căruia nu s-ar fi străduit să-i zîmbească. Dar acum, cînd Iosif plecase şi mama dorea atît de mult să moară, în fiecare zi simţea tot mai mult nevoia să surîdă.

— Mama dumneavoastră este bolnavă ? întrebă Barner, ca să spună ceva.

— Îl aşteaptă pe fratele meu. Asta o îmbolnăveşte, explică Suzana.

Crezuse că Barner fusese prevenit de Carmen.

— Nu ştim unde-i, probabil s-a înhăitat cu o femeie.

— Ah ! se indignă Barner, ăsta nu-i un motiv. Niciodată nu mi-aş părăsi mama. E adevărat, mama mea e o sfîntă.

Sfinţenia mamei lui te înfiora.

— A mea nu-i, zise Suzana. În locul fratelui meu aş fi făcut la fel.

Suzana redeveni stăpînă pe ea : acum era momentul.

— Dacă o socotiţi sfîntă, ar trebui să-i dovediţi.

— Să-i dovedesc ? se miră Barner. I-am dovedit. Cred că pot afirma că n-am greşit niciodată faţă de mama.

— Ar trebui să-i faceţi un cadou frumos o dată pentru totdeauna, apoi aţi fi liniştit.

— Nu înţeleg, bîigui John Barner, mereu la fel de mirat. De ce aş fi mai liniştit ?

— Dacă i-aţi da un inel frumos, n-ar mai trebui apoi să-i oferiţi nimic.

— Un inel ? De ce un inel ?

— Am spus un inel, aşa într-o doară.

— Mamei mele, zise John Barner, nu-i plac bijuteriile, e o femeie foarte simplă. În fiecare an îi cumpăr un mic teren în sudul Angliei şi asta-i place cel mai mult.

— Eu aş prefera diamantele, stărui Suzana. Terenurile preţuiesc adesea cît un rahat.

— Vai ! făcu Barner. Vai, ce-i limbajul ăsta ?

— Aşa-i franceza, replică Suzana. Prefer să dansez.

Barner o invită pe Suzana la dans. Dansa foarte corect. Suzana era mai mică decît el şi, dansînd, ochii îi ajungeau pînă în dreptul gurii lui.

— Franţuzoaicele sînt cel mai bun şi cel mai rău dintre lucruri, începu Barner, în timp ce dansau.

Dar deşi gura lui se afla la înălţimea ochilor şi părului franţuzoaicei, niciodată nu-i atinse părul cu buzele.

— Cînd le iei de tinere, poţi să ţi le faci prietenele cele mai devotate, colaboratoarele cele mai sigure, continuă.

Pleca după opt zile şi nu se mai întorcea aici decît peste doi ani, aşa că era grăbit. Ar fi vrut mai ales o fată de optsprezece ani, care nu se culcase pînă atunci cu nici un bărbat, nu pentru că ar fi avut vreo prejudecată oarecare faţă de acelea ce ar fi făcut dragoste pînă atunci cu vreunul (trebuiau, fireşte, şi de „astea", spunea), dar experienţa îl învăţase că acelea din prima categorie puteau fi educate mai bine şi mai repede.

— Toată viaţa am căutat o franţuzoaică tînără, de optsprezece ani, una ideală. O vîrstă minunată, optsprezece ani ! Le poţi forma şi face din ele mici bibelouri adorabile.

Iosif ar fi spus : „Bibelouri de astea, puţin îmi pasă de ele. Fecioarele ? Mă plictisesc de moarte, toate".

— Dac-aş fi fost bărbat, zise Suzana, genul meu ar fi fost mai curînd Carmen.

— Oh ! se miră domnul John Barner.

Fireşte Barner încercase să se culce cu Carmen, dar lui Carmen nu-i era pe plac asemenea vînat. Totuşi Suzana încercă să i-l paseze.

— Carmen, dar în mai bine, zise Suzana.

— Nu înţelegeţi, replică Barner, nu te poţi căsători cu o femeie cum e Carmen.

Rîse înduioşat de atîta naivitate.

— Depinde cu cine, zise Suzana, nu toată lumea ar putea.

În maşină, cînd ajunseră în dreptul hotelului, Barner îi spuse, cum probabil făcuse adesea pînă atunci cu multe ca ea :

— Vreţi să fiţi fata pe care o caut de atîta timp ?

— Trebuie să-i vorbiţi maică-mi, zise Suzana, dar vă previn, genul meu ar fi mai degrabă Carmen.

Totuşi rămaseră înţeleşi ca a doua zi după-masă s-o întîlnească pe mama.

7

— SÎNT unul din cei mai mari şi mai preţuiţi reprezentanţi ai acestei uzine, se lăudă Barner.

Mama îl privi foarte puţin curioasă.

— Aţi avut noroc şi aţi izbîndit — admise mama — nu toată lumea poate să spună la fel. Va să zică vindeţi fire de bumbac ?

— Pare că nu-i nimic, explică Barner, dar este o industrie de o însemnătate uriaşă. În lume se consumă cantităţi de fire de neînchipuit şi se vînd pe sume la fel de greu de imaginat.

Mama rămînea sceptică. Nu-i trecuse niciodată prin minte că te-ai putea îmbogăţi dintr-o asemenea industrie. Barner îi vorbi despre avuţia lui care, pretindea, începea să fie importantă. În fiecare an cumpăra un teren în sudul Angliei unde intenţiona să se retragă. Mama asculta distrată, nu fiindcă ar fi pus la îndoială cuvintele lui Barner, dar credea că n-are nici un rost să investeşti banii în terenurile din sudul Angliei. Era prea departe. Totuşi la cuvîntul „investiţie" ochii îi sclipiră ca un reflex al diamantului, însă doar o clipită şi nu observă nimeni. Părea obosită şi visătoare. Totuşi problema prezenta interes. Şi la urma urmei era pentru prima oară cînd Suzana îi era cerută în căsătorie. Se străduia vizibil să-l asculte pe Barner, dar în realitate gîndul îi era departe, la Iosif.

— De mult căutaţi aşa ? întrebă mama.

— De ani şi ani, se căină Barner. Văd că v-a pomenit Carmen despre mine. Totul se întîmplă la timp pentru cine ştie să aştepte, cum spuneţi dumneavoastră în franceză.

— Vorbiţi bine franceza, observă mama.

Cu ăsta, se gîndea Suzana, fac doi. Doi imbecili. Mereu ghinionul, ca în toate !

— Trebuie să fie obositor, continuă mama visătoare. Eu am aşteptat ani întregi, dar n-a folosit la nimic. Acum iar aştept, nu se mai termină niciodată.

— Mie nu-mi place să aştept, interveni Suzana. Răbdarea, cum spune Iosif, mă face, pînă la urmă, să-mi dau drumul.

Barner tresări puţin. Mama nu observă decît că se pronunţase numele lui Iosif.

— Poate a murit, şopti, de fapt de ce n-ar fi murit ?...

— Tot aşteptînd aşa, zise Suzana, devii din ce în ce mai puţin exigent.

— Dimpotrivă, din ce în ce mai exigent, insinuă linguşitor Barner.

— Sub un tramvai, şopti mama. Ceva îmi spune că un tramvai l-a ucis.

— Ei, aş ! se răsti Suzana. Tot ce pot să-ţi spun e că nu l-a omorît un tramvai.

Barner încetă un moment să mai vorbească despre el. Nu se simţea ofensat fiindcă nu i se acorda atenţie. Ghicea că-i vorba despre Iosif şi de dispariţia lui şi surîdea lăsînd să se înţeleagă că avea oarecare experienţă în asemenea aventuri.

— Nu numai că nu-i sub un tramvai, îi explică Suzana, dar e mai fericit ca tine, n-ai nici o grijă, de o mie de ori mai fericit ca tine !

Mama privea ţintă la linia concentrică a tramvaiului şi la bulevardul Apusului, aşa cum i se întîmpla adesea să se uite de la fereastra camerei ei, să vadă dacă B. 12 sosea.

— Astea sînt cum s-ar zice escapade de flăcău, rosti în sfîrşit Barner, accentuînd cuvintele intenţionat şi adăugă cu un surîs plin de înţeles : E bine să treci prin ele, dar e şi mai bine să le depăşeşti.

Se juca liniştit cu paharul lui. Mîinile delicate şi îngrijite aminteau pe acelea ale domnului Jo. Purta şi el o şevalieră cu pecete, dar fără diamant. O împodobeau numai iniţialele numelui său : un J înlănţuit drăgăstos într-un B.

— Lui Iosif n-o să-i treacă niciodată, afirmă Suzana.

— Aşa-i, cred că are dreptate, aprobă mama.

— Viaţa o să aibă grijă să-l cuminţească, explică Barner nu fără mîndrie, ca şi cum ştia prea bine el ce rezervă viaţa unor tipi ca Iosif.

Suzana îşi aminti de mîinile domnului Jo, care căutau să-i mîngîie sînii. Ale lui Barner pe sînii mei ar fi fost la fel. Acelaşi fel de mîini.

— Viaţa n-o să-l cuminţească, ripostă Suzana. Iosif nu-i un oarecare.

Barner nu părea descumpănit. Îşi continuă ideea.

— Credeţi-mă, nu-i genul de bărbat care face fericită o femeie.

Mama îşi aminti ceva.

— Atunci, zise mama, vreţi să vă căsătoriţi cu fiica mea ?

Se întoarse spre Suzana, surîzîndu-i distrată şi, în acelaşi timp, amabilă. Barner se înroşi puţin.

— Exact. Aş fi foarte fericit.

Iosif, Iosif. Dacă ar fi aici i-ar fi spus că n-o să se culce cu Barner. Carmen mi-a mărturisit că-i oferise treizeci de mii de franci să mă poată lua cu el, zece mii mai mult decît valora diamantul. Iosif ar fi spus că nu-i un motiv.

— Vindeţi ţesături ? întrebă mama.

Barner se miră. Îi explica pentru a treia oară.

— Adică, spuse răbdător, reprezint o uzină textilă din Calcutta. Iau comenzi uriaşe în lumea întreagă în contul acestei uzine.

Mama căzu pe gînduri, neîncetînd să se uite la linia concentrică a tramvaiului.

— Nu ştiu dacă să v-o dau sau nu. Curios, n-am nici o părere !

— Ciudată meserie ! şopti Suzana.

— Cea mai mare parte a timpului sînt foarte liber, zise Barner care auzise, dar nu acorda prea multă importanţă „poznei" Suzanei. Am treabă numai cu directorii. Înţelegeţi, în situaţia asta totul se aranjează pe hîrtie. Aşa că am mult timp liber.

Va să zică, se gîndea Suzana, n-o să am nici măcar ocazia s-o întind cu altul. S-a dus dracului portiţa de scăpare, cum spune Carmen.

— Vorbiţi bine franceza, observă încă o dată mama pe un ton ciudat.

Barner surîse, flatat.

— O să vă urmeze pretutindeni ? întrebă mama.

— G.M.B. asigură transportul funcţionarilor săi însoţiţi de nevastă... şi de copii, rosti Barner, accentuînd ultimele cuvinte, cu ce-i mai rămăsese din obrăznicia tinereţii.

În adevăr nu-ţi dădeai seama ce putea să fie viaţa împreună cu Barner. Fireşte la asta se gîndea mama, care, după o tăcere, zise pe neaşteptate :

— În fond nu sînt nici pentru, nici contra. Ce curios !

— De multe ori tocmai cînd te gîndeşti mai puţin, atunci se întîmplă evenimentele mai importante, interveni Barner, care credea cu prea multă uşurinţă că era încurajat.

— Nu asta vrea să spună, observă Suzana.

Mama căscă îndelung, fără să se jeneze. Se săturase să-şi tot concentreze atenţia şi nu izbutea.

— O să mă gîndesc la noapte mai bine, încheie.

Cînd au rămas singure, mama o întrebă :

— Ce crezi despre el ?

— Prefer un vînător, hotărî Suzana.

Mama nu răspunse.

— Cu el aş pleca pentru totdeauna, spuse Suzana.

Mama nu se gîndise la asta.

— Pentru totdeauna ?

— Pentru trei ani.

Mama căzu din nou pe gînduri.

— Dacă Iosif nu se întoarce, ar fi totuşi mai bine. E o meserie ciudată, dar dacă Iosif n-o să se-ntoarcă ?

Cu ochii ficşi, mama privea fără să vadă pătratul de cer întunecat care se profila în fereastra deschisă. Suzana înţelegea, era mereu aceeaşi poveste : „O să rămînă tot pe capul meu, se gîndea mama, n-o să se termine niciodată". Nu la treizeci de mii de franci se gîndea, ci la moartea ei.

— Iosif o să se întoarcă, mai curînd sau mai tîrziu tot o să vină ! strigă Suzana.

— Nu-i sigur, zise mama.

— Totuşi... prefer un vînător.

Mama zîmbi, se destinse imediat. Mîngîie părul fetei.

— De ce vrei mereu un vînător ?

— Nu ştiu.

— Nu-ţi face inimă rea, un vînător o să-l poţi totuşi avea. Mîine o să-i vorbesc. O să-i spun că nu vrei să mă părăseşti.

Adăugă imediat, cu tonul aceleia care şi-a amintit că a uitat esenţialul :

— Şi diamantul ?

— Am încercat, zise Suzana, degeaba stăruim cu el.

— Toţi sînt la fel, încheie mama.

Pentru prima oară de cînd plecase Iosif, mama se sculă de dimineaţă. Se duse în odaia lui Barner. Suzana n-a aflat niciodată ce i-a spus. L-a văzut din nou chiar în după-amiaza aceea, cînd o înlocuia pe Carmen la casa de bani. Era cam înăcrit ; îi explică Suzanei că mama îi vorbise.

— Mărturisesc că sînt puţin descurajat, de zece ani caut. Păreaţi...

— Nu trebuie să regretaţi nimic, i-o tăie Suzana.

Surîse. El, nu.

— Cît despre feciorie s-a dus de mult !

— Vai ! făcu Barner, de ce mi-aţi ascuns ?

— Nu se strigă lucrurile astea pe toate acoperişurile !

— Îngrozitor ! strigă Barner.

— Asta-i.

Disperat, Barner ridică ochii spre cer şi aşa îi căzură privirile pe pancarta lui Carmen : „De vînzare un diamant minunat..."

— Aşa... al dumneavoastră-i diamantul ? întrebă cu o voce leşinată.

— Fireşte, zise Suzana.

— Ah ! îngăimă Barner, încredinţat că nu mai poate folosi nici un mijloc faţă de nişte oameni atît de imorali.

— Ce, parcă dumneavoastră nu vindeţi fire de bumbac ? ripostă Suzana.

8

TOTUŞI, Suzana se mai întîlni cu cineva : cu domnul Jo. Într-o după-amiază cînd ieşea din hotel, îi găsi maşina parcată în faţa hotelului. Îndată ce o zări pe Suzana, domnul Jo păşi spre ea, în aparenţă calm.

— Bună ziua, în sfîrşit, te-am găsit ! exclamă cu un ton triumfător.

Era poate mai sclivisit ca de obicei, dar tot aşa de urît.

— Am venit să vindem inelul dumitale, dar degeaba, zise Suzana.

— Puţin îmi pasă ! Te-am regăsit totuşi ! se bucură domnul Jo, străduindu-se să rîdă cu un aer degajat.

Probabil o căutase îndelung. De trei zile, poate mai de mult. Aici, în oraş, departe de supravegherea lui Iosif şi a mamei, avea o înfăţişare mai puţin timidă decît în bungalow.

— Unde te duci ?

— La cinema. Mă duc în fiecare zi.

Domnul Jo o privi sceptic.

— Aşa, singură ? întrebă. O fată frumoasă ca dumneata, singură la cinema ? adăugă cu obişnuita-i perspicacitate.

— Frumoasă sau nu, oricum, aşa-i.

Domnul Jo aplecă ochii, tăcu un moment şi rosti, de data asta într-adevăr timid.

— Dacă astăzi ai renunţa ? De ce să mergi aşa des la cinema ? Nu-i sănătos şi îţi creează o idee greşită despre viaţă.

Suzana privi limuzina lustruită oglindă. Şoferul impecabil, în livrea albă, semăna cu una din piesele maşinii pe care o conducea. De o nepăsare desăvîrşită, voia să lase impresia că este cît mai neatent posibil. Totuşi, ştia probabil tot ce se petrecuse între ea şi domnul Jo. Încercă să-i surîdă, dar el rămase la fel de nepăsător ca şi cum zîmbise maşinii.

— În ceea ce priveşte ideile false, pagubă-n ciuperci, cum spune Iosif. Cît despre cinema, n-am chef să renunţ, aşa cum doriţi.

Purta acelaşi diamant uriaş la deget. Era cel puţin de trei ori mai mare ca celălalt şi fără îndoială n-avea o „broască rîioasă". Te întrebai ce

rost avea acolo, pe degetul acela, după cum te puteai întreba şi despre proprietarul său ce căuta cu toată fiinţa lui, în oraş, în viaţă.

— Am putea face o plimbare, se rugă roşind. Mi-ar face plăcere să vorbesc cu dumneavoastră despre ultima noastră discuţie. Ştiţi, am suferit îngrozitor...

— Poate, admise Suzana, totuşi acum am chef să merg la cinema.

Domnul Jo o privi din cap pînă-n picioare. Pentru prima oară, de cînd o cunoştea, se afla singur cu ea, fără alt martor decît şoferul lui şi avea cam aceeaşi privire ca atunci cînd se uita la ea în cabina de baie. I se mai întîmplase Suzanei să fie privită aşa de bărbaţii pe care îi întîlnea în cartierul de sus, cînd se ducea la cinema. O dată sau de două ori, întorcîndu-se la hotelul Central, cîţiva soldaţi din armata colonială o acostaseră. Fireşte, din cauza rochiilor împrumutate de la Carmen, deoarece soldaţii din armata colonială nu acostau decît tîrfele. Vedea uneori bărbaţi pe care ar fi acceptat fără îndoială să-i urmeze, dar aceia n-o acostau. Mai ales, o dată, la cinema, fusese totuşi unul cu care i-ar fi făcut plăcere să se plimbe. De mai multe ori, în timpul spectacolului, se uitaseră tăcuţi unul la altul, atingîndu-şi coatele pe speteaza fotoliului. Era cu un prieten şi la plecare se pierduseră amîndoi în mulţime. Se trezise din nou singură. Braţul necunoscutului îi transmisese un fel de căldură mîngîietoare impregnată de nu ştiu ce tristeţe care-i aminti de sărutarea lui Jean Agosti. De atunci era mai sigură că întîlnirile hotărîtoare

aveau loc la cinema, în obscuritatea fecundă a sălii de spectacole. La cinema o întîlnise Iosif pe iubita lui. Şi tot acolo, acum trei ani, întîlnise prima femeie, după Carmen, cu care se culcase. Numai acolo, înaintea ecranului, totul devenea simplu. Să fii împreună cu un necunoscut, înaintea aceleiaşi imagini, îţi stîrnea dorinţa de necunoscut. Imposibilul îţi era la îndemînă, piedicile se estompau şi deveneau imaginare. Acolo cel puţin simţeai că te puteai purta de la egal la egal cu oraşul, pe cînd pe străzi fugea de tine şi tu fugeai de el.

— Dacă mergi, te însoţesc, se rugă domnul Jo.

Se duseră la limuzina Léon Bollé. Şoferul îi aşteptă înaintea portierei. În tot timpul spectacolului, domnul Jo o privi pe Suzana cum se uită la film. N-o supăra mai mult decît pe cîmpie. Într-un anumit sens era chiar mai bine să fii cu domnul Jo şi cu limuzina lui, decît încă o dată singură. Din cînd în cînd îi lua mîna, i-o strîngea, se apleca şi i-o săruta. Acolo, în noaptea cinematografului, era acceptabil.

După cinema, domnul Jo îi oferi un aperitiv într-o cafenea din cartierul de sus. Avea aceeaşi înfăţişare fericită şi părea obsedat de planuri de viitor. Vorbea despre tot felul de lucruri, amînînd fără îndoială pentru mai tîrziu ceea ce ar fi vrut să-i spună. Suzana îi pomeni despre inel :

— L-am vîndut cu un preţ foarte bun, mult mai scump decît credeai.

Domnul Jo păru că nu observă. Pusese cruce la orice sentimentalism legat de diamant.

— Şi Iosif ? întrebă.

Se împliniseră zece zile de cînd Iosif dispăruse.

— Îi merge foarte bine. Trebuie să fie la cinema. Profităm de bucuriile oraşului înainte de a pleca. Niciodată n-am avut atîţia bani. Ea, şi-a plătit o parte din datorii şi e foarte mulţumită.

Ceea ce domnul Jo ar fi vrut să ştie era dacă mama şi Iosif îşi schimbaseră hotărîrea în ce-l priveşte.

— Şi chiar dacă ar vrea să te revadă, spuse Suzana, n-ar trebui să accepţi. Te-ar jefui. Pînă la urmă i-ar trebui un inel pe zi, nu mai puţin. Acum, cînd a prins gustul...

— Ştiu, răspunse domnul Jo roşind, dar ca să te pot vedea nu ştiu ce n-aş fi capabil să fac...

— Totuşi, un inel pe zi, n-ai putea...

Domnul Jo evită să răspundă direct...

— Ce-o să te faci ? întrebă cu un ton de profundă compasiune. Duci o viaţă grea pe cîmpie...

— Nu te amărî, n-o să dureze, îl consolă Suzana aţintindu-şi privirea asupra domnului Jo care din nou se înroşi foarte tare.

— Ai vreun proiect ? întrebă, chinuit.

— Poate, răspunse Suzana rîzînd, o să mă instalez la Carmen. Dar o să trebuiască să fiu plătită foarte scump. Tot din pricina lui Iosif.

— Dacă vrei, te conduc cu maşina, zise domnul Jo pentru a pune capăt unei discuţii despre care nu ştia prea bine ce să creadă.

Suzana primi. Se urcă în maşina domnului Jo. Se simţea bine. Domnul Jo îi propuse Suzanei să facă o plimbare. Maşina aluneca, strălucitoare, în oraşul plin cu atîţi bărbaţi de teapa lui. Cînd

se înseră, limuzina tot mai gonea pe străzile oraşului care se lumină pe neaşteptate pentru a deveni atunci un haos de suprafeţe scînteietoare şi întunecate, în care ei se cufundau fără efort ; şi de fiecare dată haosul se desfăcea în faţa maşinii şi se forma la loc în urma ei... Le soluţiona pe toate maşina asta, lucrurile căpătînd înţelesul lor pe măsură ce înainta în ele, întocmai ca la cinema. Mai ales că şoferul conducea fără să aibă un ţel, la nesfîrşit, cum nu se întîmplă de obicei în viaţă...

Cînd se înnoptase de-a binelea, domnul Jo se apropiase de Suzana şi o sărutase. Maşina gonea mereu în haosul strălucitor şi obscur al oraşului, şi mîinile domnului Jo tremurau. Suzana nu-i vedea chipul. Se apropiase, se lipise de ea pe nesimţite şi Suzana îl lăsase. Era îmbătată de oraş. Maşina gonea, singura realitate glorioasă, şi în urma ei tot oraşul cădea, se prăbuşea, scînteietor, tumultuos, nesfîrşit. Uneori mîinile domnului Jo mîngîiau sînii Suzanei. O dată şoptise :

— Ai sîni frumoşi !

O spusese foarte încet. Dar o spusese. Pentru prima dată cînd mîna lui îi mîngîia sînul gol. Şi deasupra oraşului care o îngrozea, Suzana îşi văzu sînii, îşi văzu sfîrcurile sînilor ridicîndu-se mai sus decît tot ce se înălţa în oraşul pe care ei aveau să-l stăpînească. Surîse. Apoi, frenetic, ca şi cum ar fi fost urgent să ştie totul imediat, luă mîinile domnului Jo şi le puse în jurul taliei.

— Şi asta ?

— Ce ? întrebă uimit domnul Jo.

— Cum e talia mea ?

— Tare frumoasă.

O privea de foarte aproape. Ea, prîvind orașul, nu se privea decît pe ea însăși. Își privea solitară imperiul, unde avea să stăpînească sînii, talia, picioarele ei.

— Te iubesc, șopti domnul Jo.

În singura carte pe care ea o citise, ca și în filmele ce le văzuse pînă atunci, cuvintele „te iubesc" nu erau rostite decît o dată, în timpul întîlnirii amanților, care dura abia cîteva minute și punea capăt unor luni de așteptare, unei despărțiri cumplite, unor suferinți nesfîrșite. Niciodată Suzana nu le auzise pronunțate decît la cinema. Mult timp crezuse că era infinit mai grav să le spui, decît să cedezi unui bărbat după ce i le spuneai, că nu se puteau pronunța decît o singură dată în toată viața și pe urmă nu mai erau rostite niciodată, întreaga viață, sub pedeapsa de a-ți atrage o dezgustătoare dezonoare. Dar acum știa că se înșelase. Puteau fi pronunțate spontan, cînd doreai pe cineva și chiar tîrfelor. Bărbații aveau uneori nevoie să le rostească, numai pentru a le simți, la momentul cuvenit, forța epuizantă și pentru aceleași motive era necesar uneori să fie auzite.

— Te iubesc, repetă domnul Jo.

Se aplecă mai mult asupra chipului Suzanei și, deodată, ca o palmă, primi buzele lui pe ale ei. Ea se desprinse și strigă. Domnul Jo vroi s-o rețină în brațele lui. Ea se avîntă spre portieră și o deschise. Atunci domnul Jo se depărtă și spuse șoferului să se întoarcă la hotel. Pe drum, nu mai schimbară nici un singur cuvînt. Cînd ajunseră la

hotel, Suzana coborî din mașină, fără să-i arunce măcar o privire domnului Jo.

Numai afară îi spuse :

— Nu pot. Nu merită, cu dumneata n-am să pot niciodată.

El nu răspunse.

Așa a dispărut domnul Jo din viața Suzanei. Dar nimeni n-a aflat nimic, nici chiar Carmen. Afară de mama, dar mult mai tîrziu...

9

ÎNTR-O după-amiază, Carmen intră foarte grăbită în camera mamei, cerîndu-i diamantul.

— Iosif, strigă Carmen, Iosif a găsit cui să-l vîndă !

Mama se sculă ca un automat, țipînd că vrea să-l vadă pe Iosif. Carmen îi spuse că nu venise la hotel, dar îi telefonase să se ducă să-l întîlnească imediat într-o cafenea din cartierul de sus. Era mai bine să n-o însoțească. Iosif ar fi putut crede că venea să stăruie să se întoarcă în cîmpie. Dar — așa credea Carmen — era clar că Iosif încă nu luase nici o hotărîre.

Mama se resemnă și-i dădu diamantul lui Carmen, care alergă să-l întîlnească pe Iosif într-un loc, unde nu mai fusese pînă atunci. Și chiar în seara aceea, cînd Suzana se întoarse de la cinema, o găsi pe maică-sa îmbrăcată din cap

pînă-n picioare foindu-se pe coridor în faţa camerei sale. Avea în mînă un teanc de bilete de o mie de franci.

— Iosif ! o anunţă triumfătoare.

Adăugă în şoaptă :

— Douăzeci de mii de franci. Aşa cum voiam.

Pe urmă, schimbă imediat tonul şi se văicări. Îi era lehamite să stea mereu în pat şi ar fi vrut să se ducă îndată la bancă să-şi plătească dobînzile datoriilor, dar primise banii prea tîrziu. Şi acum băncile erau închise, aşa că o urmărea şi acum, ca de obicei, ghinionul.

Îndată ce o auzi pe mama vorbindu-i Suzanei, Carmen ieşi din odaia ei. Părea foarte mulţumită şi o îmbrăţişă pe Suzana. Dar nu era chip s-o calmezi pe mama. Carmen îi propuse să cineze repede împreună şi apoi să iasă în oraş. Mama abia gustă din mîncare. Vorbea mereu, fie despre calităţile lui Iosif, fie despre planurile ei. După-masă, merse împreună cu Suzana şi Carmen într-o cafenea din cartierul de sus, dar refuză să intre la cinema, pretextînd că vrea să fie a doua zi cît mai dimineaţă la deschiderea băncilor.

Cînd rămaseră singure, Carmen îi spuse Suzanei că Iosif vînduse diamantul femeii cu care o întîlnise. Nu-l văzuse pe fratele ei decît foarte puţin. Nu ceruse veşti nici despre maică-sa, nici despre ea, Suzana. Părea atît de fericit, încît n-avusese curaj să-i dezvăluie cît de îngrijată era mama. Credea că oricine ar fi făcut la fel. Nimeni n-ar fi îndrăznit să stînjenească tulburătoarea fericire a lui Iosif. Cînd s-au despărţit, îi spusese că

se va reîntoarce foarte curînd la hotel să le conducă acasă. Nu ştia sigur ziua. Carmen o sfătuia pe Suzana să nu-i pomenească nimic mamei despre asta. Zicea că nici Iosif nu ştia cu certitudine dacă o să se întoarcă.

Aşa mama a avut în mîinile ei, cîteva ore măcar, suma de douăzeci de mii de franci.

Chiar a doua zi, alergă la bancă să-şi plătească o parte din datorii. Carmen o sfătuise să nu le achite, dar mama n-o ascultase. O făcea, spunea ea, pentru a-şi recîştiga creditul şi să poată împrumuta pe urmă banii necesari construirii noilor stăvilare. După ce îşi plăti o parte din datorii, făcu două feluri de demersuri. Primele pentru a obţine o audienţă la directorul băncii ca să-i ceară noi credite, funcţionarii subalterni acceptînd să primească banii pe care ea ţinea morţiş să-i înapoieze, dar refuzînd să ia iniţiativa aprobării noii sale cereri de împrumut. Celelalte pentru a i se acorda mai curînd audienţa pe care o obţinuse în urma primelor stăruinţe, deoarece era la o dată atît de îndepărtată, încît numai aşteptînd ar fi cheltuit puţinii bani care-i mai rămăseseră din vînzarea diamantului, o dată achitate dobînzile.

A doua categorie de intervenţii au fost cele mai îndelungi şi de altminteri cu totul inutile. Cînd mama înţelese, se adresă altei bănci, unde făcu de asemenea două serii de intervenţii. Şi din nou se dovediră perfect inutile, din cauza solidarităţii de neînlăturat care domnea între băncile coloniale.

Dobînzile erau mult mai mari decît crezuse mama. Şi demersurile de asemenea mult mai îndelungate.

După cîteva zile, mamei nu-i mai rămăseseră decît foarte puţini bani. Atunci se culcă, îşi luă pilulele şi dormi toată ziua. Îl aştepta pe Iosif, pretindea. Iosif, pricina tuturor relelor !

10

IOSIF se întoarse. Într-o dimineaţă, pe la orele şase, bătu la uşa odăii lui Carmen şi intră fără să aştepte să i se răspundă.

— O întindem ! îi spuse Suzanei. Îmbracă-te imediat !

Suzana şi Carmen, dintr-o săritură, se sculară din pat. Suzana îşi puse rochia şi-l urmă pe Iosif, care intră fără să mai bată în camera mamei şi se pironi în faţa patului ei.

— Dacă vrei să plecăm, haidem acum, imediat !

Mama se ridică năucă din pat. Apoi fără să spună un cuvînt începu să plîngă înăbuşit. Iosif nu-i aruncă nici o privire. Se duse la fereastră, o deschise, se aşeză cu coatele pe pervaz şi aşteptă. Cum mama nu se clintea, după cîteva minute se întoarse şi se răsti :

— Haidem, acum imediat, sau nu mai plecăm de loc ! Grăbeşte-te !

Mama, tot fără să răspundă, se sculă cu greutate din pat. Era pe jumătate goală, într-un furou vechi care nu mai era prea curat. Îşi puse rochia, îşi strînse cozile, plîngînd mereu, pe urmă scoase două valize de sub pat.

Iosif stătea tot la fereastră şi fuma, una după alta, ţigări americane. Slăbise. Şezînd pe un scaun în mijlocul odăii, Suzana nu-l putea vedea decît pe el. Fireşte nu dormise de mai multe nopţi şi arăta aşa cum era atunci cînd se întorcea de la vînătoare în zorii zilei. Mînia înăbuşită îl făcea să fie crispat şi-l împiedica să se lase pradă oboselii. Cu siguranţă, nu numai el hotărîse să se întoarcă să le ia. Cineva probabil îl îndemnase, îi spusese cam aşa : „Du-le totuşi înapoi". Sau : „Trebuie totuşi să le duci înapoi, ştiu foarte bine că ţi-e greu, dar nu poţi să le laşi baltă, în halul ăsta".

— Ajută-mă, Suzana, o rugă mama.

— Am să plec dacă am chef, mormăi Suzana. Îmi place aici, niciodată nu mi-a plăcut undeva atît de mult. Dacă vreau, rămîn aici.

Iosif nu se întoarse. Mama se ridică şi încercă stîngaci să-i tragă o palmă Suzanei, care nu se feri, dar îi prinse mîna şi i-o imobiliză. Mama o privi, puţin surprinsă ; pe urmă şi-o desprinse şi, fără să spună un cuvînt, începu din nou să arunce lucrurile de-a valma în valize. Iosif nu văzuse nimic, nu se uita la nimic şi la nimeni. Continua să fumeze, una după alta, ţigări americane. Atunci, continuînd să-şi facă bagajele, mama începu să-i povestească lui Iosif despre reprezentantul uzinei textile din Calcutta, care

voise pentru treizeci de mii de franci să se însoare cu Suzana.

— Închipuie-ţi, zise, mi-a cerut-o în căsătorie acum trei zile, nici mai mult, nici mai puţin.

Iosif n-o asculta.

— Dacă vreau, rămîn. Carmen o să aibă grijă de mine, repetă Suzana. N-am nevoie să fiu dusă înapoi. Oamenii care cred că sînt de neînlocuit fac ceva pe ei, cum bine se zice.

Mama nu reacţionă.

— Un vînzător de fire de bumbac din Calcutta, reluă ea. Ce situaţie frumoasă !

— N-am nevoie de nimeni, bombăni Suzana.

— Nu-mi plac meseriile astea, stărui mama. Eşti independent fără să fii. Şi pe urmă te tîmpeşti vînzînd tot timpul, chiar tot timpul, numai fire de ţesut.

— Puţin îi pasă ce-i spui, observă Suzana. Ai face mai bine să te grăbeşti.

Iosif tot nu se întorcea. Încă o dată, mama se îndreptă bodogănind spre Suzana, pe urmă se răzgîndi şi se duse din nou la valizele ei.

— Treizeci de mii de franci, continuă fără să schimbe tonul. Mi-a oferit treizeci de mii de franci ! Ce înseamnă treizeci de mii de franci ? Numai inelul valora douăzeci de mii ! Ca şi cum s-ar putea compara ! Ca şi cum pîinea asta s-ar mînca !

Cineva bătu la uşă. Era Carmen. Aducea o tavă pe care erau trei ceşti de cafea, tartine şi un pachet legat cu o sfoară.

— Haideţi, trebuie să beţi o cafea înainte de a pleca, îi îndemnă Carmen. V-am pregătit şi sandvişuri.

Nu se pieptănase, venise în halat, surîdea. Mama înălţă capul deasupra valizelor şi-i surîse şi ea, cu ochii încă plini de lacrimi. Carmen se aplecă, o îmbrăţişă şi plecă în vîrful picioarelor, fără să spună un cuvînt.

Iosif n-asculta nimic, părea că nu vede nimic. Suzana luă o ceaşcă de cafea şi începu să mănînce domol unul din sandvişurile aduse de Carmen. Mama o bău pe a ei, dintr-o înghiţitură, fără să guste din tartine. Cînd termină, luă a treia ceaşcă şi i-o duse lui Iosif.

— Bea cafeaua, îi spuse blînd.

Iosif luă ceaşca fără să mulţumească, bău cafeaua strîmbîndu-se, ca şi cum chiar cafeaua ar fi fost altfel ca de obicei. Pe urmă puse ceaşca goală pe scaun şi mormăi :

— Cînd n-ai un sfanţ, nu trebuie să te distrezi făcînd pe nebunul în oraş. Nici măcar nu trebuie să încerci, altfel te ia dracu. Unii nu-s buni decît să ducă pe alţii în cîrcă, totdeauna pe aceiaşi. Nu pot să facă un pas fără să-i ducă-n cîrcă...

Suzana nu recunoscu imediat limbajul lui Iosif. Altădată nu vorbea cu atîta tîlc şi arareori formula judecăţi de ordin general. Cu siguranţă repeta ceva ce auzise spunîndu-se şi-l impresionase profund. Dar dacă se întorsese, era pentru că banii ce-i obţinuse din vînzarea blănurilor

se terminaseră şi nu mai avea o leţcaie în buzunar. Nu fiindcă fusese sfătuit. Aşa era, altfel decît s-ar fi putut crede.

Iosif nu rosti un cuvînt o bună parte din drum. Mama, dimpotrivă, vorbi la nesfîrşit despre planurile ei. Spuse că obţinuse de la bănci asigurări temeinice despre posibilitatea de a i se acorda în curînd alt credit, cu o dobîndă mai mică decît la celălalt împrumut.

— Am făcut o afacere bună, zicea. Pentru dobînzile viitoare am obţinut în loc de cinci la sută, doi la sută. Şi toate dobînzile restante le-am lichidat. Acum situaţia mea e clară.

Iosif se străduia ca maşina B. 12 să dea tot randamentul. Semăna cu un asasin care fuge din oraşul unde a comis o crimă. Cînd şi cînd oprea, lua apă dintr-o orezărie într-o găleată, o turna în radiator, urina, scuipa de scîrbă, nu se ştia de ce ; fireşte deoarece erau iar amîndouă acolo ; şi urca din nou în maşină fără să le arunce o privire.

— Mi-au plăcut totdeauna situaţiile clare. Aşa m-am descurcat totdeauna. Îmi pare bine că ne întoarcem acasă. Ar trebui să obţin o ipotecă bună. Nu pe orezării, fireşte, ci pe cele cinci hectare de deal. Casa, din păcate e ipotecată de mult !

Vorbea pentru Iosif. Totuşi pentru prima oară în viaţa ei nu-l dojeni. Nici măcar o dată nu-i făcu vreo aluzie la cele opt zile pe care le petrecuse aşteptîndu-l la hotel. Auzind-o, puteai crede că afacerile ei mergeau strună.

— Să plăteşti dintr-o dată dobînzile restante de doi ani, face impresie, nu glumă ! După asta mi-ar trebui o ipotecă bună să mă descurc. Ar putea să-mi dea cele cinci hectare în concesiune definitivă ! Am dreptul la ele, doar le cultiv în toţi anii. Nu se poate cere o ipotecă pentru un pămînt ce nu-ţi aparţine, e firesc.

Vorbea cu un ton vioi, aproape vesel. Ascultînd-o, ai fi crezut că făcuse cea mai bună afacere.

— O să se afle la cadastru că mi-am achitat toate dobînzile. Ştiu prea bine că n-au chef să-mi dea casa şi pămîntul de pe deal în deplină proprietate şi să împartă concesiunea în două, dar fie că le place sau nu, e dreptul meu. Ce crezi, Iosif ?

— Lasă-l în pace, se răsti Suzana, după ce a gonit trei sute de kilometri, poate-i dreptul tău, dar n-o să-l ai. Aşa-i totdeauna : crezi că ai dreptul la toate, dar n-ai dreptul la nimic.

Mama încercă să ridice mîna asupra ei, dar îşi aminti. De acum înainte era inutil. Se stăpîni.

— Ai face mai bine să nu mai trăncăneşti, nici nu ştii măcar ce vorbeşti, stărui ea. Dacă-i un drept, trebuie să-l respecte. Pacostea cu ipotecile astea e că oamenii abuzează de ele. Mai mult de jumătate din cîmpie e ipotecată. Oamenii nu sînt serioşi : mai întîi se lasă ipotecaţi de bancă, apoi de un particular. Atunci banca le vinde concesiunile. Aşa o să sfîrşească şi Agosti...

Vorbi numai ea o bună parte din zi, dar nici Suzana, nici Iosif, n-o încurajară de loc. Numai cînd ajunseră la ultimul post înainte de a da în drumul spre casă, Iosif rosti primele cuvinte. Coborî, verifică motorul, se duse la puțul din sat și luă o provizie de apă în cinci bidoane. Pe urmă măsură benzina și uleiul și umplu din nou rezervoarele. Era nevoie deoarece înainte de a ajunge pe cîmpie nu mai treceau pe lîngă nici un sat și străbăteau două sute de kilometri în plină junglă. Apoi, nemaiavînd ce să facă, Iosif se așeză pe scara mașinii și își trecu mîinile prin păr, ba alene, ba cu ciudă, așa cum faci cînd te trezești din somn. Deodată deveni mai calm și nu mai păru atît de grăbit să plece. Suzana și mama îl priveau, dar el nu le vedea. Ghiceai că trăiește într-o altfel de singurătate, de unde ele pierduseră definitiv puterea să-l scoată. Sau mai degrabă nu mai era nici măcar singuratec. Cealaltă nu mai avea nevoie să fie acolo ca să simți că el se afla cu ea. Suzana și mama nu mai aveau alt rol de jucat decît acela de martori neputincioși și vag indiscreți, rol pe măsura lor. Gîndurile lui vagabondau atît de departe și erau în același timp atît de intime, atît de precise, încît acolo, așezat pe scara mașinii B.12, pentru ele nu mai exista, parcă ar fi dormit. „Numai dacă mor o să mă privească." Conducea de azi-dimineață. Era șase după-amiază. Ochii îi erau foarte încercănați din cauza colbului care parcă îl fardase, înstrăinîndu-l mai mult de ele. Părea istovit, dar calm, sigur de sine, mulțumit. Vorbi după ce își mai trecu o dată îndelung mîna prin păr și se frecă

la ochi, după ce căscă și se întinse, ca și cum s-ar fi trezit din somn.

— Mi-e foame, spuse.

Mama desfăcu grăbită pachetul de la Carmen și scoase trei sandviciuri. Dădu lui Iosif două și unul Suzanei. Iosif mîncă unul, se urcă în B. 12 și, conducînd, îl înghiți pe-al doilea din cîteva îmbucături. În timp ce copiii ei mîncau, mama — istovită pe neașteptate — ațipi. Poate pînă atunci se îndoise că avea să le mai poarte de grijă și să le dea vreodată să mănînce. Cînd se deșteptă o oră mai tîrziu, se înnoptase. Își reluă firul gîndurilor, cele vechi, obișnuite.

— Poate nu trebuia să plătesc dobînzile restante...

Adăugă în șoaptă, numai pentru ea :

— M-au jecmănit, mi-au luat toți banii.

Carmen o prevenise, dar nu ținuse seama de sfaturile ei.

— Onestitate prost plasată. Carmen avea dreptate. Pentru ei, ce le-am plătit înseamnă o picătură într-un ocean, ba chiar mai puțin decît atîta, pe cînd pentru mine, pentru mine... Credeam că pe urmă o să-mi împrumute măcar cincizeci de mii de franci...

Deodată, văzînd că nimeni nu-i răspunde, izbucni în plîns.

— Le-am plătit tot, tot ! Aveți dreptate, sînt o imbecilă, o bătrînă țicnită...

— La ce bun s-o mai spui, n-aveai decît să te gîndești la asta înainte de a plăti, zise Suzana.

— Nu eram sigură, dar acum sînt sigură, nu sînt decît o bătrînă țicnită, se văicări mama. Cînd mă gîndesc că Iosif are o dantură atît de proastă...

Pentru a doua oară Iosif vorbi :

— Nu te amărî din cauza dinţilor mei. Hai, culcă-te !

Încă o dată mama aţipi.

Trebuia să fi fost două după miezul nopţii cînd se trezi. Luă pătura care se găsea sub ea pe banchetă şi se înveli. Îi era frig. Se aflau în plină junglă. B. 12 gonea bine, cu acceleratorul la maxim. Probabil nu erau prea departe de Kam. Mama începu, iar cu o voce plîngăreaţă :

— Şi, dacă ţineţi atît de mult, putem să vindem tot şi să plecăm...

— Ce să vindem ? Ce ? zise Iosif. Dormi, nu foloseşte la nimic.

Pe cînd conducea, scotoci prin toate buzunarele ; găsi ce căuta ; îl luă si îl întinse maică-si cu o mînă, continuînd să ţină volanul cu cealaltă. La lumina reflectată de faruri, obiectul se zări mai întîi imprecis, mic şi scînteietor, pe urmă dintr-o dată, clar fără nici o putinţă de îndoială : diamantul.

— Na, ia-l, spuse Iosif.

Mama scoase un strigăt de groază.

— Tot ăla ! Broasca rîioasă !

Copleşită, privea diamantul fără să-l ia.

— Ai putea să-i explici, zise Suzana cu un ton neutru.

Iosif rămăsese cu mîna în aer, ţinînd diamantul cu vîrful degetelor şi aşteptînd ca mama să-l ia. Nu-şi pierdea răbdarea. Era acelaşi diamant, dar nu mai era învelit în foiţă de mătase.

— Mi l-a înapoiat, după ce-l cumpărase, rosti în sfîrşit cu o voce obosită. Nu căuta să-nţelegi.

Mama întinse mîna, luă diamantul şi-l băgă-n poşetă. Pe urmă se porni din nou să plîngă domol.

— De ce boceşti ? întrebă Suzana.

— O s-o luăm de la început, trebuie să luăm totul de la început...

— Nu trebuie să te văicăreşti, zise Suzana.

— Nu mă văicăresc, dar nu mai am putere s-o iau iar de la capăt...

11

MAMA îl angajase pe caporal chiar din primele zile cînd sosise în cîmpie. Se împliniseră şase ani de cînd era în serviciul lor. Nimeni nu ştia vîrsta bătrînului malaiez ; nici măcar el n-o cunoştea. Credea că trebuie să aibă între patruzeci şi cincizeci de ani ; nu ştia tocmai bine, deoarece îşi petrecuse viaţa căutînd de lucru şi asta-l obsedase aşa de mult, încît uitase să socotească anii care treceau. Ştia doar că de cincisprezece ani venise pe cîmpie pentru lucrările de construire a drumului şi de atunci nu mai plecase niciodată de aici.

Era un bărbat înalt, cu gambe foarte slabe, plantate în nişte picioare mătăhăloase în formă de rachetă, care se aplatizaseră şi se lăbărţaseră de cît lînceziseră în mîlul orezăriilor şi care ai fi putut nădăjdui să-l poarte într-o bună zi chiar pe apă, dar vai ! nici gînd de aşa ceva în

ceea ce-l privea pe caporal. Cînd venise într-o dimineață la mama și-i ceruse de pomană o strachină de orez, promițîndu-i în schimb să-i care toată ziua arbori din junglă pînă la bungalow, era sărac lipit pămîntului, o mizerie de nedepășit. După ce se terminase construirea drumului și pînă în dimineața aceea, caporalul, însoțit de nevastă și de o fată vitregă, își petrecuseră viața scormonind pe cîmpie, în resturile de la colibe, în gunoaiele din preajma satelor, încercînd să găsească acolo de-ale mîncării. Ani și ani dormiseră în colibele din Banté, cătun de care depindea concesiunea mamei. Cînd fusese mai tînără, nevasta caporalului se prostituase în toată cîmpia pentru cîțiva bănuți sau o bucățică de pește uscat, dar caporalul nu-i făcuse niciodată o vină din asta. De altminteri, de cincisprezece ani de cînd își tîrau existența pe meleagurile cîmpiei, foarte puține neajunsuri le puneau la inimă. În afară de foamea prea îndelungată și acută.

Marea problemă a vieții lui fusese șoseaua. Venise pe cîmpie numai pentru construirea ei. I se spusese : „Ești surd, ar trebui să te duci să lucrezi la drumul din Ram". Fusese angajat în primele zile. Trebuia să defrișeze, să facă terasamente, să pietruiască și să bătătorească pămîntul cu maiuri, ca să traseze drumul. Ar fi fost o treabă ca atîtea altele, dacă n-ar fi fost executată în proporție de optzeci la sută de ocnași supravegheați de polițiști indigeni, care de obicei păzeau ocnele din colonie. Ocnașii, „mari criminali", „descoperiți" de albi ca ciupercile, erau condamnați pe viață. De aceea munceau șaisprezece ore pe zi, legați cu lanțuri unii de alții, patru cîte patru, în rînduri strînse. Fiecare rînd era supravegheat de un polițist îmbrăcat în uniforma „miliției indigene pentru indigeni" denumire dată de albi. Alături de ocnași munceau cei angajați, așa cum era caporalul. Dacă la început se făcea încă o oarecare deosebire între ocnași și cei angajați, pînă la urmă nu mai exista aproape nici o diferență, doar că ocnașii nu puteau fi concediați, pe cînd cei angajați oricînd. Iar ocnașii erau hrăniți, pe cînd cei angajați nu. În sfîrșit, ocnașii aveau avantajul că trăiau fără neveste, pe cînd cei angajați erau însoțiți de ale lor, instalate în tabere flotante, în spatele șantierelor, mereu gata să nască și totdeauna înfometate. Polițiștii țineau să angajeze lucrători, ca să aibă femei sub control, mai ales cînd munceau luni și luni în junglă, la depărtare de kilometri de cele mai apropiate cătune. De altfel, femeile, la fel ca bărbații și copiii, mureau destul de multe de paludism, ceea ce permitea polițiștilor (care, avînd sarcina să distribuie cotele de chinină, își arătau firește autoritatea din zi în zi mai asupritoare, mai arbitrară) să-i schimbe adeseori pe muncitori. Căci moartea nevestei unui angajat determina concedierea imediată a soțului.

Astfel, mai mult din pricina soției, caporalul, deși foarte surd, făcuse față situației. Și cum mai era încă șiret, înțelesese din primele zile cînd se angajase că-i în interesul lui să muncească de-a valma, la rînd cu ocnașii, făcîndu-i pe nesimțite pe polițiști să uite situația lui precară de angajat. După cîteva luni, se obișnuiseră atît de mult cu

el, încît îl puneau în lanţuri din neatenţie împreună cu ceilalţi ocnaşi, îl băteau cum îi băteau pe ocnaşi şi nici nu le trecea prin gînd să-l concedieze, ca şi cum şi el ar fi fost un criminal periculos. Între timp, ca toate femeile angajaţilor, soţia caporalului năştea mereu şi totdeauna copiii erau numai ai poliţiştilor, deoarece după şaisprezece ore de bătut pămîntul cu maiul sub soarele care pîrjolea, angajaţilor, ca şi ocnaşilor, le pierea orice spirit de iniţiativă, fie şi cel mai firesc. Doar unul din copii supravieţuise foamei şi paludismului, o fată, pe care caporalul o păstrase cu el. De cîte ori, în şase ani, nevasta caporalului născuse în junglă, în zgomotul asurzitor al maiurilor şi al cazmalelor, al urletelor poliţiştilor şi al plesniturilor de bici ? Nu mai ştia nici ea prea bine. Ştia doar că era mereu însărcinată de poliţişti şi caporalul se scula în timpul nopţii să sape mici morminte pentru copilaşii morţi.

Caporalul istorisea că fusese bătut atît cît putea fi bătut un om fără să moară, dar — bătut sau nu — mîncase în toate zilele. După ce se terminase construcţia drumului, se schimbaseră socotelile. Făcuse sau încercase să facă o mulţime de meserii : culegător de piper, hamal în portul Ram, tăietor de lemne în junglă, călăuză etc. Din cauza surzeniei, singurele meserii mai statornice pe care le găsise erau de obicei acelea rezervate copiilor. Fusese paznic de bivoli şi, mai ales, făcuse în fiecare an în timpul culesului recoltei pe sperietoarea de ciori pe ogoarele unde orezul era în pîrg. Cu picioarele în apă, cu bustul gol, cu stomacul chiorăind de foame,

sub soarele dogoritor, ani şi ani îşi contemplase chipul jalnic reflectat printre răsadurile de orez în apa întunecată a orezăriilor, în timp ce-şi căina foamea neostoită. La atîtea necazuri, atîtea şi atîtea, doar o veche dorinţă a caporalului rezistase, dorinţa lui cea mai arzătoare : să fie controlor pe autobuzele care făceau cursa între Ram şi Kam. Dar cu toate numeroasele lui tentative pe lîngă şoferi, nu fusese niciodată angajat din cauza surzeniei, incompatibită cu o asemenea funcţie. Nu numai că nu fusese niciodată angajat, măcar de probă, dar nici nu se urcase vreodată în acele autobuze, care totuşi, datorită şi lui goneau acum pe drum. Tot ce ştia despre ele era că existau, şi le privea trecînd, bălăbănindu-se încoace şi-ncolo, claxonînd, zdrăngănind în tăcerea junglei. După ce fusese angajat de mama, Iosif îl lua cu el în B. 12 cînd făcea curse mai lungi, ca să-l ajute turnînd apă în radiatorul găurit. Îl agăţa de o aripă, îi dădea să ţină o stropitoare, şi caporalul devenea cel mai fericit dintre oamenii de pe cîmpie, atît de fericit cum niciodată n-ar fi crezut că poate fi cineva aici pe pămînt. Nu ştia niciodată cînd venea sorocul unor asemenea plimbări care erau la cheremul lui Iosif, dar curînd le provoca ; atunci Iosif scotea maşina de sub bungalow, caporalul lua stropitoarea, şi cu ea se urca pe aripa din faţă, acolo unde lipsea un far, legîndu-se chiar el cu o frînghie pe care o fixa de mînerul capotei. Cînd automobilul gonea cu şaizeci de kilometri pe oră, vedea cu o încîntare, totdeauna la fel, cum se

desfăşura ca o panglică drumul la care muncise şase ani să-l construiască.

De obicei, soţia şi fata caporalului sfărîmau orezul nedecorticat, roboteau la bucătărie, pescuiau, îngrijeau păsările din curte. Caporalul, numai el, o ajuta pe mamă ori de cîte ori lua cîte o iniţiativă. În afară că asigura răsădirea şi culesul recoltei de pe cele cinci hectare de pe înălţime, ţinea isonul la toate fanteziile mamei : pietruia, planta, transplanta, tăia, smulgea, planta din nou tot ce voia ea. Iar noaptea, cînd mama scria serviciului cadastru sau băncii, sau îşi făcea socotelile, avea pretenţia să stea acolo, aşezat în faţa ei, la masa din sufragerie, încurajînd-o cu tăcerea lui totdeauna aprobatoare. De multe ori, exasperată de surzenia lui, mama voise să-l concedieze, dar n-o făcuse niciodată. Spunea că din pricina picioarelor lui, căci cînd le vedea nu se mai îndura să-l dea afară. În adevăr, caporalul fusese bătut aşa de rău, încît pielea picioarelor devenise albăstruie şi subţire ca o pînză. Din cauza picioarelor, orice ar fi făcut, deşi surzea în fiecare an tot mai tare, îl păstrase mereu.

Caporalul era singurul servitor permanent care îi mai rămăsese mamei. Cînd s-au întors din oraş, îl anunţă că nu putea să-l mai plătească, dar că o să-i dea de mîncare. Hotărî să rămînă şi continuă să fie la fel de harnic ca înainte. Era conştient de mizeria mamei, dar nu reuşea să găsească o măsură comună între a ei şi a lui. Totuşi la mama mînca în fiecare zi şi dormea sub un acoperiş. Cunoştea bine povestea ei şi a concesiunii. Deseori, cînd se pregătea să prăşească bananii, mama i-o istorisise urlînd. Dar cu toate strădaniile ei, pentru a-l face să priceapă că există o legătură între soarta lui, nenorocitul de caporal, şi sechestrul pe care serviciul cadastral din Ram îl pusese pe terenurile de pe cîmpie, ea nu reuşise niciodată să-l lecuiască de incurabila lui neînţelegere : e adevărat, el era sărac lipit pămîntului, fiindcă era surd şi fecior de surzi — aşa zicea — şi nu purta pică nimănui, cu excepţia funcţionarilor cadastrali din Kam, asta numai din pricina nedreptăţii pe care o făcuseră mamei.

După ce s-au întors din oraş, caporalul n-a mai avut aproape nimic de făcut. Mama îşi lăsă bananii în părăsire şi nu mai plantă nimic. Mai toată ziua moţăia. Toţi deveniseră foarte leneşi şi dormeau uneori pînă la prînz. Caporalul aştepta cu nerăbdare să se scoale şi le aducea orez şi peşte. Iosif aproape nu mai vîna. Totuşi i se întîmpla uneori să tragă de pe verandă asupra unei păsări de baltă care se rătăcise pînă la marginea junglei. Atunci caporalul prindea curaj din nou şi alerga să i-o aducă. Dar Iosif nu mai vîna noaptea şi caporalul — care nu ştia că aşteptarea unei femei te poate împiedica să vînezi — se întreba fireşte ce boală putea să-l bîntuie. Totuşi, fiindcă mama cu ce-i mai rămăsese din bani îi cumpărase un alt cal, uneori Iosif — după amiezele — relua „serviciul lui de transport". O făcea ca să-şi poată cumpăra ţigări americane, din cele mai scumpe, „555". Restul timpului punea patefonul domnului Jo. Îşi schimbase păre-

rea despre discurile englezeşti, şi, în afară de *Ramona,* nu-i mai plăceau decît ele. Dormea mult, sau fuma ţigară după ţigară, întins pe pat. O aştepta pe femeia aceea.

În timpul nopţii, caporalul prindea din nou curaj. În adevăr, în fiecare noapte, potrivit unei îndelungi deprinderi, mama „făcea socoteli" şi proiecte. Înainte chiar de a cere concesiunea în mod definitiv, ar fi vrut să ştie dacă o nouă ipotecă a pămîntului ei de pe deal i-ar fi ajuns să construiască, alte stăvilare, „mici", de data aceasta, şi pe care ar fi încercat să le realizeze singură. Caporalul veghea împreună cu ea. Adică mama socotea cu glas tare şi el aproba totdeauna : „Dacă mă ascultă, se gîndea mama, sînt sigură că nu aude nimic, dar în halul în care am ajuns e încă o fericire să-l am".

În acele nopţi ticlui ultima ei scrisoare serviciului cadastral. Era cu totul inutil, zicea, dar ţinea s-o mai facă pentru ultima oară. „Cînd îi insult, mă mai liniştesc". Pentru prima dată se ţinu de cuvînt : în adevăr, a fost ultima ei scrisoare adresată funcţionarilor cadastrali din Kam. Şi, fapt nou, după ce o trimise, hotărî să nu mai însămînţeze cele cinci hectare de pe deal decît pentru răsădit. Pînă atunci, cu toate că în fiecare an nu izbîndea, însămînţase întotdeauna partea ei din concesiune, care era cea mai îndepărtată de mare, cu titlu de încercare, spunea. Chiar în ultimii doi ani, după prăbuşirea stăvilarelor, continuase să le cultive. Totdeauna fusese aproape zadarnic, dar se încăpăţînase. Acum abandonă.

Era cu totul inutil, hotărî ea. De altminteri nu mai avea bani de loc.

Aşa că de cînd se întorseseră din oraş se resemnaseră să devină cumpătaţi, să ia lucrurile aşa cum sînt şi să nu-şi mai facă iluzii crezînd în speranţe deşarte. Nădejdea mamei, căci numai ea mai nădăjduia în ce priveşte concesiunea, se redusese la minimum şi scadenţa era apropiată. Credea că o să primească vreun răspuns de la funcţionarii cadastrali sau, în caz contrar, să se ducă la Kam să-i mai consulte pentru ultima oară.

— Dacă m-aş duce la ei, zicea, le-aş spune cîteva să mă ţină minte şi sînt sigură că i-aş convinge cel puţin pentru cele cinci hectare.

Dacă nu le mai scria, după ce le trimisese ultima scrisoare, totuşi în fiecare noapte nota la nesfîrşit argumentele şi motivele care trebuiau să-i justifice cererea dacă într-o bună zi ar fi reuşit să meargă la Kam. Cîtva timp nădăjdui vag că Iosif o să-i dea banii obţinuţi din „cursele lui de transport". Îi ceru. Dar Iosif refuză, pretextînd că dacă nu mai are cu ce să-şi cumpere ţigări „555" o să plece mult mai degrabă decît credea. Nu mai stărui. Atunci, pe nesimţite, rîvni la patefonul domnului Jo.

— De ce două patefoane ? Cînd eşti în situaţia noastră, de ce ne trebuie două patefoane ?

Dar nici Suzana, nici Iosif nu se ofereau să vîndă patefonul. De altminteri Suzana nici n-ar fi izbutit. Numai Iosif avea dreptul. Era greu să ghiceşti intenţiile mamei. Voia să vîndă patefonul ca să încerce să-şi impună voinţa pentru

ultima oară faţă de Iosif, reuşind să-i stîrnească mînia sau, în adevăr, intenţiona cu banii obţinuţi să meargă opt zile la Kam, să le tragă o săpuneală funcţionarilor cadastrali în tot timpul cît o să stea acolo ? Încetul cu încetul vorbi despre patefon ca şi cum toţi s-ar fi obişnuit cu ideea să-l vîndă, singurul lucru incert încă fiind doar termenul cînd ar fi căzut de acord că se puteau lipsi de el.

— Nu ne-am gîndit niciodată la asta, zicea mama, dar avem două patefoane, pe cînd Iosif n-are nici măcar o pereche de sandale bune.

După trei zile luă obiceiul să-şi facă planuri de viitor, ţinînd seama de vînzarea patefonului, aşa cum procedase cu ipoteca pe cele cinci hectare, cu inelul domnului Jo şi, mai ales, un timp mai îndelungat, cu stăvilarele.

— În situaţia noastră, un patefon este şi aşa prea mult, darmite două... Nimeni n-ar crede... Te miri cum de nu ne-am gîndit niciodată...

De altfel curînd nu le mai mărturisi clar ce destinaţie voia să dea banilor pe care i-ar fi obţinut din vînzarea patefonului. La început intenţiona, spunea, să se ducă la Kam cu ei „să le zică de mama focului". Dar se răzgîndi foarte repede. Mărturisi că patefonul valora numai el singur, cît maşina B. 12, sau cel puţin jumătate din cît ar costa acoperişul bungalow-ului, sau preţul unei călătorii de cincisprezece zile la hotelul Central. Călătorie, care — ceea ce nu pomenea — i-ar fi îngăduit poate să vîndă a doua oară diamantul domnului Jo.

Iosif, el, n-avea nici o părere despre vînzarea patefonului, nici despre orice se petrecea în partea asta a lumii. Nici nu consimţea, nici nu se împotrivea să fie vîndut. Totuşi, într-o zi, poate sîcîit de pălăvrăgelile mamei, sau mai degrabă fiindcă se plictisea, se hotărî să se ducă la Ram să-l vîndă. Pe cînd dejunau, puţin înainte de a se scula de la masă, anunţă :

— Mă duc să-i fac de petrecanie patefonului.

Mama nu-i răspunse, dar îl privi cu ochi înspăimîntaţi. Dacă admitea să-l vîndă, însemna că putea să se lipsească de el pentru că intenţiona să plece de acasă cît mai curînd şi definitiv. Însemna că ştia data plecării, că o cunoştea de cînd se întorsese la hotelul Central.

Iosif luă patefonul, îl băgă într-un sac, puse sacul în brişcă şi plecă în direcţia Ramului fără să dea nici o explicaţie despre cum avea de gînd să găsească un cumpărător. Uluit, caporalul a fost singurul care s-a uitat cum îşi lua valea ciudatul instrument al cărui sunet nu-l auzise nici măcar o dată.

Aşa patefonul părăsi bungalow-ul fără să stîrnească un cuvînt de regret din partea nici unuia din ei. Iosif se întoarse seara cu sacul gol şi, cînd se aşezară la masă, îi întinsese mamei o bancnotă.

— Uite, zise Iosif, l-am vîndut ticălosului ăla de taica Bart, făcea cel puţin dublu, dar n-am avut încotro.

Mama luă bancnota, se duse şi-o ascunse în camera ei, apoi se întoarse în sufragerie. Pe urmă servi masa, şi totul se petrecu întocmai ca de

obicei, numai că mama nu puse gura pe nimic. La sfîrşitul mesei, îi vesti :

— N-am să mă duc la Kam să-i văd pe ticăloşii ăia de la cadastru, deoarece o să fie la fel ca la bănci, o să păstrez banii.

— Aşa-i cel mai bine, consimţi foarte blajin Iosif.

Mama se străduia să vorbească liniştită. Dar fruntea îi şiroia de sudoare.

— Ar fi cu totul inutil să mă duc la Kam, reluă, o să-i păstrez pentru mine.

Pe neaşteptate, izbucni în plîns.

— Pentru mine, măcar o dată, numai pentru mine.

Iosif se sculă şi se pironi în faţa ei.

— La naiba, iar începi ?

Vorbea blînd, în şoaptă, ca şi cum s-ar fi adresat numai lui. Ca şi cum certitudinea de neînlăturat a plecării lui, fericirea lui, întîmpina o piedică foarte dificilă, ascunsă, pe care ele n-o cunoşteau. Poate şi el trebuia compătimit. Mama păru surprinsă de tonul atît de blajin al lui Iosif. Îl privi stînd în picioare în faţa ei, cum o fixa stăruitor şi deodată se calmă.

— De ce ai vîndut patefonul, Iosif ? întrebă mama.

— Ca să nu mai avem nimic să vindem. Ca să fiu sigur că nu mai e nimic de vînzare. Dacă aş putea să dau foc bungalow-ului, la naiba, cum i-aş mai da foc !

— Mai e B. 12, observă Suzana.

— Dar cine o să conducă maşina ? întrebă mama.

Iosif nu răspunse.

— Tot o să ne rămînă „broasca rîioasă" de vînzare, reluă brutal Suzana. Şi chiar dacă nu vorbim de diamant, n-ai ce-i face... tot ne mai rămîne asta de vînzare.

Pentru prima dată de cînd se întorseseră din oraş pomeneau de diamant. Mama încetă să plîngă şi scoase diamantul din corsaj. De cînd se înapoiaseră, îl purta petrecut cu o sforicică în jurul gîtului, lîngă cheia de la cămară.

— Nu ştiu de ce-l mai păstrez, dacă valorează atît de puţin ! spuse cu ipocrizie.

— Pot să te întreb de ce porţi inelul la gît ? întebă Iosif. Ce, nu poţi să-l pui în deget, ca toată lumea ?

— L-aş vedea tot timpul, şi prea mă scîrbeşte, zise mama.

— Nu-i adevărat, murmură Suzana.

Chircit într-un colţ al sufrageriei, caporalul văzu pentru prima oară diamantul. Şi fireşte, neînţelegînd nimic, căscă îndelung. Nu se îndoia însă că împreună cu diamantul acela, el era totuşi singura lor avere.

12

— MĂ duse-sem la cinema, spuse Iosif Suzanei. Mi-am zis : mă duc la cinema să agăţ o femeie. Mi-era lehamite de Carmen, era cam aşa, ca şi cum m-aş fi

culcat cu o soră, cînd mă culcam cu ea, mai ales de data asta. De cîtva timp, parcă nu-mi prea plăcea să mai mă duc la cinema. Am băgat de seamă puţin timp după ce am sosit în oraş. Cînd mă duceam îmi plăcea, dar pînă mă hotăram să mă duc, nu mai era ca altădată. Ai fi zis că aveam totdeauna ceva mai bun de făcut. Ca şi cum îmi iroseam timpul şi nu trebuia să-l irosesc. Dar cum nu găseam altceva mai bun de făcut decît să merg la cinema, pînă la urmă mă duceam întotdeauna. Şi asta trebuie să-i spui, că îmi plăcea mai puţin la cinema. Poate, pînă la urmă, aş fi ajuns s-o iubesc chiar şi pe ea mai puţin. Cînd eram în sală, speram mereu, pînă în ultimul minut, c-am să găsesc ce-ar fi trebuit să fac în loc să fiu acolo şi c-o să-mi treacă prin cap înainte să înceapă filmul. Dar nu găseam. Iar cînd luminile se stingeau, şi ecranul strălucea, şi toată lumea tăcea, atunci eram ca altădată, nu mai aşteptam nimic, mă simţeam bine. Îţi povestesc toate astea, ca să-ţi aminteşti bine de mine şi de ce-ţi spun, cînd o să fiu plecat. Chiar dacă mama moare. Nu mai pot să fac altfel.

M-am înşelat. La cinema am întîlnit-o. Întîrziase, venise cînd luminile se stinseseră. Aş vrea să nu uit nimic şi să-ţi spun tot, tot, dar nu ştiu dacă am să izbutesc. N-am văzut-o bine imediat : „Ia te uită, o femeie, lîngă mine". Ca de obicei doar atît m-am gîndit. Nu era singură. Era cu un bărbat. Stătea în dreapta lui şi eu în stînga ei. La stînga mea nu era nimeni, stăteam pe ultimul fotoliu al rîndului. Acum nu mai mi-aduc aminte foarte bine, dar mi se pare că în timpul jurnalului

de actualităţi şi la începutul filmului, poate o jumătate de oră, am uitat-o. Am uitat că o femeie se află lîngă mine. Îmi amintesc foarte bine începutul filmului şi aproape de loc a doua jumătate. Cînd spun că o uitasem, nu este chiar adevărat. La cinema, n-am putut niciodată să uit că o femeie se află lîngă mine. Ar trebui să spun că ea nu mă împiedica să văd filmul. Cît timp trecuse de cînd filmul începuse ? Ţi-am spus, poate o jumătate de oră. Cum nu ştiam ce mă aşteaptă n-am dat atenţie amănuntelor ăstora şi regret, deoarece de cînd ne-am întors aici, în cloaca asta, am încercat mereu să-mi aduc aminte. Dar degeaba, nu izbutesc.

Iată, aşa a început. Deodată am auzit lîngă mine o răsuflare zgomotoasă şi regulată. M-am aplecat şi m-am întors spre fotoliul de lîngă mine. Era bărbatul care venise cu ea. Dormea. Îşi rezemase capul de fotoliu şi avea gura întredeschisă. Dormea ca unul mort de oboseală. Ea a observat că-l priveam şi se întoarse spre mine zîmbind. I-am văzut zîmbetul la lumina reflectată de ecran. „Totdeauna se întîmplă aşa", mi s-a adresat aproape cu voce tare, cu o voce destul de tare ca să-l poată deştepta pe tip. Dar tipul nu s-a trezit. Am întrebat : „Totdeauna-i aşa ?" Mi-a răspuns : „Totdeauna". Cînd surîsese, am găsit-o drăguţă, dar vocea mai ales era formidabilă. Imediat ce-a spus „Totdeauna", am dorit nespus să mă culc cu ea. Rostise cuvîntul ăsta cum nu-l auzisem nicicînd pronunţat aşa, ca şi cum nu înţelesesem niciodată ce voia să însemne înainte de a-l fi auzit spus de ea. Ca

şi cum mi-ar fi spus, fără să fie absolut nici o deosebire : „Te aştept de totdeauna". Am continuat amîndoi să ne uităm la film. Eu am reluat vorba : „De ce ? „Oh, fireşte, fiindcă nu-l interesează." N-am ştiut ce să-i mai spun. Un moment m-am străduit atît de mult să găsesc ceva, că n-am mai urmărit de loc filmul. Pînă la urmă mi-a fost lehamite să tot caut şi am întrebat-o ce mă interesa să ştiu : „Cine-i tipul ?" Atunci a rîs din toată inima, s-a întors spre mine, i-am văzut gura, dinţii, şi mi-am spus că după ce o să plece de la cinema cu tipul o să-i urmăresc. A căzut pe gînduri. Poate nu se hotărîse dacă trebuia să-mi răspundă, dar pînă la urmă mi-a spus : „E soţul meu". Am zis : „La dracu, soţul dumitale ?" Asta mi se părea respingător, soţul, şi să adoarmă la cinema lîngă ea ! Chiar mama, care e bătrînă şi a avut atîtea nenorociri, n-adoarme la cinema. În loc să-mi răspundă, a scos un pachet de ţigări din poşetă. Erau ţigări „555". Mi-a oferit una şi mi-a cerut foc. Imediat am fost sigur că mi-a cerut să-i aprind ţigara ca să mă vadă mai bine la lumina chibritului. Şi ea, a dorit straşnic, imediat, să se culce cu mine. Fără s-o văd, îndată ce mi-a cerut foc am ghicit că e o femeie mult mai în vîrstă ca mine, o femeie căreia nu-i e ruşine să dorească să se culce cu un tip. Pe neaşteptate, a început să vorbească în şoaptă, să nu-l deştepte pe tip : „Aveţi poate foc ?" pe cînd adineaori nu se ferise să-l trezească. I-am aprins un chibrit şi i l-am întins. Atunci i-am văzut mîinile, degetele lungi şi lucioase şi unghiile lăcuite, roşii. I-am văzut şi ochii : în loc

să se uite la ţigară, pe cînd şi-a aprins-o, mă privea. Buzele îi erau roşii, la fel de roşii ca unghiile. Văzîndu-le atît de aproape, am simţit ca şi cum m-ar fi izbit cineva pe neaşteptate. Ca şi cum fusese rănită la degete şi la gură şi-i vedeam sîngele, puţin din ce avea înăuntrul trupului. Atunci am dorit cu înflăcărare să mă culc cu ea şi mi-am spus c-am să-i urmăresc cînd o să iasă din cinema cu B. 12 şi o să aflu unde locuiau, şi că, dacă va trebui, am s-o pîndesc şi am s-o aştept tot timpul cît am să mai stau în oraş. Ochii îi scînteiau la lumina chibritului şi tot timpul cît a fost aprins m-au privit fără nici o jenă. „Sînteţi tînăr". I-am spus ce vîrstă am, douăzeci de ani. Am început să vorbim foarte încet. M-a întrebat cu ce mă ocup. I-am explicat că ne aflam la Ram, pînă-n gît în rahat, din cauza unei concesiuni cu care fusesem păcăliţi. Soţul ei fusese la Ram să vîneze, dar ea nu cunoştea localitatea. Se afla de puţin timp în colonie, de doi ani. Mi-am pus mîna pe a ei care era întinsă pe braţul fotoliului. Nu şi-a retras-o. Soţul ei stătuse mai mult în colonii, dar ea nu venise aici să-l întîlnească decît de doi ani. Mai întîi, mi-am pus mîna pe a ei. Înainte de a veni în oraş, fusese doi ani într-o colonie engleză, nu mai ştiu care. Pe urmă am început să-i mîngîi mîna, care era caldă pe podul palmei şi rece în exterior. În colonia aceea se plictisea tare, tare. De ce se plictisea ? Din cauza mentalităţii oamenilor. M-am gîndit la funcţionarii de la serviciul cadastral din Kam şi i-am spus că toţi cei din colonii erau nişte spurcăciuni. M-a aprobat surîzînd.

Nu mă mai uitam de loc la film, ocupat cum eram de mîna ei care încetul cu încetul, devenea fierbinte într-a mea.

Totuşi îmi amintesc că pe ecran, un bărbat se prăbuşise lovit în inimă de un altul, care aştepta asta de la începutul filmului. Mi s-a părut că-i recunosc pe oamenii aceia, dar aveam impresia că trecuse multă vreme de cînd îi văzusem. N-am simţit niciodată o asemenea mînă într-a mea. Era subţire, îi dădeam ocol cu două degete, şi, mlădioasă, mlădioasă, ca o aripioară. Pe ecran, o femeie plîngea din cauza bărbatului ucis. Trîntită pe el, plîngea-n hohote. Nu mai puteam să ne vorbim. Nu mai aveam putere. Alene, îi absorbeam mîna într-a mea. Era atît de fragilă şi îngrijită mîna aceea, că doreai nespus de mult s-o frîngi. Probabil o durea. Cînd o strîngeam prea tare, se ferea puţin. Tipul de lîngă ea dormea dus. Cînd femeia izbucni în plîns lîngă bărbatul omorît, mi-a spus în şoaptă : „E sfîrşitul filmului". Atunci ? „Sînteţi liber astă-seară ?" Auzi vorbă, dacă eram liber ! Mi-a spus să las totul pe seama ei şi că n-am altceva de făcut decît să-i urmez. Nu ştiu de ce, dar atunci mi-am pierdut cumpătul. Mi-a fost frică de lumina ce trebuia să se aprindă, frică s-o văd după ce-i mîngîiasem mîna, aşa cum făcusem, în întuneric. „Am s-o întind", m-am gîndit. Nu poţi să-ţi închipui ce frică mi-a fost. Asta era, frica de lumină, ca şi cum ne-ar fi făcut să nu mai existăm, sau să devină orice imposibil. Cred chiar că i-am lăsat mîna, sînt chiar sigur, deoarece ea mi-a luat-o din nou ; o pusesem pe braţul fotoliului

şi a sa, la rîndul ei, a acoperit-o pe a mea. Mi-a strîns-o, a încercat s-o acopere, fireşte fără să reuşească. Totuşi era ca o menghine şi nu mai puteam s-o întind. Mi-am spus că probabil era obişnuită să agaţe tipi, aşa, la cinema, şi trebuia s-o las în plata Domnului. Lumina s-a aprins din nou. Şi-a retras mîna. N-am îndrăznit s-o privesc imediat. Dar ea a îndrăznit, ea a făcut-o, şi eu, cu ochii plecaţi, am lăsat-o în voia ei. Tipul s-a trezit brusc, atunci cînd amîndoi ne sculaserăm. Era puţin mai în vîrstă ca ea, elegant, înalt, voinic. Mi s-a părut destul de frumos. Avea înfăţişarea nepăsătoare, binevoitoare, şi puţin îi păsa că dormise. Ştii, tipul de bărbat pe care îl vedem trecînd pe şosea : grăbit, vine într-o limuzină formidabilă, comandă un post de pîndă şi rămîne acolo numai o noapte, tocmai timpul să ucidă un tigru, pentru că are cu el treizeci de gonaşi pe care i-a comandat prin telefon lui taica Bart, de la un mare hotel din oraş. Iată, mi-am zis, ăsta-i genul bărbatului. „Pierre, a spus femeia, tînărul este un vînător din Ram. Cunoşti Ramul ?" El s-a gîndit : „Cred că am fost acolo, acum doi ani". M-am simţit în siguranţă. „Pierre, am putea să ne petrecem seara cu el ?" „Fireşte." Trebuie că şi-au mai spus ceva, dar acum vorbeau foarte încet, cu spatele la mine, şi n-am putut s-aud. De altminteri n-aveam chef să-i aud. Am ieşit agale din cinema, o dată cu mulţimea. Mă aflam în urma ei. Avea un corp zvelt, voinic chiar, cu o talie subţirică. Părul îl purta scurt, ciudat coafat, de o culoare obişnuită.

Ne-am oprit lîngă o mașină splendidă, un torpedo Delange, de opt cilindri. Tipul s-a întors spre mine : „Urcaţi ?" I-am spus că am maşina mea şi o să-i urmez. Era mai degrabă amabil. Lăsa impresia că socotește firesc să mă aflu acolo. Ea, pentru moment, nu-mi mai acorda atenţie, ca şi cum ne cunoşteam de totdeauna. M-a întrebat : „Unde-i maşina ? Aţi putea s-o lăsaţi aici, o să ne urcăm toţi într-a noastră". Am primit. Am spus că mă duc s-o garez în piaţa Teatrului, deoarece staţionarea înaintea cinematografelor era interzisă după spectacole. B. 12 se afla la cîţiva metri de limuzina lor Delange. Cînd a văzut că mă îndrept spre B. 12, bărbatul a venit lîngă mine : „Pentru numele lui Dumnezeu, asta e ?" A adăugat că o observase mai înainte, cînd veniseră la cinema şi că nu văzuse niciodată una la fel. Ea veni lîngă noi fără să se grăbească. „A văzut şi ea rabla asta", a spus tipul. Au privit-o amîndoi, el, serios, ea, visătoare. Ar fi putut să-şi bată joc, în adevăr ar fi putut, fiindcă trebuia să vezi ce caraghioasă arăta lîngă Delange-ul lor, părea o cutie veche de conserve. Dar nu, nu şi-au bătut joc de ea, ba mi s-a părut chiar că tipul a devenit mai amabil după ce a văzut-o. Am garat-o în piaţa Teatrului, m-am întors lîngă ei, pe urmă am plecat împreună în Delange-ul lor.

Aici începe noaptea cea mai extraordinară din viaţa mea.

M-am urcat în faţă şi ea s-a aşezat între noi doi. Nu ştiam unde mergem, nici cum o s-o scot la capăt cu ea, de vreme ce el era acolo. Dar stăteam lîngă ea, maşina gonea, tipul conducea straşnic. Mi-am spus că trebuie să las să se întîmple ce-o fi. Eram în şort şi cămaşă, cu pantofii mei de tenis şi ei erau foarte elegant îmbrăcaţi, dar cum părea să nu fi observat, asta nu mă stingherea. Văzuseră maşina B. 12, şi cred că fusese de-ajuns să înţeleagă restul, de pildă că n-aveam nici un costum. Erau oameni care trebuiau să înţeleagă lucrurile astea.

După ce am ieşit din oraş am început s-o doresc straşnic. Tipul părea grăbit să ajungă, încă nu ştiam unde. Conducea mai repede. Nu ne dădea nici o atenţie. Am simţit-o lipindu-şi de mine trupul crispat. Ţinea braţele în cruce, unul pe umerii lui, celălalt în jurul alor mei. Vîntul îi lipea rochia pe corp şi i-am ghicit forma sînilor aproape ca şi cum ar fi fost goală. Într-adevăr, părea voinică. Avea sîni frumoşi, mari, bine făcuţi. Puţin după ce am lăsat în urmă luminile oraşului, mi-a prins umărul cu mîna şi l-a strîns. Am crezut atunci că n-am să mă mai pot stăpîni, c-am să mă năpustesc asupra ei, dintr-o dată. Goneam straşnic, vîntul sufla tare, totul părea atît de uşor, ca într-un film. Cu mîna mi-a reţinut braţul din răsputeri şi cînd a fost sigură că n-am s-o fac, şi-a retras-o. Toată seara aşa s-a purtat.

Ne-am oprit la primul bar de pe şosea. „Să-i ardem un whisky", a zis tipul. Am intrat într-un mic bar, în fundul unei grădini. Era plin. Am crezut c-o să mîncăm acolo. Se făcuse zece. „Trei whisky", a comandat tipul. Îndată cînd a început să bea şi pe măsură ce bea, se interesa din ce în ce mai puţin de noi. Cînd l-am văzut

cum îşi bea whisky-ul, am început să-nţeleg. Pînă să-l bem şi noi, a mai comandat două numai pentru el. Le-a băut imediat unul după altul. Noi, nici nu-l terminasem pe primul. Un însetat, un tip care parcă n-ar fi băut de trei zile. Ea a văzut că eram foarte mirat şi mi-a surîs. Apoi mi-a şoptit : „Nu trebuie să-l bagi în seamă, e plăcerea lui". Tipul era simpatic, nu-şi dădea nici osteneala să vorbească, puţin îi păsa de tot, de ea, de mine, de toate şi bea cu o plăcere formidabilă. Toată lumea îl privea cum bea, nu se putea opri. Şi pe ea o priveau. Era foarte frumoasă. Vîntul îi răvăşise părul. Avea ochi foarte limpezi, poate cenuşii sau albaştri, nu ştiu. Ai fi zis că-i oarbă, sau mai degrabă cu ochii ăştia nu vedea tot ce văd alţii, ci numai o parte din lucruri. Cînd nu se uita la mine, părea că nu vede nimic. Cînd mă privea, chipul i se lumina pe neaşteptate, apoi aproape imediat pleoapele i se închideau puţin, ca şi cum fusese prea mult pentru ochii ei. Cînd m-a privit la ieşirea din bar, am înţeles că am să mă culc la noapte cu ea, orice s-ar întîmpla şi că dorea tot atît de mult, cum îi plăcea tipului să bea.

Am pornit-o din nou. Nu vorbeam de loc, doar ea rostea uneori : „Atenţie la răspîntia aia", sau alteori el bombănea că circulaţia era prea intensă. Am străbătut încă o dată o parte din oraş şi el bodogănea atît, parcă ar fi trebuit musai să bată din nou străzile, deşi mi-am dat seama pe urmă că putea foarte bine să evite s-o facă. Am ajuns la un alt bar din cartierul portului. A comandat încă două whisky-uri pentru el

şi, de data asta, numai cîte unul pentru noi. Totuşi, era al treilea pe care-l beam şi începusem să mă cam chercheleSc. Şi ea era puţin. Bea cu plăcere. Mă gîndeam că în fiecare seară trebuia să-l urmeze aşa în toate barurile, uneori cu cîte un tip pe care-l găsise să bea cu el. Ieşind din bar, mi-a şoptit : „Noi trebuie să nu mai bem. Să-l lăsăm pe el să-şi facă cheful, n-avem ce-i face". Probabil dorea din ce în ce mai mult să se culce cu mine. În momentul cînd tipul se urca greoi în maşină, ea a profitat, s-a aplecat spre mine şi m-a sărutat pe gură. Atunci am crezut c-am să-i dau un ghiont tipului, o să-i iau volanul şi-am s-o întind cu ea. Aş fi vrut s-o fac imediat. Încă o dată trebuie c-a bănuit, m-a înghesuit şi m-a împins spre portieră.

Am plecat din nou. Tipul se cherchelise de-a binelea şi probabil că-şi dădea seama. Acum conducea mai puţin repede ; stătea aplecat pe volan să vadă mai bine, în loc să se rezeme pe banchetă. Încă o dată am traversat tot oraşul. Voiam să-l întreb de ce-l străbate aşa în lung şi-n lat mereu, dar cred că nici el nu ştia. Poate numai ca să prelungească traseul. Poate că nu cunoştea alte drumuri, nu cunoştea nimic altceva din colonie decît centrul oraşului şi barurile care-l înconjurau. Pe nesimţite, începea să mă sîcîie, mai ales că acum conducea în adevăr foarte încet. Apoi eram la cheremul lui, căci fără să ne întrebe dacă ne plăcea, ne comanda whisky-soda, doar fiindcă el avea chef. Ne-am oprit la un al treilea bar. De data asta a comandat martel, din nou fără să ne întrebe dacă asta

voiam să bem. Am spus : „Mi-e lehamite, puteţi să vă daţi pe gît martelul". Mă cuprinsese pofta să mă întorc acasă. Trecuse o oră de cînd plecasem de la cinema Eden şi vedeam că fîţîiala asta în adevăr nu se mai sfîrşea. „Iertaţi-mă, a rîs tipul, ar fi trebuit să vă întreb ce doriţi". A luat paharul meu cu martel şi l-a băut dintr-o duşcă. Am mai spus : „Şi apoi mă întreb de ce nu le beţi toate la acelaşi bar ?" Mi-a răspuns : „Sînteţi un copil, nu vă pricepeţi la nimic !" Asta a fost ultima frază cu înţeles care a rostit-o. A mai băut două marteluri, după al meu. Pe urmă, spatele i s-a încovoiat şi domol parcă s-a făcut mai mic. Şedea pe un scaun, aştepta. Părea foarte fericit. Am cerut femeii să plece cu mine şi să-l lase. Mi-a spus că nu putea s-o facă deoarece nu cunoştea de-ajuns pe patronii barului acela şi nu era convinsă c-o să-l ducă la el a doua zi dimineaţă. Am stăruit. A refuzat. Totuşi dorea din ce în ce mai mult să se culce cu mine. Se vedea aşa de bine, de parcă i-ar fi fost scris pe chip. S-a dus la el, l-a zgîlţîit cu blîndeţe şi i-a amintit că nu cinaseră încă şi era aproape unsprezece. El a scos o bancnotă dintr-un buzunar, a pus-o pe bar şi fără să aştepte restul s-a ridicat şi am plecat cu toţii.

Atunci a început să conducă foarte, foarte încet. Ea îi indica drumul, unde trebuia să cotească, pe ce stradă s-o ia. Mergeam ca într-un sirop. Eu, în timp ce-i arăta drumul, i-am ridicat rochia şi, agale, am început să-i mîngîi tot trupul. Ea se lăsa în voia mea. Tipul nu vedea nimic. Conducea. Era formidabil, o mîngîiam, acolo,

sub nasul lui şi nu vedea nimic. Chiar dacă ar fi văzut, cred că aş fi continuat s-o mîngîi, deoarece dacă ar fi spus ceva aş fi profitat să-l azvîrl din maşină. Am ajuns la un bar de noapte, un fel de bungalow înălţat pe stîlpi, unde se dansa şi se lua masa. Locul pentru dans se afla pe o latură. Pe cealaltă erau boxe unde se mînca. A garat Delange-ul sub bungalow şi am urcat. Ea îl sprijinea şi îl ajuta să urce scările. Era beat criţă. La lumină ea părea foarte tulburată şi istovită. Dar eu ştiam de ce : pentru că rîvnea cu patimă să se culce cu mine şi fiindcă o mîngîiasem în maşină. Îndată ce-am văzut că oamenii ne privesc cu o mutră ciudată, parcă bătîndu-şi joc de el, mi-a pierit cheful să-i fac de petrecanie. Ţineam cu el împotriva lumii întregi, afară de ea. În acelaşi timp, mi-era lehamite, nu poţi să-ţi dai seama în ce hal. Ea era atît de blîndă cu el şi el era molîu, molîu... Trecuse trei sferturi de oră de cînd părăsisem al treilea bar. Şi tot timpul o mîngîiasem. Asta nu se mai sfîrşea. Ea a ales o boxă care dădea spre pista de dans, în partea opusă intrării. El s-a prăbuşit pe o banchetă, uşurat formidabil că nu trebuia să mai conducă, să nu mai facă nimic, nici chiar să meargă. O clipită m-am întrebat ce căutam acolo, cu oamenii ăia, dar era prea tîrziu, n-aş mai fi putut s-o las singură. Totuşi mă sîcîia, pentru că era cu el atît de blîndă, atît de calmă, şi el atît de molîu, atît de molîu... Păşeam unul spre altul, ca înecaţi în siropul acela, de unde nu mai ieşeam. De două ore, de cînd plecasem de la cinema Eden, o căutam într-un tunel la capătul căruia se

afla şi ea mă chema cu ochii, cu sînii, cu gura, fără să pot izbuti s-o ating. S-a cîntat *Ramona*. Atunci, pe neaşteptate, am avut poftă să mă mişc, să dansez. Cred că, dacă n-ar fi fost nimeni pe pistă, aş fi dansat singur pe melodia *Ramonei*. Pînă atunci, credeam că nu ştiu să dansez şi deodată devenisem un dansator. Poate aş fi reuşit să dansez şi pe o coardă întinsă. Trebuia să dansez sau să-i fac tipului de petrecanie. Şi ştii, *Ramona* uneori e mai frumoasă decît credem. M-am ridicat. Am invitat-o pe prima femeie care era lîngă mine, acolo. O măruntică, destul de frumoasă. Dansînd cu ea, o doream atîta pe cealaltă, încît n-o simţeam pe micuţă în braţele mele. Dansam singur, cu o femeie de fulgi. Cînd m-am întors în boxă, am înţeles că eram foarte beat. Cu ochii mari, scînteietori, ea mă privea. Mai tîrziu mi-a spus: „Cînd te-am văzut dansînd cu alta, am strigat dar nu m-ai auzit". Am priceput că se simţea foarte prost, că era poate nefericită, dar nu ştiam de ce. Credeam că era din pricina lui, că, poate, pe cînd dansam, îi spusese ceva, îi făcuse reproşuri. Pe masă erau trei ouă cu maioneză. Tipul a luat cu furculiţa unul întreg, l-a băgat în gură şi l-a înfulecat. Maioneza i se prelingea din gură, în dîre, pînă pe bărbie, dar nu simţea. L-am luat pe al meu, ca şi el, întreg, înfigînd furculiţa şi, la fel, l-am băgat în gură. Ea izbucni în rîs. Tipul rîse şi el, atît cît mai putea, şi atunci a fost ca şi cum ne cunoşteam toţi trei de-o veşnicie. Tipul a spus domol, cu gura plină de ou: „Îmi place tipul ăsta!" Şi a comandat şampanie. De cînd dansasem cu micuţa, ea părea că se hotărîse să facă ceva. Am înţeles ce voia cînd a adus şampania, după felul cum l-a servit pe tip. I-a umplut vîrf paharul şi, cu sticla în mînă, a aşteptat să-l bea. El s-a repezit la pahar. Atunci s-a servit şi ea, mi-a pus şi mie, şi l-a servit din nou pe el. Pe urmă încă o dată a aşteptat, cu sticla în mînă, să termine de băut al doilea pahar. Apoi l-a mai servit o dată, de data asta numai pe el. De patru ori la rînd. O priveam fără să pot face un gest. Am înţeles că se apropia momentul cînd o să fim împreună numai noi.

Ni s-au adus trei porţii de peşte prăjit cu nişte bucăţi rotunde de lămîie deasupra. Împreună cu ouăle cu maioneză, asta a fost tot ce ni s-a servit de mîncare. Se făcuse miezul nopţii. Saloanele erau atît de pline că nu se mai servea decît de băut. Tipul a mîncat jumătate din porţia lui de peşte prăjit, pe urmă a adormit. Mi-am băut şampania şi i-am mai cerut. Am mîncat toată porţia mea de peşte prăjit şi apoi pe a ei care mi-a dat-o. De cînd sînt nu-mi fusese niciodată atît de foame, nici atît de sete, şi nu dorisem atît de mult să am o femeie.

Deodată ochii ei se măriră şi mîinile prinseră să-i tremure uşor. S-a ridicat, s-a aplecat deasupra mesei pe care zăcea capul tipului şi ne-am sărutat. Cînd s-a ridicat, buzele îi erau pale şi eu simţeam în gură gustul de migdale al rujului ei de buze. Tremura mereu. Dar tipul dormea buştean.

Ne aplecam deasupra mesei şi ne sărutam. „Ne privesc", spunea. Puţin îmi păsa.

Tipul se trezea uneori. Bănuiam cînd se trezea : bombănea, îl treceau fiorii şi tot trupul i se zgîlţîia ; aveam timp să ne separăm înainte de a înălţa capul. „Ce-nvîrtim pe aici ?" Ea i-a răspuns foarte blajin : „Nu te necăji, Pierre, aşa-i totdeauna". A mai băut şi a adormit din nou. Noi ne aplecam şi ne sărutam deasupra mesei, deasupra capului său enorm cu ochii închişi. Va să zică tot timpul cît dormea, rămîneam cu buzele lipite fără să ne putem desprinde. Nu ne atingeam decît cu buzele. Ea tremura mereu. Chiar gura ei într-a mea tremura. El se trezea. „Cel puţin să avem ce să bem". Vorbea cu o voce foarte domoală, anchilozată. Ea îi turna şampanie. În adevăr, era beat turtă, şi cînd dormea, s-ar fi zis că se descătuşa de o durere formidabilă, de o durere care aţipea în acelaşi timp cu el şi reîncepea imediat ce deschidea ochii. M-am întrebat dacă nu bănuia ce facem. Dar nu cred, cred că ce nu putea suporta era să se trezească, ce nu-i plăcea de loc era să vadă din nou luminile, să audă orchestra şi să vadă oamenii dansînd pe pistă. Se trezea, deschidea ochii cîteva clipe, bombănea domol, nu înţelegeam ce anume, şi capul îi cădea din nou pe masă. „Pierre, stai bine aici. Ce mai vrei ? Dormi şi nu te necăji". Atunci poate a surîs : „Ai dreptate, Lina, eşti drăguţă". Se numea Lina, el mi-a spus. Ea îi vorbea cu o blîndeţe extraordinară. Acum cînd o cunosc, cred că n-o făcea numai să-l calmeze ca să ne putem săruta, ci deoarece avea pentru el multă afecţiune şi poate încă îl mai iubea. De fiecare dată cînd încerca să se trezească, îi turna şampanie în pahar. O înghiţea ca o prăpastie. Pătrundea în el ca în nisip. Nu bea, îşi turna şampanie în corp. Îi cădea din nou capul pe masă. Ea se apleca şi ne sărutam. Nu mai tremura. Cu părul răvăşit şi buzele pale, nu mai era frumoasă decît pentru mine, care-i mîncasem rujul şi-i stricasem coafura. O stăpînea o fericire formidabilă, nu ştia ce să mai facă, avea o înfăţişare obraznică. Tipul mormăia. Ne depărtam. Tipul se trezea : „Aş vrea whisky". I-a spus, îmi amintesc foarte bine : „Ceri întotdeauna imposibilul, Pierre. Nu ştiu unde-i chelnerul. Ar trebui să mă duc să-l caut". Tipul a răspuns : „Nu te deranja, Lina, sînt un bădăran". Oamenii ne priveau. Nu cred că erau unii care rîdeau. Cei de lîngă masa noastră, unde se afla micuţa pe care o invitasem la dans, încetaseră să mai vorbească între ei şi se uitau numai la noi.

Tipul a vrut să urineze. S-a ridicat cu greutate. Ea l-a luat de braţ şi l-a ajutat să traverseze toată sala. Cînd o străbăteau, el a bombănit straşnic : „Ce bordel", a strigat atît de tare că a acoperit orchestra. Ea îi vorbea la ureche. Fără îndoială, căuta să-l calmeze. Cît au lipsit am băut mai multe cupe de şampanie, poate patru, nu mai ştiu. O sărutasem atît, că eram mort de sete. Şi-o doream cu atîta patimă, că-mi ardea tot corpul.

Acolo, stînd singur, mă gîndeam că sînt pe cale să mă schimb pentru totdeauna. Mi-am privit mîinile şi nu le-am mai recunoscut, îmi crescuseră alte mîini, alte braţe decît acelea care le aveam pînă atunci. În adevăr, nu mă mai recunoşteam. Mi se părea că numai într-o noapte de-

venisem inteligent, că pricepeam în sfîrşit toate lucrurile importante pe care le observasem pînă atunci fără să înţeleg cu adevărat. Fireşte, nu cunoscusem niciodată oameni ca ei, ca ea şi de asemenea ca el. Dar nu era numai din pricina lor. Ştiam prea bine : erau atît de liberi, atît de copleşiţi de libertate, mai ales fiindcă aveau mulţi bani. Nu, nu era numai din cauza lor. Cred că se întîmpla aşa, mai întîi, pentru că doream o femeie cum niciodată încă nu dorisem o femeie, şi, pe urmă, deoarece băusem şi eram beat criţă. Toată inteligenţa asta, de care mă simţeam stăpînit, exista probabil în mine de multă vreme. Mişmaşul de dorinţă şi alcool îi dăduse naştere. Dorinţa pătimaşă m-a făcut ca puţin să-mi pese de simţămintele mele, chiar de ce simţeam pentru mama şi să-nţeleg că nu mai merita să-mi fie teamă, deoarece, uite, pînă atunci crezusem în adevăr pînă peste cap în dragostea ce-i purtam şi mi-era frică. Alcoolul m-a făcut să văd clar un lucru evident : eram un om crud. De totdeauna, mă pregătisem să fiu un om crud, un om care şi-ar părăsi mama într-o bună zi şi s-ar duce să înveţe să trăiască, departe de ea, într-un oraş. Pînă atunci îmi fusese ruşine, pe cînd acum înţelegeam că tocmai omul ăsta crud avea dreptate. Îmi amintesc, m-am gîndit atunci, că dacă o părăsesc, o s-o las în ghearele funcţionarilor din Kam. M-am gîndit la funcţionarii din Kam. Mi-am spus că într-o zi trebuie să-i cunosc foarte de aproape. Că ar trebui într-o zi să nu mă mai mulţumesc să-i cunosc ca pe cîmpie, după ticăloşiile pe care le făceau, ci să mă vîr chiar în

matrapazlîcurile lor, să le cunosc ticăloşiile fără să sufăr, şi să-mi păstrez toată răutatea ca să-i ucid mai bine. Ideea că trebuia să ne întoarcem pe cîmpie mă obseda... Îmi amintesc, am tras o înjurătură în gura mare, să mă conving că, în adevăr, eu eram acolo şi mi-am spus că se sfîrşise : m-am gîndit la tine, la ea, şi mi-am zis că s-a terminat cu tine, cu ea. N-aş mai fi putut niciodată să devin din nou un copil, chiar dacă ea moare, da, mi-am spus, chiar dacă ea moare, o să plec.

S-au reîntors. Ea îl ţinea de braţ, şi el, istovit, de efortul pe care-l făcuse traversînd sala la ducere şi la întoarcere, se împleticea. Dacă cineva şi-ar fi bătut joc de el sau i-ar fi zis cine ştie ce, i-aş fi sfărîmat botul. Mă simţeam mai legat de el — care era atît de liber fiind în acelaşi timp atît de beat — decît de toţi acei de acolo şi care nu se îmbătaseră. Toţi păreau să fie fericiţi, afară de el. Ea, ea care-l îmbătase ca să ne putem săruta liniştiţi, ea îl sprijinea cu atîta afecţiune şi înţelegere, ca şi cum ar fi fost victima celorlalţi, a acelor care nu erau beţi. Cînd ea s-a întors, a văzut imediat că sticla e goală, s-a ridicat şi s-a dus să-i spună chelnerului — care se afla în cealaltă parte a dancingului — să mai aducă una. Chelnerul întîrzia. Ea a început din nou să tremure. Îi era frică să nu se dezmeticească. M-am dus să caut chelnerul. Mergeam ca prin vată. Am adus o sticlă de Moët. Acum simţeam că se apropie momentul. I-a mai turnat încă trei cupe de şampanie. Adormea din nou şi ea îl trezea ca să-l facă

să bea. Se apropia tot mai mult momentul cînd trebuia s-o ştergem. După ce băuse, îi cădea iar capul pe masă. Am spus : „S-o întindem". „Dacă nu se trezeşte în zece minute, plecăm", mi-a răspuns. Atunci i-am zis : „Dacă se trezeşte, îi fac de petrecanie". Dar era imposibil să se mai trezească. Cred că dacă s-ar fi trezit, e adevărat, aş fi tăbărît pe el ; căci ajunseserăm la limita a ceea ce puteam face pentru el, pentru un altul decît noi. Cînd ea a fost sigură că nu se mai trezeşte, l-a luat de umeri şi l-a făcut să alunece pe banchetă ca să stea lungit. Pe urmă i-a descheiat haina şi i-a luat portofelul. Apoi s-a ridicat şi a chemat chelnerul. Chelnerul nu venea. A trebuit să mă duc să-l chem încă o dată. „Lăsaţi-l să doarmă, i-a spus, cînd o să se trezească duceţi-vă şi căutaţi un taxi. Iată adresa pe care s-o daţi şoferului". I-a întins bani şi o carte de vizită. Chelnerul a refuzat banii şi a spus că trebuie să întrebe maître d'hôtel-ul, deoarece nu ştia dacă putea să rămînă acolo, culcat pe banchetă tot restul nopţii, pe cînd atîţi clienţi aşteptau să ocupe o masă. Nu puteam face nimic împotriva chelnerului, nu-l puteam forţa să accepte. A trebuit să mai aşteptăm pînă s-a dus să cheme maître d'hôtel-ul. „E aglomeraţie, a spus maître d'hôtel-ul, nu se poate lăsa o masă ocupată numai de el singur." Am crezut că ea o să izbucnească în plîns. Eu îl şi simţeam pe maître d'hôtel în mîinile mele, îi şi simţeam gîtul între degete. Ea a scos mai multe bancnote din portofel. „Vă achit masa pentru toată noaptea." A pus mai multe bancnote în mîna maître d'hôtel-ului. A

primit. Ea l-a mai privit pentru ultima oară pe tip şi am coborît. Imediat, cînd am ajuns în maşină, sub bungalow, m-am năpustit pe bancheta din spate şi am sărutat-o. Deasupra capetelor noastre, orchestra cînta mereu şi auzeam tropăitul dansatorilor. Pe urmă am luat volanul limuzinei Delange şi am plecat la un hotel pe care mi l-a indicat. Am stat acolo opt zile.

Într-o seară mi-a cerut să-i povestesc viaţa mea şi de ce părăsisem cîmpia. I-am pomenit de diamant. Mi-a spus să mă duc imediat să-l aduc ; că mi-l cumpără ea. Cînd m-am întors la hotel Central să vă iau, l-am găsit din nou în buzunarul meu.

13

PLECAREA lui Iosif se apropia. Uneori, mama se ducea la Suzana în miezul nopţii şi-i vorbea despre el. Pînă la urmă, tot gîndindu-se la asta, se întreba dacă totuşi n-ar fi fost mai bine să plece.

— Nu ştiu cum să-l împiedic, se jeluia mama, cred că n-am dreptul s-o fac, deoarece nu văd cum ar scoate-o altfel la capăt.

Nu vorbea despre plecarea lui Iosif decît noaptea şi numai cu Suzana. După orele cînd îşi făcea socotelile, fiind de faţă numai caporalul, găsea curajul să pomenească despre Iosif. În timpul zilei îşi mai făcea poate iluzii, dar în mijlocul

nopţii, nu, devenea lucidă şi putea să vorbească liniştită.

— Dacă-mi poartă pică, zicea, trebuie că are dreptate. Singurul lucru bun care ar putea să vi se-ntîmple, ar fi să mor. Serviciului cadastral i-ar fi milă de voi. Aţi putea s-o vindeţi şi aţi pleca.

— Unde să plecăm ? întreba Suzana.

— La oraş, Iosif o să găsească de lucru. Tu o să te duci la Carmen, aşteptînd să găseşti pe cineva cu care să te măriţi.

Suzana nu răspundea. Mama pleca aproape imediat după ce azvîrlea mereu aceleaşi cuvinte. Fireşte ceea ce spunea o interesa puţin pe Suzana. Niciodată pînă atunci nu i se păruse atît de bătrînă şi zănatecă. Iminenţa plecării lui Iosif o surghiunea, cu neliniştele şi scrupulele ei, într-un trecut fără interes. Numai Iosif avea importanţă. Ce i se întîmplase lui Iosif. Suzana era mai tot timpul cu el, de cînd se întorseseră în cîmpie. Cînd se ducea la Ram, în brişcă, de cele mai multe ori o lua cu el. Totuşi de cînd îi istorisise ce i se întîmplase, adică după primele zile care urmaseră întoarcerii lor, îi vorbea foarte puţin. Dar cît de puţin îi vorbea, totuşi era mai mult decît mamei, pe care, se vedea prea bine, nu mai avea curajul s-o întrebe nimic. Ceea ce spunea nu solicita nici un răspuns. Vorbea numai fiindcă nu mai putea rezista dorinţei de a vorbi despre femeia aceea. Aproape totdeauna nu era vorba decît despre ea. Niciodată n-ar fi crezut că putea să fie atît de fericit cu o femeie. Zicea că toate pe care le cunoscuse înainte n-aveau

nici o însemnătate. Era convins că ar fi putut să stea cu ea în pat zile întregi. Atunci rămăseseră trei zile în şir şi făcuseră dragoste ; de abia mîncaseră cîte ceva şi uitaseră de toate. Dar în afară de el, se gîndea la mama. Pentru ea se întorsese din nou la hotetul Central, nu din pricina lipsei de bani.

Cu prilejul unei călătorii la Ram, Iosif îi mărturisise Suzanei că femeia o să vină să-l ia. El îi ceruse să aibă răbdare două săptămîni. N-ar fi putut să spună exact de ce : „Poate doream să revăd mizeria asta pentru ultima oară ca să fiu sigur". Acum nu putea să mai întîrzie. Se gîndise ce-o să se întîmple cu ele, dacă o să plece din cîmpie, se gîndise îndelung. În ce o priveşte pe mama nu-i vedea alt viitor în afara concesiunii. Era un viciu incurabil. „Sînt convins că în fiecare noapte se gîndeşte cum să-şi construiască din nou stăvilarele împotriva Pacificului, cu singura deosebire că acum sînt mai înalte, fie cu o sută de metri, fie cu doi metri, după cum se simte mai bine sau mai prost. Dar, mari sau mici, este obsedată de reconstruirea lor în fiecare noapte. Era o idee prea frumoasă". N-o să le poată uita niciodată, pretindea el. N-o s-o poată uita niciodată pe ea, sau mai degrabă tot ce suferise.

— E imposibil, ar fi ca şi cum aş uita cine sînt.

Nu mai credea că o să trăiască multă vreme, dar în pofida gîndurilor de altădată, acum socotea că nu mai avea mare importanţă. Cînd cineva doreşte atît de mult să moară, nu trebuia să fie împiedicat. De altfel, cît o să ştie că mama trăieşte, n-o să poată face nimic bun în viaţă, n-o

să poată întreprinde nimic. De cîte ori făcea dragoste cu femeia aceea, se gîndea la mama, la ea care nu se culcase cu nimeni de cînd murise tatăl lor, deoarece credea, ca o imbecilă, că n-avea dreptul, pentru ca ei, copiii săi, s-o poată face într-o zi. Îi spusese că fusese foarte îndrăgostită timp de doi ani de un funcționar al cinematografului Eden, chiar ea îi mărturisise, dar nu se culcase niciodată cu el tot din cauza lor. Îi vorbi despre Eden. De grozăvia care au fost acei zece ani pe care mama îi petrecuse cîntînd la pian la cinematograful Eden. Își amintea mai bine ca ea, fiindcă era mai mare. Mama însăși îi vorbise uneori.

Trebuise să înceapă să cînte pe neașteptate la pian, cînd locul de pianist la cinematograful Eden îi fusese oferit. Nu mai cîntase de zece ani, de cînd terminase Școala Normală. Îi mărturisise: „Uneori plîngeam văzîndu-mi mîinile atît de neputincioase în fața partiturilor, alteori îmi venea chiar să strig, să plec, să închid pianul". Dar încetul cu încetul digitația îi revenise. Cu atît mai mult, cu cît cînta mereu după aceleași partituri și directorul cinematografului Eden îi dăduse voie să exerseze dimineața. Trăia cu spaima de a fi concediată. Și dacă luase obiceiul să-și ia copiii cu ea la cinema, o făcea mai puțin fiindcă nu îndrăznea să-i lase singuri acasă, cît pentru a-i înduioșa pe cei de la direcție în ce privește soarta ei. Venea puțin înainte de începerea spectacolului, așeza niște pături pe două totolii, de fiecare parte a pianului și își culca

acolo copiii. Iosif își amintea foarte bine. Se aflase foarte repede și în timp ce sala se umplea, unii spectatori veneau lîngă fosa scenei să-i privească pe cei doi copii ai pianistei care dormeau. Deveniseră curînd un fel de atracție de care direcția nu era supărată. Mama le spusese: „Vin să vă vadă, pentru că sînteți atît de frumoși. Uneori, lîngă voi găseam jucării, bomboane". Mai credea și acum. Credea că fiindcă erau frumoși li se dădeau jucării. Iosif nu îndrăznise niciodată să-i dezvăluie adevărul. Ei adormeau imediat după ce se stingeau luminile și începea jurnalul de actualități. Mama cînta la pian două ore. Îi era imposibil să urmărească filmul pe ecran: pianul nu se afla pe același plan cu ecranul, ci mult sub nivelul sălii.

În zece ani, mama n-a putut să vadă un singur film. Totuși pînă la urmă, mîinile îi deveniseră atît de îndemînatice, că nu mai avea nevoie să se uite pe claviatură. Dar nu vedea niciodată nimic din filmul care se petrecea deasupra capului ei. „Cînd cîntam uneori, mi se părea că dormeam. Dacă încercam să privesc ecranul era îngrozitor, capul îmi vîjîia. Era un fel de clei negru și alb, care dansa deasupra capului meu, provocîndu-mi amețeală." O dată, o singură dată, dorința de a vedea un film fusese atît de mare, încît se prefăcuse bolnavă și venise la cinema pe furiș. Dar la ieșire un funcționar o recunoscuse și nu mai îndrăznise niciodată să lipsească. O singură dată în zece ani îndrăznise s-o facă. Timp de zece ani dorise să meargă la ci-

nema şi nu putuse să se ducă decît o singură dată pe ascuns. Zece ani dorinţa asta îi rămăsese atît de vie, pe cînd ea, ea îmbătrînea. Şi după zece ani fusese prea tîrziu, plecase în cîmpie.

Era atît de insuportabil să-ţi aminteşti de ea şi de vremurile acelea încît era preferabil — pentru el şi Suzana — ca mama să moară. „Va trebui să-ţi aminteşti de întîmplările astea, de Eden, ca să nu faci niciodată ce-a făcut ea." Totuşi, el o iubea. Credea chiar, spunea, că n-o să iubească niciodată vreo femeie, cum o iubea pe mama. Nici o femeie n-o să-l facă s-o uite. „Dar să trăieşti cu ea, nu, era imposibil."

Regreta, că nu putea să-i ucidă pe funcţionarii serviciului cadastral, înainte de a pleca. Citise scrisoarea pe care mama le-o adresase înainte de a o da şoferului de la autobuz, aşa cum îl rugase ; dar, după ce o citise, hotărîse să nu le-o mai expedieze şi s-o păstreze. Hotărîse s-o păstreze pentru totdeauna. Cînd o citea, simţea că devine cum i-ar fi plăcut să fie : gata să-i omoare pe funcţionarii din Kam, dacă i-ar fi întîlnit. Aşa dorea să rămînă toată viaţa, orice i s-ar fi întîmplat, chiar dacă ar fi devenit foarte bogat. Scrisoarea îi va fi lui mult mai de folos decît dacă ar ajunge vreodată în mîinile funcţionarilor din Kam.

Aşa că planurile lui Iosif chiar dacă trebuiau s-o facă să sufere, se făureau ţinînd seama de cît pătimise mama. Devenise răutăcios cu ea, numai ca să fie la fel cu funcţionarii din Kam.

Suzana nu sesiza toată greutatea cuvintelor lui Iosif, dar le asculta cu sfinţenie ca pe un imn adus curajului şi adevărului. Gîndindu-se din nou la ce-i spusese, observa cu emoţie că şi ea se simţea capabilă să se poarte în viaţă cum o sfătuise Iosif că trebuia să fie. Atunci înţelese că ce admira la Iosif avea şi ea.

În cele opt zile care au urmat după întoarcerea lor, Iosif a fost obosit şi trist. Nu se scula din pat decît să mănînce. Nu se spăla de loc. Apoi, începu din nou să vîneze de pe verandă păsări de baltă şi să se spele, în fiecare zi, cu multă grijă. Purta totdeauna cămăşi foarte curate şi se rădea în fiecare dimineaţă. Iată de ce mama înţelese că ora plecării se apropia. De altfel, văzîndu-l, oricine ar fi ghicit-o şi nimeni, nimic nu-l mai putea împiedica să plece. La orice oră din zi era pregătit.

Aşteptarea, cu totul, dură o lună. Mama, fireşte, nu primi nici un răspuns de la serviciul cadastral, nici chiar de la bancă. Dar acum totul îi era indiferent. Pînă la urmă n-o mai trezea nici pe Suzana să-i vorbească de Iosif. Poate chiar dorea să-l vadă plecat cît mai repede, dacă tot trebuia să plece. Probabil îi trecea vag prin minte gîndul că atît timp cît era acolo, n-ar fi putut să-i propună lui taica Bart să-i cumpere diamantul. Deoarece de cînd îi vînduse patefonul lui taica Bart, se gîndea mereu la el. Vorbea

despre el, de fapt nu vorbea decît despre el, de averea lui, de posibilităţile pe care le avea, cum şi-ar fi plasat ea banii în locul lui, în loc să facă trafic cu pernod etc. O făcea pentru a-şi menaja încă o dată o şansă pentru viitor ? Ea însăşi probabil nu ştia clar. Nu ştia nici ce-ar fi făcut cu banii, dacă ar fi reuşit să vîndă „broasca rîioasă" lui taica Barţ, după plecarea lui Iosif.

Unul din proiectele cele mai constante ale mamei fusese să poată înlocui într-o zi acoperişul de stuf al bungalow-ului printr-unul de ţiglă. Dar nu numai că nu reuşise niciodată, dar nu izbutise, în şase ani, să schimbe măcar vechiul acoperiş cu unul tot de stuf. Şi una din temerile ei, nu mai puţin constante, fusese ca nu cumva viermii să mănînce stuful, înainte ca ea să fi avut destui bani să-l înlocuiască. Dar, cîteva zile înainte de plecarea lui Iosif, temerile ei se realizară, căci o puzderie de viermi apăru în stuful putrezit. Încet, cu regularitate, viermii începură să cadă de pe acoperiş. Scîrţîiau sub picioarele goale, cădeau în ulcioare, pe mobile, în farfurii, în păr.

Totuşi, nici Iosif, nici Suzana, nici chiar mama nu făcură nici cea mai neînsemnată aluzie la ce se întîmpla. Numai caporalul se îngrijoră. Cum nu-i pria lenevia, se apucă să măture toată ziua pardoseala bungalow-ului, fără să mai aştepte să-i spună mama.

14

CÎTEVA zile înainte de plecare, Iosif încredinţă Suzanei ultima scrisoare a mamei adresată funcţionarilor din Kam. Ţinea s-o citească înainte de plecarea lui. Suzana o citi într-o seară pe ascuns, fără să ştie mama. Scrisoarea nu făcu decît să confirme spusele lui Iosif. Iată ce scrisese mama :

Domnule funcţionar cadastral,

Mă iertaţi că vă mai scriu. Ştiu că scrisorile mele vă plictisesc. Cum să nu ştiu ? N-am primit un răspuns de la dumneavoastră de luni de zile. De altminteri observaţi că a trecut mai mult de o lună de cînd nu v-am mai scris. Dar fără îndoială nici măcar n-aţi observat. Uneori îmi spun că nici nu-mi citiţi scrisorile şi le aruncaţi la coş fără să le deschideţi. Mă obsedează gîndul ăsta atît de mult, încît vedeţi, singura speranţă ce-mi rămîne este că o dată, măcar o dată, o singură dată, veţi reuşi să citiţi una din scrisorile mele, numai una singură. Măcar o singură dată, una dintre ele o să vă atragă atenţia, deoarece în ziua aceea, de pildă, n-aveţi nimic mai urgent de făcut. Pe urmă, cred, le veţi citi şi pe celelalte, pe acelea care vor urma după ea. Deoarece tot mi se pare că situaţia mea, dacă aţi cunoaşte-o bine, n-ar putea să vă lase complet nepăsător. Chiar dacă nu v-ar fi rămas — după ce aţi exercitat ani şi ani oribila dumneavoastră meserie — decît foarte

puţin suflet, cît de puţin să fie, tot mi-aţi lua în considerare situaţia.

Ce vă cer, ştiţi, este foarte puţin : să vă daţi acordul pentru a-mi concesiona definitiv cele cinci hectare de pămînt care înconjoară bungalow-ul meu. De altminteri, se află la hotarul concesiunii mele, care, o ştiţi bine, este perfect inutilizabilă. Acordaţi-mi deci acest mic avantaj. Cele cinci hectare să-mi aparţină definitiv, iată acum tot ce vă cer. Pe urmă aş putea să le ipotechez şi să încerc, pentru ultima oară, să construiesc o parte din stăvilarele mele. În continuare, am să vă spun de ce aş vrea să încerc să construiesc noi stăvilare, şi problema asta nu e simplă. Deşi nu vă place s-o mărturisiţi — fiind chiar în interesul dumneavoastră să n-o faceţi — vă cunosc toate obiecţiile : cele cinci hectare de pe deal nu formează decît un „tot" cu cele o sută de hectare din vale şi sînt tocmai destinate să creeze iluzii despre cele o sută de hectare ; ele servesc drept momeală să se creadă că tot restul concesiunii e la fel ca cele cinci hectare. Şi, în adevăr, în anotimpul secetos, cînd marea se retrage complet cine ar putea să creadă altfel ? Datorită acelor cinci hectare aţi putut atribui concesiunea de patru ori pînă acum unor concesionari diferiţi, unor sărmani nenorociţi care n-aveau de unde să vă dea şperţ. Foarte adesea vă amintesc aceste lucruri, în fiecare din scrisorile mele, dar ce vreţi să fac, nu obosesc niciodată repetîndu-vă mereu nenorocirea mea. N-o să mă obişnuiesc niciodată cu mîrşăvia dumneavoastră, şi cît o să trăiesc, pînă la ultima suflare, o să vă vorbesc de ea, totdeauna o să vă istorisesc cu amănunte ce mi-aţi făcut, ce faceţi în fiecare zi şi altora decît mine, şi asta calm, cu demnitate. Ştiu prea bine că dacă retrageţi cele cinci hectare de pe deal din suta de hectare, n-o să mai aveţi ce concesiona niciodată. N-o să mai fie loc acolo nici măcar din ce să-ţi încropeşti nenorocirea, nici măcar să-ţi construieşti un bungalow şi nici măcar atît cît să cultivi destul orez ca să ai cu ce te hrăni un an întreg. Căci, încă o dată, pe restul concesiunii nu trebuie să contezi. În timpul mareei celei mari din iulie, valurile Pacificului ling cocioabele ultimului sat de unde începe concesiunea şi cînd se retrag, lasă în urma lor nămol uscat pe care ar trebui să plouă mai mult de un an pentru a-l spăla de sare numai pînă la o adîncime de zece centimetri, cît au rădăcinile orezului la maturitate. Atunci — îmi veţi spune — unde se vor stabili victimele dumneavoastră ? Toate acestea le ştiu şi ştiu de asemenea că aţi risca să nu mai găsiţi nici o victimă. Dar cu tot neajunsul pe care-l veţi avea atribuindu-mi în concesiune definitivă cele cinci hectare, trebuie totuşi să aprobaţi. Ştiţi pentru ce le vreau. Am muncit cinsprezece ani, şi timp de cinsprezece ani mi-am sacrificat pînă şi cea mai neînsemnată plăcere pentru a cumpăra această concesiune de la guvernămînt. Iar în schimbul economiilor făcute în fiecare zi, timp de cincisprezece ani din viaţa mea, din tinereţea mea, dumneavoastră ce mi-aţi dat ? Un pustiu de sare şi apă. Şi m-aţi lăsat să vă dau banii. Banii aceştia vi i-am adus într-o dimineaţă, acum

şapte ani, vi i-am adus cu sfinţenie într-un plic. Era tot ce aveam. În dimineaţa aceea v-am dat tot ce aveam, tot, ca şi cum v-aş fi adus drept sacrificiu propriul meu trup, ca şi cum din corpul meu sacrificat trebuia să înflorească un viitor fericit pentru copiii mei. Şi banii ăştia i-aţi luat. Aţi luat plicul conţinînd toate economiile mele, toată speranţa mea, raţiunea mea de a trăi, răbdarea mea de cincisprezece ani, toată tinereţea mea, i-aţi luat ca şi cum ar fi fost firesc, şi am plecat, fericită. Vedeţi, momentul acela a fost cel mai glorios din toată existenţa mea. Ce mi-aţi dat în schimbul a cincisprezece ani din viaţa mea ? Nimic, vînt, apă ! M-aţi furat. Şi dacă aş reuşi să aduc la cunoştinţă aceste lucruri guvernămîntului general al coloniei, dacă aş avea posibilitatea să-l fac să afle, tot n-ar servi la nimic. Corul marilor concesionari s-ar ridica împotriva mea şi aş fi expropriată imediat. Şi probabil plîngerea mea înainte de a ajunge la guvernămîntul general, ar fi oprită de superiorii dumneavoastră ierarhici care sînt mai privilegiaţi, deoarece rangul lor le permite să fie mituiţi mai mult.

Nu, n-am nici o posibilitate, în privinţa asta, să vă fac vreun rău, o ştiu. De cîte ori nu v-am cerut să renunţaţi pentru mine la ticăloşiile dumneavoastră ? Să nu veniţi în inspecţie la mine, deoarece este inutil, fiindcă nimeni pe lume nu poate face să crească orice-ar fi, în sare, în apa mării. Căci nu numai (aş putea să repet lucrurile astea de o mie de ori, fără să obosesc) că mi-aţi dat un neant, dar veniţi regulat să-l inspectaţi. Spuneţi : „N-aţi făcut încă nimic anul

acesta ? Ştiţi regulamentul etc. ?" şi vă întoarceţi socotind că v-aţi îndeplinit misiunea, pentru care primiţi un salariu în fiecare lună. Iar cînd am încercat să construiesc stăvilarele, v-a fost frică, deoarece credeaţi că voi reuşi să cultiv ceva în pustiul ăsta ! Poate eraţi mai puţin mîndru ca de obicei. În această privinţă, vă amintiţi cum aţi şters-o cu coada între picioare, cum se spune, cînd fiul meu a tras un glonte în aer ? Toţi ne vom aminti cu plăcere, căci pe noi nimic nu ne poate bucura mai mult decît să vedem un om de teapa dumneavoastră spălînd putina cu coada-ntre picioare. Dar liniştiţi-vă în privinţa asta, e mai uşor să faci să reziste un stăvilar împotriva Pacificului decît să denunţi mîrşăviile dumneavoastră. A-mi cere să fac să crească orice ar fi pe concesiunea mea înseamnă a-mi cere să iau luna de pe cer şi o ştiţi prea bine, atît de bine încît inspecţiile dumneavoastră se mărgineau la o vizită de zece minute, în timpul cărora nici nu operaţi motorul maşinii. Vai ! Sînteţi foarte grăbit. Căci numărul concesiunilor este limitat şi alţii aşteaptă, cum am aşteptat şi eu. Şi dumneavoastră, dumneavoastră vă e teamă că pierdeţi beneficiul nenorocirilor pe care le provocaţi, vă e teamă că, dacă nu plec destul de repede sau nu crăp destul de repede, o să fiţi obligaţi să acordaţi o concesiune care poate fi cultivată unor nenorociţi ce nu vor putea să vă dea şperţ !

Dar în privinţa asta, vă rog, resemnaţi-vă. După mine, nimeni nu va veni aici. Aşa că aţi face mai bine să-mi acordaţi imediat ce vă cer. Căci dacă veţi reuşi vreodată să mă faceţi să plec, cînd

veţi veni să arătaţi concesiunea noului sosit, adică cele cinci hectare înşelătoare de pe deal, o sută de ţărani o să vină şi o să vă înconjoare : „Cereţi funcţionarului cadastral — vor spune ei noului concesionar — să vă arate restul concesiunii. Cînd ajungeţi acolo, băgaţi degetul în nămolul orezăriei şi gustaţi-l. Credeţi că orezul poate creşte în sare ? Sînteţi al cincilea concesionar. Ceilalţi au murit sau sînt ruinaţi". Şi nu veţi putea face nimic împotriva ţăranilor, căci dacă o să încercaţi să-i faceţi să tacă, o să vă trebuiască o escortă de poliţişti înarmaţi. Merită să-i faceţi să viziteze pămînturile în asemenea condiţii ? Nu. Atunci, din moment ce v-am avertizat, acordaţi-mi imediat cele cinci hectare de pe deal. Vă cunosc puterea, ştiu că ţineţi cîmpia în mîinile dumneavoastră în baza unei autorităţi ce v-a conferit-o chiar guvernămîntul general al coloniei. Ştiu de asemenea că tot ce cunosc despre mîrşăviile dumneavoastră şi ale tuturor colegilor, ale acelora care v-au precedat, ale acelora ce o să vă urmeze, ale guvernămîntului însuşi, tot ce cunosc (şi numai asta m-ar putea face să mor, ar face să moară orice om, nesuportînd o asemenea povară) nu mi-ar servi la nimic dacă aş fi singura care le-am aflat. Deoarece dacă un singur om cunoaşte greşeala altor o sută nu-i serveşte la nimic. Mi-a trebuit mult timp pînă am înţeles acest adevăr, dar îl ştiu acum pentru toată viaţa. Aşa că, de pe acum, sînt sute în cîmpie care vă cunosc şi poate două sute care vă cunosc ca mine, care vă cunosc foarte bine metodele şi modul cum procedaţi. Căci eu le-am explicat în-

delung şi cu răbdare cine sînteţi şi le-am întreţinut cu ardoare ura ce o poartă celor de teapa dumneavoastră. Astfel cînd întîlnesc vreunul în loc să-l salut — ca bineţe şi pentru a-i dovedi prietenia ce-i port — îi spun : „Ei, săptămîna asta n-au trecut pe aici cîinii de la cadastrul din Kam ?" Şi cunosc pe unii care de pe acum îşi freacă mîinile de bucurie la gîndul că într-o zi de inspecţie, ar putea să vă ucidă, pe voi pe toţi cei trei funcţionari ai serviciului cadastral din Kam. Dar liniştiţi-vă, îi potolesc, spunîndu-le : „Asta n-ar sluji la mare lucru. La ce-ar servi să ucizi trei şobolani, cînd în urma lor este o armată de şobolani ? Nu trebuie să începem aşa..." Şi le explic că atunci cînd veţi veni cu noul concesionar etc.

Observ că scrisoarea mea este foarte lungă, dar am toată noaptea înainte. Nu mai dorm de cînd cu nenorocirile astea, de cînd s-au prăbuşit stăvilarele. Am şovăit îndelung înainte de a vă pune la curent cu tot ce gîndesc, dar mi se pare acum că am greşit, că trebuia să vi le aduc la cunoştinţă mai curînd, căci ele vă puteau face să vă interesaţi de cazul meu. Altfel spus, ca să vă interesaţi de mine este necesar să vorbesc despre dumneavoastră. De ticăloşie, poate, dar de dumneavoastră. Şi dacă o să-mi citiţi scrisoarea asta, sînt sigură că o să le citiţi şi pe celelalte, pentru a vedea ce progres am făcut în cunoaşterea mîrşăviilor dumneavoastră.

Dacă acum lor n-o să le servească încă la nimic, tot o să vă ucidă într-o zi de inspecţie. Se prea poate să-mi slujească mie într-o bună zi. Cînd am să fiu singură, după ce fiul meu o să

plece, după ce fata mea o să plece, cînd voi fi singură şi atît de descurajată că n-o să-mi pese de nimic, atunci, poate înainte de a muri, o să doresc să văd cele trei cadavre ale voastre devorate de cîinii vagabonzi de pe cîmpie. În sfîrşit, o să se ospăteze ca lumea, o să aibă şi ei banchetul lor. Atunci, da, cînd am să mor, o să pot spune ţăranilor : „Dacă vreunul din voi vrea să-mi facă o ultimă plăcere înainte de a muri, să ucidă pe cei trei funcţionari cadastrali din Kam". Dar n-o să le spun decît la momentul potrivit. Deocamdată, cînd mă întreabă de pildă : „Dar cum au făcut plantatorii care au cumpărat pentru plantaţiile lor de piper cele mai bune din pămînturile noastre de la marginea junglei ?" le explic că dumneavoastră sînteţi acela, care, profitînd de faptul că ei n-au un titlu de proprietate, le-aţi vîndut plantatorilor străini. „Dar ce e aia un titlu de proprietate ?" mă întreabă ei. Le explic : „Nu puteţi să ştiţi. E o hîrtie care dovedeşte că eşti proprietarul terenului tău. Dar aşa cum păsările sau maimuţele din deltă n-au titlu de proprietate, nici voi n-aveţi. Cine oare vi le-ar fi putut da ? Cîinii de la serviciul cadastral din Kam au inventat asta pentru a putea dispune de pămînturile voastre şi să le vîndă".

Iată ce mă mulţumesc să fac pe această concesiune care nu poate fi cultivată. Îi spun caporalului. Le spun altora. Le-am spus tuturor acelora care au venit să construiască stăvilarele şi le explic neobosită mereu cine sînteţi. Cînd un copilaş moare, le spun : „Ce plăcere pentru cîinii ăia de la cadastrul din Kam !" „De ce le face plăcere ?" întreabă. Şi le spun adevărul : „Cu cît vor muri mai mulţi copii pe cîmpie, cu atît se vor depopula mai mult meleagurile astea şi «dreptul» de poprire al celor de la cadastru asupra pămîntului nostru va creşte". Nu le spun, după cum vedeţi, decît adevărul, şi în faţa unui copilaş mort sînt într-adevăr obligată s-o fac. „De ce nu trimit chinină ? De ce nu există un medic, un post sanitar ? Sau piatră-acră pentru a desăra apa în anotimpul secetos ? Şi de ce nu fac nici o vaccinare ?" Le spun de ce, şi chiar dacă adevărul depăşeşte capacitatea dumneavoastră de înţelegere, depăşeşte pretenţiile personale ce le aveţi asupra cîmpiei, adevărul pe care-l spun nu este mai puţin adevărat şi toată rîvna dumneavoastră îl pregăteşte să fie dezvăluit.

Dumneavoastră poate nu ştiţi, dar aici mor atît de mulţi copii mici că sînt îngropaţi în nămolul orezăriilor, sub colibe, şi chiar tatăl, cu picioarele, netezeşte pămîntul în locul unde şi-a înmormîntat copilul. Aşa că nimic nu lasă aici urma unui copil mort, şi pămînturile la care rîvniţi şi pe care le luaţi, singurele pămînturi bune de pe cîmpie, colcăie de cadavre de copii. Atunci, eu, pentru ca în sfîrşit morţii ăştia să servească la ceva, nu se ştie niciodată cînd, mult mai tîrziu, ca slujbă de înmormîntare sau dacă vreţi ca discurs funebru, rostesc aceste cuvinte pentru mine sacre : „Uite, asta le face plăcere cîinilor de la serviciul cadastral din Kam". Cel puţin să o ştie.

În adevăr, acum sînt foarte săracă şi — cum aţi putea să ştiţi ? — fiul meu, scîrbit de atîta

mizerie, o să mă părăsească probabil pentru totdeauna şi nu mai am curajul şi cred că n-am nici dreptul să-l reţin. Sînt atît de tristă că nici nu mai pot să dorm. De foarte mult timp îmi petrec nopţile copleşită de gîndurile astea. De atîta timp le tot frămînt şi nu foloseşte la nimic, încît pe nesimţite încep să nădăjduiesc că o să vină momentul cînd o să servească la ceva.

Şi dacă fiul meu o să plece pentru totdeauna, aşa tînăr cum este, şi cunoscînd toate lucrurile astea despre ticăloşia voastră, înseamnă, poate de pe acum un început. Îmi spun aşa ca să mă consolez.

Vedeţi, trebuie să-mi daţi cele cinci hectare de pe deal care înconjoară bungalow-ul meu. O să-mi spuneţi, dacă o să binevoiţi o dată să-mi răspundeţi : „La ce bun ? Cele cinci hectare nu vă ajung, şi dacă le ipotecaţi ca să construiţi noi stăvilare, şi ele vor fi la fel de şubrede ca primele". Vai ! oamenii de teapa dumneavoastră nu ştiu ce înseamnă speranţa. De altminteri n-ar şti ce să facă cu ea, n-au decît ambiţie şi nu-şi ratează niciodată „loviturile". V-aş răspunde în legătură cu stăvilarele mele : „Dacă n-aş avea nici măcar speranţa că stăvilarele mele o să poată rezista un an, atunci ar fi mai bine să-mi trimit imediat fata într-un bordel, să-l grăbesc pe feciorul meu să plece şi să fac să fie asasinaţi imediat cei trei funcţionari ai serviciului cadastral din Kam". Gîndiţi-vă ce-aţi face în locul meu ; dacă anul viitor n-am nici măcar speranţa asta, nici perspectiva unei noi înfrîngeri, ce-mi rămîne mai bun de făcut decît să pun să vă asasineze ?

Vai, unde sînt toţi banii pe care îi cîştigasem, pe care îi economisisem para cu para ca să cumpăr concesiunea ? Unde sînt acum banii ? În buzunarele voastre dinainte pline de aur. Sînteţi nişte hoţi. La fel cum copiii morţi nu pot învia, banii mei, tinereţea mea n-o să le mai am niciodată. Trebuie să-mi acordaţi cele cinci hectare sau într-o bună zi cadavrele voastre o să fie găsite în gropile ce se află de-a lungul drumului şi unde se îngropau de vii ocnaşii care lucrau la construcţia lui. Căci, vă repet pentru ultima oară, trebuie să trăiesc din ceva şi dacă n-am nici măcar speranţa, chiar foarte vagă, că voi putea reconstrui alte stăvilare, atunci le voi face din cadavre, chiar dacă sînt cadavrele demne de dispreţuit ale celor trei funcţionari cadastrali din Kam. Cînd n-ai nimic de mîncare, nu eşti mofturos.

Sperînd, totuşi, că îmi veţi răspunde, vă rog să primiţi, domnule funcţionar cadastral etc...

15

PE ŞOSEA, dinspre pod, se auzi cineva claxonînd îndelung. Un claxonat prelung. Era opt seara. Nimeni n-auzise sosirea maşinii, nici chiar Iosif. Probabil se oprise dincolo de pod, altminteri era imposibil, căci totdeauna cînd trecea o maşină pe el, se auzea zgomotul bîrnelor cărora le căzuseră cuiele din cauza căldurii. Şi cum nimeni n-o auzise venind,

se putea bănui că se afla acolo, înainte de pod, de cîtva timp. Poate ea nu fusese sigură imediat că se afla în apropierea bungalow-ului despre care-i vorbise Iosif. Trebuie că-l privise îndelung conturîndu-se în noapte, așa cum și-l închipuise doar pe jumătate construit, fără balustradă, și, în apropierea lămpii cu acetilenă care sclipea înăuntru, căutase firește să vadă silueta lui Iosif. Desigur acesta era bungalow-ul, pentru că acolo îl zărise pe Iosif, iar lîngă el se mai aflau alte două siluete din care una era a unei bătrîne. Probabil așteptase puțin înainte de a claxona. Mai așteptase, pe urmă claxonase brusc, lansase semnalul convenit între ei. Nu era o chemare timidă, nu, ci o chemare discretă, însă imperativă. De o lună de zile de opt sute de kilometri aștepta acel claxonat. Iar cînd ajunsese lîngă bungalow, o făcuse calm și așteptase, înainte de a apăsa pe buton, fiind, în același timp, convinsă că așa trebuia să facă.

Tocmai mîncau, cînd s-a auzit claxonatul. Iosif sări în sus, parcă l-ar fi lovit o puzderie de gloanțe în corp. Plecă de la masă, împinse scaunul la o parte, traversă salonul și coborî treptele bungalow-ului în fugă. Mama se sculă domol de la masă și — ca și cum ar fi trebuit să se poarte de-acum înainte față de ea însăși cu o extremă prudență — se întinse pe un șezlong în salon, cu fața spre ușa de la intrare. Suzana o urmă și se așeză lîngă ea într-un fotoliu. Erau aceleași gesturi ca în seara în care murise calul.

— Gata, rosti mama foarte încet.

Cu ochii pe jumătate închiși, privea fix în direcția de unde venise zgomotul claxonului. Dacă

n-ar fi fost foarte palidă, ai fi putut crede că moțăie. Nu spunea nimic și nu mișca măcar un deget. Șoseaua era în beznă. Erau probabil acolo, amîndoi, înlănțuiți, în întuneric. Iosif plecase de cîtva timp. Dar mașina nu demara. Suzana era convinsă că Iosif o să se urce din nou, măcar cîteva minute, să spună ceva mamei, poate nu ei, ci mamei, cu siguranță.

În adevăr, Iosif se întoarse. Se opri în fața mamei și o privi. Se împlinise o lună de cînd nu-i adresase un cuvînt din proprie inițiativă, de cînd poate nici n-o privise cu adevărat. Îi vorbi cu blîndețe.

— Plec pentru cîteva zile, nu pot să fac altfel.

Ea ridică privirile spre fiul ei, și, pentru prima oară, fără să geamă, fără să plîngă, îi spuse :

— Pleacă, Iosif.

Vocea îi era fermă dar răgușită, ca și cum pe neașteptate se îmbolnăvise. După ce mama vorbi, Suzana se uită la Iosif. De abia îl recunoscu. O privea fix pe mama și, în același timp, rîdea — se vedea bine, fără să se poată stăpîni — atunci cînd poate n-ar fi vrut. Venea din noaptea neagră, dar ar fi putut să se întoarcă de la un incendiu : ochii îi scînteiau, pe chip îi șiroia sudoarea și rîsul țîșnea din el ca și cum l-ar fi ars.

— Doamne, am să mă întorc, jur !

Nu se clintea și aștepta de la mama un semn, un semn oarecare, pe care ea nu putea să-l facă. Se zări pe drum un imens fascicol de lumină, cît vedeai cu ochii. Farurile tăiau drumurile în două și ai fi zis că de la ele își trăgea obîrșia, că dincolo nu mai exista nimic, nimic decît dogoarea

irespirabilă a unei nopţi de beznă. Ţîşnitura de lumină dezvăluia pieziş, măturînd progresiv, rînd pe rînd bungalow-ul, rîul, satele adormite şi, în depărtare, Pacificul, pînă cînd o nouă şosea se ivi acolo, în sens contrar cu prima. N-o auziseră cînd întorsese. Probabil era formidabilă maşina asta Delage de opt cilindri. În cîteva ore o să fie în oraş. Iosif o să conducă nebuneşte pînă la primul hotel, unde se vor opri. Acum fascicolul farurilor era îndreptat spre oraş. Pe acolo o să plece Iosif. Se întoarse. Fascicolul de lumină trecu prin faţa lui. Se crispă uluit. De trei ani, aştepta ca o femeie — pe tăcute, hotărîtă — să vină să-l ia de la maică-sa. Ea era acolo. Te simţeai acum la fel de rupt de el, ca şi cum ar fi fost nebun, sau, dacă nu nebun, cel puţin lipsit de o judecată obişnuită. Într-adevăr, era greu să-l priveşti pe acel Iosif care nu mai avea nici o legătură cu ele, pe acel mort-viu cum devenise pentru ele.

Se întorsese din nou spre mama şi rămăsese ţintuit în faţa ei, aşteptînd mereu gestul de împăcare, ce nu putea să-l facă. Iar el rîdea mereu. Chipul îi iradia o asemenea fericire, că nu-l mai recunoşteai. Niciodată înainte, nimeni, nici chiar Suzana n-ar fi putut crede că acel chip — atît de straşnic închis în el — o să fie capabil de a se dezvălui, de a se destăinui cu o asemenea neruşinare.

— La niaba, repeta Iosif, am să mă întorc. Îmi las totul baltă aici, chiar şi puştile.

— Nu mai ai nevoie de puştile tale ! Pleacă, Iosif !

Închisese din nou ochii. Iosif o luă de umeri şi începu s-o zgîlţîie.

— De vreme ce îţi jur, chiar dacă aş vrea să te las, n-aş putea.

Amîndouă erau convinse că va pleca pentru totdeauna. Numai el se mai îndoia.

— Îmbrăţişează-mă, zise mama. Şi pleacă !

Se lăsa zgîlţîită de Iosif, care începuse să ţipe :

— Peste opt zile ! Cînd o să terminaţi să mă sîcîiţi atît ? În opt zile o să mă întorc. Parcă nu m-aţi cunoaşte !

Se întoarse spre Suzana.

— Spune-i, ce naiba, spune-i !

— Nu te amărî, zise Suzana, peste opt zile o să fie aici.

— Pleacă, Iosif, rosti mama.

Iosif se hotărî să se ducă în camera lui să-şi ia cîteva lucruri. Automobilul aştepta mereu, acum cu farurile stinse. Ea nu mai claxonase a doua oară. Îi lăsa timp lui Iosif timpul lui ! Ştia că e greu. Ar fi aşteptat toată noaptea, cu siguranţă, fără să claxoneze încă o dată.

Iosif se întoarse încălţat cu pantofii de tenis. Purta un pachet cu rufărie, pe care desigur îl pregătise dinainte. Se repezi la mama, o ridică în braţe şi o sărută din răsputeri, pe păr. Nu se duse la Suzana, dar se strădui s-o privească, şi în ochi îi scînteia spaima şi poate şi ruşinea. Pe urmă, brusc, trecu printre ele şi coborî treptele scării alergînd. După puţin timp farurile se aprinseră pe şosea în direcţia oraşului. Pe urmă, maşina demară foarte încet, fără zgomot : farurile se deplasară, se îndepărtară, se îndepărtară mai mult,

lăsînd înapoi o porţiune tot mai mare de noapte şi curînd nu se mai văzu nimic.

Mama, cu ochii închişi, rămăsese în aceeaşi poziţie. În bungalow se aşternuse atîta linişte, încît Suzana putea să-i audă respiraţia hîrşîită şi neregulată.

Caporalul urcă însoţit de nevastă-sa. Văzuseră tot. Aduceau orez fiert şi peşte prăjit. Ca totdeauna, caporalul vorbi primul. Spuse că orezul şi peştele de pe masă se răciseră şi că adusese alte porţii. Soţia lui, care de obicei nu rămînea niciodată în bungalow, se chirci lîngă el într-un colţ al salonului. În sfîrşit, înţeleseseră ce se urzea după întoarcerea din oraş şi de pe acum spaima foamei li se citea în ochi. Aşteptau să li se dea o licărire de speranţă, că vor avea ce să mănînce în viitor. Fireşte pentru ei, o oră după plecarea lui Iosif, mama consimţi să vorbească. Îi privi şi se adresă Suzanei :

— Haide, termină de mîncat.

Se înroşise şi ochii i se împăienjeniseră. Suzana îi aduse o ceaşcă de cafea şi o pilulă. Caporalul şi nevasta lui o priveau aşa cum ea, acum o lună, privise calul. Mama bău cafeaua şi luă medicamentul.

— Nu poţi să ştii ce înseamnă asta, şopti.

— E mai puţin îngrozitor decît dacă murea.

— Nu mă plîng. Nu mai avea nimic de făcut aici, degeaba, nimic.

— O să revină uneori.

— Ce-i îngrozitor...

Gura i se crispă, ca şi cum i-ar fi venit să vomite.

— Ce-i îngrozitor, repetă, e că n-are nici un fel de şcoală, aşa că nu ştiu ce-ar putea să facă, nu ştiu...

— Ea o să-l ajute.

— El o s-o părăsească, o să plece totdeauna, de pretutindeni, cum a fugit de la toate şcolile unde l-am trimis... Numai cu mine a rămas mai mult.

Suzana o ajută să se dezbrace şi făcu semn caporalului şi soţiei lui că trebuiau să coboare. Numai cînd s-a culcat în pat a început să plîngă, cum nu mai plînsese niciodată pînă atunci, ca şi cum, în sfîrşit, cu adevărat — ar fi descoperit durerea.

— Ai să vezi, ai să vezi, strigă, tot nu-i deajuns. Ar fi trebuit, înainte de plecare, să descarce un cartuş cu alice în mine, fiindcă ştie atît de bine să tragă...

Chiar în timpul nopţii, mama a avut iar o criză de pe urma căreia era gata să moară. Dar nici asta n-a fost de-ajuns.

16

SUZANA se gîndea la Iosif. Nu din cauza acelei femei şi a plecării devenise cu totul alt om. Îşi amintea ce se petrecuse acum doi ani. Chiar în săptămîna care urmase după prăbuşirea stăvilarelor.

Atunci o mică maşină nouă, strălucitoare, se oprise înaintea bungalow-ului. Iosif ieşise din salon, urmat de Suzana şi de pe verandă privise maşina care se oprise. Un bărbat de statură mijlocie, brun, al cărui chip, adăpostit sub o cască colonială, părea micuţ, obişnuit — coborî din maşină. Purta o servietă sub braţ. Cu un pas hotărît o luă pe drumeagul ce ducea la bungalow. Era pe vremea celei mai înalte maree din iulie, perioada cînd oamenii de teapa lui îşi făceau apariţia. Atunci se suiau în maşină şi o porneau să inspecteze concesiunile de pe cîmpie. Pentru treaba asta li se dădea o diurnă însemnată şi, ca să li se uşureze sarcina, li se punea la dispoziţie şi o maşină. Niciodată nu luau autobuzul.

— Bună ziua, zise bărbatul. Mama dumneavoastră e acasă ? Aş vrea să-i vorbesc.

— Sînteţi funcţionarul cadastral ? întrebă Iosif.

Se afla lîngă verandă şi se uita cînd la Suzana, cînd la Iosif, cu un aer puţin surprins. Din cauza Suzanei, deoarece era prima oară cînd o vedea şi fiindcă se gîndea poate că nu era de neglijat ; şi a lui Iosif, desigur, pentru că afişa o bădărănie atît de evidentă, încît totdeauna şi pretutindeni dezorienta şi impunea, neliniştea. Suzana nu întîlnise niciodată pe cineva care să fi fost atît de puţin politicos ca Iosif. Nu ştiai niciodată — cînd nu-l cunoşteai — pe ce ton să-i vorbeşti, cum să te porţi cu el şi să-i risipeşti acea brutalitate în faţa căreia chiar cei mai siguri de ei îşi pierdeau cumpătul. Aplecat peste balustradă, cu bărbia în mîini, se uita la funcţionarul serviciului cadastral

şi, fără îndoială, acesta nu fusese niciodată privit cu o impertinenţă atît de senină.

— De ce vreţi s-o vedeţi pe mama ? întrebă Iosif.

Funcţionarul încercă să-i surîdă aproape amabil. Suzana recunoscu surîsul. Mai văzuse asemenea mutre în faţa lui Iosif. De atunci, le observase adesea la domnul Jo. Era zîmbetul fricei.

— E vremea inspecţiilor, explică binevoitor funcţionarul.

Iosif rîse atît de neaşteptat, parcă ar fi fost gîdilat.

— Inspecţie ? Veniţi să ne inspectaţi ? întrebă Iosif. Dacă vreţi să ne inspectaţi, nu trebuie să vă jenaţi. La dracu, puteţi să inspectaţi tot ce vreţi...

Funcţionarul aplecă atît de brusc capul de parcă ar fi primit o lovitură de ciomag.

— Duceţi-vă, reluă Iosif. Ce mai aşteptaţi ? Doar n-oţi avea nevoie de mama, ca să vă facă treaba, nu ?

Ce spunea Iosif îi făcea Suzanei impresia că-i foarte frumos. Auzise mult vorbindu-se despre funcţionarii cadastrali, de bogăţiile lor fabuloase, de puterea lor absolută, cvasidivină. Acela care se afla la picioarele lui Iosif îţi stîrnea rîsul. Trebuia să se abţină s-o cheme pe maică-sa, ca să nu-l vadă şi să izbucnească şi ea în rîs. O stăpîni dorinţa să se amestece în discuţie, să vorbească la fel ca Iosif.

— Haide, duceţi-vă de vreme ce vi s-a spus, zise Suzana.

— Dacă doriţi o barcă, putem chiar să vă împrumutăm una, adăugă Iosif.

Funcţionarul înălţă capul fără să înfrunte totuşi privirea lui Iosif. Pe urmă încercă să folosească din nou un ton foarte serios.

— Vă atrag atenţia că sînt aici într-o misiune oficială şi că în acest an expiră penultimul răgaz acordat mamei dumneavoastră ca să cultive o treime din concesiune...

Atunci mama apăruse, alarmată fireşte de zgomotul discuţiei.

— Ce s-a întîmplat ?

Dar îndată ce-l văzu pe bărbatul mărunţel, îl recunoscu. O făcuse să aştepte de zeci de ori în anticamera biroului său din Kam, şi îi trimisese pînă atunci poate cincizeci de scrisori.

Iosif se întoarse spre mama, făcu un gest cu mîna, ca şi cum ar fi vrut s-o oprească, şi cu o voce schimbată îi spuse :

— Lasă...

Era prima oară cînd se amesteca într-o problemă privind concesiunea. Îi vorbi cu o voce atît de sigură, de parcă hotărîseră împreună să intervină chiar el. Ea nu simţise pregătindu-se ceea ce era de pe acum primul semn al primăverii lui Iosif, noul său rol.

Funcţionarul cadastral nu-şi scosese casca în faţa mamei ; se mulţumise să mişte din cap şi să mormăie o salutare. Ea avea o înfăţişare obosită. Purta una din acele rochii ce nu pot fi descrise, ce-i veneau otova, pe care cam atunci începuse să o îmbrace, un fel de halat foarte larg, în care plutea ca o epavă. Pentru prima dată, de la prăbuşirea stăvilarelor, se pieptănase, şi coada sa căruntă, foarte strîns legată la capăt cu un elastic

dintr-o cameră de automobil, îi atîrna pe spate, naiv, comic.

— Ah ! zise mama, vă aşteptam, trebuia să veniţi, nu puteaţi întîrzia.

Iosif îi făcu încă o dată semn cu mîna să tacă. Era inutil să se mai necăjească să-i răspundă.

— Stăvilarele noastre au rezistat, zise Iosif. Avem o recoltă formidabilă, cum n-aţi văzut de cînd sînteţi !

Mama îşi privi feciorul, deschise gura, ca şi cum ar fi vrut să vorbească, fără să pronunţe totuşi nici un cuvînt. Pe urmă, brusc expresia feţei i se schimbă cu totul şi în cîteva clipe deveni voioasă, numai voioasă, alungînd orice oboseală.

Funcţionarul cadastral, buimăcit, se uită ţintă la mamă. Fără îndoială se aşteptase să-i vină în ajutor, să nu se lase şi ea dusă de nas.

— Nu înţeleg... Mi se spusese că n-aveţi noroc...

— Iacă, aşa-i, i-o tăie Iosif. Uitaţi-vă, noi avem mai mult noroc decît dumneavoastră. Dumneavoastră se vede cît de colo, n-aveţi noroc !

— Da, aşa-i, asta se vede imediat, aprobă Suzana.

Funcţionarul se făcuse roşu ca racul. Îşi trecu o mînă pe obraz, ca şi cum ar fi vrut să şteargă o palmă pe care o primise.

— N-am de ce să mă plîng, bîigui funcţionarul.

— D-apoi noi !... ripostă Iosif.

Rîdea din toată inima. Suzana îşi amintea perfect de momentul acela cînd se convinsese că

nu va întîlni poate niciodată un bărbat care să-i placă atît de mult ca Iosif. Alţii ar fi putut să creadă că era cam nebun. Bunăoară cînd se înverşuna fără nici un motiv să demonteze piesele maşinei B. 12, fireşte, ai fi putut crede. Mama se îndoia uneori. Dar ea, Suzana, ştia dintotdeauna că nu era nebun. Iar în faţa funcţionarului cadastral, ah ! cît de sigur era că-i sănătos tun, cît de bine găsise exact cum trebuia să se poarte ! De la înălţimea balustradei, cu pieptul gol, ameţit de propria-i descoperire şi cu o plăcere aproape indecentă, îl călca în picioare pe celălalt, gătit şi roşu pînă-n vîrful urechilor, îi sfărîma puterea aceea atît de indiscutabilă pînă atunci şi pentru toţi atît de înspăimîntătoare.

— Aş vrea să vorbim serios, zise funcţionarul cadastral. Chiar în interesul dumneavoastră...

— În interesul nostru ? Îl auziţi ? Vorbeşte de interesul nostru ! exclamă mama, întorcîndu-se spre ei, ca la teatru cînd vrei să subliniezi o replică.

Rîdea, rîdea şi ea. Iosif o ţinea captivă ca pe o pasăre. De altfel de la ea moştenise darul să rîdă aşa, de a putea dintr-o dată să rîdă chiar din aceleaşi motive, care în ajun, îl făcuseră să plîngă.

— La naiba, zise Iosif, noi vorbim cît se poate de serios. Dumneavoastră nu sînteţi serios. Dacă v-aţi face meseria ca lumea, v-aţi duce să ne vedeţi stăvilarele. O să spun caporalului să vă pregătească barca. Nu trebuie mai mult de şase ore să le vedeţi pe toate şi o să le vedeţi.

Funcţionarul îşi scoase casca şi îşi şterse fruntea. Stătea în arşiţa soarelui pe tăpşan şi nimeni nu-l invita să urce. Ştia de totdeauna, ştia chiar înainte de a fi început să fie construite, că stăvilarele nu vor rezista, că nu rezistaseră. Nu asta îl preocupa, ci numai cum să-i facă să nu mai hohotească, să oprească cu orice preţ această prăbuşire neaşteptată a întregei sale autorităţi, în faţa rîsului lor zănatec. Doar n-o să-l silească să coboare la stăvilare ! Căuta în zadar să evite această problemă, privea în toate părţile, căutînd o ieşire. Un şobolan. Evident nu era obişnuit să-şi vadă prestigiul pus la încercare. Nu găsea nimic.

— Caporal, strigă Suzana, pregăteşte barca, pregăteşte repede barca pentru domnul funcţionar.

Funcţionarul înălţă capul şi-i zîmbi hlizit Suzanei ca şi cum ar fi vrut să-i arate că o înţelege şi chiar o compătimeşte pe mama.

— Nu e nevoie, zise, ştiu că n-aţi avut noroc. Toate astea se ştiu în regiune. V-am atras totuşi atenţia, adăogă el pe un ton de reproş, întorcîndu-se spre mama.

— Stăvilarele mele sînt măreţe ! exclamă mama. Dacă există un Dumnezeu, el le-a făcut să reziste numai ca să ne dea prilejul să vedem ce mutră o să faceţi, dumneavoastră, cei de la cadastru... şi dumneavoastră sînteţi aici, aţi venit să ne-o arătaţi...

Suzana şi Iosif izbucniră în rîs. Era o fericire de necrezut s-o auzi pe mama vorbind aşa. Funcţionarul nu rîdea.

— Ştiţi prea bine că soarta dumneavoastră e în mîinile mele, mormăi.

De data asta încerca să folosească ameninţările. Iosif încetă să mai rîdă şi coborî cîteva trepte ale bungalow-ului.

— Dar a dumitale, soarta dumitale nu crezi că este în mîinile noastre ? Dacă nu cobori imediat la stăvilare, te zvîrl cu forţa în barcă şi o să crăpi de insolaţie înainte de a ajunge acolo. Acum dacă preferi, poţi s-o ştergi, dar iute...

Funcţionarul făcu prudent cîţiva paşi în direcţia drumului. Cînd fu sigur că Iosif nu-l urmează, se întoarse şi strigă cu o voce răguşită :

— Toate astea o să le trec într-un raport special, fiţi siguri.

— Vino să mi-o spui aici, vino ! urlă Iosif bătînd din picior ca şi cum ar fi fost gata să coboare în goană, pe cînd celălalt făcu în grabă înapoi patru sau cinci paşi, înainte de a înţelege că Iosif tot nu se mişcase.

— Bădărani ! strigă mama. Cîini ! Hoţi !

Veselă că îşi vărsase focul, descătuşată, întinerită, se întoarse spre Iosif :

— Asta-mi face bine ! îi spuse. Şi cîinii sînt mai buni !...

Pe urmă se îndreptă spre funcţionar, neputîndu-se stăpîni :

— Hoţi ! Asasini !

Funcţionarul nu se mai întoarse. Se ducea ţeapăn, cu paşi măsuraţi, spre maşina lui.

— Cu mine fac patru ! Sînt a patra pe concesiunea asta ! Toţi s-au ruinat sau au crăpat ! Şi ei se îngraşă !

— A patra ? exclamă Iosif uluit. La dracu, a patra, nu ştiam, nu mi-ai spus.

— Am aflat de curînd, explică mama, uitasem să-ţi spun.

Iosif rămase puţin pe gînduri căutînd ce era mai bine să facă. Găsi :

— Aşteaptă puţin.

Alergă în camera lui şi se întoarse înarmat cu puşca Mauser. Rîdea din nou. Mama şi Suzana, încremenite, îl priveau fără să îndrăznească să-i spună nimic. O să-l ucidă pe funcţionarul de la serviciul cadastru ! Totul o să se schimbe ! Totul o să se sfîrşească acum într-o clipă ! O să ia totul de la început ! Iosif propti patul puştii în umăr, o îndreptă spre funcţionar, ţinti bine şi, în ultimul moment, ridică ţeava spre cer şi trase în aer. Se aşternu o tăcere grea. Funcţionarul o luă la fugă din răsputeri spre maşina lui. Iosif izbucni într-un hohot de rîs zgomotos. Mama şi Suzana îl imitară. Funcţionarul fireşte îi auzea rîzînd, dar continuă să alerge de mama focului. Cînd ajunse la maşină se năpusti în ea şi, fără să arunce o privire spre bungalow, demară în viteză spre Kam.

De atunci, funcţionarul cadastral se mulţumea să le trimită „avertismente" scrise. Nu mai venise niciodată să-i inspecteze. S-ar fi putut crede că se va reîntoarce imediat după plecarea lui Iosif. Dar, fără îndoială, încă nu ştia că plecase.

Aşadar nimeni, nici măcar funcţionarul cadastral, nu se oprea înaintea bungalow-ului. Gloan-

ţele cu alice rămîneau în cartuşiera lui Iosif, inutile ; şi puşca Mauser, inocentă, fără stăpîn, atîrna prosteşte pe zidul camerei lui. La fel şi maşina B. 12 — „B. 12 sînt eu", spunea Iosif — peste care încetul cu încetul se aşternea praful şi rugina, zăcea, garată pentru totdeauna, între piloţii centrali, sub bungalow.

17

VÎNATUL cobora în cîmpie atras de răsaduri. Aşa se explică de ce în această epocă a anului treceau destule maşini cu vînători. De altfel în ultimii patru ani tot mai multe maşini străbăteau regiunea Ramului, care devenise din ce în ce mai renumită pentru locurile ei de vînătoare. Mai întîi se auzeau din depărtare motoarele care se încingeau pe drum, pe urmă zgomotul creştea, creştea tot mai mult, pînă ajungea în faţa bungalow-ului şi de acolo s-ar fi zis că se aşternea pe întreaga cîmpie. Maşinile treceau şi curînd — cînd traversau jungla spre Ram — nu se mai auzea decît îndelungul ecou al claxoanelor. Uneori se lăsau aşteptate ore întregi, şi atunci Suzana se întindea la umbra podului.

Cîteva zile după criză, doctorul venise s-o vadă din nou pe mama. Nu păruse foarte îngrijorat. Îi prescrisese o doză dublă de pilule, îi recomandase linişte, dar o rugase să înceapă să se scoale

şi să se plimbe puţin în fiecare zi. Îi spusese Suzanei că mama ar fi trebuit să nu se gîndească atîta la Iosif, să nu-şi mai facă griji şi „să recapete puţină poftă de viaţă". Mama consimţea să ia cu regularitate pilulele, fiindcă îi provocau somnul, dar asta era tot ce făcea. Refuza cu îndărătnicie să se scoale. În primele zile, Suzana stăruise, dar inutil, mama se încăpăţînă.

— Dacă mă scol, o să-l aştept mai avan ! Nu vreau să-l mai aştept !

Dormea aproape toată ziua.

— De douăzeci de ani, spunea, aştept să dorm ca acum.

Dormea în adevăr din dorinţa de a dormi, cu poftă şi încăpăţînare, cum nu făcuse încă niciodată pînă atunci. I se întîmpla de altminteri, cînd se trezea, să arate oarecare interes pentru ceva. De cele mai multe ori pentru diamant.

— O să trebuiască într-o zi să mă scol să lichidez cu treaba asta.

Îl privea, poate cu mai puţină scîrbă ca altădată, şi îl ţinea tot agăţat de gît împreună cu cheia de la cămară.

Suzana se convinsese repede că trebuie s-o lase să facă ce vrea ; avea grijă numai să-i dea medicamentul pe care consimţea să-l ia din trei în trei ore. De la plecarea lui Iosif, şi pentru prima dată, în sfîrşit, mama se dezinteresa complet de concesiune. Nu mai aştepta nimic nici de la serviciul cadastrului, nici de la bancă. De data asta caporalul luase iniţiativa să pună răsadurile care trebuiau să asigure cultivarea celor cinci hectare de pe deal. Mama îl lăsă să facă ce vrea.

De altminteri tot numai datorită caporalului, la ora dejunului, aveau pe masă orez cald şi peşte prăjit. Suzana i le ducea mamei şi adesea mîncau împreună, stînd pe patul ei.

În afară de dejun şi cină, nu numai că mama petrecea zile întregi fără să-i vorbească Suzanei, dar adesea, cînd intra în odaia ei, uita chiar s-o privească. De obicei, nu-i vorbea decît seara cînd se culca. Aproape invariabil pentru a-i spune că ar trebui într-o bună zi să se scoale şi să se ducă să-l vadă pe taica Bart.

— Zece mii, acum m-aş mulţumi cu zece mii.

Suzana răspundea cu regularitate.

— Nu-i rău. Cu totul ar face treizeci de mii.

Iar mama surîdea timid, silnic :

— Vezi prea bine că putem să ne descurcăm.

— Dar poate nu merită încă să-l vindem ? Nimic nu ne grăbeşte, o sfătuia uneori Suzana.

În privinţa asta, mama nu era prea hotărîtă. Nu ştia ce-o să facă cu banii. Ceea ce ştia cu siguranţă era că n-o să mai încerce să construiască alte stăvilare. Poate o să folosească banii ca să plece de acolo. Sau poate voia să-i păstreze, aşa, doar de dragul lor, să aibă zece mii de franci la ea.

Din trei în trei ore, Suzana urca în bungalow, îi dădea pilulele şi se ducea să se aşeze lîngă pod. Dar nici o maşină nu se oprea în faţa bungalow-ului. I se întîmpla uneori Suzanei să regrete limuzina domnului Jo, vremea cînd stopa în fiecare zi înaintea bungalow-ului. Cel puţin pe atunci se oprea măcar o maşină. Chiar o maşină goală era mai bine decît nici una. Acum

parcă bungalow-ul ar fi fost invizibil ; şi ea însăşi, lîngă pod, parcă ar fi fost invizibilă ; nimeni nu părea să observe că acolo se afla un bungalow şi tot acolo, mai aproape încă, o fată care aştepta.

Atunci, într-o zi, pe cînd mama dormea, Suzana intră în camera ei şi scoase din dulap pachetul cu lucrurile pe care i le dăruise domnul Jo. Luă rochia ei cea mai frumoasă, pe care o îmbrăca atunci cînd mergeau la cantina din Ram ; o pusese uneori şi în oraş, dar Iosif spusese că-i o rochie de tîrfă. O rochie de un albastru bătător la ochi care se vedea de la o poştă. Suzana n-o mai purtase pentru ca Iosif să n-o mai ocărască. Dar astăzi, cînd Iosif plecase, n-avea de ce să-i mai fie frică. Din moment ce se hotărîse să plece şi s-o părăsească, putea s-o facă. Îmbrăcînd rochia, Suzana înţelese că făcea un act de o mare însemnătate, poate cel mai important de pînă atunci. Mîinile îi tremurau.

Dar, ca şi înainte, maşinile nu se opriră în faţa fetei cu rochia albastră, cu rochia de tîrfă. Suzana o purtă trei zile, în şir, dar a treia zi, seara, o aruncă în rîu.

18

AŞA AU trecut trei săptămîni, în timpul cărora n-a sosit nimic, nici o scrisoare de la Iosif, nici chiar din partea băncii, nici măcar un avertisment de la serviciul

cadastru. În timpul cărora nimeni nu s-a oprit în faţa bungalow-ului. Pe urmă, într-o dimineaţă, Suzana îl văzu sosind pe feciorul lui Agosti. Singur şi fără maşină.

Nu se îndreptă imediat spre bungalow ; veni spre ea lîngă pod.

— Maică-ta mi-a trimis un bileţel prin caporal ; vrea să mă roage ceva.

— E cam bolnavă, zise Suzana, nu se poate deprinde cu ideea că Iosif nu mai e acasă.

Agosti avea o soră care plecase acum doi ani cu un vameş din portul Ram. Dar ea, ea obişnuia să trimită veşti.

— O s-o întindem cu toţii, zise Agosti. Nu asta-i problema. Ce-i neplăcut e că Iosif nu scrie ; asta nu l-ar costa nimic. Mama mai să crape după plecarea sor-mi, pe urmă, cînd a scris, s-a mai liniştit. Acuma, merge, s-a obişnuit.

O dată, la cantina din Ram, pe cînd se cînta *Ramona*, se sărutaseră. O dusese afară şi o sărutase. Ea îl privea curioasă. S-ar fi putut spune că seamănă cu Iosif.

— Ce învîrteşti toată ziulica lîngă pod ?

— Aştept maşinile !

— Ce tîmpenie ! exclamă Agosti cu un ton dezaprobator.

— N-am nimic altceva de făcut, zise Suzana.

Agosti căzu pe gînduri, dar aprobă.

— De fapt poate ai dreptate. Şi dacă s-o găsi vreunul care să-ţi propună să te ia cu el ?

— Aş pleca chiar acum, cînd ea e bolnavă, aş pleca imediat.

— E o prostie, spuse Agosti cu un ton nu prea convins.

Poate îşi amintea că o sărutase ; o privea şi el curios.

— Sor-mea aştepta tot aşa.

— E destul să vrei, murmură Suzana, pînă la urmă se întîmplă.

— Ce-ai vrea ? se miră Agosti.

— Vreau să plec...

— Cu oricine ? întrebă Agosti.

— Cu oricine, da. Am să văd eu pe urmă.

Agosti păru că se gîndeşte la ceva, dar nu spuse nimic. Se îndreptă spre bungalow. Era mai mare cu doi ani ca Iosif, îi plăceau straşnic femeile şi toată lumea în cîmpie ştia că făcea contrabandă cu opium şi pernod. Era destul de mic de statură, dar grozav de puternic. Avea dinţii laţi, încercuiţi de nicotină, foarte apropiaţi, şi cînd rîdea i se dezvăluiau ameninţători. Suzana se întinse sub pod şi aşteptă să se întoarcă. Se gîndea cu înfrigurare la el, la nimic altceva decît la Agosti. Trebuia numai să vrei. Era singurul bărbat din partea asta a cîmpiei. Şi el voia să plece de aici. Poate uitase că se împlinise un an de cînd se sărutaseră, în timp ce se cînta *Ramona*, şi că avea acum cu un an mai mult decît în seara aceea... Trebuia să-i amintească. Se spunea că se culcase cu cele mai frumoase indigene de pe

cîmpie şi chiar cu altele, care nu erau chiar aşa arătoase. Şi cu toate femeile albe din Ram, destul de tinere pentru dragoste. Afară de ea. Era deajuns să vrea, cu destul curaj.

— Mi-a încredinţat asta ; să încerc s-o vînd lui taica Bart, zise Agosti cînd se întoarse.

Ţinea diamantul în mînă, fără nici o precauţie, şi îl sălta în podul palmei cu îndemînare, aşa cum ar fi făcut cu o minge micuţă.

— Trebuie să încerci să-l vinzi, o să-i facă bine.

Agosti căzu pe gînduri.

— De unde-l aveţi ?

Suzana se sculă şi îl privi surîzînd.

— Mi l-a dat un tip.

Agosti zîmbi şi el.

— Tipul cu maşina Léon Bollée ?

— Fireşte, cine altcineva putea să-mi dea un ghiul ca ăsta ?

Agosti începu s-o privească pe Suzana cu multă atenţie.

— N-aş fi crezut niciodată ! exclamă după cîteva momente. Aşa va să zică, eşti o curviştină frumoasă !

— Nu m-am culcat cu el, zise Suzana.

Rîdea mereu.

— Asta să i-o spui lui mutu !

Privi diamantul fără să rîdă şi adăogă :

— Mi-e scîrbă să-l vînd, chiar lui taica Bart.

— Credea că o să mă culc cu el, explică Suzana, nu-i totuna.

— N-aţi făcut nimic ?

Suzana zîmbea mereu, ca şi cum l-ar fi luat în zeflemea.

— Uneori, cînd făceam baie, îi dădeam voie să se uite. Eram goală. Asta-i tot.

Expresiile lui Iosif îi reveneau în minte, cu încîntare ca la beţie, şi ca la beţie îi răsăreau de la sine pe buze.

— La dracu, zise Agosti, ce porcărie !

Dar o privea într-adevăr pe Suzana cu multă atenţie.

— Aşa numai ca să te vadă...

— Sînt bine făcută, se făli Suzana.

— Mai e vorbă !

— Dovada, replică Suzana arătînd diamantul.

Agosti trecu şi a doua oară. De data asta, Suzana înţelese că din cauza ei. Nici măcar nu urcă în bungalow.

— Cred că taica Bart o să vrea, spuse cu un ton ciudat, dacă nu vrea, sau îl las baltă cu pernodul lui sau îl denunţ.

Şi imediat o anunţă :

— În cîteva zile am să vin să te iau, trebuie să-mi vezi plantaţia cu ananaşi.

Îi surîse şi începu să fluiere refrenul din *Ramona*. Pe urmă, fără să-şi ia rămas bun de la ea, plecă fredonînd mereu.

19

DOUĂ zile după vizita lui Jean Agosti, mama primi o scrisoare de la Iosif, cîteva rînduri în care-o vestea că-i sănătos şi că a găsit un serviciu „interesant". Însoţea pe americanii bogaţi cînd vînau pe Platourile Înalte şi cîştiga bani buni. O anunţa de asemenea că o să vină cam peste o lună să le vadă şi să-şi ia puştile. Locuia la hotelul Central — cel puţin la această adresă spunea să i se scrie. Suzana citi scrisoarea cu voce tare, dar mama ceru s-o recitească ea însăşi. Observă că Iosif făcea multe greşeli de ortografie. Se plînse, ca şi cum Iosif le-ar fi făcut anume ca s-o necăjească mai tare.

— Uitasem că face atîtea, ar fi trebuit s-o corecteze înainte de a mi-o trimite.

Totuşi prima scrisoare a lui Iosif o linişti. I se năzări să se lege de greşelile de ortografie, dar, după cîteva ore, asta parcă o mai întremă. Ceru să vină la ea Jean Agosti şi o sîcîi pe Suzana dorind să afle dacă mai trecuse pe acolo. De două ori pe zi îl chema. Suzana îi repeta ce-i spusese Agosti : spera că taica Bart o să cumpere bijuteria şi pentru a-l convinge îl ameninţase chiar că n-o să-i mai găsească amatori pentru pernodul lui. Suzana adăugă ce-i spusese : va mai trece peste cîteva zile şi o să vîndă cu siguranţă inelul. Dacă n-o să vină, zise mama, trebuia să-l caute fiindcă avea nevoie de bani. Ca să se ducă la

Iosif. Făcea prea multe greşeli de ortografie, el, fecior de institutoare. Trebuia să se ducă imediat în oraş, să-l înveţe cel puţin regulile elementare de gramatică. Altminteri, pînă la urmă o să-i fie ruşine. La oraş nu era ca pe cîmpie. Numai ea putea să-l înveţe. Găsise cum să întrebuinţeze banii. Era atît de nerăbdătoare, încît, pînă la urmă, Suzana îi mărturisi : Agosti trebuia să vină s-o ia să meargă împreună să-i vadă plantaţia de ananaşi şi atunci o să-i aducă sigur banii pentru inel. Cîteva minute mama uită de bijuterie. Cîteva minute tăcu, şi nerăbdarea ei păru să se risipească dintr-o dată. Pe urmă îi spuse Suzanei că face bine dacă se duce să-i vadă plantaţia de ananaşi, că era o plantaţie frumoasă.

— Nu trebuie să-i mărturiseşti că mi-ai spus, adăugă.

Acum răsadurile crescuseră, erau de un verde strălucitor, tocmai bune să fie scoase. De pe acum, din loc în loc, începuseră să fie smulse şi făcute snopi pentru răsăditul care trebuia încheiat în două săptămîni. Caporalul o întrebă pe Suzana dacă trebuie să înceapă lucrul pe pămîntul lor, răsadurile, mai toate, fiind numai bune de scos din pămînt. Suzana îi pomeni mamei, care-i răspunse că dacă socoteşte caporalul că timpu-i potrivit, putea să facă ce vrea ; ea n-avea nici o părere, puţin îi păsa. Dar a doua zi, după ce probabil o frămîntase gîndul ăsta, spuse că era mai bine să le scoată, căci ar fi fost păcat să le lase să putrezească.

— După ce o să plecăm, o să poată totuşi să-l vîndă recoltat.

Aşadar caporalul începu împreună cu soţia lui să scoată răsadurile. O dată mama se sculă şi se duse pe verandă să-i privească cum lucrează. După ce au scos răsadurile, aşteptară să mai plouă cîteva zile şi se apucară să le planteze pe cele cinci hectare de pe deal. Munciră cu rîvnă ca acei cărora lenevia nu le prieşte. Şi erau convinşi că mama se simte mai puţin rău decît crezuseră pînă atunci, de vreme ce se sculase să-i privească, deşi asta se întîmplase numai o singură dată.

La toate orele indicate de doctor, Suzana se urca în bungalow, dădea mamei medicamentele şi se întorcea să se aşeze lîngă pod. Numai acolo se simţea bine, lîngă podul pe care îl îndrăgise. Şi mereu maşinile treceau prin faţa podului, şi mereu copiii se jucau lîngă pod. Se scăldau, pescuiau sau şedeau cocoţaţi pe parapetul podului, bălăbănindu-şi picioarele ; şi ei aşteptau să treacă maşinile vînătorilor şi atunci alergau după ele pe drum. Era atît de cald în sezonul acela, încît atunci cînd ploua, dogorea mai tare şi copiii ieşeau de pretutindeni, se adunau în jurul podului şi se jucau cu frenezie, urlînd. Lungi dîre cenuşii de murdărie şi păduchi, duşi de apă, şiroiau pe capetele lor şi se prelingeau de-a lungul gîturilor plăpînde. Ploaia era pentru ei o binefacere. Cu gura deschisă, înălţînd capul, o sorbeau lacomi. Mamele îi scoteau pe cei micuţi, pe acei care încă nu ştiau să umble şi îi aşezau goi sub streşinile colibelor. Copiii se bucurau de ploaie, ca de toate celelalte din jurul lor : soarele, fructele de mango verzi, cîinii vagabonzi. Dar pe

Suzana n-o mai înveseleau ca pe vremea lui Iosif. Acum îi privea plictisită cum se joacă şi se bucură de viaţă. Ei se jucau. Nu încetau să se joace decît atunci cînd mureau. De mizerie. Pretutindeni şi neîncetat. La lumina focurilor pe care le aprindeau mamele lor ca să le încălzească trupurile goale, cînd ochii le deveneau sticloşi şi mîinile violete. O să moară fără îndoială pretutindeni. În lumea întreagă, la fel. Acolo unde curge Mississippi. Acolo unde curge Amazonul. În satele sărăcăcioase ale Manciuriei. În Sudan. Pe cîmpia Kamului. Pretutindeni, ca aici, de mizerie. Din pricina fructelor de mango ale mizeriei. Din pricina orezului mizeriei. Din pricina laptelui mizeriei, al laptelui prea puţin hrănitor al sărmanelor lor mame. Mureau cu păduchii în păr şi imediat după ce-şi dădeau sufletul,tatăl zicea : ştiţi bine, păduchii pleacă de pe copiii morţi, aşa că trebuie să-l îngrop îndată, altfel o să ne năpădească şi pe noi ; şi mama : aşteaptă să-l privesc ; şi tatăl : ce-o să ne facem dacă păduchii se cuibăresc în coliba noastră de paie ? Lua copilul mort şi-l îngropa, cald încă, în mîlul de sub colibă. Dar deşi mureau cu miile, erau totdeauna destui pe drumul spre Ram. Erau prea mulţi şi mamele nu-i supravegheau îndeajuns. Copiii se deprindeau să meargă, să înoate, să se purece, să fure, să pescuiască fără ajutorul mamei. Mureau şi mama lor nu era de faţă. Îndată ce aveau vîrsta să meargă, imediat, se înhăitau cu marile şleahte de copii din cîmpie, din preajma şoselei şi a podurilor. De pretutindeni,

în cîmpie, din toate satele, copiii urcau la asaltul şoselei. Cînd nu se căţărau pe arborii de mango să culeagă fructele care niciodată nu apucau să se coacă, îi găseai acolo, în apropierea şoselei. Şi în toată colonia, pretutindeni unde se aflau drumuri şi şosele, copiii şi cîinii vagabonzi erau consideraţi ca o calamitate care împiedica circulaţia maşinilor. Dar, niciodată, nici o constrîngere, nici o poliţie, nici o sancţiune nu putuse să remedieze o asemenea calamitate. Şoseaua rămînea a copiilor. Cînd un şofer călca vreunul se oprea uneori, plătea o sumă de bani părinţilor şi gonea din nou. De cele mai multe ori, pleca fără să plătească nimic, părinţii fiind departe. Dar cînd cel călcat era un cîine, o pasăre sau chiar un porc, şoferii nici nu se opreau. Doar dacă era un copil făcea să mai zăbovească un timp. Iar ceilalţi se adunau din nou în roiuri, imediat după plecarea automobilistului. Căci Dumnezeul copiilor era autobuzul de la Ram, maşinăria aceea care gonea, claxoanele electrice ale vînătorilor, fierăria umblătoare şi pe urmă mlaştinile care bolboceau, apoi fructele de mango aducătoare de moarte. Nici un alt Dumnezeu nu stăpînea destinul copiilor de pe cîmpie. Nici un altul. Acei care afirmă contrariu, mint. Albii nu erau mulţumiţi cu această stare de lucruri. Copiii stinghereau circulaţia maşinilor, stricau podurile, despietruiau şoselele şi creeau chiar probleme de conştiinţă. Mureau prea mulţi, spuneau albii, da. Dar aşa o să moară totdeauna. Erau acolo prea mulţi. Prea multe guri muritoare de foame, strigînd, cerînd, avide de orice. Asta îi făceau să

moară. Prea mult soare pe pămînt. Şi prea multe flori pe cîmp, şi ce? Era ceva care să nu fie prea mult?

Claxoanele prelungi ale vînătorilor ce aduceau moartea se auzeau de departe. Deveneau din ce în ce mai clare pe măsură ce se apropiau. Şi, în sfîrşit, maşinile lor treceau prin faţa bungalow-ului, stîrnind un nor de praf şi scîrţîitul insuportabil al podului de lemn. Suzana nu-i mai privea ca altădată. Şoseaua nu mai era aidoma cu aceea pe care o privise odinioară, acolo unde trebuia să oprească un bărbat s-o ia cu el. De cînd îl tot aştepta, nu putea să mai fie aceeaşi şosea. Era mai curînd aceea pe care Iosif plecase în sfîrşit, după ani şi ani de nelinişte, aceea pe care apăruse limuzina Léon Bollée a domnului Jo, sub privirile uluite ale mamei, aceea pe care sosise Jean Agosti să-i spună că va veni s-o ia peste cîteva zile. Numai pentru caporal, şoseaua rămînea etern aceeaşi, abstractă, scînteietoare şi virgină.

Cînd ploua, Suzana se întorcea la bungalow, se aşeza sub verandă, totdeauna cu faţa spre şosea, şi aştepta să stea ploaia. Cînd aşteptarea era prea lungă, lua vechiul album *Hollywood-Cinema* şi căuta fotografia lui Raquel Meller, artista preferată a lui Iosif. Altădată chipul ei o consola de multe amărăciuni, deoarece îl găsea de o frumuseţe uimitoare, misterioasă şi fascinantă. Dar acum, cînd se gîndea la femeia care îl luase pe Iosif, şi-o închipuia avînd chipul lui Raquel Meller. Fără îndoială pentru că era chipul cel mai frumos care se putea vedea — spunea Iosif

— perfect, definitiv, mai mult ca oricare altul la adăpot de orice lovitură a soartei. Dar asta n-o mai consola pe Suzana. Lîngă fotografia mărită a lui Raquel Meller, se afla alta cu o explicaţie : „Sublima interpretă a Violetterei se plimbă pe străzile Barcelonei". Pe un trotuar înţesat de lume, Raquel mergea cu paşi mari. Cu paşi mari şi fericiţi străbătea viaţa, înlătura obstacolele, senină, cu o uşurinţă tulburătoare. Dar totdeauna o făcea să se gîndească la femeia lui Iosif. Suzana închidea cartea. Îşi avea necazurile ei, şi Raquel Meller le avea fără îndoială pe ale ei, cel puţin aşa începea Suzana să creadă. Dar faptul că Raquel Meller le rezolva cu atîta uşurinţă, că umbla atît de falnic prin Barcelona, nu contribuia cu nimic ca să apropie ora plecării ei de pe cîmpie.

20

JEAN Agosti veni s-o ia pe Suzana cu maşina lui. Un Renault, mult mai puţin vechi decît B.12 şi mai rapid. Iosif i-o invidiase mult timp. De obicei, cînd Agosti venea să-i vadă, făcea drumul în brişcă sau mai degrabă pe jos, vînînd de-a lungul drumului, de teamă că Iosif — dacă aducea Renault-ul — să nu i-l ceară „să facă un tur". Se temea din ziua cînd, după ce i-o împrumutase, trebuise să-l aştepte trei ore pînă s-a întors.

Iosif îl uitase şi se dusese pînă la Ram. Acum îl pomenea amuzîndu-se de întîmplare.

— Doar cu femeile se mai ţine uneori de cuvînt. Trebuie să-i fi fost tare scîrbă de tipul tău, dacă a putut să reziste şi nu i-a cerut să-i împrumute limuzina Léon Bollée...

Merseseră încet pînă pe culmea dealului, unde se afla plantaţia de ananaşi. Apoi lăsase Renault-ul pe şosea, după un pîlc de arbori mult înainte de bungalow-ul familiei Agosti, ca să n-o poată vedea mama lui — care de la plecarea surorii sale îşi petrecea mai tot timpul zilei aşteptînd-o sau supraveghind drumul, cînd Jean Agosti nu era acasă. Pe urmă, merseseră destul de mult pe o potecă de pe colina pe culmea căreia, puţin mai retras, se afla bungalow-ul lor. Pe panta colinei se întindea plantaţia cu ananaşi. Multe dintre şiruri se uscaseră, dar altele crescuseră frumos.

— Datorită fosfaţilor, explică Agosti. Trebuie să fim moderni, e o încercare pe care o fac. Încă trei ani ca ăştia şi îmi iau valea de aici cu lovele.

Plantaţia se întindea fără un arbore, sub soarele torid, la marginea junglei. Toată concesiunea familiei Agosti era şi ea inundată de mareea din iulie, dar o scotea la capăt plantînd pe coasta colinei porumb, piper, ananas. În plus, Jean Agosti făcea contrabandă de pernod cu taica Bart. Tatăl lui Agosti, un plutonier-major, acum pensionar, care, deşi fusese militar, nu ştiuse să-i şperţuiască pe cei de la serviciul cadastral, obţinuse o concesiune tot necultivabilă.

Se împliniseră cinci ani de cînd se instalaseră în cîmpie. Tatăl lui Agosti începuse să fumeze opium şi se dezinteresa complet de concesiune. Din cînd în cînd dispărea două sau trei zile şi-l găseau regulat la Ram într-un local unde se fuma opium. Atunci Jean Agosti îi anunţa pe şoferii autobuzelor şi unul din ei îl lua pe sus în maşină aducîndu-l cu forţa pînă la bungalow-ul lor. Mereu însă îşi făcea de cap. La fiecare două sau trei luni şterpelea toţi banii din casă, pretinzînd că-i ia să se întoarcă în Europa, dar se oprea totdeauna în localul de fumat opium din Ram şi acolo îşi uita planul. Tatăl şi fiul se luau adesea la bătaie, totdeauna în acelaşi loc, în partea din vale a plantaţiei de ananaşi. Soţia lui Agosti îi urmărea şi cobora repede de pe culmea colinei încercînd să-i separe. Alerga cu cele două mari cozi fluturîndu-i pe spate, chemînd-o în ajutor pe Sfînta Fecioară, în timp ce sărea peste şirurile de ananaşi. Se năpustea asupra tatălui şi se lipea de el. Asemenea scene se repetau atît de des, că mama lui Jean Agosti rămăsese zveltă şi agilă ca un păianjen.

Toţi cei din familia Agosti erau aproape analfabeţi. De fiecare dată cînd voiau să scrie serviciului cadastru sau băncilor, veneau s-o vadă pe mama rugînd-o să-i redacteze scrisorile. Astfel Suzana le cunoştea treburile la fel de bine ca pe ale lor. Ştia că dacă o scoteau la capăt era numai graţie contrabandei cu pernod şi opium, pe care o făcea Jean Agosti prin intermediul lui taica Bart. Contrabanda îi permitea nu numai să-i dea bani mamei lui, ci şi să aibă o cameră închiriată

cu luna la cantina din Ram. Aici aducea de obicei femeile cu care se culca. Pe ea preferase s-o ducă la plantaţia de ananas, nu ştia de ce, dar avea fără îndoială motivele lui.

Se făcuse ora siestei, şi în partea aceasta a drumului, înspre junglă, totul era pustiu. Numai spre orezării copiii păzeau bivolii şi cîntau.

— Pe mine mă aşteptai lîngă pod ! exclamă Agosti. Noroc că am trecut pe acolo. Ştiam că Iosif plecase şi mă întrebam ce mai faci. Chiar dacă maică-ta nu-mi trimitea biletelul, tot aş fi trecut.

— Nu m-am gîndit niciodată la tine de cînd a plecat Iosif.

Agosti începu să rîdă cam pe-nfundate, aşa ca Iosif uneori.

— Că te-ai gîndit sau nu, tot pe mine mă aşteptai. Sînt singurul prin partea locului.

Suzana îi surîse. Părea că ştia unde o duce şi ce trebuia să facă. Era atît de sigur de el, încît Suzana se simţi foarte liniştită şi mai convinsă că avusese dreptate să-l urmeze, ca acum cîteva zile cînd el i-a cerut şi cînd ea se hotărîse să meargă împreună. Credea în adevăr ce-i spunea : era un bărbat care nu putea rezista ideii că într-un loc oarecare pe cîmpie exista o fată care stă singură, pîndind maşinile vînătorilor. Chiar dacă mama nu i-ar fi cerut să vină, el tot ar fi apărut într-o bună zi în Renault-ul lui.

— Hai în junglă, zise Agosti.

Mama lui Jean Agosti probabil că dormea, altminteri l-ar fi chemat pînă acum. Iar tatăl lui fuma desigur la umbra bungalow-ului. Părăsiră cîmpul

cu ananaşi şi pătrunseră în junglă. Prin contrast, aici era o umbră atît de răcoroasă, încît credeai că intri în apă. Poiana unde Jean Agosti se opri era destul de strîmtă, un fel de plai cu o verdeaţă întunecoasă, înconjurată de arbori bătrîni, înalţi, cu frunziş bogat. Suzana se aşeză, rezemîndu-se de un pom, şi îşi scoase pălăria. Fireşte, se simţea acolo în siguranţă mai deplină decît oriunde în altă parte între patru pereţi, dar dacă o adusese pentru asta era cu totul inutil : Iosif plecase şi mama era de acord. Îi dăduse voie chiar cu mai multă uşurinţă decît îi permisese altădată lui Iosif, cînd se ducea să caute femei la Ram. Şi, fără îndoială, Suzana ar fi preferat camera pe care Jean Agosti o avea la cantina din Ram. Ar fi tras jaluzelele şi, în afară de razele de soare care s-ar fi strecurat prin încheieturile ferestrelor, ar fi fost o obscuritate violentă, cam aşa cum era în sălile de cinema.

Agosti se trînti lîngă ea. Îi mîngîia picioarele. Erau goale şi albe din cauza colbului, la fel ca ale lui.

— De ce umbli totdeauna desculţă ? Te-am făcut să mergi mult.

Ea surîse, puţin jenată.

— Nu-i nimic, eu am vrut.

— E adevărat, tu ai vrut. Te-ai fi dus cu oricine ?

— Cu oricine, cred, da.

Încetă să rîdă şi exclamă :

— În ce hal am ajuns !

Le avusese pe toate, afară de ea. Era o glorie care făcea să i se citească pe chip norocul. Nasture cu nasture, alene, începu să-i descheie bluza.

— Eu n-am să-ţi dau nici un ghiul, spuse rîzînd încetişor.

— De fapt, din pricina ghiulului am ajuns aici.

— L-am vîndut lui taica Bart. Unsprezece mii, o mie în plus decît voia, merge ?

— Merge.

— Am banii în buzunar.

Începea să i se vadă sînii şi îi îndepărtă bluza ca să-i dezvăluie complet.

— E adevărat, eşti tare bine făcută...

Adăugă în şoaptă, cu un ton răutăcios :

— E adevărat, preţuieşti pe drept un ghiul şi chiar mai mult. Nu trebuie să te superi...

După ce o dezbrăcă complet îi aşeză veşmintele sub ea, o întinse alene pe spate. Pe urmă, înainte de a o mîngîia din nou, se înălţă puţin şi o privi. Ea închise ochii. Uitase că domnul Jo o văzuse tot aşa în schimbul patefonului şi a diamantului ; era încredinţată că aici, pentru prima oară, o vedea cineva astfel. Înainte de a o mîngîia, o întrebă :

— Ce-o să faceţi acum cînd aveţi lovelele ?

— Nu ştiu. Poate o să plecăm !

Atunci, pe cînd el o săruta, îi reveni în minte refrenul *Ramonei*, cîntată la patefonul lui taica Bart, la umbra piloţilor cantinei, şi vuietul mării care răzbătea pînă acolo acoperind melodia, eternizînd-o. Apoi a fost stăpînul ei, plutind cu lumea şi lăsîndu-l să facă ce voia, aşa cum se cuvenea.

21

SE ÎNSERASE de-a binelea.

Lampa era aprinsă în camera mamei. Agosti întoarse maşina la o cotitură şi opri pe culmea drumului, aproape de pod. Dar Suzana, nemişcată lîngă el, nu părea grăbită să coboare.

— Nu cred că e prea vesel pentru tine, zise Agosti.

Vocea amintea de asemenea pe a lui Iosif, cu inflexiuni dure, fără să caute nici un efect. Făcuseră dragoste de două ori, culcaţi la rădăcina unui pom, în luminiş. Prima dată cînd sosiseră acolo şi a doua oară cînd erau gata să plece. Chiar în momentul cînd se sculaseră să plece, pe neaşteptate o dezbrăcase iar, o sărutase şi începuseră din nou să facă dragoste. Între timp, îi vorbise, îi spusese că şi el voia să plece de pe cîmpie, însă nu ca Iosif cu ajutorul unei femei, ci cu banii pe care o să-i cîştige. Ce i se întîmplase lui Iosif, era de prevăzut, nu trebuia să se mire. În ultima lună se văzuseră de mai multe ori la taica Bart, cînd trecuse pe acolo şi îi spusese că o femeie trebuia să vină să-l ia. Nu-l cunoştea bine pe Iosif — şi erau mulţi care îl cunoşteau prost — dar vorbea despre el fără să fie gelos, cu un fel de admiraţie sobră. Ghiceai, ascultîndu-l, că Iosif fusese totdeauna o problemă pentru el şi destule se spuneau pe socoteala lui, la care nu putuse să răspundă. Atunci, ca mulţi alţii, pretindea că Iosif este cam nebun şi capabil să facă lucruri inexplicabile. Vînaseră împreună şi nu văzuse niciodată pe nimeni dovedind atîta curaj. Dar, într-o zi, mărturisea, fusese puţin gelos pe Iosif. Acum doi ani, în timpul unei vînători de noapte. Lui îi era foarte frică, iar lui Iosif de loc ; Iosif nici măcar nu observase că îi fusese frică. „Din ziua aceea, n-am putut niciodată să-i fiu prieten cu adevărat". Fuseseră urmăriţi de o panteră tînără, căreia îi uciseseră masculul. Urmărirea durase o oră. În timp ce fugea, Iosif trăgea în panteră. Se ascundea şi, adăpostindu-se după cîte un pom, trăgea. Împuşcăturile atrăgeau atenţia fiarei unde se aflau, aşa că devenea din ce în ce mai furioasă. După o oră, Iosif reuşise s-o ucidă. Nu mai avea însă decît două gloanţe în cartuşieră şi se depărtaseră atît de mult, încît se aflau la doi kilometri de şosea. Din ziua aceea, Jean Agosti nu mai vînase decît foarte rar cu el.

Îi mărturisi Suzanei că un timp îndelungat, luni de zile, Iosif dorise să sfîrşească o dată cu viaţa pe care o ducea, indiferent cum. Spunea că nu mai putea suporta să trăiască în cîmpie, nu mai putea suporta ticăloşia funcţionarilor din Kam. Într-o seară, cînd se întorceau de la Ram, unde se cam cherchelisеră, îi mărturisise că de fiecare dată cînd venea de la vînătoare sau din oraş, sau chiar după ce făcea dragoste cu o femeie, se simţea atît de scîrbit de viaţă şi de el însuşi, pentru că putuse să uite măcar un moment mîrşăvia funcţionarilor din Kam, încît ar fi vrut mai degrabă să moară. Era în anul cînd se prăbuşiseră stăvilarele. Dorinţa lui de a-i ucide pe funcţio-

narii din Kam era atunci atît de arzătoare, încît dacă ajunsese să-i fie aşa de scîrbă de viaţă, cauza era că se socotea laş, pentru că nu le venea de hac.

Suzana nu-i pomenise de Iosif lui Jean Agosti. N-ar fi putut să-i vorbească nimănui, doar poate mamei. Dar mama pierduse gustul să vorbească despre orice, în afară de greşelile de ortografie pe care le făcea încă feciorul ei, şi despre diamant.

Nu, ceea ce avea importanţă era cum se purtase Agosti cu ea, cum îi simţise corpul lîngă al său, şi faptul că o dorise din nou, după ce făcuseră dragoste prima dată. Îşi scosese batista din buzunar şi îi ştersese sîngele care i se prelinsese de-a lungul pulpelor. Pe urmă, înainte de a pleca, băgase în gură un colţ al batistei aceleia pline de sînge, fără să-i fie scîrbă şi ştersese cu salivă încă o dată petele de sînge uscat. Că în dragoste, diferenţele pot dispare într-o asemenea măsură, ea n-o să uite niciodată. El o îmbrăcase din nou apoi, pentru că băgase de seamă fără îndoială, că ea n-avea chef s-o facă, şi nici nu dorea să se scoale şi să plece. Cînd părăsiseră locul acela, tăiase un ananas să-l aducă mamei. Cu un gest blînd şi inevitabil separase fructul de trunchi. Iar gestul îi amintise cum se purtase cu ea. Ceea ce el spusese despre Iosif, mai înainte, n-avea importanţă.

Suzana nu se clintea din Renault. Trecură zece minute bune de cînd sosiseră. Totuşi, el nu se mira văzînd-o că doreşte atît de puţin să coboare.

O luă în braţe.

— E mai bine că s-a-ntîmplat aşa sau mai degrabă n-ai fi vrut ?

— Mai bine aşa.

— Am să urc cu tine, s-o văd.

Ea acceptă. Întoarse maşina pe şosea şi opri în faţa bungalow-ului. Aproape se înnoptase. Mama se culcase, dar nu dormea. Într-un ungher al camerei se afla caporalul, care stătea chircit şi aştepta, ca de obicei, un semn, totdeauna acelaşi, că mama va trăi şi că el o să mai aibă ce să mănînce. Se cuibărea acolo din ce în ce mai des de cînd Suzana îşi petrecea zilele lîngă pod şi el terminase răsăditul orezului. Bungalow-ul era teribil de pustiu.

Mama se întoarse spre Agosti şi îi surîse. Părea foarte emoţionată şi chipul îi era crispat, deşi zîmbea. Observă că Suzana ţine în mîini un ananas.

— Eşti drăguţ, se grăbi să-i spună.

Agosti era poate cam stînjenit. În cameră nu se afla nici un scaun. Se aşeză pe pat, la picioarele ei. Mama slăbise mult, într-adevăr, după plecarea lui Iosif. Astă-seară părea foarte bătrînă şi istovită.

— Vă necăjiţi prea mult din pricina lui Iosif, o încurajă Agosti.

Suzana pusese ananasul pe pat şi mama îl mîngîia inconştient.

— Nu mă amărăsc. E altceva.

Făcu un efort şi adăugă :

— Eşti drăguţ că ai venit s-o iei.

— Iosif o să se descurce totdeauna. E al naibii de deştept...

— Îmi face plăcere că te văd, continuă mama. Nu s-ar zice că sîntem vecini. Suzana o să-ţi aducă o ceaşcă de cafea.

Suzana plecă în sufragerie, lăsînd uşa întredeschisă, să vadă mai bine. De la plecarea lui Iosif nu mai aprindeau decît o singură lampă. Datorită însă caporalului, pe bufet se afla totdeauna cafea. Suzana turnă în două ceşti şi luă pilulele.

— Ne-am văzut totuşi la Ram, zise Agosti, dar eraţi mereu cu tipul ăla cu maşina Léon Bollée.

Mama se întoarse spre Suzana şi îi surîse tandru.

— Mă întreb uneori ce s-a întîmplat cu el.

— L-am întîlnit o dată în oraş, spuse Suzana.

Mama nu băgă de seamă. Era tot aşa de departe ca tinereţea ei.

— Avea o maşină pe cinste ! exclamă Agosti. Cît despre tip...

Începu să-l ia peste picior fără răutate. Îşi amintea fără îndoială ce-i spusese Suzana, dar nu voia să dezvăluie nimănui.

— Vorbeşti ca Iosif, observă mama. Nu era frumos, sărmanul... Dar ăsta nu-i un motiv...

— Îi purta pică nu numai pentru asta, admise Agosti, ci şi fiindcă nu înţelegea nimic din ce se petrecea în jurul lui.

— Înţelege fiecare cît poate, zise mama, nici ăsta nu-i un motiv să porţi ciudă cuiva. Nu era un tip prost, nici rău...

— Uneori, nu te poţi stăpîni şi porţi pică oamenilor. Aşa-i Iosif, este mai presus de voinţa lui.

Mama nu răspunse. Îl privea stăruitor pe Jean Agosti.

— L-am văzut pe Iosif la taica Bart, continuă el, cînd a venit să vîndă patefonul pe care vi l-a dăruit tipul. Spunea că-i mulţumit să nu mai vadă patefonul aici în casă...

— Nu numai fiindcă ni-l dăduse tipul, explică mama. Dacă ar fi putut să vîndă şi bungalow-ul... Ştii cum este...

Un moment n-au mai avut nimic să-şi spună. Mama îl privea mereu pe Jean Agosti cu tot mai multă atenţie, cu o atenţie din ce în ce mai vizibilă. Cu siguranţă, atunci descoperise că merită să se intereseze de el, altfel ca pînă acum. Numai Suzana băgase de seamă, el nu încă.

— Te duci mereu la moş Bart, observă în sfîrşit mama. Tot faci contrabandă cu pernod ?

— Trebuie, n-am încotro ! Tata a tocat din nou jumătate din recolta de piper... Şi pe urmă nu-mi displace !

Mama bău cafeaua şi luă pilulele pe care i le adusese Suzana.

— Dacă o să te prindă ?

— Poţi să-i şperţuieşti şi pe vameşi... ca şi pe cei de la cadastru. Dar nu trebuie să te gîndeşti la asta, sau atunci te ia dracu...

— E mai bine aşa. Ai dreptate.

Mama evita să-i vorbească Suzanei. Agosti se simţea atît de stingherit, ca şi cum atunci o vedea pentru prima oară pe mama. Poate şi fiindcă îl impresionase cum arăta bungalow-ul. Mama lui

se străduise mult să-l amenajeze cît mai bine pe al lor. Aveau electricitate din rețeaua de la Ram, un acoperiș ca lumea și chiar un tavan tencuit. Bungalow-ul lor era construit mai solid, și scîndurile pereților se îmbinau cum trebuie, n-aveau crăpături între ele. Mama lui Agosti se gîndise că pentru a-i atrage pe bărbați trebuia înainte de orice să aranjeze un interior cochet. Încercînd să-și rețină feciorul cît mai mult posibil acolo, agățase pe toți pereții reproduceri de tablouri, pusese pînze colorate pe mese și perne de stofă cu personaje imprimate pe scaune. Pentru prima oară Jean Agosti venea să-i vadă seara. Ultima oară fusese într-o dimineață, în zori, să-l întrebe pe Iosif dacă atunci cînd se întorsese de la vînătoare nu-l zărise cumva pe taică-său care dispăruse încă o dată.

— Suzana mi-a spus că ați primit vești de la Iosif. Am avut dreptate cînd v-am sfătuit să nu vă necăjiți.

— Aveai dreptate. Dar face atît de multe greșeli de ortografie, că mă-mbolnăvește !

— Eu fac mai multe ca el, rîse Agosti. Cred că, la urma urmelor, asta n-are multă importanță.

Mama încercă să zîmbească.

— Eu cred că are importanță. M-am întrebat totdeauna de ce-o fi făcînd atîtea ! Suzana face mai puține ca el.

— Dacă o să aibă nevoie, o să-nvețe, prea vă amărîți tot timpul. Și eu o să mă apuc să-nvăț ortografia, firește, dacă o să trebuiască.

Pentru prima oară de luni de zile, Suzana se uita cu luare aminte la maică-sa. În sfîrșit, lăsa impresia că se resemnase cu toate înfrîngerile, dar fără să fi izbutit complet să-și stăpînească violența din trecut. Totuși cu feciorul lui Agosti se străduia să fie binevoitoare și conciliantă.

— Uneori, continuă mama, mă bate gîndul că și dacă ar vrea, Iosif tot ar avea de furcă să-nvețe. Nu-i făcut pentru soiul ăsta de treburi, îl plictisește așa de mult că n-o să izbutească niciodată.

— Mereu trebuie să te amărăști pentru ceva, se oțărî Suzana. Acum ți s-a năzărit că Iosif face greșeli de ortografie ! Trebuie totdeauna să inventezi cîte ceva !

Mama dădu din cap în semn de aprobare. Chiar despre ea însăși nu mai avea nimic ce să afle. Reflectă la ce-o să spună, nepăsătoare pe neașteptate la prezența lor acolo.

— Dacă mi-ar fi spus cineva asta cînd erau mici, zise în sfîrșit, dacă mi s-ar fi spus că la douăzeci de ani o să mai facă greșeli de ortografie, aș fi preferat să moară. În tinerețe așa eram, îngrozitoare !

Nu-i mai privea nici pe unul, nici pe celălalt.

— Pe urmă firește, m-am schimbat. Apoi uite, acum mi se năzărește, ca pe vremuri cînd eram tînără. Uneori mi se pare că aș prefera să-l văd pe Iosif mai degrabă mort, decît făcînd atîtea greșeli de ortografie.

— E inteligent, stărui Suzana, cînd o să vrea, o să învețe ortografia. E de-ajuns să vrea.

Mama făcu un gest de negare.

— Nu, acum n-o să mai învețe. Acum nimeni n-o să se ocupe de asta. Trebuie să mă duc eu acolo. Numai eu pot s-o fac. Spui că-i inteligent. Eu mă îndoiesc. Acum, cînd a plecat, mă gîndesc din nou la toate astea și tare mă-ndoiesc...

Mînia îi străbătea cuvintele, totdeauna la fel de intensă, mai tare decît ea. Părea istovită și cînd vorbea transpira mult. Lupta împotriva toropelei cu toată mînia. De cînd lua doze duble de medicamente, pentru prima oară vorbea atîta.

— Nu-i numai ortografia pe lume, rosti Agosti care se simțea vizat de mama sau căuta poate s-o calmeze.

— Ce nu-i ? Nu există nimic mai important. Dacă nu poți să redactezi o scrisoare, nu faci nimic, este ca și cum ți-ar lipsi, știu eu, un braț, bunăoară.

— La ce ți-a servit că ai redactat atîtea scrisori pentru cadastru ? întrebă Suzana. Nu ți-a servit la absolut nimic. Cînd Iosif a tras o încărcătură cu alice în aer, l-a pus pe fugă pe tipul ăla mai mult decît toate scrisorile tale.

Nu izbutea s-o convingă. Și cu cît discuția despre ortografie se prelungea, cu atît pe mamă o cuprindea mai mult disperarea că nu reușea să găsească argumentul care ar fi putut să-i convingă.

— Nu puteți să înțelegeți. Oricine poate să tragă gloanțe cu alice în aer, dar pentru a te apăra împotriva ticăloșilor, trebuie altceva. Cînd o să înțelegeți, o să fie prea tîrziu. Iosif o să se lase înșelat de toți tîlharii și cînd mă gîndesc la asta, e mai rău decît dacă ar fi murit.

— Ce-ar trebui ca să te aperi ? Ce-ar trebui făcut împotriva funcționarilor din Kam ? întrebă Jean Agosti.

Mama bătu în pat cu mîinile care-i ieșeau de sub pătură.

— Nu știu, dar fără îndoială ceva trebuie făcut și asta o să se întîmple, mai curînd sau mai tîrziu. Ălora de acolo trebuie într-o bună zi să li se vină de hac. Numai asta mi-ar face bine. Nimic altceva, poate nici chiar Iosif. Ca să văd una ca asta aș putea chiar să mă scol de-aici.

Așteptă puțin, pe urmă se înălță pe pat, cu ochii holbați și scînteietori.

— Știi, știi prea bine, am muncit cincisprezece ani să pot cumpăra concesiunea. Timp ce cincisprezece ani nu m-am gîndit decît la ea. Aș fi putut să mă căsătoresc din nou, dar n-am făcut-o ca să n-am alte preocupări decît concesiunea pe care le-aș fi dat-o copiilor. Iar acum vezi unde am ajuns ? Aș vrea să le înțelegi bine toate astea și să nu le uiți niciodată.

Închise ochii, și, istovită, se prăbuși pe pernă. Purta o cămașă veche a soțului ei. În jurul gîtului, nu mai ținea diamantul legat cu o sfoară, ci numai cheia de la cămară. Firește, fără nici un rost, deoarece acum i-ar fi fost indiferent dacă cineva o fură.

— Cred că Iosif a avut dreptate, sînt din ce în ce mai convinsă. Iar dacă stau în pat, nu-i din pricina lui Iosif sau fiindcă-s bolnavă, ci din altă cauză.

— De ce, de ce ? întrebă Suzana. Trebuie să spui.

Chipul mamei se zbîrci. Poate era gata să izbucnească în plîns.

— Nu ştiu, mă simt bine în pat, răspunse cu o voce copilărească.

Făcea un efort vizibil să-şi stăpînească lacrimile în faţa lui Agosti.

— Nu văd ce-aş putea face mai mult dacă mă scol. Eu nu mai pot nimic pentru nimeni.

În timp ce vorbea ridica mîinile şi le lăsa să cadă pe pat într-un gest de neputinţă şi exasperare.

— Pe colină au plantat ananaşi. Se vînd bine. Poate ar trebui să încerci, zise cu duioşie Suzana.

Mama îşi dădu capul pe spate şi izbucni în plîns fără voia ei. Jean Agosti făcu un gest spre ea, ca şi cum ar fi vrut s-o împiedice să cadă.

— Acolo, la ei, pămîntul e uscat, aici nu se poate planta, răspunse hohotind.

Acum, din orice parte o atingeai, îi puneai mîna pe răni deschise şi dureroase. Nu mai era posibil să-i vorbeşti despre orice ar fi fost. Toate înfrîngerile ei se strînseseră într-o reţea încurcată şi erau prinse atît de bine unele de altele, că nu puteai să-i pomeneşti de nici una din ele fără să i le aminteşti pe toate celelalte şi să-i provoci disperarea.

— Şi la urma urmei de ce să plantez ananaşi ? Pentru cine ?

Jean Agosti se sculă, veni mai aproape şi rămase un timp în picioare în dreptul capului ei. Mama tăcea.

— Trebuie să plec, zise. Uitaţi banii pentru ghiul.

Mama se sculă brusc şi se roşi toată. Jean Agosti scoase din buzunar teancul de bancnote de o mie de franci prinse cu o clamă şi i le întinse. Ea le luă ca un automat şi le ţinu în mîna întredeschisă, fără să le privească, fără să-i mulţumească.

— Trebuie să mă scuzi, şopti atunci cu blîndeţe. Dar toate sfaturile ce mi se dau le ştiu. Mă gîndisem şi eu să plantez ananaşi, ştiu că fabrica din Kam îi cumpără la preţ bun ca să facă suc de fructe. Toate sfaturile ce mi se pot da, le ştiu...

— Trebuie să plec, repetă Agosti.

— La revedere, zise mama. Te mai întorci ?

Agosti primi întrebarea cu răceală. Fără îndoială, pe neaşteptate, o să descopere poate ce voia de la el, ceea ce ar fi vrut ca el să spună, asigurările chiar foarte vagi, pe care mama le aştepta.

— Nu ştiu, poate da.

Mama îi întinse mîna fără să răspundă, fără să-i mulţumească. Agosti ieşi din cameră cu Suzana. Coborîră scara bungalow-ului. Nu se simţea în apele lui.

— Nu trebuie să ţii seama de ce spune, e atît de copleşită de necazuri ! căută să explice Suzana.

— Vino cu mine pînă la capătul drumeagului.

Părea plictisit. Mergea lîngă ea, dar gîndurile îi erau aiurea. În timpul după-amiezii fusese cu totul altul, o privise cu multă atenţie : „Îmi place cum eşti făcută !" îi spusese. Suzana se opri în mijlocul drumeagului.

— N-am chef să merg pînă la capăt, mă întorc.

El se opri, surprins. Pe urmă îi surîse şi o îmbrăţişă. Ea nu se împotrivi, nepăsătoare. Ceea ce trebuia să-i spună era foarte greu în termeni precişi. Nu făcuse încă niciodată un efort de asemenea natură, care-i mobiliza toate forţele şi o împiedica să simtă că o săruta.

— Nu trebuie să-ţi fie frică, rosti ea în sfîrşit.

— Ce tot spui ?

Îi dădu drumul şi o ţinu numai cu palmele, privind-o drept în faţă.

— N-o să mă căsătoresc niciodată cu un tip ca tine. Îţi jur. N-o să mai vorbim niciodată de asta, şi o să trebuiască să nu ţii de loc seama de ce-o să-ţi spună mama, pentru că ţi-o jur, niciodată n-o să mă căsătoresc cu tine.

El o privi cu multă curiozitate. Pe urmă, destins, izbucni în rîs.

— Cred că şi tu eşti zurlie ca Iosif. De ce să nu te căsătoreşti cu mine ?

— Fiindcă vreau să plec de aici.

Agosti redeveni serios. Poate chiar era cam descumpănit.

— N-am avut niciodată intenţia să mă însor cu tine.

— Ştiu, murmură Suzana.

— Poate n-am să mă mai întorc niciodată, rosti Jean Agosti.

— La revedere.

Se îndepărtă, apoi se întoarse şi o luă din nou în braţe.

— Chiar azi după-amiază, în pădure, nu te-ai gîndit de loc că ai putea să trăieşti cu mine ?

— Nici în pădure.

— Nici un minut ?

— Să trăiesc cu tine ? Niciodată, mai puţin încă decît cu domnul Jo.

— De ce nu te-ai culcat cu el ?

— Te-ai uitat la mutra lui ?

El rîse, hohoti şi ea, stăpînită de o calmă încredere.

— Mai e vorbă ?! La Ram, toată lumea se prăpădea de rîs cînd venea cu tine. Nici măcar nu l-ai sărutat ?

— Niciodată, chiar Iosif nu m-ar crede.

— Totuşi, mare porcărie !

Era un triumf calm, nici o cută nu-l tulbura. Jean Agosti îi luă tandru braţul.

— Îmi face plăcere că eu am fost primul. Dar cred că eşti la fel de zurlie ca Iosif, aşa că e mai bine să nu mai vin.

Ea se depărtă de el şi de data asta, Agosti n-o mai cuprinse din nou în braţe.

Suzana se întoarse agale în camera mamei. Nu dormea. Cînd intră, mama o privi tăcută, cu ochii scînteietori. În mîna pusă pe piept ţinea mereu teancul de bancnote de o mie de franci pe care i-l dăduse Agosti. Fără îndoială nici măcar nu le numărase. Poate se întreba ce avea să facă acum cu toţi aceşti bani.

— Cum te simţi ? întrebă Suzana.

— Merge, răspunse în şoaptă mama. În fond nu-i băiat rău feciorul lui Agosti !

— Culcă-te, e ca toată lumea.

— Totuşi, eşti pretenţioasă, nu pentru că Iosif...

— Nu te necăji, o sfătui Suzana.

Suzana se depărtă şi luă cu ea lampa cu acetilenă.

— Unde te duci ? întrebă mama.

Suzana se apropie de ea, cu lampa în mînă.

— Mi-ar place mai bine să dorm în camera lui Iosif. De ce să nu mă duc acolo ?

Mama plecă ochii şi încă o dată se înroşi toată.

— Ai dreptate, spuse blînd, nu-i nici un motiv, de vreme ce a plecat.

Suzana intră în odaia lui Iosif şi o lăsă pe mamă singură în beznă, încă trează, ţinînd în mînă teancul de bancnote de o mie de franci. Bani cu care n-avea ce să mai facă, ce-i ţinea în mîinile ei molîi, nevolnice.

Camera lui Iosif era aşa cum o lăsase în ziua plecării. Pe masă, aproape de pat, nişte cartuşe goale, pe care le recuperase şi n-avusese timp să le încarce din nou, înainte de a pleca. Mai era şi un pachet de ţigări pe jumătate consumat, pe care-l uitase în graba plecării. Patul nu era făcut şi cearceaful mai păstra urmele corpului lui Iosif. Nici o puşcă nu lipsea din locul unde era ţintuită. Suzana luă cearceaful şi îl scutură de viermii care căzuseră de pe acoperiş, apoi îl aranjă cu grijă, se dezbrăcă şi se culcă. Dacă Iosif ar fi fost acolo, i-ar fi mărturisit că s-a culcat cu feciorul lui Agosti. Dar Iosif nu era şi n-avea cui să-i spună. De mai multe ori, Suzana recapitulă cu minuţiozitate cum se purtase Jean

Agosti cu ea, şi de fiecare dată o stăpînea aceeaşi emoţie calmă. Se simţea senină, pătrunsă de o nouă înţelegere.

22

MAMA avu ultima criză, într-o după-amiază, în absenţa Suzanei.

Agosti revenise chiar a doua zi după plimbarea lor, contrar celor ce hotărîse. „N-am putut să mă împiedic să vin." De atunci venea mereu, în fiecare zi, cu maşina Renault, la ora siestei. Nu se întorcea s-o mai vadă pe mama. Imediat după ce sosea, plecau amîndoi la Ram şi se duceau în camera lui, la cantină. Mama ştia. Fără îndoială se gîndea că Suzanei îi făcea bine. Avea dreptate. Într-adevăr, în timpul celor opt zile — între plimbarea pe plantaţia de ananaşi şi moartea mamei — Suzana se desvăţă, în sfîrşit, de aşteptările prosteşti ale maşinilor cu vînători şi de visările sterile.

Mama îi spusese că n-avea nevoie de ea, că o să poată să-şi ia singură medicamentele ; nu trebuia decît să le lase pe un scaun, lîngă patul ei. Poate nu le-a luat cu regularitate. Poate neglijenţa Suzanei i-a provocat moartea puţin mai curînd decît ar fi trebuit. Poate. Dar moartea asta se pregătea de foarte mulţi ani ; mama însăşi vorbise adeseori despre ea, aşa că dacă murise

cu cîteva zile mai înainte de soroc, nu mai avea multă importanță.

Întorcîndu-se de la Ram, seara, îl zăriră pe caporal, plantat în mijlocul șoselei, făcîndu-le semn să se grăbească.

Paroxismul crizei trecuse și mama se mai mișca numai cînd și cînd, spasmodic. Avea chipul și brațele presărate cu pete violete, se sufoca și doar strigăte înăbușite îi ieșeau din gîtlej ; un fel de lătrat de mînie și ură împotriva tuturor și a ei însăși.

Imediat după ce a văzut-o, Jean Agosti a plecat la Ram cu Renault-ul lui să-i telefoneze lui Iosif, la hotelul Central. Suzana rămase singură lîngă maică-sa, cu caporalul, care, de data asta, nu mai avea nici o speranță.

Curînd, mama nu se mai mișcă de loc și zăcea, inertă, fără cunoștință. Atît timp cît mai respira, și pe măsură ce starea de comă se prelungea, avea un chip din ce în ce mai straniu, un chip frămîntat, cînd de o expresie împovărată de un dezgust extraordinar, inuman, cînd de o bucurie nu mai puțin extraordinară, nu mai puțin inumană. Totuși, puțin înainte de a fi încercat să respire, expresia de bucurie și de dezgust dispăru, chipul încetă să mai reflecte propria-i solitudine și parcă se adresă lumii întregi. I se citi pe față o ironie de abia perceptibilă. Le-am venit de hac ! Tuturor ! De la funcționarul cadastral din Kam, pînă la aceea care mă privește, fiica mea ! Poate asta era. Poate și batjocura pentru tot în ceea ce ea crezuse, seriozitatea pe care

o pusese în realizarea tuturor proiectelor ei zănatice.

Muri puțin după ce s-a întors Agosti. Suzana se ghemui lîngă maică-sa și ore întregi dori și ea să moară. Dori cu înflăcărare și nici Agosti, nici amintirea atît de apropiată a plăcerii pe care o simțise cu el, n-o împiedicau să se întoarcă din nou pentru ultima oară la necumpătarea dezordonată și tragică a copilăriei. Numai în zorii zilei, Agosti o smulsese cu forța de lîngă mamă și o dusese pînă la patul lui Iosif. Se culcase lîngă ea. O ținuse în brațele lui pînă adormise. Cînd era gata să ațipească, îi spusese că poate n-o s-o lase să plece cu Iosif, deoarece crede că o iubește.

Claxonul mașinii Delage de opt cilindri o deșteptă pe Suzana. Alergă pe verandă și-l văzu pe Iosif coborînd din automobil. Nu era singur. Femeia îl urma. Iosif îi făcu semn Suzanei și Suzana alergă spre el. Imediat ce o văzu mai bine, înțelese că mama murise și ajunsese prea tîrziu. O îndepărtă pe Suzana și fugi spre bungalow.

Suzana se duse după el în cameră. Se trîntise pe pat, pe corpul mamei. Nu-l văzuse niciodată plîngînd, de cînd era mic de tot. Uneori înălța capul și o privea pe mama cu o duioșie înspăimîntătoare. O chema. O săruta. Dar ochii închiși erau plini de o umbră violetă, profundă ca apa, gura închisă era închisă asupra unei tăceri care provoca amețeală. Iar mai mult decît chipul, mîinile ei, așezate una peste alta, deveniseră obiecte îngrozitor de inutile, ce strigau zădărnicia pasiunii cu care trăise.

Cînd Suzana ieşi din cameră îi găsi pe Jean Agosti şi pe femeie aşteptînd în salon. Femeia plînsese, şi ochii îi erau roşii. Cînd o văzu pe Suzana apărînd, tresări, pe urmă se linişti. Fără îndoială se temea să-l vadă din nou pe Iosif, îi era frică de reproşurile pe care ar fi putut să i le facă.

Hotărît, răbdător, Agosti părea că aşteaptă şi el ceva. Poate-l aştepta pe Iosif, să-i vorbească despre ea. Poate. Dar asta n-o mai privea de loc. Chiar dacă o să-i vorbească, n-o să-i mai pomenească de ea, nu putea decît să se înşele în ce-o priveşte. Totuşi făcuseră opt zile în şir dragoste, în fiecare după-amiază, pînă şi ieri. Iar mama ştiuse, îi lăsase, i-o dăduse să facă dragoste cu el. Dar Suzana nu mai era acum în partea aceea a lumii unde se face dragoste. Cu siguranţă, o să revină. Dar acum ea se afla de partea cealaltă, pe meleagurile mamei, unde un viitor imediat nu-şi mai avea rostul şi în care Jean Agosti nu mai avea ce căuta.

Se aşeză în salon, lîngă el. Devenise pentru ea la fel de străin ca şi femeia.

Agosti se ridică, se duse la bufet şi îi pregăti un castronaş cu lapte condensat.

— Trebuie să mănînci, o îndemnă.

Suzana bău laptele şi i se păru amar. Nu mîncase din ajun, dar era sătulă, ca după o hrană grea ca plumbul şi care, parcă, trebuia să-i ajungă zile şi zile.

Se făcuse orele două după-amiază. În jurul bungalow-ului se strînseseră mulţi ţărani care veniseră s-o privegheze pe mama. Suzana îşi

aminti că îi văzuse şi în timpul nopţii — uşa salonului fiind deschisă — cînd Jean Agosti o dusese în patul lui Iosif. Femeia îi privea fără să înţeleagă prea bine ce căutau acolo. Iar în ochi, mereu aceeaşi privire înspăimîntată.

— Caporalul a plecat, zise Agosti. I-am condus în autobuzul de Ram şi le-am dat bani. Spunea că nu putea să piardă o singură zi, că trebuie să găsească de lucru.

În jurul ţăranilor, mulţi copii, atraşi de zgomot, se jucau goi în colbul de pe tăpşanul din faţa bungalow-ului. Ţăranii nu le acordau atenţie nici măcar cît muştelor care zburau în preajma lor. Şi ei îl aşteptau pe Iosif.

Femeia nu mai putu rezista şi vorbi :

— Din cauza lui a murit, rosti în şoaptă.

— Nimeni anume nu-i vinovat, zise Agosti. Nu trebuie să spui că Iosif e vinovat.

— Iosif o să creadă că-i din pricina lui, reluă femeia, şi o să fie îngrozitor.

— N-o să creadă, nu trebuie să vă fie frică, stărui Suzana.

Femeia avea o înfăţişare foarte umilă. Era în adevăr foarte frumoasă, foarte elegantă. Chipul nefardat, deşi răvăşit de oboseala călătoriei şi neliniştei, rămăsese tare frumos. Ochii erau într-adevăr aşa cum îi descrisese Iosif, atît de limpezi încît ai fi zis că sînt orbiţi de lumină. Fuma neîncetat, uitîndu-se stăruitor la uşa camerei. Se degaja din privirea ei, din ea toată, o iubire disperată pentru Iosif, de care se vedea prea bine nu se putea desprinde.

Iosif ieşi, în sfîrşit, din cameră. Îi privi pe toţi trei la fel, fără să stăruie asupra nici unuia, dar cu o aceeaşi îngrozitoare neputinţă. Pe urmă se aşeză lîngă Suzana fără să rostească un cuvînt. Femeia luă o ţigară din port-ţigaret, i-o aprinse şi i-o întinse. Iosif o fumă avid. Puţin timp după ce se întoarse în salon, zări ţăranii adunaţi în jurul bungalow-ului. Se sculă şi se duse pe verandă. Suzana, Jean Agosti şi femeia îl urmară.

— Dacă vreţi s-o vedeţi, zise Iosif, puteţi. Toţi, chiar şi copiii.

— O să plecaţi ? întrebă un bărbat.

— Pentru totdeauna.

Femeia nu înţelegea limba indigenă. Privea cînd pe Iosif, cînd pe ţărani, descumpănită, ca de pe altă lume.

— O să vină să ia concesiunea, observă un om. Ar trebui să lăsaţi o puşcă.

— Vă las tot, mai ales puştile, spuse Iosif. Dacă aş rămîne aici, aş face-o împreună cu voi. Dar toţi cei care pot să plece de aici, trebuie să plece. Eu pot şi plec. Dacă o faceţi, faceţi-o dincolo de ultimul sat, ştiţi bine, în a doua poieniţă, şi în două zile n-o să mai rămînă nimic din ei. Ardeţi-le hainele în focurile din lemn verde pe care le aprindeţi seara, dar fiţi atenţi la încălţăminte, la nasturi, îngropaţi cenuşa, după aceea. Aruncaţi-le maşina departe, în mlaştină. S-o duceţi cu bivolii pe malul rîpos, să puneţi bolovani pe banchete şi s-o aruncaţi în mlaştină, acolo unde aţi săpat cînd aţi vrut să faceţi stăvilarele şi în două ore o s-o înghită cu totul, n-o să mai rămînă nimic din ea. Mai ales nu vă lăsaţi prinşi.

Niciodată, nici unul să nu recunoască. Sau atunci daţi vina pe toţi. Dacă sînteţi o mie care aţi făcut-o împreună n-o să poată nimic împotriva voastră.

Iosif deschise uşa camerei mamei ce răspundea în şosea şi pe aceea care dădea spre curte. Ţăranii intrară. Copiii, fericiţi, se jucau, urmărindu-se în odăile bungalow-ului. Iosif se întoarse în salon, lîngă Suzana şi femeie. Agosti se adresă lui Iosif :

— O să trebuiască să ne gîndim şi la celelalte.

Iosif îşi trecu mîinile prin păr. Adevărat, trebuia să se gîndească.

— Am s-o duc la noapte la Kam şi acolo, jos, am s-o îngrop. Mîine.

Agosti credea că era mai bine s-o înmormînteze chiar aici, astă-seară. Femeia era de aceeaşi părere.

Plecară amîndoi, în maşina femeii, spre Ram. Iosif ghicise semnificaţia prezenţei lui Agosti. Imediat cînd a fost singur cu Suzana, îi spuse că se va reîntoarce în oraş şi dacă voia putea să vină cu el. I-a cerut să nu-i spună decît în ultimul minut, în momentul cînd o să plece. Pe urmă se duse în camera lui să-şi ia cartuşierele şi să desprindă puştile de pe pereţi, punîndu-le toate talmeş-balmeş pe masa din salon. Iar în timp ce ţăranii se sfătuiau cum să le ascundă mai bine, Iosif se duse şi se aşeză pe patul mamei, privind-o tot timpul ce-i mai rămînea s-o privească.

Cînd Agosti şi femeia se întoarseră de la Ram, aproape se înnoptase. Pe acoperişul maşinii aduceau un coşciug din scînduri, confecţionat de in-

digeni. Maşina Delage o luă pe drumeag şi stopă în faţa bungalow-ului, pe tăpşan.

Agosti o duse pe Suzana în apropierea podului. Nu voia ca Suzana să rămînă în bungalow în timp ce Iosif şi ţăranii o îngropau pe mama. Cînd rămase singur cu ea, îi spuse :

— Nu pot să te împiedic să pleci, dar dacă vrei să rămîi cîtva timp cu mine, înainte de a te duce la ei...

Lovituri înăbuşite şi regulate se auziră din bungalow. Suzana îl rugă pe Agosti să tacă. Încă o dată, ca în ajun, izbucni în plîns.

Se întoarseră în bungalow. În salon, femeia şedea şi plîngea tăcută. Suzana intră în camera mamei. Coşciugul era aşezat pe patru scaune. Iosif stătea întins pe pat în locul mamei. Nu mai plîngea şi avea iarăşi o expresie de înspăimîntătoare neputinţă. Păru că nici nu observase reîntoarcerea Suzanei.

Agosti pregăti cafea şi o servi în patru ceşti. Apoi îi chemă pe Iosif şi Suzana. Tot el se gîndi să aprindă pentru ultima oară lampa cu acetilenă. Îi aduse fiecăruia ceaşca de cafea. Se simţea că era grăbit să-l vadă pe Iosif plecînd.

— E tîrziu, spuse încet, în şoaptă, femeia.

Iosif se sculă. Purta pantaloni lungi, pantofi frumoşi din piele roşie şi părul tăiat mai scurt. Era îngrijit şi elegant. Nici el n-o privea de loc pe femeie, în schimb ea nu-l părăsea din ochi nici o secundă.

— O să plecăm, hotărî Iosif.

— N-are importanţă, dacă ea o să fie cu mine sau cu un altul pentru moment, zise brusc Agosti.

— Cred că n-are aşa multă importanţă, n-are decît să hotărască singură, admise Iosif.

Agosti începuse să fumeze, era puţin cam palid.

— Plec, îi spuse Suzana, nu pot să fac altfel.

— Nu pot să te împiedic, zise în sfîrşit Agosti, în locul tău aş face ca tine.

Iosif se sculă şi ceilalţi făcură la fel. Femeia porni motorul maşinii şi întoarse pe loc. Agosti şi Iosif încărcară coşciugul.

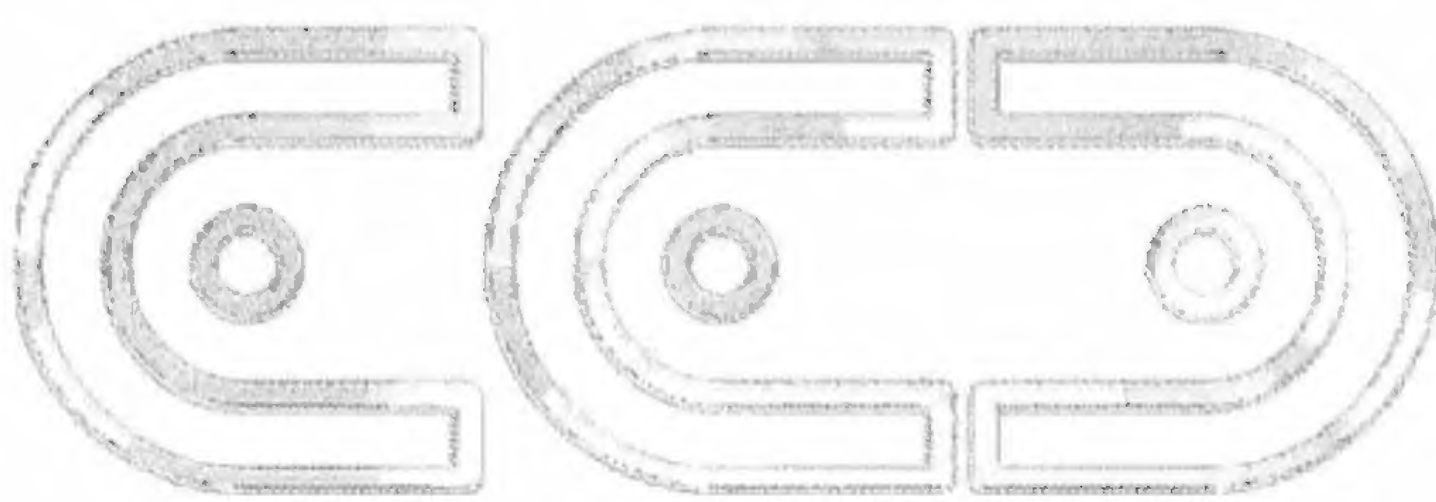
Se înnoptase de-a binelea. Ţăranii erau tot acolo, aşteptau să plece, ca să plece la rîndul lor. Dar copiii dispăruseră în acelaşi timp cu soarele. Din colibe se auzeau tînguitoarele lor scîncete.

Redactor : VALER CONEA
Tehnoredactor : DECEBAL ENESCU

Dat la cules 27.09.1968. Bun de tipar 15.01.1969. Apărut 1969. Tiraj 33.140 ex. broşate Hîrtie tipar înalt tip B de 63 g/m². 700×900/32. Coli editoriale 13,16. Coli tipar 10,5. A. 11.949/968. C.Z. pentru bibliotecile mari şi mici 84—31=59.

Intreprinderea Poligrafică „13 Decembrie 1918", Str. Grigore Alexandrescu nr. 89—97, Bucureşti. Republica Socialistă România, Comanda nr. 2069.

Scanare și prelucrare digitală

de

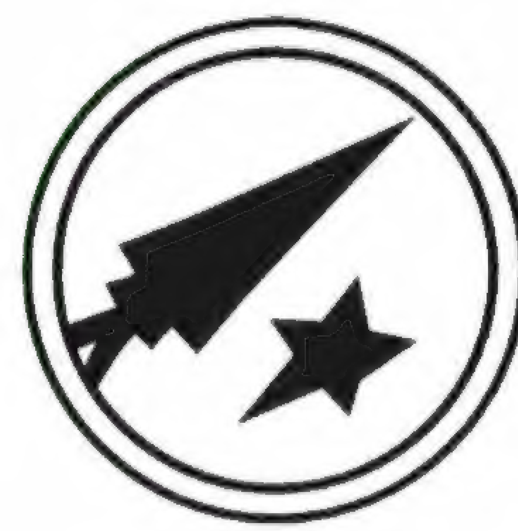

Anonim

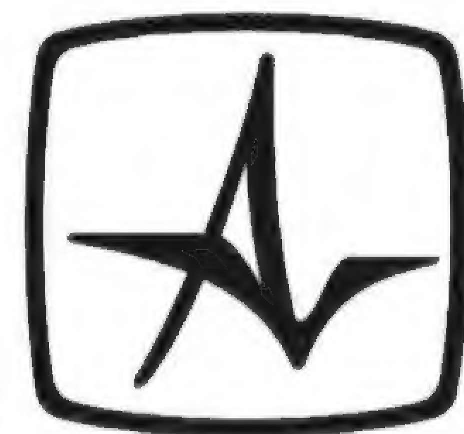

și

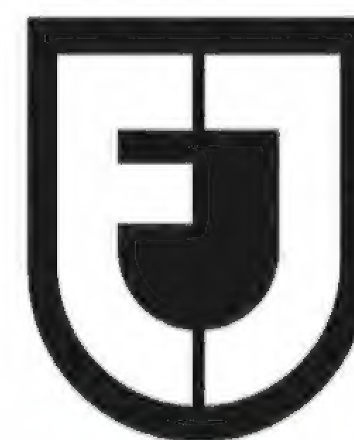
CAT Graur

Antwerpen

2023